PROF. DR. MAHMUD ES'AD COŞAN

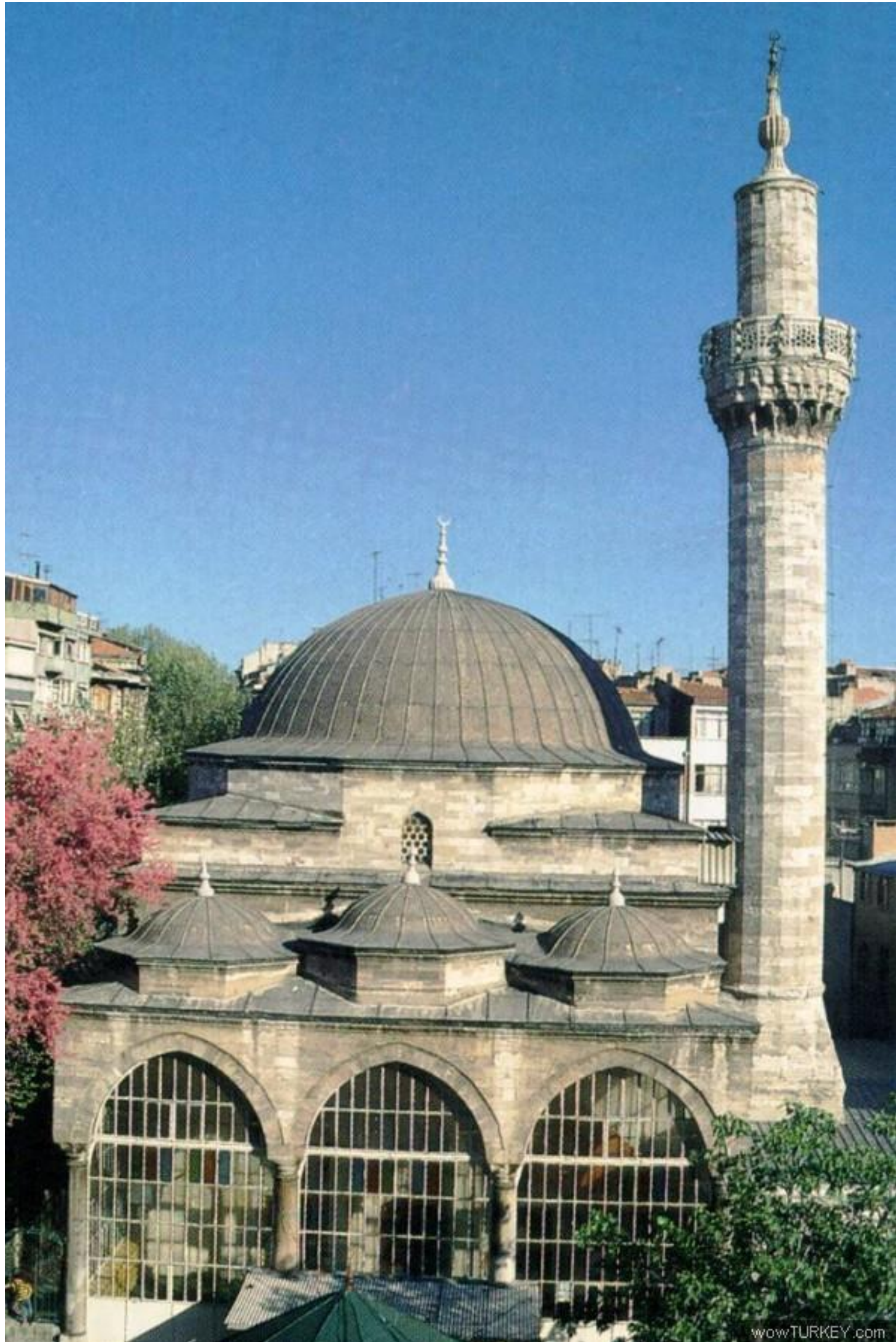
HAYATI, ESERLERİ
VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Muhammed Zâhid ERKAYA

İÇİNDEKİLER

wowTURKEY.com

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla...

Hamd ve senâ alemlerin rabbi olan Allah'a... Salât ve selâm seyyidimiz, efendimiz Muhammed-i Mustafâ'ya ve onun âline ve ashabına...

Kitapların en efdali Allah'ın kitabıdır. Yolların en faziletlisi Peygamber SAS'in yoludur. Dinde sonradan uydurulan şeyler bid'attir. Her bid'at dalâlettir. Her dalâlet ve sahibi cehenneme gider.

Alimler peygamberlerin varisleridir. Mürşid-i kâmiller ilmiyle âmil olan alimlerdir. Takvâ sahibidirler. İyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, insanlara Kur'an'ı ve sünneti öğretmek onların işidir. Güzel ahlâk sahibidirler. Yaşantılarıyla, sözleri ve halleriyle herkese örnek olurlar. Hakkı söylerler, kınayanın kınamasından korkmazlar.

İşte geçtiğimiz asrın son çeyreğinde yaşamış böyle bir mürşid-i kâmili, yâni Mahmud Es'ad Coşan'ı yakından tanımak ve tanımayanlara tanıtmak için tezimize başladık.

Önce Coşan'ın mensubu olduğu Gümüşhanevî Dergâhı üzerinde durduk; Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî ve Gümüşhanevî Dergâhı şeyhleri hakkında hakkında bilgi verdik.

İkinci bölümde Coşan'ın hayatını anlattık; ailesi, yetiştiği çevre, tahsil hayatı, hocaları hakkında bilgi verdik. Üniversite hayatı, tebliğ ve irşad çalışmaları, eğitim faaliyetleri, sosyal ve iktisadî faaliyetleri üzerinde durduk.

Üçüncü bölümde Coşan'ın sohbetlerini inceledik. Sohbetlerin yeri, zamanı, konusu ve özellikleri hakkında bilgi verdik.

Dördüncü bölümde Coşan'ın sosyal faaliyetlerini inceledik. Coşan'ın kurduğu vakıflar, yapılan çalışmalar, konferanslar, toplantılar, seyahatler; kurulan şirketler, çıkartılan dergiler, dergilerin işlediği konular hakkında bilgi verdik.

Beşinci bölümde Coşan'ın yayımlanmış ve yayımlanmamış eserlerini sıraladık. Eserlerin konusu, içeriği, yayımlanma tarihi hakkında bilgi verdik.

Altıncı bölümde Coşan'ın Tasavvuf ve Tarikat anlayışı üzerinde durduk; Tasavvuf, ma'rifetullah, nefis terbiyesi, tevbe, uzlet, zühd, takvâ, zikrullah ve tarikat konularında Coşan'ın kanaatlerini, düşüncelerini, açıklamalarını ortaya koyduk.

Yedinci bölümde tarikata giriş, rabıta, Hatm-i Hâcegân, silsile, evrad, i'tikâf, ilahiler, sakal, kılık kıyafet gibi konulardaki tarikat uygulamaları hakkında bilgi verdik.

Sekizinci bölümde Coşan hakkında yazılan yazılara, basında ve internette yer almış bazı hatıralara yer verdik.

Dokuzuncu bölümde Coşan'ın insanlar ve diğer cemaatler üzerindeki etkileri üzerinde durduk.

Araştırma konusunun belirlenmesinde, planlanmasında rehberlik eden, çalışma esnasında tesbit ve önerilerileriyle bana yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Mustafa Aşkar beye; kaynakların temininde yardımcı olan ve çalışmamda beni teşvik eden babam Dr. Metin Erkaya'ya teşekkürlerimi arz ederim.

Çalışmak bizden, tevfik Allah'tandır.

Muhammed Zâhid ERKAYA
Ankara, Ekim 2013

KISALTMALAR

SAS	: *Salla'llàhu aleyhi ve sellem.*
AS	: *Aleyhi's-selâm.*
RA	: *Radıya'llàhu anh/ anhâ/anhümâ.*
Rh.A	: *Rahmetu'llàhi aleyh.*
KS	: *Kaddesa'llàhu sirrahû.*
RE.	: *Râmûzü'l-Ehàdîs*
ME.	: *Muhtâru'l-Ehàdîs*
RS.	: *Riyàzu's-Sàlihîn*
a.g.e.	: Adı geçen eser.
v.	: Vefatı.
vs.	: ve sâire
s.	: sayfa
(خ)	: Buhàrî, *Sahîh*
(م)	: Müslim, *Sahîh*
(د)	: Ebû Dâvud, *Sünen*
(ت)	: Tirmizî, *Sünen*
(ن)	: Neseî, *Sünen*
(ه)	: İbn-i Mâce, *Sünen*
(حم)	: Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*
(عب)	: Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*
(ط)	: Tayâlisî, *Müsned*
(ش)	: İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*
(ع)	: Ebû Ya'lâ, *Müsned*
(طب)	: Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*
(طس)	: Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*
(قط)	: Dâra Kutnî, *Sünen*
(حل)	: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*

(ق)	: Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*
(هب)	: Beyhakî, *Şuabü'l-İman*
(عق)	: Ukaylî, *Duafâ*
(عد)	: İbn-i Adiyy, *Kâmil fi'd-Duafâ*
(خط)	: Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*
(كر)	: İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*
(حب)	: İbn-i Hibbân, *Sahîh*
(ك)	: Hâkim, *Müstedrek*
(ض)	: Ziyâ el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtare*
(در)	: Dârimî, *Sünen*
(خز)	: İbn-i Huzeyme, *Sahîh*
(بر)	: İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstiâb*
(غ)	: Begavî, *Şerhü's-Sünneh*
(طح)	: Tahâvî, *Şerhü Maâni'l-Âsâr*

GİRİŞ:

GÜMÜŞHÂNEVÎ DERGÂHI

A. AHMED ZİYÂEDDİN-İ GÜMÜŞHÂNEVÎ (1813-1893)

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhanevî, Gümüşhane'nin Emirler mahallesinde doğdu (1228/1813). Babasının adı Mustafa'dır. Beş yaşında *Kur'ân-ı Kerîm*'i hatmetti, sekiz yaşına geldiğinde ise *Kasâid*, *Delâil-i Hayrât* ve *Hizb-i A'zâm* adlı eserleri hatmedip icâzet aldı.

Ailesi ticaret yapmak için, 1822 yılında Trabzon'a taşındı. Bir taraftan babasına yardım etti. Diğer taraftan Trabzon'daki Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Hâlid es-Saîdî gibi âlimlerden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri aldı. Bu arada hıfzını tamamladı. On sekiz yaşından sonra, amcasıyla birlikte ticaret için İstanbul'a gitti ve bir daha Trabzon'a dönmedi.

Bayezid Medresesi'nde, adı tesbit edilemeyen bir şeyhin mânevî murakabesinde Hikmet, Ahbâr, Tasavvuf ve Fen gibi aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Bu zâtın vefatından sonra, Mahmud Paşa Medresesi'nde bir hücreye yerleşerek kendisini ilme verdi.

Mahmud Paşa Medresesi'nde Sultan Abdülmecid'in hocası Hafız Muhammed Emin Efendi ile, II. Mahmud'un hocası Abdurrahman Harpûtî gibi devrin önde gelen âlimlerinin öğrencisi oldu. Bu hocaların rahle-i tedrisinde eğitimini tamamladı. İstanbul'daki on üç yıllık tahsil hayatı sonunda, 1844'de icâzet aldı. Bayezid Medresesi'nde müderris oldu.[1]

İstanbul'daki tahsil hayatı boyunca tasavvufî çevrelerle ilgisini sürdüren Gümüşhânevî, 1845 yılında Üsküdar Alaca Minare Tekkesi'nde, Hâlidiyye tarikatına mensub Şeyh Abdülfettâh el-

[1] Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâüddin*, s.18, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984.

Ukârî ile tanıştı. Ona intisab etmek istediyse de, Ukârî, kendisini irşad etmeye İstanbul'a gelecek başka bir şeyhin yetkili olduğunu söyledi. Dostlukları sohbet ve samimiyet sınırları içinde devam etti.

Gümüşhânevî daha sonra, aynı tekkede Trablusşam müftüsü diye meşhur olan Hâlidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'ye intisab etti. 1848 yılında Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresinde gerçekleştirdiği iki halvetten sonra, şeyhi Ervâdî'den Nakşıbendiyye, Kàdiriyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Sühreverdiyye, Şâzeliyye, Desûkiyye, Halvetiyye, Müceddidiyye, Mazhariyye, Rifâiyye, Hâlidiyye tarikatlarından hilâfet-i tâmme ile icâzet aldı.[2]

Ervâdî Hazretleri, 1858 senesinde Şam'da vefat etti. Şeyhinin tavsiyesi üzerine Gümüşhânevî, onun vefatından sonra Abdülfettah Ukarî Efendi'yi sohbet şeyhi ittihaz etti. Bu bağlılığını kendisi Cağaloğlu'nda, Ukarî de Üsküdar'da olduğu halde, haftada bir defa karşılıklı ziyaretlerle devam ettirdi. Gümüşhânevî, Hâlidî âdâbına riayet ederek, bu zâtın vefatına kadar müstakil hareket etmekten sakınmış ve böylece Mevlânâ Hâlid KS'in İstanbul halifelerinde bulunmasını istediği, en kıdemli halifeye uygun hareket etme esasına riayet etmiştir.

Gümüşhânevî, Abdülfettah Efendi'nin 1864'de vefatına kadar tarîkat neşrinden daha çok ilmî çalışmalarda bulunmuş, bütün te'lifâtını bu tarihe kadar tamamlamıştır.

Levâmi'u'l-'ukül adlı eserinde, tarîkaten Nakşibendî, meşreben Şâzelî olduğunu söyleyen Gümüşhânevî, Nakşibendiyye ve Şâzeliyye'nin usül ve âdabı çerçevesinde yoğunlaşan bir irşad faaliyeti sürdürmüştür.[3]

Tarikat neşrine başladığında, önceleri tekkeye fazla rağbet etmeyen Gümüşhânevî, Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresi ile iktifa etmiştir. Burası sayıları zamanla artan müridlerinin ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelince, ibadete kapalı ve metruk bulunan Fatma Sultan Câmiini tekke ittihaz etmiştir (1859). Halîfelerinden Kastamonu'lu Hasan Hilmi Efendi'nin

---

[2] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.34

[3] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.44.

gayretleriyle, beş vakit ibadete açık hale getirilen bu caminin bitişiğine, Gümüşhânevî tarafından bir ev ve bir tekke yaptırılıp vakfedilmiştir. Ev ve tekke yapımından sonra Gümüşhânevî buraya taşınmış, bu cami ve müştemilatı zamanla "Gümüşhâneli Dergâh-ı Şerifi" diye şöhret bulmuştur.[4]

Gümüşhânevî Tekkesi, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Gümüşhânevî'nin vefatından sonra tekkenin postuna Şeyh Hasan Hilmi Efendi, Şeyh İsmail Necati Efendi, Dağıstanlı Şeyh Ömer Ziyâeddin Efendi ve Tekirdağlı Şeyh Mustafa Feyzi Efendi oturmuşlardır.

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra, 1942'ye kadar mescid olarak kalmıştır. Daha sonra, kadro harici camiler arasına katılan tekke binaları, bir müddet İstanbul valiliği jandarmalarının yatakhanesi ve elbise deposu olarak kullanıldıktan sonra, 1957'de yol açma ve Defterdarlık binasının yapılması

[4] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.55.

gerekçesiyle yıktırılmıştır. Bugün sadece minaresinin tuğla enkazı ile, "Gümüşhâneli Ahmed Ziyâüddîn Sokağı" hatıra kalmıştır. Arsası üzerinde ise, İstanbul Defterdarlığı bulunmaktadır.[5]

Gümüşhânevî, 1863'te sarayın tahsis ettiği özel bir gemiyle ve muhtemelen resmî bir görevle hacca gitti. Yolculuk esnasında İskenderiye ve Mısır'a uğradı. Buradaki enbiyâ ve evliyâ kabirlerini ziyaret etti. Bir buçuk ay süren bu ziyaretinde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin sohbetiyle şereflenenlerden Küçük Aşık Efendi ile sohbette bulundu.

İlk haccından sonra, 1877'de Şeyhü'l-harem-i Nebevi Mehmed Emin Paşa'nın kızı Havvâ Seher Hanım'la evlendi. Aynı yıl ikinci defa hacca gitti. Hac dönüşü İstanbul'a gelmeyip, üç yıl kadar Mısır'da kaldı. Tanta ve Kahire'de Nâsıriye, Câmiü'l-Ezher ve Seyyidinâ Hüseyin Camii'nde 200'den fazla talebeye hadis okuttu. Mısır müftüsü Muhammed el-Menütî, Şeyh Cevdet, Muhammed et-Tantâvî, Şeyh Mustafa es-Sâidî ve Şeyh Rahmetullah el-Hindî'ye hilâfet verdi.

Gümüşhânevî, aralarında Kastamonulu Hasan Hilmi, Safranbolulu İsmail Necâtî, Dağıstanlı Ömer Ziyâeddin, Tekirdağlı Mustafa Feyzi, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi gibi huzur dersi muhatap ve mukarrirliğine kadar yükselmiş âlimlerin de bulunduğu 116 kişiye hilâfet vererek, Nakşibendiyye tarikatının Hâlidiyye kolunun yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Gümüşhânevî zahirî ilimlerin tahsiline önem vermiş, halifelerinde her şeyden önce ilmî yeterliliğin bulunmasını şart koşmuştur. Dergâh mensupları arasında bir yardımlaşma ve borç sandığı kurarak ev ve iş yerlerinde âtıl duran menkul servetleri bu sandıkta toplatmış, bu para ile bir matbaa kurarak basılan eserlerinin ücretsiz dağıtımını sağlamıştır. Aynı sermayeden tahsis edilen 500'er altınlık vakıflarla İstanbul, Bayburt, Rize ve Of ta dört büyük kütüphane kurulmuştur.

Dinî ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle duran Gümüşhânevî. tekkesinde hadis okutmaya

[5] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.57.

ağırlık vermiş, böylece Gümüşhaneli Dergâhı bir dârül-hadis hüviyeti kazanmıştır.[6]

Tekkelerde görülen yozlaşmaya karşı çıkmış, ulemâ ve meşâyih arasındaki anlaşmazlıkları birleştirici bir tavırla gidermeye çalışmıştır. *Câmi'u'l-usûl* adlı eseriyle tarikatlara ait evrâd ve ahzâbın derlenmesinden meydana gelen *Mecmûatü'l - ahzâb'* onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.[7]

Gümüşhânevî Hazretleri'nin son zamanlarında, yaşı çok ilerlediği için vücudunda zayıflık hasıl oldu. Bir şeye dayanmadan oturamıyor, asasız yürüyemiyordu. Konuşmasını ise ancak sohbetlerine müdavim olanlarla, konuşma tarzına alışık olanlar anlayabiliyordu. Tekke faaliyetlerinin tamamını Hasan Hilmi Efendi'ye bıraktı.

Nihâyet ona da irciî emri ulaştı. 7 Zilkàde 1311/13 Mayıs 1893 günü, sabahleyin saat 10.00 sularında, ansızın gözünü açıp, "Hepsini isterim yâ Kibriyâ'!" diyerek dâr-ı bekâya irtihal eyledi.

---

[6] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.65.

[7] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.62.

Kabri, Süleymaniye Camii avlusunda, Kânûnî Sultan Süleyman Türbesi'nin kıble tarafındadır. Yanındaki kabirde ise, zevcesi Havva Seher Hanım yatmaktadır.

Gümüşhânevî'nin Eserleri:

Tasavvuf Konusunda:

1. Camiu'l-Usûl,
2. Rûhu'l-Àrifîn,
3. Mecmuatü'l-Ahzâb,
4. Kitâbü'l-Arifin fî Esrâri Esmâil-Erbaîn.

Hadis Konusunda:

1. Râmûzü'l-Ehâdîs,
2. Levâmiu'l-Ukùl,
3. Garâibü'l-Ehâdîs,

4. Letâifü'l-Hikem,
5. Hadîs-i Erbaîn.

Ahlâk Konusunda:

1. Necâtü'l-Gàfilîn,
2. Devâ'ü'1-Müslîmîn,
3. Netâicü'l-İhlâs.

Fıkıh ve Akaid Konusunda:

1. Câmi'ul-Menâsik alâ Ahseni'l-Mesâlik,
2. Câmiu'l-Mütûn,
3. el-Âbir fi'l-Ensari ve'1-Muhâcir,
4. Matlabü'l-Mücâhidîn

Eserlerini Arapça olarak kaleme alan Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-usûl*'ü, "*Velîler ve Tarikatlarda Usûl*" adıyla Rahmi Serin ve Ramazan Nazlı tarafından; *Rûhu'l-arifin*'i, *"Vuslat Ehli ve İlâhî Aşk*" adıyla Rahmi Serin tarafından tercüme edilmiştir.

Râmûzü'l-Ehâdîs'in iki tercümesi vardır: Biri Abdül'aziz Bekine Hazretleri'nin derslerinde Osman Çataklı tarafından tutulan notlardan hazırlanmıştır. Lütfü Doğan ve Cevat Akşit tarafından, *Hadisler Deryası* adıyla yayımlanmıştır (1981). Diğeri *Râmûzü'l-Ehâdîs* adıyla, Pamuk Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

Necâtü'l-Gàfilin, *"Gafillerin Kurtuluş Yolu" adıyla*; *Câmiu'l-Mütûn*, *"Ehî-i Sünnet İtikadı*" adıyla yayımlanmıştır.

B. GÜMÜŞHÂNEVÎ DERGÂHI'NIN ÖZELLİKLERİ

1. Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddin Efendi, medrese hocalığı ile tarikat şeyhliğini bir arada yürütmüştür. Tasavvufî eğitimini tamamlatıp hilafet verdiği kimselerin tamamı medrese tahsili görmüş kimselerdir. İrşad vazifesi ile gittikleri yerlerde, ilk işleri bir medrese inşa edip faaliyete geçirmek olmuştur. Medrese hocalığı ile şeyhlik vazifesi bir arada yürütülmüştür. Şeyh efendiler medreselerdeki eğitimin iyileştirilmesi (ıslah-ı medâris, ceditçilik) çalışmalarına katılmışlardır.

2. Gümüşhaneli Hazretleri, tasavvufî bir camiada bir hadis koleksiyonunu, yâni *Râmûzü'l-Ehàdîs*'i ders kitabı olarak ortaya koymuştur. Bu, tasavvuf tarihinde çok mühim ve önemli bir hadisedir. Sonra da, "Bizim şu hadis koleksiyonumuzu dikkatle okursanız, kısa zamanda muhakkik bir alim olursunuz!" buyurmuştur.

Müslümanın şeriatin çizgisinden kaymaması için emniyet, hadis-i şeriftedir. Hadis-i şerife sarılmayan kimse, şeriatin çizgisinde devam edemez, ayağı kayar. Çünkü şeriatin çizgisi kıl kadar incedir, kılıç kadar keskindir. Ona ancak hadis-i şerife sarılarak, hadis-i şerif yolunda yürüyerek, takvâ yolunu yol edinerek, ihlâs ile hareket ederek ulaşılabilir.[8]

Onun için Gümüşhànevî Dergâhı şeyhleri dervişlerine *Râmûzü'l-Ehàdîs*'i okutmuşlar, anlatmışlar; hadis eğitimine çok önem vermişlerdir.

3. Gümüşhanevî Dergâhı şeyhleri devlet idarecilerine yakın durmuşlar, onlara nasihat etmişlerdir. Sultan Abdülhamid'i desteklemişlerdir. Sultan Vahideddin, İsmâil Necâti Efendi'ye intisab etmiştir. Gayr-i İslâmî yönetimler desteklenmemiştir.

---

[8] Coşan, Mahmud Es'ad, *Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı*, s. 122, Seha, İstanbul, 1994.

4. Gümüşhanevî Dergâhı şeyhleri basın-yayınla ilgilenmişler, toplumu uyandırmaya, bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bunun için matbaalar kurmuşlar, eserler yayınlamışlar, kütüphaneler tesis etmişlerdir. Bulundukları yerlerde İslâmî neşriyatı desteklemişler, yazılar yazmışlardır.

5. Gümüşhanevî Dergâhı şeyhleri Hatm-i Hacegân'a, cemaatle zikre önem vermişler; haftanın belli günlerinde, bazen her gün Hatm-i Hâcegân yaptırmışlardır. Uygun zamanlarda ve yerlerde cemaate sesli zikir de yaptırmışlardır.

6. Türkiye'de 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra camiler tekke gibi kullanılmış, sohbetler, Hatm-i Hâcegân ve zikirler camide, herkese açık olarak yapılmıştır.

7. Gümüşhanevî Hazretleri, "Bizi seven, bizim kitaplarımızı okuyan bizdendir." buyurmuştur. Onun için bu yolda esas olan gönül bağıdır. Fakat aynı zamanda, Peygamber Efendimiz'e bağlılık gibi bir bağlılık olduğu için, biraz daha yakın bir tanışma halinde olması temenni edilir. İntisab etmek isteyen kimse gelemiyorsa, birisiyle haber gönderir; vekâleten ders tarif edilir.[9]

8. Gümüşhaneli Hazretleri, *Camiül-Usül* isimli eserinde: "Bütün tarikatları inceledim. Bütün tarikatlarda müşterek olan esas hizmet'tir." buyurmuştur. Yani, her tarikatın kendine göre ince farkları vardır ama, bütün tarikatlarda ortak olan, müşterek olan kural hizmet'tir. Derviş sevap kazanmak için, Allah'ın rızasını kazanmak için hizmet etmelidir.

Yol, hizmet yoludur. Kurda, kuşa, leyleğe, kediye, kuzuya, köpeğe, insana, insan-ı kâmile hizmet edecek... Her şeye hizmet edecek!.. İnsan hizmet ederse, izzet bulur.[10]

9. Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin yetiştirdiği 116 halife arasında İslâm Alemi'nin her tarafından kimseler vardır.

---

[9] Coşan Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler-2*, s. 187, Seha, İstanbul, 1998.

[10] Coşan, Mahmud Es'ad, Kadın ve Aile, Mayıs 1993.

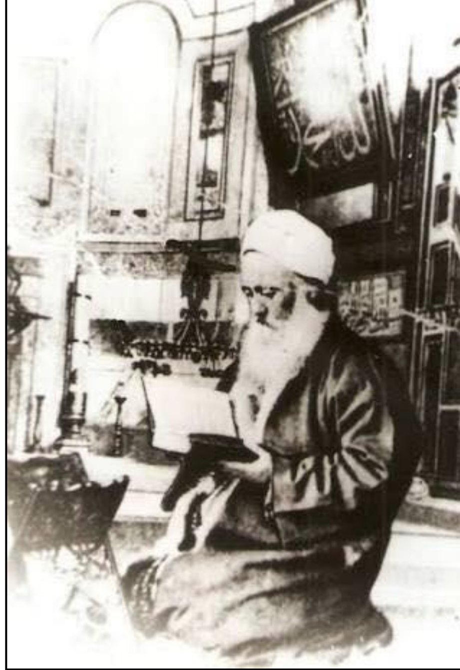
Bu halifeler sadece Osmanlı topraklarında değil, aynı zamanda Müslümanların yaşadığı diğer ülkelerde de görev almışlar, toplumun ihyası için gayret sarf etmişlerdir. Gittikleri yerlerde bir taraftan ilmi çalışmalar, bir taraftan da tarikat neşri yapan bu halifeler, sosyal yapının değişmesinde, insanların İslamî bir hayat tarzını benimsemelerinde önemli görevler icra etmişlerdir.

Bu zat-ı muhteremlerin çalışmalarıyla bütün Osmanlı ülkesinde, Afrika'da, Rusya'da ve Orta Asya'da, Çin'de, Hindistan'da Müslümanlar arasında Gümüşhanevî Dergâhı etkili olmuş, pek çok ilmî ve tasavvufî faaliyetler yapılmış, medreseler, tekkeler inşa edilmiş, eserler yazılmıştır. Bu etki günümüze kadar devam etmiştir.

C. GÜMÜŞHÂNEVÎ DERGÂHI ŞEYHLERİ

1. Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî (1813-1893)

Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî, önceleri tekkeye fazla rağbet etmeyip Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresi ile iktifa etmiştir. Şeyhi el-Ervâdî'nin vefatının ardından 1858'de, Fatma Sultan Câmii tekke ittihaz edilmiştir. Daha sonraları buraya Gümüşhânevî tarafından bir ev ile bir de tekke yaptırılıp vakfedilmiştir. Ev ve tekke yapımından sonra, Gümüşhanevî buraya taşınmış, bu cami ve müştemilatı zamanla "Gümüşhâneli Dergâh-ı Şerîfi" diye şöhret bulmuştur.[11]

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (1776-1826), İstanbul halifelerinde mutlaka bulunmasını istediği şartlara uyarak, Hâlidîlerin İstanbul'daki en kıdemli halifesi olan Abdulfettah Efendi'nin 1864'de vefatına kadar, tarikat neşrinden ziyade ilmî çalışmalarla meşgul olmuş, başta hadis olmak üzere birçok alanda eserler te'lif etmiştir.[12]

Gümüşhânevî, müridlerinin terbiyesinde ilim tahsiline önem vermiş, bunun için öncelikle Peygamber Efendimiz'in sünnetinin ve hadislerinin öğretilmesine ağırlık vermiştir. Müridlerin terbiyesi için, *Râmûzü'l-Ehâdis* isimli hadis koleksiyonunu derlemiştir.

---

[11] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.55.
[12] Gündüz, İrfan, a.g.e. s.44-45.

Râmûzü'l-Ehâdis, her hadis metninin ilk kelimesi esas alınarak alfabetik olarak sıralanmış hadislerden oluşmaktadır. Her hadis metninin sonunda, hadisin alındığı kaynak, ravi ve bazen de hadisin sıhhati hakkında bilgi verilmiştir.

Gümüşhânevî'nin, az sözle çok mânâ veren, ezberlenmesi kolay, vecîz ve alimlerce muteber 7101 hadisi bir araya getirmesiyle oluşan bu eser, iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm genel konularda 6400 hadis-i şerif ihtiva etmektedir. İkinci bölüm ise, Peygamber Efendimiz'in evsaf ve şemâilini anlatan 701 hadisten oluşmaktadır. Gümüşhânevî bu eseri, 125'i aşkın kaynağa müracaat ederek hazırladığını bizzat kendisi ifade etmektedir.[13]

Râmûzü'l-Ehâdis'te, bizzat Gümüşhânevî tarafından hükmü beyan edilen, 10 mevzû, 130 mürsel ve 70 zayıf hadise rastlanmaktadır.[14]

Gümüşhânevî, eserinde yer verdiği zayıf veya mevzû hadislerle birlikte, aynı mânâyı te'yid eden birkaç sahih hadisi alt alta vermiştir. Böylece Gümüşhânevî, isnad bakımından sahih olmasa bile, mânâ bakımından doğru olduğu kanaatine vardığı bu hadislere, müridlerinin de istifade edebileceğini düşünerek, eserinde yer vermiştir.[15]

Tarikat neşrine, irşad vazifesini aldıktan altı yıl sonra 1864'de başlayan Gümüşhânevî, haftalık sohbetlerinde umûmiyetle *Râmûzü'l-Ehâdis*'i okuyup, buradaki hadislerle ilgili açıklama ve yorumlar yapmıştır. Kaynaklarda, zaman zaman sohbet ve derslerine, Sultan Abdülmecîd, Sultan Abdül'aziz ve II. Abdülhamid gibi devlet ricâlinin de devam ettiği rivayet edilmektedir.[16]

Tebliğ ve irşâd çalışmalarını ömrü boyunca her durumda sürdüren Gümüşhânevî, bizzat katıldığı 93 Harbi'nde, savaşın

---

[13] Gümüşhânevî, *Levâmiu'l-Ukùl*, I/3.

[14] İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddîn*, Seha, İstanbul, 1984, s. 97.

[15] Coşan, Mahmud Esad, *Güncel Meseleler 1*, Seha, İstanbul, 1995, s. 106-109; Erkaya, Metin, *Anılarla Mehmed Zâhid Kotku*, Seha, İstanbul, s.340-341.

[16] Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri*, Sehâ, İstanbul, 1992, s. 29.

hafiflediği ve durakladığı bir sırada Of'a giderek Ramazan ayı boyunca 280'i aşkın talebeye *Râmûzü'l-Ehâdis* okutmuştur.[17]

Savaşın ardından, ikinci hac yolculuğuna çıkan Gümüşhanevî'nin Mekke ve Medine'de hadis dersleri verdiği ve hac dönüşünde üç yıldan fazla kaldığı Mısır'da *Râmûzü'l-Ehâdis* okuttuğu rivâyet edilmektedir.[18]

Gümüşhânevî Hazretleri, 7 Zilkàde 1311/13 Mayıs 1893 günü ahirete irtihal eylemiştir. Kabri, Süleymaniye Camii avlusunda, Kânûnî Sultan Süleyman Türbesi'nin kıble tarafındadır.

2. Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi (1824-1911)

Hasan Hilmi Efendi, 1240/1824 yılında Kastamonu'nun Azdavay Kasabası'nda doğdu. İlk tahsiline Kastamonu'da başladı. Memleketinin ileri gelen âlimlerinden kıraat, sarf ve nahiv ilimleri tahsil etti. On sekiz yaşlarına geldiğinde, tahsilini tamamlaması için babası onu İstanbul'a gönderdi. İstanbul'da Mahmud Paşa Medresesi'ne yerleşti. Burada Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî ile tanıştı. Elli yılı aşkın bir süre devam edecek olan beraberlikleri böylece başladı.

Mahmud Paşa Medresesi'nde Nevşehir'li Büyük Hazım Efendi'nin derslerine devam etti. Tefsir, fıkıh, hadis, hikmet gibi ilimlerde tahsilini tamamlayarak icâzet aldı.

Terkedilmiş, ıssız ve ibadete kapalı bulunan Fatma Sultan Camii müezzinliğine gönüllü olarak talip oldu. Camiyi kısa sürede ihyâ ederek, günün beş vaktinde açık hale getirdiği için, bu caminin baş müezzinliğine tayin edildi.

Hasan Hilmi Efendi, Gümüşhânevî Hazretleri'nin delaletiyle Abdülfettah el-Ukarî'ye intisab etti. Şeyhinin vefatına kadar, ona candan bir teslimiyetle bağlı kaldı. Bu arada Gümüşhânevî ile birlikte, Ukarî Hazretleri'nin Ayasofya Camii'ndeki hadis derslerine devam ettiler.

Hasan Hilmi Efendi, ilk şeyhinin 1864 yılında vefatından

---

[17] Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddîn*, Seha, İstanbul, 1984, s. 45.

[18] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 72.

sonra, Ervâdî'den hilafet alan Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'ye intisab etti. Onun hadis derslerine devam ederek ilmî icâzet aldı. Hemen ardından seyr-ü sülûkunu tamamlayarak hilâfet aldı. Daha şeyhi hayattayken, irşad makamında vekili ve baş halifesi oldu.

Hasan Hilmi Efendi,1863 yılında şeyhi Gümüşhânevî ile beraber hac farizasını eda etti. 1877'de, şeyhinin ikinci hac seyahati esnasında ve dönüşünde Mısır Tanta'da kaldığı günlerde, üç sene Gümüşhâneli Dergâhı'nda ona vekâlet etti.

Şeyhi İstanbul'a döndükten sonra, kendisini İzmit-Adapazarı bölgesinin irşadı maksadıyla Geyve'ye gönderdi. Hasan Hilmi Efendi, burada inşa ettirdiği medrese ve tekkede hem hadis okutmuş, hem de tarikat neşrine çalışmıştır.[19]

Gümüşhânevî Hazretleri, zayıflığı ve ihtiyarlığı sebebiyle dergâh faaliyetlerini yürütemeyecek hale gelince, Hasan Hilmi Efendi'yi Geyve'den İstanbul'a çağırarak tekkeyi ona teslim etmiş, müridlerine de ona bağlanmalarını söylemiştir. Bundan sonra Gümüşhânevî Hazretleri, vefatına kadar yalnızca cuma sohbetlerini ve Hatm-i Hâcegân zikirlerini icra ettirmiştir. Vefat ettiği yıl ise, bu vazifeler de dahil olmak üzere tekkenin bütün mesuliyetlerini Hasan Hilmi Efendi'ye bırakmıştır.

1893 yılında şeyhinin vefatından sonra, on sekiz yıl fiilen Gümüşhâneli Dergâhı'nda irşad vazifesi gören Hasan Hilmi Efendi de, şeyhi gibi hadis ilmi ile iştigali esas almış, tekkenin el kitabı mesabesinde olan *Râmûz el-Ehâdîs*'i senede iki defa hatmetmeyi itiyad edinmiştir.[20]

Muhammed Zâhid el-Kevserî başta olmak üzere, elli altı halife yetiştirmiştir. Amasya'lı Eyyüb Sabri, Katip Mustafa Fevzi, Bolvadin'li Ahmed, Kayseri'li Ali Rıza, Geyve'li Yusuf Bahri bunlar arasında sayılabilir.

---

[19] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 143.

[20] Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, III/281, İstanbul, 1996; Gündüz, İrfan, Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddîn, Seha, İstanbul, 1984, s. 144.

1896 senesinde yerine Safranbolulu İsmail Necati Efendi'yi vekil bırakarak hacca giden Hasan Hilmi Efendi, Gümüşhânevî'nin Medine'deki müridlerinden Hafız Ahmed Ziyâüddîn Efendi'ye misafir olmuş ve on sekiz gün Ravza-i Peygamberî'de halvet ederek mücavir kalmıştır.

Son zamanlarına doğru, irşad hizmetlerini yürütemeyecek duruma gelince, yerine Gümüşhânevî Hazretlerinin halifelerinden Safranbolu'lu İsmail Necati Efendi'yi vekil ve halife tayin etmiştir.

Hasan Hilmi Efendi, 10 Şubat 1911 Perşembe günü, saat 07.15 'de vefat etmiştir. Kabri, Süleymaniye Camii Haziresinde bulunmaktadır.[21]

3. Safranbolulu İsmâil Necâti Efendi (1839-1919)

İsmail Necati Efendi 1255/1839 yılında, Kastamonu'ya bağlı Safranbolu kazasının Oğulveren Köyü'nde doğmuştur. Ömeroğlu Sülâlesine mensub Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. Gür ve beyaz sakalı, celâl ve heybeti ile İsmail Necati Efendi, şeyhi

[21] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 141-145.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Hazretleri'ni andırırdı.

İlk tahsiline Safranbolu'da Müftü Mehmet Hilmi Efendi'den ders görerek başlamıştır. Ardından İstanbul'a gelmiş, muhtelif hocalardan ilim tahsil ederek icâzet almaya muvaffak olmuştur.

Bayezid Medresesi müderris ve dersiâmlarından Aksekili İbrahim Efendi'den, tekmîl-i nüsah eden İsmail Necati Efendi, 1876'da açılan rüûs imtihanında başarılı olmuş ve otuz beş yaşlarında iken Bayezid Medresesi'nde ders vermeye, 1892'den itibaren de talebelerine icâzet vermeye başlamıştır. 1897-1909 yılları arasında huzur dersleri muhataplığı, 1909 ve 1910 senelerinde de mukarrirlik vazifesini yerine getirmiştir.

Zâhirî ilimlerde bu yükselişin ardından İsmail Necati Efendi, Gümüşhânevî Hazretleri'ne intisab etmiştir. Mânevî kemâli için gereken eğitime tamamiyle kendini vererek, zâhirî ilimlerde olduğu gibi bâtınî ilimlerde de temayüz etmiştir. Öyle ki Gümüşhânevî Hazretleri'nin Hasan Hilmi Efendi'den sonra ikinci halifesi olarak, 1329/1911 yılında irşad makamına geçmiş ve

ömrünün sonuna kadar (1338/1919) bu vazifeyi sürdürmüştür. Ayrıca aynı yıl, Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye kısm-ı âlî hadis dersi müderrisliğine tayin edilmiştir.

İsmail Necati Efendi, irşad makamında bulunduğu dokuz yıl süresince pek çok âlim ve talebe yetiştirdiği gibi, *Râmûz el-Ehâdîs*'i de okutmuştur. Son Osmanlı Padişahı Sultan Vahideddin'in de kendisine intisab ettiği ve derslerine devam ettiği bildirilmektedir.

Kendisinden hilafet alanlardan Hacı Ferşad Efendi diye tanınan Of'lu İbrahim Hakkı Efendi, uzun seneler Of, Trabzon, Samsun ve havalisinde ilim ve tarikat neşrinde bulunmuş, eserleri halen mevcut olan hizmetler yapmıştır.

İsmail Necati Efendi, 19 Şubat 1919'da (Rûmî 6 Şubat 1335, Hicrî 15 Cemaziyelevvel 1338) vefat etmiş, Süleymaniye Camii haziresindeki kabrine defnedilmiştir.[22]

4. Ömer Ziyâüddin Efendi (1849-1920)

Ömer Ziyâüddîn Efendi, Dağıstan'da Çerkay'a bağlı Miatlı Köyü'nde 1266/1849 yılında doğmuştur. Babası, zamanın ulemâsından müderris Abdullah Efendi'dir.

İlk tahsiline babasından ders görerek başlar. Gençlik yıllarına geldiğinde, Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Mehmed Paşa'nın maiyetinde Kafkas Cephesi'nde Ruslar'a karşı at üstünde savaşır. O sıralar yirmi yaşlarındadır. Mücadele sona erince Dağıstan grubu Osmanlı Devleti'ne hicret eder. Böylece Ömer Ziyâüddîn Efendi de İstanbul'a yerleşir, burada Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'ye intisab eder. Aynı yıl şeyhülislamlığa takdim ettiği "*Tecvîd-i Umûmî*" isimli eseriyle, taşra ruûsuna nail olur.

---

[22] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 146-148.

Ömer Ziyâüddîn Efendi'nin asıl adı Ömer'dir. Gümüşhânevî Hazretleri kendisini, "Sana *Ziyâüddîn* adını veriyorum, isminle muammer ol!" diyerek taltif etmiştir. Yine şeyhinin kendisine "Hâfız Ömer!" diye hitab etmesi üzerine, gece-gündüz demeden kendi kendine çalışarak altı ayda hıfzını tamamlamıştır. Kur'ân'ı hıfzettiği gibi, iki yüz bin hadîsi de râvî zinciriyle beraber ezberlemiştir. Daha çocukken, hadis hıfzının isbatı için kendini hâfızlar cemiyetine mümeyyiz seçtirmiştir.

Tahsilini tamamlayıp icâzet aldıktan sonra Aralık 1878'de Edirne ikinci Ordu Alay Müftülüğü'ne tayin edilir. Eylül 1892 tarihine kadar, on dört sene bu vazifeyi îfâ eder. Haziran 1893 – Mayıs 1901 yılları arasında Malkara kadılığı vazifesinde bulunur. 1903'de Kudüs mevleviyetine, ertesi yıl Malkara kadılığına tayin olunur.

Ömer Ziyâeddin Efendi KS, Malkara'da iken, son eşi Hafize Hanım'la evlenmiş ve kendisinden sekiz çocuğu olmuştur. Soyu hayatta olan beş çocuğu ile devam etmektedir. İlk üç hanımından doğan çocukları yaşamamıştır.

Malkara'da bulunduğu süre içinde, her sene hatimle teravih namazı kıldırmıştır. Altı saatte tam bir hatimle teravihi bitirirler ve eve geldiklerinde sahur olurmuş. Ömrünün son demlerinde bile Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona, Fatiha gibi okuyabildikleri bildirilmektedir.

Malkara kadılığı vazifesinde iki yıl kaldıktan sonra, 1906 yılında İstanbul'a yerleşir. 1908'de saltanat ve hilafeti savunan "*Hadîs-i Erbaîn fî Hukûki's-Selâtîn*" adlı eserini neşreder.

1909 yılında 31 Mart Vak'ası'na karıştığı iddiasıyla Dîvân-ı Harb-ı Örfî tarafından müebbet kalebentliğe mahkum edilir. Bir süre sonra, cezası sürgüne çevrilerek Medine'ye gönderilir ve orada yedi ay kalır.

Bu arada Mısır Hidiv'i Abbas Hilmi Paşa rüyasında Peygamber SAS Efendimiz'i görür. Kendisine "Medîne-i Münevvere'de bulunan Hâfız Ömer'i himayene al, getir!" diye ismiyle belirterek söyler. Üç gece üst üste aynı rüyayı görür. Nihayet maiyetiyle yola çıkar, Medîne-i Münevvere'ye vasıl olur. Ömer Ziyâüddîn Efendi'yi yanına alır. Mısır'a gelirler. Abbas

Hilmi Paşa kendisine, “Peygamber’in emaneti” der, büyük hürmet gösterir.

Ömer Ziyâüddîn Efendi, böylece Kahire’de Müntezeh sarayına yerleşir. Abbas Hilmi Paşa’nın saray hocalığını ve imamlığını yapar. Burada yaklaşık on yıl kalırlar. Bu sırada Birinci Dünya Savaşı devam etmektedir. Bir ara Mısır’da İngilizler tarafından hapse atılır.

14 Nisan 1912’de çıkan umûmî af üzerine, şeyhülislamlığa müracaat ederek devrin şeyhülislamından vazife taleb eder. Hilâfeti savunan kırk hadîs-i şerifin yer aldığı, “*Hadîs-i Erbaîn fî Hukûki’s-Salâtîn*” isimli eseri yüzünden bu isteği geri çevrilir.

Uzun süren mücadeleleri sonunda, nihayet hakkı teslim edilerek, önce 5 Ağustos 1919’da Dârü’l-Hilâfeti’l-Aliyye Medresesi hilâfiyat (tartışma ve münakaşa yoluyla, karşı fikri çürütme) müderrisliğine, sonra da yine aynı medresenin hadis dersi müderrisliğine tayin edilmiştir. (27 Ekim 1920).

Ömer Ziyâüddîn Efendi, 19 Şubat 1919 tarihinde, Gümüşhâneli Dergâhı şeyhlerinden İsmâil Necati Efendi’nin vefatı üzerine, Gümüşhânevî’nin üçüncü halifesi olarak postnişin olmuş, irşad görevini üstlenmiştir. Bu arada *Râmûzü’l-Ehâdîs* adlı hadis kitabını da okutmaya devam etmiştir.

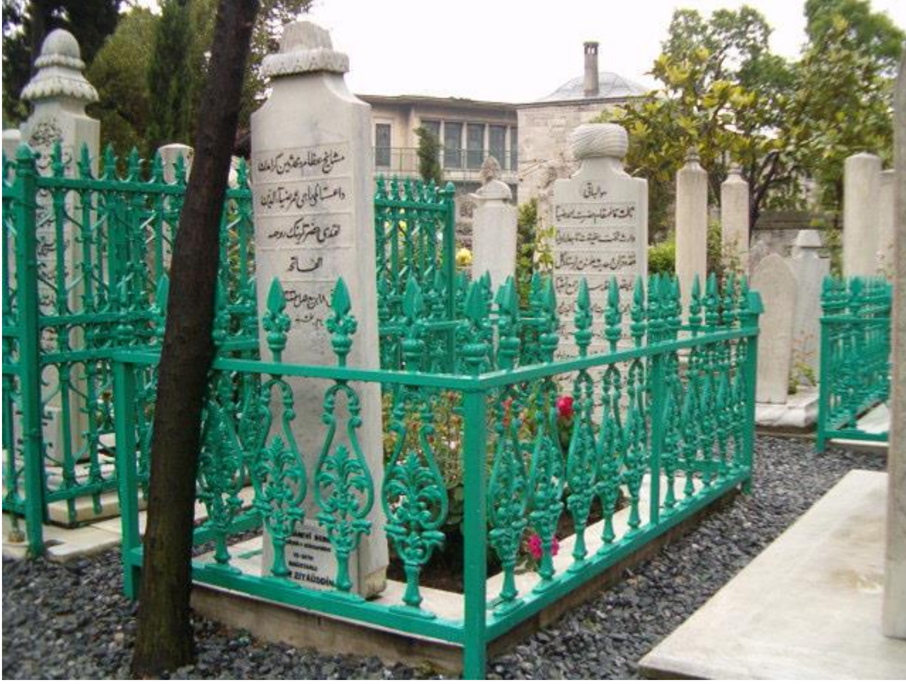
Sultan Vahideddin’in bizzat gelip yaptığı şeyhülislamlık teklifini, “İşgal altında bulunan bir memlekette fetvâ makâmı işgal edilemez!” diyerek kabul etmemişlerdir.

Ömer Ziyâüddîn Efendi, 1 Aralık 1921 (Rûmî18 Kasım 1337 / Hicrî 18 Rebiülevvel 1339) Cuma günü, yetmiş iki yaşlarında iken, Gümüşhâneli Dergâhı’nda vefat etmiştir. Kabri Süleymaniye Camii Hazîresi’ndedir.

Eserleri:

Ömer Ziyâüddîn Efendi KS’nin Türkçe, Arapça ve Dağıstan dillerinde pek çok eseri bulunmaktadır.

Lezgi dili ile yazılmış (Çerkezce) Mevlîd-i Şerîf’i bin beyitliktir. Dağıstan yöresinde Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i gibi meşhur

olmuştur. Şâirlik tarafı baskın olan Ömer Ziyâüddîn Efendi'nin Şeyh Şamil'in kabilesinin dili ile yazılmış Kısâs-ı Enbiya adlı manzum eseri, Dağıstan'da; Mevlid, Mi'rac ve Mu'cizat isimli eserleri de Edirne'de basılmıştır.

"*Fetevâ-yı Ömeriyye bi-Tarikati'l-Aliyye*" adlı eseri Seha Neşriyat tarafından neşredilmiştir.

Diğer eserleri şunlardır:

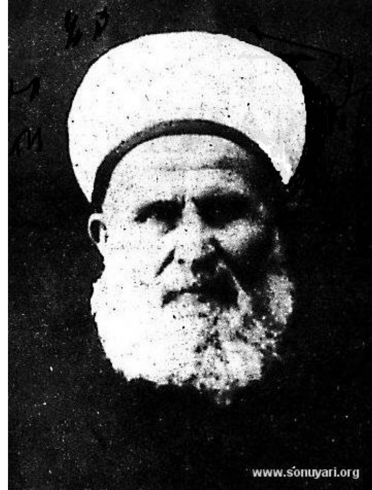
1. Sünen-i Akvâli'n-Nebeviyye mine'l-Ehâdîsi'l-Buhâriyye
2. Zübdetü'l-Buhârî
3. Es'ile ve Ecvibe fî İlmi'l-Hadîs
4. et-Teshilatü'l-Atire fi'l-Kıraati'l-Aşere,
5. Metn-i Akâid Tercemesi
6. Adâbu'l-Kur'ân,
7. Mevhibe-i Bârî Terceme-i Buhârî,
8. Mu'cizât-ı Nebeviyye,
9. Zübdetü'l-Buhârî Tercemesi,

10. Zevâidü'z-Zebidî,
11. Mir'ât-ı Kanûn-i Esâsî.

Hadis, Siyer, Fıkıh, Tecvid ve Kıraat gibi ilimlerde eser vermiş, fıkhî ve tasavvufî eserleri ile tanınan Ömer Ziyâüddîn Dağıstanî, son devrin ilim ile tarikatı, tasavvuf ile fıkhı bir arada yürüten muhaddis ve mutasavvıflarından, aynı zamanda hadis hâfızlarından biridir.[23]

5. Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi (1851-1926)

Mustafa Feyzi Efendi, 1267/1851 yılında Tekirdağ'ın Kılıçlar Köyü'nde doğmuştur. Babası çiftçilikle meşgul olan Emrullah Ağa'dır.

İlim tahsiline memleketinde başlayan Mustafa Feyzi Efendi 1869 yılında, on sekiz yaşında iken İstanbul'a gelir. Bayezid Camii dersiamlarından olan ağabeyi Tekirdağ'lı Mehmed Tâhir Efendi'nin ders halkasına katılır. 1882 senesinde otuz iki yaşında iken tahsilini tamamlayarak ulum-ü aliyyeden icazetname alır. Aynı yıl içinde yapılan rüus imtihanında, ehliyetini isbat ederek ders verebilecek duruma gelir.

Bundan bir yıl sonra, ders vekili sıfatıyla Bayezid Camii'nde ders vermeye başlar. On beş yıl sonra 1898'de, talebelerine ilk icazetini vermeye muvaffak olur.

1887 yılında kendisine ibtidâ-i haric rütbesi ile beraber İstanbul müderrisliği vazifesi verilir. 1907 yılında Musıla-i Sahn rütbesiyle, Şehzâdebaşı İsmail Paşa Medresesi müderrisliğine tayin edilir. Ardından 4. Osmânî ve 4 Mecidî nişanı ile taltif

[23] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 148-152.

edilerek 1910 yılında Huzur dersleri muhataplığına tayin edilir. En son huzur dersinin yapıldığı 1919 yılına kadar bu vazifesine devam etmiştir.

Mustafa Feyzi Efendi, Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî'ye intisâb etti. Onun önde gelen halifelerinden oldu. Dağıstanlı Ömer Ziyâüddîn Efendi'nin 1 Aralık 1921 tarihinde vefatından sonra, Gümüşhâneli Dergâhı postnişîni olarak irşad vazifesine başladı. 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar bu vazifeyi sürdürmüştür.

Yeni Cami'de bir müddet hadis dersleri okutan Mustafa Feyzi Efendi'nin, ömründe yirmi dört defa halvete girdiği, halifelerinden Mehmed Zahid Kotku tarafından ifade edilmektedir.

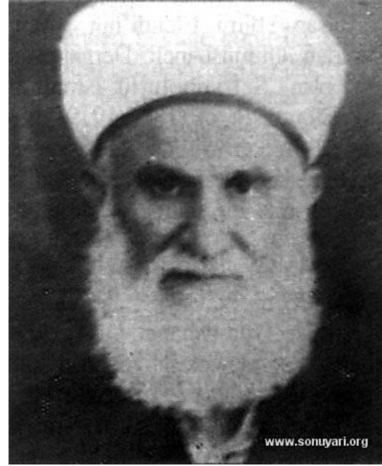
Mustafa Feyzi Efendi, Gümüşhânevî'nin dördüncü halîfesi olarak beş yıl kadar vazife yapmış, pek çok talebe ve 10'a yakın irşad salâhiyetli âlim yetiştirmiştir. Her yıl bir kere hatim etmek

üzere, *Râmûzu'l-Ehâdîs*'i okutmuştur.[24]

Son halvetinde talebelerinden Serezli Hasib Efendi, Kazanlı Abdülaziz Bekkîne ve Bursalı Mehmed Zâhid Efendi'ye hilafet vermiştir.[25] Aynı silsile, sırasıyla bu zatlar tarafından devam ettirilerek, günümüze kadar canlı bir şekilde intikal ettirilmiştir.

Mustafa Feyzi Efendi, 23 Muharrem 1345 /1 Ağustos 1926 yılında, yetmiş beş yaşlarında iken dâr-ı bekâya irtihal eylemişlerdir. Kabri Süleymaniye Camii Haziresinde, tekke arkadaşlarının yanındadır.

6. Abdullah Hasib Yardımcı (1864-1949)

Abdullah Hasib Efendi, 1280/1864 yılında Serez'de dünyaya gelmiştir. Babası Ali Efendi Serez'de Cami-i Atik imamı, aynı zamanda da Serez Rüşdiyesi'nde öğretmen ve müdür yardımcısıydı.

Hasib Efendi, orta tahsilini Serez Rüşdiyesi'nde tamamladıktan sonra, İstanbul'a gelmiş ve tahsiline Çarşamba semtindeki Mahmud Ağa Medresesi'nde devam etmiştir. Burada on yıl kadar kaldıktan sonra, 1310/1893'te Tokatlı Hacı Şakir Efendi'den müderrislik icazeti almıştır. Bu icazet merasiminde Gümüşhaneli Ahmed Ziyâüddin Efendi de davetli olarak hazır bulunmuştur.

Bu sırada, Nakşî meşayihinden Sandıklılı Hasan Efendi'ye intisab etmiştir. Ayrıca, Arap Hoca'dan "*tashîh-i huruf*" ve Hacı Nuri Efendi'den "*ilm-i kıraat*" dersleri almış; kendisine kıraat icazeti verilmiştir.

Daha sonra Serez'e dönüp, Cami-i Atik'te görev almıştır.

---

[24] Kotku, Mehmed Zahid, *Tezkiretül-Evliyâ* arkasında, (M. Cemil Solakoğlu, Gümüşhaneli Hazret-i Ahmed Ziyâüddin) Bahar Yayınevi, İstanbul 1975, s. 323.

[25] Gündüz, İrfan, a. g. e. s. 155.

Burada Buhàrî okutmuş ve pek çok talebe ve hafız yetiştirmiştir. 1924 yılında, mübadelede tekrar İstanbul'a gelmişler ve Eyüp semtine yerleşmişlerdir. Bu sırada Abdül'aziz Efendi ve Mehmed Zâhid Efendi ile tanışmış ve ilk şeyhi Sandıklılı Hasan Efendi'nin vefatı üzerine, Mustafa Feyzi Efendi'ye intisab etmiştir.

Kendisini Gümüşhaneli Dergâhı'na Mehmed Zâhid Efendi ile Abdülaziz Efendi getirmiştir. Bilahare Mustafa Feyzi Efendi'den halifelik icazeti almış, kendisine irşad yetkisi verilmiştir.

Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'den sonra, irşad görevi kendisine verilince, aynı camide görev alıp, caminin meşrutasına yerleşmiştir. Bilâhare Şehzâdebaşı Damat İbrahim Paşa Camii'nde imam-hatiplik yapmış, Mahmud Paşa semtinde kendi evinde oturmuştur. Son zamanlarında ise, Kapalıçarşı içindeki Merdivenli Camii'nde hatiplik görevi yapmıştır.

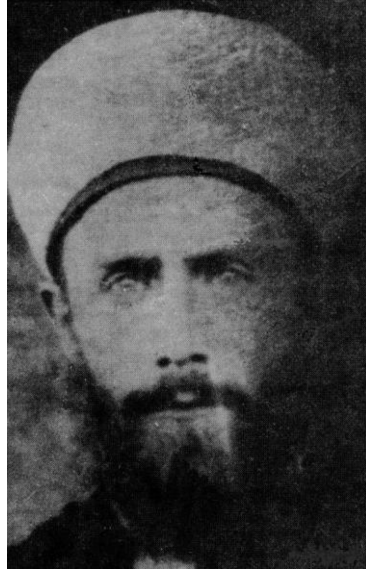
Hacı Hasib Efendi, Bayezit Camii'nde, Çarşamba günleri öğle namazından sonra *Râmûzü'l-Ehâdîs* okutmuştur. Bayezit Camii'ndeki Hünkâr Mahfili altında, mürşidi Mustafa Feyzi Efendi hadis okuttuğu için, teberrüken burada da hadis okutan

Hasib Efendi, hocasına olan bağlılığı dolayısıyla, 84 yaşında ve hasta olmasına rağmen, Cağaloğlu'ndan umumiyetle yürüyerek bu hadis dersine gelmeğe devam etmiştir.[26]

Hasib Efendi 15 Mayıs 1949 (16 Receb 1368) günü, cumartesiyi pazara bağlayan gece, saat 22.58'de, İstanbul'daki evinde rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur. Cenaze namazı Fatih Camii'nde, Eyüp Sultan Camii'nin baş imamı Hacı Said Efendi tarafından kıldırılmıştır. Tabutu omuzlarda taşınarak Edirnekapı'daki ilk kabrine kadar götürülmüştür. Sonraki yıllarda, kabristandan E-5 çevre yolu geçeceği için, kabir nakli yapılmıştır. Halen Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'nde, Hacı Aziz Efendi ile yan yana yatmaktadır.[27]

7. Abdül'aziz Bekkine (1895-1952)

Abdül'aziz Bekkine, 1313/1895 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası tüccardan Haris Efendi, annesi Fatma Hanım'dır.

Haris Efendi aslen Kazan'lı olup, 1880'lerde ailesi ile İstanbul'a göç ettikten sonra, Asmaaltı'nda toptan yağ ticareti ile meşgul olmuştur. Kazan'ın eşrafından olan Hâris Efendi, orada Sultanoğlu (Sultanof) nâmı ile tanınmaktaydı. Kazan'da büyük bir konakları ve geniş arazileri vardı.

Abdül'aziz Efendi okul öncesi Kaptan Paşa Camii İmamı Halil Efendi'den Arapça ve din dersleri almış, daha sonra *Dârü't-tedris* Mektebi'ni bitirmiştir.

1909 yılında, o günkü hükümetin tutumu dolayısıyla, ailesiyle

[26] Çataklı Osman, *Hacı Hasib Efendi ve Hacı Aziz Efendi*, s. 23, İstanbul, 2000.

[27] Çataklı Osman, a. g. e. s. 13-33.

birlikte Kazan'a gitti. Kazan'da bir süre kaldıktan sonra, Buhara'ya geçerek orada beş sene kadar ilim tahsil etti.

1917'de Rusya'da Bolşevik ihtilâli olunca, Kazan'da şartlar çok olumsuz hale geldi. Abdül'aziz Efendi de kardeşlerini alarak İstanbul'a dönmeğe karar verdi. 1918 yılında Kazan'dan trenle Bakü'ye, oradan Batum'a geldiler. Batum'dan da bir Türk gemisi ile İstanbul'a döndüler.

Abdül'aziz Efendi, İstanbul'a döndükten sonra büyük bir azimle mürşid-i kâmil arayışına çıkmış ve feyz alacağı kapıyı aramaya başlamıştır. Çarşıkapı Medresesi'ndeki yakın arkadaşı Mehmed Zâhid Efendi, onu kendi mürşidi Mustafa Feyzi Efendi'ye götürmüştür.

23 yaşında Mustafa Feyzi Efendi'ye intisab eden Abdül'aziz Efendi, onun sohbetlerine devam etmiştir. Sonunda Hazret'in himmetiyle mânevî eğitimini tamamlamış, 27 yaşlarında iken hilâfet mertebesine ulaşmış ve kendisine irşad salâhiyeti ve icâzetname verilmiştir.[28]

Hasib Efendi'den sonra makam-ı irşâda geçen Abdül'aziz Bekkine, evini bir ilim meclisi haline getirerek, kapısını günün her saatinde talebelerine açmıştır. Gece gündüz demeden her zaman cemaati ve ihvanıyla beraber olmuş, onların eğitimleri için bütün ömrünü harcamıştır. Odasında ışık yandığı müddetçe, gecenin her saatinde zili çalınıp içeri girilebildiğini[29], gecenin geç saatlerine kadar devam eden konuşmaların bazen sabah namazına kadar sürdüğünü, bizzat sohbetlerine iştirak eden öğrencileri anlatmaktadır.[30]

Abdül'aziz Bekkine, pazartesi ve perşembe geceleri evinde; pazar günleri ikindiden sonra Ümmügülsüm Camii'nde *Râmûzü'l-Ehâdîs* derslerine devam etmiştir. Sohbetlerinde genellikle dört ya da beş sayfayı, fazla açıklama yapmadan, hadis-i şeriflere yalnız

---

[28] Çataklı, Osman, a. g. e. s. 43.

[29] Çataklı, Osman, a. g. e. s. 93.

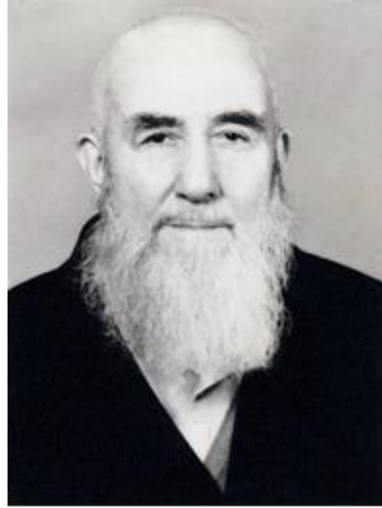
[30] Yılmaz Coşkun, Halil Necati Coşan'la Röportaj, *İslâm*, sayı:159, Kasım 1977.

mânâ vererek okumuştur. Bu şekilde 562 sayfalık *Râmûzü'l-Ehâdîs*'i, bir sene üç ay gibi kısa bir zamanda bitirmiştir. Sohbetlerinde tutulan notlar daha sonra derlenerek, *Râmûzü'l-Ehâdîs* tercümesi oluşturulmuştur.[31]

Abdül'aziz Bekine, müridlerini üniversitelerde asistan olarak kalmaları konusunda teşvik etmiştir. Birçok kimse onun tavsiyelerini tutarak profesör olmuş, üniversitelerde talebe yetiştirmiştir.[32]

Abdül'azîz Bekkine iki defâ hacca gitmiştir. İkinci gidişinde, hacdan döndükten sonra rahatsızlanmış; yakalandığı rahatsızlıktan kurtulamayarak 2 Kasım 1952 (14 Safer 1372) günü, 57 yaşında iken İstanbul'da vefât etmiştir. Kabri Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'ndedir.[33]

8. Mehmed Zâhid Kotku (1897-1980)

Mehmed Zâhid Kotku, 1315/1897 yılında (rûmî 1313) Bursa'da dünyaya geldi. Babası İbrâhim Efendi, annesi Sabire Hanım'dır. Her ikisi de Kafkasya'dan göç eden müslümanlardandır. Dedeleri Kafkasya'da Şirvan'a bağlı eski bir hanlık merkezi olan Nuha'dandır ki burası dağ eteğinde, ipekçilikle meşhur, ahalisi müslüman, hâlen Azerî Türkçesi konuşulan bir yerdir. Bugünkü Azerbaycan'ın Şeki şehridir.

Babası İbrahim Efendi, Bursa'ya 16 yaşında iken gelmiş (1869), Hamza Bey Medresesi'nde tahsil görmüş, muhtelif yerlerde imamlık yapmış, Hazret-i Peygamber SAS sülâlesinden bir seyyiddir. 1929'da 76 yaşında iken Bursa ovasındaki İzvat

[31] Çataklı, Osman, a. g. e. s. 95.

[32] Coşan, Mahmud Esad, *Tasavvuf Yolu Nedir*, Seha, İstanbul, 1997, s. 45.

[33] Bekkine Abdülaziz, *Hadisler Deryası*, Râmûz el-Ehâdîs Tercümesi, c.I, s.XV, İstanbul 1982.

Köyü'nde vefat etmiş ve oraya defnolunmuş, ehl-i tarîk bir kimsedir.

Annesi Sabîre Hanım, Mehmed Zâhid Efendi 3 yaşlarında iken vefat etmiş, Pınarbaşı Kabristanı'na gömülmüştür.

Mehmed Zâhid Kotku Hz. ilk mektebi Oruç Bey İbtidâîsi'nde okudu, Maksem'deki idâdîye devam etti. Sonra Bursa Sanat Mektebi'ne girdi. Bu esnada Birinci Cihan Harbi dolayısıyla 18 yaşında askere alındı. Rûmî 14 Nisan 1332'de asker oldu, Sûriye cephesinde bulundu. Ordunun Suriye'den çekilmesinden sonra İstanbul'a döndü. 10 Temmuz 1335 Cuma gününden itibaren de 25 K. 30 şubede yazıcı olarak vazifeye devam etti.

İstanbul'da bulunduğu esnada çeşitli dini toplantılara, derslere, camilerdeki vaazlara devam etti. Bilhassa Seydişehirli Abdullah Feyzi Efendi'den çok istifade etti. Bu arada 16 Temmuz 1336 Cuma günü, namazı Ayasofya Camii'nde edadan sonra Vilayet önünde bulunan Fatma Sultan Camii yanındaki Gümüşhâneli Tekkesi'ne giderek, Şeyh Ömer Ziyâeddin Efendi'ye intisâb eyledi. Günden güne ahvâlini terakki ettirdi.

Bu zât-ı şerifin, 18 Kasım 1337 (1 Aralık 1921) Cuma günü vefatından sonra, postnişin-i irşâd olan Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'nin yanında tahsil-i kemâlâta devam etti. Müteaddit defalar halvete girdi, 27 yaşında hilâfetnâmeyi aldı. Ayrıca ondan *Râmuzü'l-Ehadis, Hizb-i A'zam* ve *Delâilü'l-hayrât* icâzetnâmelerini de aldı. Bayezit, Fatih ve Ayasofya Camii ve medreselerinde derslere devam etti. Bu esnada hafızlığını da tamamladı. Hocasının işareti üzerine muhtelif kasaba ve köylerde dini hizmetle ifâ eyledi.

Tekkelerin kapatılmasından sonra Bursa'ya döndü, evlendi. 1929'da vefat eden babasının yerine, Bursa ovasındaki İzvat Köyü'nde 15-16 sene kadar imamlık yaptı. Daha sonra, Bursa'da Üftade Cami-i Şerifi'nin imam-hatipliğine tayin edilince, şehirde hisar içindeki baba evine yerleşti. Burada 1945-46'dan 1952'ye kadar hizmet eyledi.

1952 Aralığında Gümüşhaneli Dergâhı postnişini ve eski tekke arkadaşı Kazanlı Abdül'aziz Bekkine'nin vefatı üzerine, İstanbul'a naklolarak, Fatih'te bulvara nazır Ümmügülsüm Mescidi'nde

vazife gördü.

1 Ekim 1958 tarihinde Fatih İskenderpaşa Camii Şerifi'ne nakloldu ve 13 Kasım 1980'de vefatına kadar bu vazifede kaldı.[34]

Mehmed Zâhid Kotku zamanında dergâh hizmetleri yurt çapında yaygınlaşmış, cemaat, imamlık görevi yaptığı camiden dolayı İskenderpaşa Cemaati olarak anılır hale gelmiştir.

Mehmed Zâhid Kotku, cuma günleri cumadan evvel kırk beş dakika ve pazar günleri ikindiden sonra bir saat *Râmûzü'l-Ehâdîs*'ten hadis dersleri yapmaya devam etmiştir. Ayrıca Ramazanlarda her gün öğle ve ikindiden sonra *et-Tergîb ve't-Terhîb*'den Ramazan ve oruç ile ilgili hadisleri okuyup izah etmiştir. Sohbetlerine her kesimden kimseler, özellikle gençler ve üniversite öğrencileri ilgi göstermiştir.

Nakşî an'anesine uygun olarak, müslümanların her şeyiyle ilgilenen Kotku, Türkiye'nin en büyük motor fabrikası olan

---

[34] Kotku, Mehhmed Zâhid, *Tasavvufî Ahlâk,* Terceme-i Hal (Halil Necâtioğlu), c. I, s.14, Seha, İstanbul, 1981.

Gümüş Motor Fabrikası'nı kurdurmuştur.

Politika konusunda da çalışmaları olmuştur. Müslümanların kendilerine mahsus bir siyasi parti kurmalarını tavsiye etmiştir. Milli Nizam Partisi'nin ve Millî Selâmet Partisi'nin kurulmasında katkıları olmuştur. Herhangi bir şahsa doğrudan doğruya bend olmadan bütün politikacılarla ilgilenmiştir. Aşağı yukarı tüm politikacıların kendisini ziyaret ettiği bilinmektedir.[35]

Mehmed Zâhid Kotku, 1979 yazında uzun zaman kalmak üzere gittiği Hicaz'dan, ağır hasta olarak 1980 Şubatında dönmek zorunda kaldı. 7 Mart 1980'de ameliyata girdi ve midesinin üçte ikisi alındı.

Ameliyattan sonra tedricen düzeldi, hatta 1980 Ramazanı'nda hiç aksatmadan oruç tuttu; hatimle teravih kıldı, vaaz etti. Yazın Balıkesir Ilıca'ya, Çanakkale Ayvacık sahiline ağrıyan ayakları için götürüldü. Hac mevsimi gelince de Hicaz'a gitti. Fakat, ameliyata sebep olan rahatsızlığı nüks etmiş ve ağrılar tekrar başlamıştı. Haccı güçlükle ifadan sonra, 6 Kasım 1980'de çok ağır hasta olarak İstanbul'a döndü. Tam bir hafta sonra, 13 Kasım 1980 (5 Muharrem 1401) Perşembe günü, öğleye yakın, dualar, Yâsin'ler, tesbih ve gözyaşları ile, uyur gibi bir halde iken ahirete irtihal eyledi.

Cenaze namazı 14 Kasım 1980 Cuma günü İstanbul'da, Süleymaniye Camii'nde muhteşem, mahzun, vakur ve edepli bir cemm-i gafir tarafından kılınarak, mübarek vücudu, Kanûnî Süleyman Türbesi kıble tarafına, kendisinden feyz aldığı hocaları ve üstadlarının yanına defnolundu.

Eserleri:

1. Tasavvufî Ahlâk (5 cilt)
2. Mü'minlere Vaazlar (2 cilt)
3. Hadislerle Nasîhatlar (2 cilt)
4. Cennet Yolları
5. Ehl-i Sünnet Akàidi

---

[35] Coşan, Mahmud Esad, M. Zâhid Kotku (Rh.A) ve Tasavvuf, Erkaya, Metin, *Anılarla Mehmed Zâhid Kotku*, s. 350, Seha, İstanbul 1996.

6. Ana Baba Hakları
7. Nefsin Terbiyesi
8. Faydalı Dualar ve Otuziki Farz
9. Tezkiretül-Evliyâ Tercümesi
10. Risâle-i Hàlidiyye Tercümesi
11. Evrâd-ı Şerif
12. Zikrullahın Faydaları
13. Özel Sohbetler
14. Peygamber SAS Efendimiz
15. Tenbihler

9. Mahmud Es'ad Coşan (1938-2001)

Mahmud Es'ad Coşan, hocası Mehmed Zâhid Kotku'nun vefatı üzerine 13 Kasım 1980 günü irşad görevine başlamıştır. 4 Şubat 2001 günü Avustralya'da vefat etmiştir. Tezimizin ileriki sayfalarında kendisiyle ilgili geniş bilgi verilecektir.

Rahmetu'llàhi aleyhim ecmaîn...

BİRİNCİ BÖLÜM:

PROF. DR. M. ES'AD COŞAN'IN HAYATI

(14 Nisan 1938 - 4 Şubat 2001)

a. Ailesi ve Çocukluğu

14 Nisan 1938 (13 Safer 1357) tarihinde, Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin Ahmetçe köyünde doğdu. Babası Halil Necâti Efendi, annesi Şâdiye Hanım'dır. Ailenin dördüncü çocuğudur. Anne ve baba tarafından soyu, Buhàra'dan Çanakkale'ye göç etmiş seyyidlere dayanır.

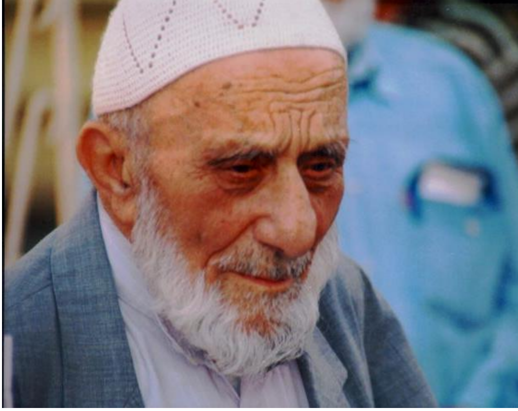
Ahmetçe köyü Edremit körfezinin kuzeyinde, Kaz Dağı'nın eteğinde 400 yıl kadar önce kurulmuş bir köydür. Deniz seviyesinden yüksekliği 500 m, denize uzaklığı 5 km'dir. O bölgedeki köyler, korsan korkusundan genellikle denizden uzak ve yüksek yerlere kurulmuştur. Son zamanlarda sahile de konutlar yapılmıştır. Köyün sahil bölgesine Yalı denilmektedir.

Köy halkı tarım ve hayvancılıkla geçinir. En önemli meşguliyet zeytinciliktir. Son yıllarda Antep fıstığı üretimi de yapılmaktadır. Köyün nüfusu 750 civarındadır (2000).

1930'lu yıllarda köyün insanları birbirlerine saygılı, dürüst insanlardı. Okul pek yaygın olmadığından cahildiler, ama hakka hukuka riayet ederlerdi. Hiç hırsızlık olmazdı. Uygunsuzluk, ayyaşlık yoktu. Cuma günü köyde pazar kurulurdu. Herkes satılacak malını getirir, caminin önüne koyar giderdi. Hiçbir zarar olmazdı. İnsanlar birbirlerini sevip sayarlardı, güvensizlik yoktu.

Halil Necati Efendi, 1906 yılında (rûmî1322) Ahmetçe köyünde doğdu. Babası Molla Mehmed'dir. Ailenin ikinci çocuğudur.

Dedesi Molla Abdullah, İstanbul'da Süleymaniye'de medresede okurken Gümüşhaneli Hazretleri'ne intisab etmiş, sohbetlerine devam etmiştir. Hizmet ehli, gayretli, çok çalışkan bir kimse olduğu için, Gümüşhaneli Hazretleri'nin sevgisini kazanmış, "Evladım ol!" diye iltifatına mazhar olmuştur.

Molla Abdullah, mollalığı devam ettirememiş, sonraki yıllarda Ahmetçe'ye dönmüş, Dudi Hanım'la evlenmiştir. Dudi Hanım'ın baba tarafı Buhara'dan gelmiş, Sülâle-i Tâhireye mensub kimselerdir. Kendisi iyi yetişmiş, mükemmel bir fıkıh hocasıdır.

Molla Abdullah, erkek çocukları yetişince, onları İstanbul'a tahsile göndermiştir. Halil Necati Efendi-nin babası Molla Mehmed ve amcası Molla Mustafa, İstanbul'da Fatih Başkurşunlu Medreselerinde dokuz yıl tahsil görmüş, icazet almış, ilmiye sınıfına mensup kimselerdir. Gümüşhaneli Dergâhı'yla ilgileri vardır.

I. Dünya Savaşı çıkınca seferberlik ilan olmuş, Halil Necati Efendi'nin babası ve amcaları askere alınmıştır. Üçü de Çanakkale Harbi'nde bulunmuştur. Babası Molla Mehmed, daha sonra Sarıkamış Harekâtına katılmıştır. Amcası Molla Mustafa Gazze'de şehid olmuştur. Babası ve diğer amcası da askerden dönmemişlerdir. Nerede şehid oldukları bilinmemektedir.

Babası Molla Mehmed'in vefatından sonra, Halil Necati ve iki kız kardeşini (Ümmü ve Feyziye) annesi büyütmüştür. Annesi rikkatli, merhametli, çalışkan bir hanımdır.1953 yılında Ahmetçe köyünde vefat etmiştir.

Halil Necati'yi annesinin yanı sıra, dedesi Molla Abdullah himaye etti. Dedesi gayet dindar, gayret-i diniyye sahibi, iyiliksever bir insandı. Halil Necati'yi okuttu, okula gönderdi, ilim öğrenmesi için maddi ve mânevî yardımda bulundu. Her türlü yiyecek ve giyecek ihtiyacını o temin ederdi. 1928 yılına kadar beraber yaşadılar, o yıl vefat etti.

Halil Necati, 9 yaşında iken köyünde hafızlığa başladı. Hocası köyün imamı olan Çankırılı Mustafa Efendi idi. İki buçuk yılda hafızlığını tamamladı.

Bayramiç ilçesinin Çırpılar köyünde Hacı Ali Efendi'nin

medresesi vardı. 17 yaşındayken, dedesi Halil Necati'yi oraya götürüp yerleştirdi. Orada iki sene kadar tahsil gördü. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıktıktan sonra (3 Mart 1924) medreseler kapatılınca, köye dönmek zorunda kaldı.

O zamanlar Çırpılar köyü, Kazdağı'nın hemen eteğinde yer alan, 80 hanelik bir köy idi. Çırpılarlı Ali Efendi (1863-1945), İstanbul'da medrese tahsili yaparken Hasan Hilmi Hazretleri'ne intisab etmiş, iki defa halvete girmiş, hilâfet almış bir zat idi. Tahsilini bitirdikten sonra, resmî görevleri reddederek köyüne döndü. O zaman malî durumları iyi olduğu için, kendi imkânlarıyla ve çevresinin de yardımlarıyla köyünde bir cami ve 24 odalı bir medrese inşa ettirdi. Orada talim ve terbiye, tebliğ ve irşad hizmetlerine başladı (hicrî 1322/ milâdî 1904), yüzlerce talebe yetiştirdi.

Çırpılarlı Ali Efendi çok mükemmel, çok sevimli bir insandı; melek gibiydi. Uzunca boylu, zayıf yüzlüydü. Allah'ın evliyasından olduğu açık seçik meydandaydı. Molla Abdullah, yaşça daha büyük olduğu halde Çırpılarlı Ali Efendi ile karşılaşınca elini öpmeğe davranır, o da mukabele ederek onun elini öpmeye çalışırdı. Aynı dergâhın muhabbetli ve ihlâslı iki müntesibi, birbirlerine sevgilerini böyle tevazu ile arz ederlerdi.

Halil Necati Efendi askerden geldikten sonra Çırpılarlı Ali Efendi'yi ziyarete gitmiş, kendisine intisab etmiştir (1928).

Çırpılarlı Ali Efendi kerametleri zahir, alim, fâzıl, mücahid, bölgede marûf, sevilen, sayılan, rahmetle anılan bir mübarek zat idi. İstiklal Savaşı sırasında Bayramiç yöresinin Kuvâ-yı Milliye temsilcisi olarak görev yaptı. Bir ara Bayramiç Müftülüğü görevinde de bulundu. Ali Efendi 15 Ağustos 1945 tarihinde vefat etti. Medresesi zamanla yıkılmış, yok olmuştur.[36]

Halil Necati Efendi 1928 yılında Şadiye Hanım'la evlendi. Şadiye Hanım'ın dedesi Molla Hüseyin, Halil Necati Efendi'nin dedesi Molla Abdullah'ın kardeşidir. O da Çırpılarlı Ali Efendi'nin müridlerindendi.

Şadiye Hanım'ın babası Ahmet Çavuş, köyün önde gelen

---

[36] Coşan M. Es'ad, *İslâm*, Başyazı, Eylül 1996.

kimselerindendi. Çok muhterem, güngörmüş, zeki, iş bilen, sevilen ve sayılan, herkesin yardımına koşan bir insandı. Kardeşlerinin hepsini iş sahibi yapmış, kendi işlerine ortak etmişti. Kerimesi, Şadiye Hanım'ı da İslâmî bir terbiye üzere yetiştirmişti.

Şadiye Hanım dindar bir hanımdı. Evini, çocuklarını çok severdi. Herkesin yardımına koşan bir yapısı vardı. Komşuluk hukukuna çok riayet ederdi. Komşuları da ondan çok memnundu. İçli, hisli bir insandı. Gönül kırmamaya çok dikkat ederdi. Gıybeti hiç sevmezdi. Birisi gıybet edince, "Aman evlâdım, aman kardeşim, boş ver, günaha girme!" diye ikaz ederdi. Hatta o şahıs gıybete devam ederse, oradan kalkar giderdi.

Adab-ı İslâmiyye sahibiydi. Çocuklarını da bu terbiye üzere yetiştirdi. Onların üzerine titrer, ibadetlerini en iyi şekilde yapmalarına gayret ederdi. Çok becerikli, ev idaresini bilen, geçim sahibi bir hanımefendiydi. Çok sıkıntılı günler yaşadılar. O sıkıntılı günlerinde eşini hiç yalnız bırakmadı, hep destekledi. Tevekkülle hareket edip, evi çekip çevirdi.

Halil Necati Efendi ile Şadiye Hanım'ın beşi erkek, ikisi kız, yedi çocukları oldu. Şadiye Hanım yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak, 7 Ağustos 1964 günü rahmet-i Rahman'a kavuştu. İstanbul Erenköy mezarlığına defnedildi. Aynı yıl üçüncü oğlu Mustafa Enver de hastalandı, o da vefat etti.[37]

Köyde üç sınıflı ilkokul vardı. Halil Necati Efendi'nin büyük oğlu Mehmet Kâzım çok başarılı ve zeki bir öğrenciydi. Köy öğretmeni onun için babasına, "Bunun kadar zeki çocuğa tesadüf etmedim, bunu mutlaka okut!" dedi. O sırada Halil Necati Efendi'ye İstanbul'dan bir ortak iş teklifi geldi. Bunun üzerine hem İstanbul'da iş yapmak, hem de çocukları okutmak için 1942 yılında İstanbul'a taşındılar. Şehzadebaşı'nda bir ev tuttular.

Halil Necati Efendi ilk iş olarak ticareti seçti. Kayınbiraderiyle ortak iş yaptılar. Fakat ticarette başarılı olamadı. Veresiye verdiği yerlerden alacağını tahsil edemedi. Müslüman gördüğü, hüsn-ü zan ettiği insanlardan verdiklerini alamadı. Hem parayı

---

[37] Yılmaz Coşkun, Halil Necati Coşan'la Röportaj, *İslâm*, sayı:159, Kasım 1977.

hem de müşterileri kaybetti.

O sıralar (1952) Abdül'aziz Bekkine Hazretleri'nin sohbetlerine devam ediyordu. Durumu kendisine arz etti. Onun tavsiyesiyle müezzinlik imtihanlarına hazırlanmaya başladı. O günlerde Fatih Müftülüğü imtihan açtı. Halil Necati Efendi imtihanı birincilikle kazanınca, daha iyi şartlarda Kur'an kursu kadrosuna tayin edildi. Yazısı ve ifadeleri güzel olduğu için, Fatih Müftülüğü'nde kâtip olarak işe başlattılar. Orada 19 yıl çalıştıktan sonra emekli oldu.

b. Şeyh Efendilerle Tanışması

1. Abdü'l-Aziz Bekkine Hz.

Halil Necâti Efendi İstanbul'a yerleştikten sonra, Şehzâdebaşı Damat İbrahim Paşa Camii'nde Serezli Hasîb Efendi'nin sohbetlerine devam etti. Onun vefatından sonra, bir arkadaşının aracılığıyla Kazanlı Abdü'l-aziz Efendi'yi ziyarete gitti. Onu çok sevdi, gönlü bağlandı ve intisab etti (1952). Onun Ümmügülsüm Camii'ndeki sohbetlerine devam etti. Zaman zaman çocuklarını da sohbetlere götürürdü. Böylece küçük yaşta tasavvufî bir eğitime başlamış oldular.

Abdü'l-Aziz Bekkine Hz. Hazret-i Ali Efendimiz'i hatırlatan bir vücut yapısına sahipti. Saçı sakalı sarışın, kol ve pazuları kalınca, güçlü kuvvetli, göğsü geniş, yüzü heybetli idi. Bazı kere tüyleri ürperten bakışlarına ve ciddî tavırlı görünmesine mukàbil, misafir ve ziyaretçilerine hitap ve iltifatı gayet latîf ve çok tatlı olurdu. Münazara edası içinde olan konuşmalardan son derece hoşlanırdı. Gecenin geç saatlerine kadar devam eden konuşmalardan sonra, evde abdest tazelenip, yatmaya fırsat kalmadan sabah namazı için camiye dönüldüğü zamanlar olurdu.

Yalnız olarak yemek yediği, her halde görülmemiştir. Sofra arkadaşı olan talebelerini kardeş, evlat kabul ettiği için, onların seviyesine iner, kendi kaşıklarıyla ikram iltifatında bulunurlardı.

Dünyaya, dünyalıklara soğan kabuğu kadar değer vermezdi. Evinde, elinde olanı sabaha bırakmazdı. Maddi bakımdan sıkıntılı bir hayatın içindeydi. Fakat çile ve mihneti zevk kabul ettiğinden

durumunu hissettirmezdi. Hep, mesrur görünürdü. Ailece aç kaldığı, aç yattığı zamanlar olurdu. Yaz-kış giyiminde fark olmazdı.

Sözle ifadesi zor olan fevkalâde birçok hal ve meziyetin sahibiydi. İlim otoritesi sayılan zatlar, ulûm-u diniyye dışında, eğitim ve öğretimi yapılan bütün ilimlere, tahsilini yapmadığı halde vukufiyeti bulunduğunu hayranlıkla anlatırlardı.[38]

Abdü'l-Aziz Bekkine Hz. son hastalığında müridlerine, kendisinden sonra Mehmet Zahid Kotku Hz.ne tâbi olmalarını vasiyet etti. 2 Kasım 1952 tarihinde 57 yaşında vefat etti. Fatih Camii'nde Mehmed Zâhid Kotku Hz.nin kıldırdığı cenaze namazından sonra, Edirnekapı Sakızağacı şehitliğine, şeyhi Serezli Hasib Efendi'nin yanına defnedildi.

2. Mehmed Zâhid Kotku Hz.

Abdü'l-aziz Bekkine'nin vefatından sonra, Fatih müftüsü olan Ali Rıza Hakses'in himmetiyle, Mehmed Zâhid Kotku Hz. Bursa'daki Üftâde Camii'nden, Zeyrek'teki Ümmügülsüm Camii'ne naklen tayin edildi. 1953 yılının ilk ayında, Abdü'l-aziz Bekkine Hz.'nin halefi olarak göreve başladı. Halil Necati Efendi kendileri ile o zaman tanıştı.

Abdü'l-aziz Efendi'nin, Mehmed Zâhid Kotku Hz. ile çok samimi dostlukları vardı. Dergâha beraber devam etmişler, iki defa halvete beraber girmişler ve dervişlik devreleri beraber geçmişti. Orada, Mustafa Fevzi Efendi (Tekirdağlı) onların hocası idi. O sıralar Mehmed Zâhid Kotku Hz. zayıf bünyeli imiş ama, aynı zamanda ibadete düşkün bir kimse imiş. Aziz Efendi, onun hal ve meziyetlerinden bahsederken, "Evliya nümunesiydi" derdi.

Mehmed Zahid Kotku Hz. konuşması az ve pek mütevâzi idi. Abdü'l-aziz Bekkine Hz. gibi saatlerce sohbet etmezdi. Bazıları bu durumu yadırgadılar. "Bu makam buna mı kalacaktı?" deyip ayrılanlar oldu.

"Allah bir kişiyi severse, onu diğer insanlara da sevdirir." hadis-i şerifi gereğince, İslâm'ı yaşayanlara ve yaşamak isteyen

---

[38] Erkaya Metin, *Anılarla M. Zâhid Kotku*, s.145, Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

diğer insanlara sevdirilmiş olacak ki, kendisini sorup arayanların sayısı günden güne arttı. Hakîkaten Allah'ın sevdiği bir kul olduğu zahir oldu. Yıllar geçtikçe çevresi tahminin üstünde genişledi, hemen hemen tanımayan kalmadı. Görülen ve yayılan üstün meziyetlerinden dolayı, ülke çapında farklı bir ilgi ve itibarın sahibi oldu.

Gördüğü ölçü üstü alâka, saygı ve hürmet, onun gurura kapılmadan, bir mahalle camii imamı havası içinde yaşadığı mütevâzi hayatını devam ettirmesine mânî olmamıştır.

Yaratılışı pek güzel ve sevimli idi. İri ve geniş vücuduna gıda olacağına inanılmayacak kadar az yerdi. Az konuşur ve az uyurdu. Halim ve selim, gönlü mezmum sıfatlardan ârî ve pâk, müsamahası deniz gibi çok engin ve hudutsuzdu. Dıştan ve içten gelen ta'riz ve tecâvüzkâr davranış ve muhalefetlerden müteessir olmayan veya olduğunu hissettirmeden, muvafık ve muhalifine ikram ve iltifatında değişiklik yapmayan, emsâlsiz sabır ve kemâl

nümûnesi idi.

Hali Necati Efendi çocuklarını da yanına alıp, Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin sohbetlerine devam etti. Onun yakın dostlarından oldu. Bir ara sabah namazlarından sonra beraber hafızlık tekrarı çalışması yaptılar.

Coşan o günleri şöyle anlatır:

"Ben ortaokulda iken kendisinin meclislerine babamın peşinden, babamın elini tutup, eteğini tutup onun yanında giderdim. O zaman Ümmügülsüm Camii'nde imamlık yapmaktaydı. Cumartesi günleri, caminin arkasındaki yüksek odada sohbetler olurdu. 'Sen hazırlan!.. Sen konuş!' filan diye söylerdi Hocamız... Bize de arada iltifat buyururdu, 'Sen de hadi bakalım, filânca hadisteki mânâ nedir, ona hazırlan!' gibi işaretleri olurdu."[39]

Ümmügülsüm Camii hakkında istimlâk kararı alınınca, Mehmed Zâhid Kotku Hz. mahalle sakinlerinden Avukat Mazhar Sündüs Bey'in teşebbüsleriyle, 1958 yılında Fatih İskenderpaşa Camii'ne naklolundu. Hayatının sonuna kadar imamlık görevini burada sürdürmüştür. Bilindiği gibi, o da 13 Kasım 1980 günü sevdiği Mevlâsına kavuşmuştur.

c. Öğrencilik Yılları ve Hocaları

Coşan, 1950'de İstanbul Vezneciler İlkokulu'nu, 1953'te Vefa Lisesi orta kısmını, 1956'da Vefa Lisesi'ni bitirdi. Fen kolu öğrencisiydi, başarılı bir öğrenciydi, mühendislik okumak istiyordu. Fakat Hocası Mehmed Zâhid Kotku Hz.lerinin tavsiyesiyle, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Bölümü'ne kaydoldu (1956).

Coşan'ın, Edebiyat Fakültesi'nde öğrencilik yıllarında kendisinden

---

[39] Coşan, Mahmud Es'ad, Aile Eğitim Toplantısı, Gemlik, Bursa, Şubat 1992.

istifade ettiği hocalar arasında, Prof. Dr. Helmut Ritter,[40] Prof. Dr. Ahmed Ateş,[41] Prof. Dr. Zeki Velidi Togan,[42] Prof. Dr.

---

[40] Prof. Dr. Helmut Ritter (1892-1971) 1892 yılında Almanya'da doğdu. 1910'da liseyi Kassel'de bitirdikten sonra Halle Üniversitesine girdi ve burada ünlü şarkiyatçı Carl Brockelmann ve Paul Kahle gibi büyük âlimlerden ders aldı. Türkçe, Arapça, ve Farsça'dan başka İbrani ve Süryani dillerine de vakıftı. Türkiye'de modern anlamda filoloji tetkik ve usullerinin tanınmasında önemli hizmetleri bulunan Helmut Ritter, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Arap ve Fars filolojisi bölümüne okutman olarak davet edildi. 1938 yılında bu bölüme profesör olarak atandı. Şarkiyat Araştırma Merkezi'nin (Şarkiyat Enstitüsü) kurulmasında önemli bir rol oynadı. 1971 yılında Almanya'da vefat etti. Helmut Ritter, şarkiyat araştırmaları sahasında ilk akla gelen alimlerdendir.

[41] Prof. Dr. Ahmet Ateş (1917-1966)

1917 yılında Birecik'te doğdu. Konya Lisesi'nde okuduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni 1939'da bitirdi Aynı yıl asistan oldu. Prof. Dr. Helmut Ritter'in yanında Arap-Fars Filolojisi çalışmalarına başladı. 1943 yılında doçent, 1953'te de profesör oldu. Pek çok uluslararası konferans ve toplantılara katıldı. Ahmet Ateş, kurucusu da olduğu Şarkiyat Enstitüsü Müdürlüğü, İslâm Ansiklopedisi Yazı Heyeti Başkanlığı, yine kurucusu olduğu Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. Arap, Fars dilleri ve edebiyatları sahasında dünya çapında bir otorite olan Prof. Dr. Ahmet Ateş, 20 Ekim 1966'da vefat etti. Çocukları Ertunga Ateş (1941-2003) ve Toktamış Ateş'tir (1944-2003).

[42] Zeki Velidi Togan (1890-1970)

10 Aralık 1890 tarihinde Rusya'da Başkurdistan bölgesinde doğdu. İlk ve orta eğitimini çeşitli medreselerde tamamladı. Kazan'da özel dersler aldı. 1909 yılında Kazan'da bulunan Kasımiye Medresesi'nde "Türk tarihi" ve "Arap edebiyatı tarihi" öğretmeni olarak göreve başladı. 1911 sonlarında *Türk ve Tatar Tarihi* adlı kitabının yayımlanmasıyla meşhur oldu. Kazan'da bulunduğu sırada Nikolay Aşmarin ve N. F. Katanov ile tanıştı. Böylece Rus şarkiyatçıları ortamına girdi ve bu ortamdan derinden etkilendi.

1913 yılında Fergana'ya, 1914 yılında Buhara'ya araştırmalar yapmak için gitti. Fergana'da Yusuf Has Hacib'in 11. yüzyıla ait *Kutadgu Bilig* adlı eserinin bir elyazması nüshasını buldu.

Daha sonra Rus Millet Meclisinde Ufa Müslümanlarının temsilcisi olarak bulunmak üzere Petersburg'a gitti. Bu sırada Bolşevik ihtilâli patlak verince, o da Türklerin durumunun düzelmesi için mücadeleye girişti. 29 Kasım 1917 tarihinde Başkurdistan ilinin muhtariyeti ilan edildi. Başkurt hükümeti kurulduğunda Togan, Harbiye Nazırı oldu. Bundan sonra Lenin, Stalin ve Troçki ile defalarca görüştü, fakat olumlu sonuç alamadı. Türkistan'a çekilip orada mücadeleye karar verdi.

Muhammed Hamidullah[43] gibi önemli şahsiyetler bulunuyordu.

Türkistan Millî Özerk Hükümeti'nin bastırılmasından sonra, Basmacı Hareketi'nin içinde bulundu. 1920-23 yıllarında Türkistan'da amansız bir mücadeleye girişti ise de başarılı olamadı. Türkistan Millî Birliği'nin kurucusu ve ilk başkanıdır.

20 Mayıs 1925 tarihinde Türkiye'ye geldi. İstanbul Darülfünun'u Türk Tarihi Müderris Muavinliği'ne tayin edildi. İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde hummalı çalışmalarına başladı. Fakat, 1932 yılında I. Türk Tarih Kongresi'nde tıp doktoru Reşit Galip'in sunduğu, Orta Asya'da iç deniz olduğu ve bunun sonradan kuruduğu konusu hakkındaki tebliğini eleştirince, Togan aleyhine bir kamuoyu oluştu. Kendisine takınılan bu kötü tutum üzerine, 8 Temmuz 1932 tarihinde istifa ederek Viyana'ya gitti. 1935 senesinde Viyana Üniversitesi'nden felsefe doktoru ünvanı aldı.

1935-1937 yılları arasında Bonn Üniversitesi'nde, 1938-1939 yılları arasında Göttingen Üniversitesi'nde profesör olarak ders verdi. 1939 yılında Millî Eğitim Bakanı'nın daveti üzerine tekrar Türkiye'ye geldi. İstanbul Üniversitesi'nde Umumî Türk Tarihi Kürsüsü'nü kurdu.

1944 yılında, Türkiye'de Sovyetler aleyhine faaliyet ve Turancılık iddiasıyla tutuklanıp mahkeme edildi. 10 yıl hapse mahkûm edildiyse de askerî mahkeme kararı bozdu ve Togan beraat etti.

1948 yılında yeniden döndüğü üniversitedeki görevine ölümüne kadar devam etti. 1951 yılında İstanbul'da toplanan XXI. Müsteşrikler Kongresi'ne Başkanlık etti. Bu onun bilimsel alandaki şöhretini çok daha artırdı. 1953 yılında İstanbul Üniversitesinde İslam Tetkikleri Enstitüsü'nü organize etti. 1967 yılında kendisine Manchester Üniversitesi tarafından bir onur doktorası verildi.

Zeki Velidi Togan 26 Temmuz 1970'te İstanbul'da vefat etti.

[43] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah (1908-2002)

1908 yılında Hindistan'ın Haydarabad şehrinde dünyaya geldi. Sekiz çocuklu bir ailenin en küçüğüydü. Ailesinden aldığı ilköğrenimin arkasından medrese öğrenimine başladı. Daru'l-Ulum Medresesi'nden sonra, Osmaniye Üniversitesi'nde hukuk tahsil etti. Devletlerarası İslam Hukuku'na ilgi duyarak Paris'e gitti. Paris Üniversitesi'nden "Peygamberimizin Savaş Mektupları" başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Almanya'nın Tübingen Üniversitesi'nde "Devletlerarası İslam Hukuku" alanında ikinci bir doktora çalışması daha yaptı (1933).

Çalışmalarını Paris Üniversitesi'nde sürdürdü. Bu arada Kuzey Afrika ülkelerinin kütüphanelerinde incelemeler yaptı. Hindistan'a dönerek Osmaniye Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Bu üniversitede devletler hukuku profesörüyken, görevle yurtdışında bulunduğu bir sırada, Haydarabad'ın Hindistan hükümeti tarafından işgal edilmesi (1948) üzerine geri dönmedi. Siyasal mülteci olarak Fransa'ya yerleşti.

Beş dilde (Arapça, Urduca, İngilizce, Fransızca ve Almanca) binden fazla makale ve onlarca kitabı bulunan Hoca'nın ismi 1950'li yıllarda uluslararası

Coşan, Arap Dili ve Edebiyatı, İran Dili ve Edebiyatı, Ortaçağ Tarihi ile Türk-İslâm Sanatı sertifikalarını alarak, 1960 yılında Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

Onun akademik hayatının en belirleyici kişisi ise, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde kendisine asistanlık yaptığı ve doktora tezini yöneten Prof. Dr. Necati Lugal'dir.[44]

---

akademik çevrelerde duyulmaya başlandı. Başta Fransa, Mısır, Pakistan ve Türkiye olmak üzere birçok ülkenin üniversitelerinde dersler, konferanslar verdi. 1952'de İstanbul Üniversitesi'nde çalışmaya başladı, uzun yıllar Edebiyat Fakültesi İslâm Araştırmaları Enstitüsü ile Erzurum'da Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı. Bu sırada, birçok süreli yayında bilimsel makaleler yazdı.

Muhammed Hamidullah, 17 Aralık 2002'de ABD'nin Florida eyaletinde 96 yaşındayken vefat etti.

[44] Prof. Mehmet Necati Lugal.

1878'de İstanbul'da doğdu. Babası Hüseyin Hüsnü Bey'dir. Küçük yaşta hafız oldu. Resmî okulun yanı sıra özel hocalardan dersler aldı. Edebiyata derin bir ilgi duydu. Arapça ve Farsça'yı öğrendi. Şeyh Sa'dî-yi Şirâzî'nin *Gülistan*'ından, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden yüzlerce beyit ezberledi. Eski Arap şiirinin inceliklerine vakıf oldu. 1907 Yılında Fatih Camii'nde ders vermeye başladı. Muhtelif okullarda ve medreselerde 1917 yılına kadar dersler verdi. Bu arada çok genç yaşta, babası ile birlikte hacca gitti.

1917 Yılında Almanya'da okuyan Türk öğrencilere öğretmen olarak tayin edildi. 1919 Yılında Hamburg Üniversitesi Şarkıyat Enstitüsü'nde göreve başladı. 1939'da Türkiye'ye döndü. Beyazıt Kütüphanesi müdürlüğüne tayin edildi. Maaşı çok düşüktü, maddî sıkıntılar çekti. Ek görev olarak bazı okullarda Türkçe öğretmenliği yaptı.

Küçüklüğünden beri maddeye değil, ilme kıymet vermişti. İlâhiyat, edebiyat ve filoloji tahsil etmişti. Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca ve İngilizce biliyordu. Hele bu dillerden ilk üçünün edebiyatına iyice vakıftı. Urduca ve Afganca gibi diğer şark dillerinden de anlıyordu. Sayısız öğrenciler yetiştirmiş ve Türk kültürünü yabancı ülkelerde yaymağa çalışmıştı. Fakat birçok bilim adamı gibi, o da maddî sıkıntı içinde bırakılmıştı. Bazı dostlarının Millî Eğitim Bakanlığı'na müracaatıyla, 1943 Yılında AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Şarkıyat Enstitüsü profesörlüğüne getirildi. Burada pek çok ilim adamı yetiştirdi. Hemen herkesin eski metinlerdeki müşkillerini çözerdi.

1949 Yılında AÜ İlâhiyat Fakültesi'nin kurulmasında rol oynadı. Bu fakültenin öğretim kadrosunda fahriyyen görev olarak Arapça-Farsça profesörlüğü yaptı. 1952'de yaş haddinden emekliye ayrıldı. 1956-1957 ve 1959 yıllarında Bon ve Frankfurt Üniversitelerinde misafir profesör olarak çalıştı. 1960 Yılında, yeniden hazırlanan üniversiteler kanununda yaş haddi

Necati Lugal'den ikinci bir Batı dili olan Almanca'yı öğrenmiştir. Erzurumlu Darir Mustafa Efendi'nin *Siyer-i Nebî*'si başta olmak üzere çeşitli kitapları ondan okumuştur. Ayrıca onunla birlikte Şair Gülşehrî'nin *Feleknâme* adlı Farsça eseri üzerinde çalışmıştır.

Necati Lugal tarafından Arap Dili ve Edebiyatı hocası Yusuf Cemil Ararat[45] ile tanıştırılmış, ondan da Arap şairi Mütenebbî'nin divanını ve *eş-Şanfarâ*'nın *Lâmiyyetü'l-Arab* kasidesi başta olmak üzere daha başka Arapça edebî eserleri okumuştur.[46]

---

kaldırıldığından, AÜ İlâhiyat Fakültesi Klasik Dînî Türkçe Metinler Kürsüsü profesörlüğüne tayin edildi. 23 Mart 1964 Pazartesi günü hayata gözlerini yumdu.

[45] Yusuf Cemil Ararat (1879-1963): 1879'da İstanbul'da doğdu. Babası Karslı Mehmed Ağa'dır. Hıfzını tamamladıktan ve ilkokulu bitirdikten sonra, Aksaray Valide Sultan Rüşdiyesi'nde devam etti. Özel hocalardan dersler alarak kendisini yetiştirdi. Henüz 19 yaşında iken, açılan bir imtihanı kazanarak Kuleli Askerî İdâdîsi edebiyat öğretmenliğine tayin edildi.

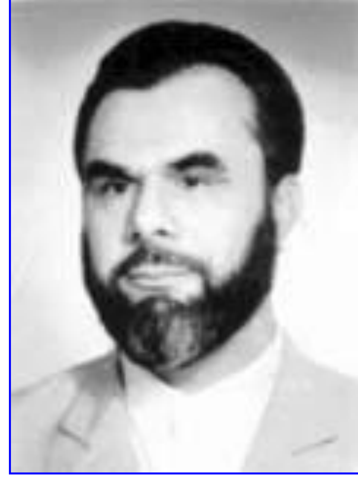
Darülfünun Arap edebiyatı hocası Mostar müftüsü Ali Fehmi Câbiç'ten Arapça dersleri aldı. Beyazıt Camii dersiamlarından Abdürrahim Efendi'den de Farsça öğrendi. Arapça edebî metinleri daha iyi anlayabilmek için Şirvanlı Hâlis Efendi'den Harîrî'nin *Makàmât*'ını ve câhiliye devri şairlerinin *Muallakàt*'ını okudu ve icazetname aldı.

Son derecede mütevazi bir ilim adamı idi. Arapça ve Farsça'ya, bu dillerde şiir yazacak kadar hâkimdi. Arapça ve Farsça şiirleri, çok defa aynı vezinlerle başarılı bir şekilde Türkçe'ye çevirebiliyordu. Hafızlığı, Kur'an'da bulunan bir kelimenin mânasını açıklamak için, nerede ise o kelimenin yer aldığı bütün âyetleri sıralayacak kadar kuvvetli idi. Ayrıca binlerce kelimeyi örnek beyitler ve kullanılışına ait özellikleriyle ezbere bilirdi. 15 Nisan 1963 günü İstanbul'da vefat etti.

Mahir İz ve Necati Lugal'le yakın dostlukları vardı. Sağlığında kendisini takdir edenler arasında, İsmail Saib Efendi, Mehmed Akif ve Elmalılı Küçük Hamdi Efendi gibi seçkin kimselerin yanında, ünlü Alman müsteşriki Helmut Ritter ve Oscar Rescher de yer almaktadır.

[46] (http://www.mecmerkezi.org/Sayfalar/160/M-Esad-Cosan/Hocalari.aspx)

d. Üniversite Hocalığı

Coşan, Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, 1960 yazında Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin kızı Muhterem Hanım'la evlendi. Evlendirme teklifi Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nden geldi.

Aynı yıl, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde açılan asistanlık imtihanını kazandı. Klasik Dinî Türkçe Metinler Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. İş dolayısıyla 1960 yılının sonbaharında Ankara'ya taşındılar.

Fakülte yayın komisyonunda iki yıl sekreterlik yaptı. 1965 yılında, XV. Yüzyıl şairlerinden olan Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri konusunda doktora tezi vererek ilâhiyat doktoru ünvanını aldı.

1967-1968 yıllarında Ankara Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu'nda Türkçe ve Hümaniter Bilgiler derslerini verdi.

Askerlik görevine Tuzla Piyade Okulunda başladı (15 Ekim 1971). Ağrı Patnos'ta yedek subay olarak tamamladı (31 Aralık 1972).

1973 yılında, Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât adlı doçentlik tezi ile doçent ünvanını aldı ve Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Kürsüsü'ne öğretim üyesi olarak tayin edildi.

1977-1980 yıllarında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdi. Yurtdışında çeşitli üniversitelerde misafir öğretim üyeliklerinde bulundu.

1982 yılında, "*İbrâhim-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiyye*" isimli takdim teziyle ilâhiyat profesörü oldu. Sosyal ve kültürel faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmek düşüncesiyle, 1987 yılında emekliliğini isteyerek üniversiteden ayrıldı.

İlâhiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliği yıllarında, Coşan'ın kapısı herkese açıktı. Öğrencilerin çok sevdiği ve saygı gösterdiği bir kimseydi. Talebe gelir, kapıyı çalar, derdini anlatır, cevabını alır, müsterih bir çehre ile ayrılırdı. Olaylı ve kavgalı zamanlarda öğrencilerin arasına girer, onları akl-ı selime davet eder, kavgaları önlemeye çalışırdı.

1960'lı yıllarda fakültede resmî ders olarak Kur'an-ı Kerim dersi yoktu. Öğrenciler kendi gayretleriyle, Arapça'dan, Farsça'dan faydalanarak Kur'an-ı Kerim öğrenmeğe çalışıyordu. Bunu gören Hocaefendi, müsait zamanlarında hasbî olarak, isteyenlere Kur'an-ı Kerim ve Osmanlıca dersleri veriyordu. Öğrencilerini bilimsel araştırmalara, master ve doktora yapmaya teşvik ederdi.

Öğretim üyeleri arasında saygınlığı vardı. Sahasında söz sahibi idi. Özellikle Türk-İslâm edebiyatında, ilk müracaat edilen kimseydi. Kendisinden önce profesör olmuş hocalar bile, ağır bir parça, çetin bir şiir oldu mu, "Es'ad Bey, şuna beraber bakabilir miyiz?" diye kendisine gelirlerdi. Herkese yardımcı olmaya çalışırdı.

İlk yıllar Kurtuluş'ta oturuyorlardı. Daha sonra Kalaba'ya taşındılar (1963). Evlerinin yakınında cami yoktu. Bir mescid açılması için önderlik etti. Daha sonra onun gayretleriyle bir dernek kurulup, cami yeri alındı. Üstte Kur'an Kursu, altta cami olmak üzere cami inşaatının yapılmasına gayret etti. Buralarda zaman zaman hadis ve tefsir sohbetleri yaptı.

Komşuluk ilişkileri çok mükemmeldi. Bütün yorgunluklarına ve yoğunluklarına rağmen, komşularına da vakit ayırırdı. Karşılıklı ziyaretleşmeler olurdu. Ziyaretlerde tebessümü eksik etmezdi. Ziyaret sırasında, kütüphaneden uygun bir kitap alır, orada bulunanlardan birisine bir yer açtırırdı. Sonra oradan bir miktar okuyarak sohbet ederdi.

Mehmed Zâhid Kotku Hz. hemen her yıl Ankara'ya gelir, evlerinde bir süre misafir kalırdı. Ankara'nın çeşitli semtlerinde, çevre ilçelerde sohbetler, ziyaretler olurdu. Bazen da M. Es'ad Coşan'ı da yanına alır, Anadolu'nun muhtelif şehirlerine beraber seyahat ederlerdi.[47]

e. Şeyhlik Yılları

Mehmed Zâhid Kotku Efendi'nin bizzat elinden tutarak kürsüye oturtması ile, İskenderpaşa Camii'nde hadis derslerine başladı (1977). Hafta sonlarında İstanbul'a gidiyor, hadis dersini yapıp Ankara'ya dönüyordu.

Mehmed Zâhid Efendi'nin hastalığında, ameliyatında hep yakın hizmetinde bulundu. Son demlerinde de yanı başındaydı. Onun arzusu üzerine, 13 Kasım 1980 günü vefatından sonra, cemaatin eğitimiyle ve her türlü meselesiyle ilgilenme, tebliğ ve irşad görevini üstlendi (5 Muharrem 1401).

Tasavvufî nisbeti; hocası Mehmed Zâhid Efendi vasıtasıyla Nakşibendî Tarikatı'nın, Hàlidiyye kolunun, Gümüşhâneviyye şubesidir. Ayrıca Kàdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Mevleviyye, Halvetiyye ve Bayrâmiyye tarikatlarından da irşada me'zundu.

---

[47] Uuşan, Talip, *M. Es'ad COŞAN Hocaefendi İle İlgili Hatıralar*, s. 215-234, Ankara 2002.

Onun döneminde hadis derslerine ilgi daha da arttı. Cemaat yer bulamadığı için camiye ilâveler yapıldı, ders dinlenilecek yerler beş-altı kat genişletildi. Caminin yanındaki eski binalar alınarak camiye katıldı. Ayrıca Ankara, İzmir, Bursa, Sapanca, İzmit ve Eskişehir'de mutad hadis dersleri başlatıldı.

Mehmed Zahid Kotku Efendi'nin emri üzerine kurduğu (1980) "Hakyol Vakfı"nın çalışmalarıyla bizzat ilgilendi, muhtelif yerlerde şubeler açtırdı. Eğitim ve yardımlaşma faaliyetini yaygınlaştırmak için çalışmalar yaptı. Sanat ve kültürle ilgili çalışmalar yapmak üzere "İlim, Kültür ve Sanat Vakfı"nı (1986), sağlık hizmetleri için "Sağlık Vakfı"nı kurdurdu.

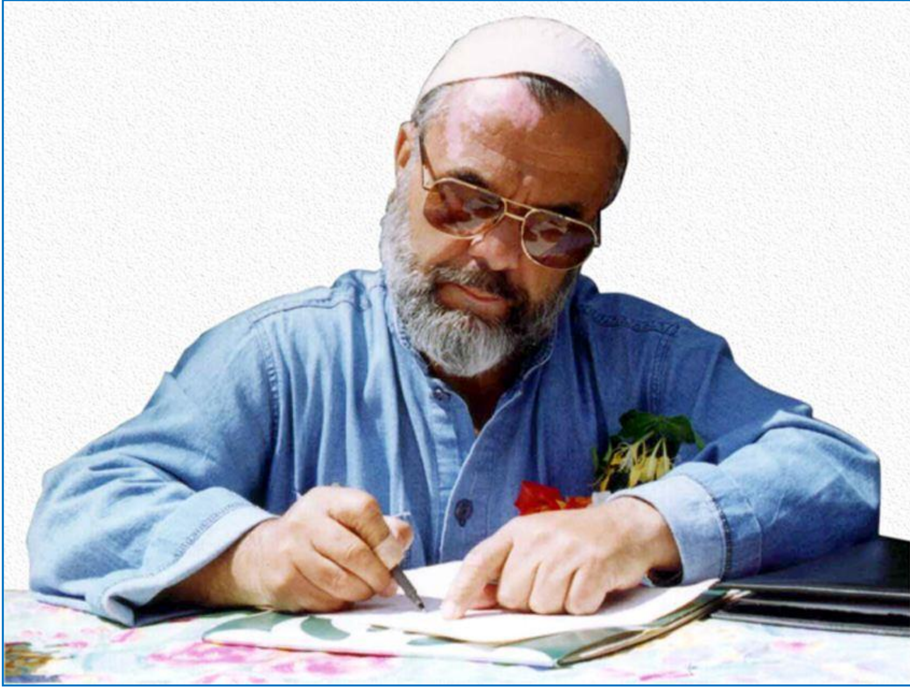
Hanımların eğitimiyle ilgili olarak "Hanım Dernekleri"nin; çevre ile ilgili çalışmalar yapmak üzere "İlim, Ahlâk, Kültür ve Çevre Dernekleri"nin kurulmasını ve yaygınlaştırılmasını teşvik etti. Bu çalışmalarla toplumun güzel amaçlar için bir araya gelmesini, organize olmasını sağlamaya çalıştı.

Vakıflara ait, harabe haline gelmiş birtakım ecdad yadigârı eserlerin tamir ve tecdidiyle ilgilendi. Onların gayesine uygun olarak tekrar faaliyete geçmesini temin etti. (Ahmed Kâmil Tekkesi, Selâmi Mustafa Efendi Tekkesi, Şeyh Murad Efendi Dergâhı, Şadiye Hatun Şifâ Külliyesi...)

Eğitimin yaygınlaştırılması için basın ve yayın çalışmalarıyla ilgilendi. 1983 Eylülünde *İslâm* dergisi, 1985 Nisanında *Kadın ve Aile* ve *İlim ve Sanat* dergisi yayınlanmaya başladı. Daha sonra *Gülçocuk* dergisi çıkartıldı(1987). Sağlık ve bilimle ilgili konularda ise *Panzehir* dergisi yayınlandı (1991). Vefa Yayıncılık adına yayınlanan bu dergilerle yakından ilgilendi ve makaleler yazdı.

Bu dergiler, ilgilendikleri sahalarda kamuoyuna önderlik ettiler. Yayınladıkları yazılarla, araştırma dosyalarıyla ve İslâm dünyasından haberlerle halkımızın bilgilenmesine ve bilinçlenmesine katkıda bulundular. İyimser, ümit verici, yol gösterici yazılarla pek çok hayırlı gelişmelere sebep oldular. Haklarında sempozyumlar, doktora tezleri yapıldı. Bir ara İslâm dergisinin tirajı yüz bini aştı. *İslâm* ve *Kadın ve Aile* dergileri, 1998 Haziranına kadar aksamadan yayınlarını sürdürdüler.

Kitap yayıncılığı için Sehâ Neşriyat'ı kurdu; çeşitli dinî, edebî, tarihî, kültürel eserler neşredildi. Yayıncılığın geliştirilmesi,

haftalık ve günlük yayınlara geçilebilmesi için çalışmalar başlattı. Onun gayretleriyle bir matbaa tesis edildi (Ahsen), dizgi tesisleri kuruldu (Dehâ).

Sesli ve görüntülü yayıncılık alanında hizmet etmek, millî ve mânevî değerlerimize uygun yayınlar yapmak üzere, Ak-Radyo (AKRA) adı altında bir müessesenin kurulmasına öncülük etti (1992). Halen İstanbul'dan radyo yayınları yapılmakta; bu yayınlar uydu vasıtasıyla Türkiye'nin her yerinden, Orta Asya'dan ve Avrupa'dan dinlenebilmektedir.

Onun teşviki ile Ak-Televizyon adı altında Marmara Bölgesine yönelik bölgesel televizyon yayını başlatıldı (1997). Basın-yayın alanında *Sağduyu* isimli günlük bir gazete yayınlandı (3 Mayıs 1998 - 11 Temmuz 1999).

Kaliteli bir eğitimi temin etmek amacıyla, özel eğitim kurumlarının kurulmasını teşvik etti. Çeşitli illerde ilkokul öncesi, ilkokul ve orta öğrenime yönelik eğitim tesisleri, okullar ve

dershaneler kurdurdu. (Asfa, Ferda...)

Halka güvenilir bir sağlık hizmeti verilmesi için poliklinikler ve hastaneler açılmasını teşvik etti. Buna bağlı olarak başta İstanbul olmak üzere birçok ilde sağlık kuruluşları hizmete açıldı. (Hayrunnisâ Hastanesi, Esmâ Hatun Hastanesi, Afiyet Hastanesi...)

Yurtdışındaki müslümanlarla diyalogu sağlamak, ziyaretleri kolaylaştırmak amacıyla *İskenderpaşa Turizm* (İSPA) adı altında bir seyahat acentası kurulmasına öncülük etti (1990). Bu şirket vasıtasıyla hac ve umre programları, çeşitli yurt içi ve yurt dışı geziler; aile ve eğitim toplantıları düzenlendi.

İlmî seviyesi yüksek hocalar yetiştirmek amacıyla İstanbul'da, Ankara'da, Konya'da ve Bursa'da hadis ve fıkıh enstitüleri açtırdı. Buralarda ilâhiyat fakültelerinde okuyan veya mezun olan kimselere, özel hocalardan Arapça, hadis, tefsir ve fıkıh dersleri verdirilmesini temin etti.

Sohbet ve vaazlarına yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi gösterilmesi ve çeşitli yerlere davet edilmesi, onun çok seyahat etmesine neden oldu. Avrupa'da, Kuzey Amerika'da, Afrika'da, Orta Asya'da ve Avustralya'da pek çok ziyaretler, vaazlar, sohbetler yaptı; eğitim programlarına katıldı.

Her yıl hac ve umre dolayısıyla değişik ülkelerden gelen müslümanlarla görüştü, diyalog kurdu. Hakkı ve hayrı, iyiyi ve güzeli tebliğ etme yönünde şumüllü ve verimli çalışmalar yapmaktan bir an bile geri kalmadı. Çevresini de daima bu tür çalışmalara teşvik etti.

1997 Mayıs'ından itibaren hizmetlerini yurtdışında sürdürdü. 1998 yılında Avustralya'nın Brisbane şehrine yerleşti. Tebliğ ve irşad çalışmalarını Avustralya'nın her tarafına yaygınlaştırdı. Pek çok yerde camiler, kültür merkezleri açıldı. Brisban'daki camide, her gün sabah ve yatsı namazlarından sonra, hadis sohbeti yapıyordu.

Radyo sohbetleri yine devam etti. Cuma günleri Ak-Radyo'da yapmakta olduğu hadis sohbetlerine ilâve olarak, salı günleri tefsir sohbetleri yapmaya başladı (29 Eylül 1998). Fâtiha Sûresi'nden başladı. Her sohbette birkaç ayet-i kerime okuyup,

izah ediyordu. Vefat etmeden önce yaptıkları son tefsir sohbetinde, Bakara Sûresi 224. ayetine kadar gelmişlerdi.

4 Şubat 2001 (10 Zilkade 1421) Pazar günü, bir cami açılışı yapmak için Grifit şehrine giderlerken, Avustralya yerel saatiyle 12'de (Türkiye saatiyle 04'te) Sydney civarında, Dubbo kasabası yakınlarında geçirdikleri elim bir trafik kazası sonucu, yanında bulunan damadı Prof. Dr. Ali Yücel Uyarel'le birlikte ahirete irtihal eylediler. Ani ölümleri ailesi, yakınları, sevenleri ve bütün müslümanlar tarafından derin bir üzüntüyle karşılandı.

Mübarek naaşları, Sydney'de Auburn Gelibolu Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Türkiye'ye getirildi (8 Şubat 2001, Perşembe). 9 Şubat 2001 Cuma günü, Fatih Camii'nde yüz binlerin iştirak ettiği muhteşem bir cenaze namazından sonra, tekbirlerle, salevatlarla, dualarla, gözyaşlarıyla, Ebû Eyyûb el-Ensàrî Hazretleri'nin kabri civarında, Eyüp Mezarlığında toprağa verildi.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan, doğu dillerinden Arapça ve Farsça'yı, batı dillerinden Almanca ve İngilizce'yi bilmekteydi. Yurt içinde ve yurt dışında çok yönlü sosyal faaliyetlerini, tebliğ ve irşad çalışmalarını vefat edinceye kadar devam ettirdi.[48]

Rûhu şâd, mekânı cennetî a'lâ olsun...

---

[48] Coşan M. Es'ad, *Ramazan ve Güzel Ameller*, s.13, Terceme-i Hal, Seha Neşriyat, İstanbul 1999.

İKİNCİ BÖLÜM:

MAHMUD ES'AD COŞAN'IN SOHBETLERİ

1. Hadis Dersleri

a. İskenderpaşa Camii Sohbetleri (1977-1997)

Mehmed Zâhid Kotku Hz. görevli oldukları İskenderpaşa Camii'nde, her pazar günü ikindiden sonra bir saat, cuma günleri öğleden önce 45 dakika *Râmûzü'l-Ehàdis*'ten hadis okuyup izah ederdi. 1977 yılının ilkbaharından itibaren bu dersler Mahmud Es'ad Coşan tarafından yapılır oldu.

Coşan, o yıllarda Ankara'da oturuyordu. Her hafta sonu İstanbul'a geliyor, pazar günkü hadis dersini yapıp geri dönüyordu. Tatillerde ve müsait zamanlarında cuma namazından önce de sohbet ettiği olurdu. Önemli bir mâni olmadıkça, bu böyle devam etti.

13 Kasım 1980'de Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin vefatından sonra da İskenderpaşa'daki dersler aynen devam etti. Hac veya başka bir seyahat nedeniyle yurtdışında olduğu zamanların dışında önemli bir aksama olmadı. 1997 Mayısında yurtdışına çıkıncaya kadar bu böyle devam etti,. İskenderpaşa'daki son sohbeti 4 Mayıs 1997 pazar günü oldu.

Coşan, derse besmele ve hamdele ile başlardı. Arkasından, "Kitapların en efdali Allah'ın kitabıdır, yolların en faziletlisi Peygamber SAS'in yoludur. Sonradan uydurulan şeyler bid'attir. Her bid'at dalâlettir. Her dalâlet ve dalâlet sahibi cehenneme gider." anlamındaki Arapça giriş cümlelerini söylerdi. Sonra, sıradaki ilk hadisin Arapça metnini okurdu.

Ondan sonra okunan kitap hakkında kısa bilgi verir; hadislerin okunmasına ve izahına geçmeden önce, başta Peygamber SAS Efendimiz olmak üzere cümle enbiyânın, evliyânın, sülehànın; sâdât ve meşâyih-i kiramın ruhları için; kitabın müellifinin ve bu kitabın içindeki hadis-i şeriflerin bizlere

kadar ulaşmasında emeği geçmiş olan ulemânın, râvilerin ruhları için; caminin bânisi İskender Paşa'nın ruhu için; bu hadis-i şerifleri dinlemek üzere oraya gelmiş olan kimselerin ahirete irtihal etmiş olan cümle yakınlarının ruhları için ve Mehmed Zahid Kotku Hazretleri'nin ruhu için, bir *Fâtiha,* üç *İhlâs-ı Şerif* okunmasını isterdi.

Daha sonra, sıradaki hadis-i şerifin Arapça metnini okuyup, kelime kelime izahına geçerdi. Konuyla ilgili ayet-i kerimeler ve diğer hadis-i şeriflerle meseleyi bir güzel açıklardı. Sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanırdı. Konunun iyi anlaşılması için misaller, hatıralar anlatır; şiirlere, Farsça ve Arapça beyitlere yer verirdi.

Coşan, ilk yıllarda her sohbette 8-10 hadis-i şerif okuyup izah ederdi, sohbet süresi bir saati geçmezdi. Son yıllarda bu sayı 3'e kadar düşmüş, izah için daha çok vakit ayrılmış, sohbet süresi bir saati biraz aşmaya başlamıştı.

Sohbetin sonunda mutlaka Hatm-i Hàcegân yaptırırdı. Bazen, intisab etmek isteyenler için zikir dersi tarifi yapardı. Eğer vakit

müsaitse, küçük notlarla soru gönderenlerin sorularına cevap verirdi.

Sohbetlere öncelikle gençler, öğrenciler, okumuş kimseler gelirlerdi. Fakat her yaştan ve her kesimden insana rastlamak mümkündü. Zamanla ilgi arttığı için, caminin etrafındaki evler satın alınarak cami genişletilmiş; hanımların ve erkeklerin sohbetleri takip edebilmesi için mekânlar yapılmıştır.

İskenderpaşa Camii'ndeki sohbetler, ilk yıllardan beri teyp ile tesbit edilmiştir. 1987'den sonra görüntülü video kayıtları yapılmıştır. Coşan'dan kaydedilmiş İskenderpaşa hadis dersi sayısı, toplam 431 adettir.

b. Ankara Özelif Camii Sohbetleri (1982-1996)

Coşan, Mehmed Zâhid Kotku Hz. vefat edip, irşad görevi kendisine intikal ettikten sonra, Ankara'da da hadis dersleri başlattı (1982). İlkönce çarşamba günleri evinin yanındaki Muradiye Camii'nde, daha sonra perşembe akşamları Özelif Camii'nde hadis dersi yapmaya başladı. Bir ara cumartesi günleri yapıldı. Emekli olup da Ankara'dan ayrıldıkları 1987 yılına kadar bu dersler devam etti. 1987'den sonra ise, her ayın ilk perşembe akşamı Ankara'ya gelip, bu hadis derslerini ayda bir yapmaya devam etti.

c. Sapanca Sohbetleri (1987-1989)

Coşan emekli olduktan sonra Sapanca'ya yerleşmiştir. Orada oturdukları yıllarda (1987-1989), evinin yakınındaki Yüzevler Camii'nde cumartesi günleri, ikindiden sonra *Muhtâru'l-Ehàdîs* isimli kitaptan hadis dersleri yapmıştır.

Muhtâru'l-Ehâdîs kitabı muteber hadis kitaplarından seçilmiş ve ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralanmış bin dört yüz kadar hadis ihtivâ etmektedir. Mısırlı alim Seyyid Ahmed el-Hâşimî (1878-1943) tarafından hazırlanmıştır. Türkçe'ye muhtelif tercümeleri yapılmıştır.

d. Anadolu'da Sohbetler

Coşan, Türkiye'de bulunduğu 1980-1997 yılları arasında sık sık Anadolu'da seyahatler yaparlardı. Gittikleri illerde, uygun camilerde, halka açık hadis dersleri yapmıştır. Eskişehir, Bursa, İzmir, Antalya, Adapazarı, Konya, Edirne gibi illerde sohbetler yapılmıştır.

e. Ev Sohbetleri

Doğum, ölüm, düğün, sünnet vs. gibi sebeplerle ziyaret ettiği evlerde; kahvaltı vs. gibi sebeplerle ziyaret ettiği öğrenci evlerinde mutlaka yarım saat - 45 dakika civarında bir hadis sohbeti yapardı.

2. Tabakàtü's-Sùfiyye Dersleri

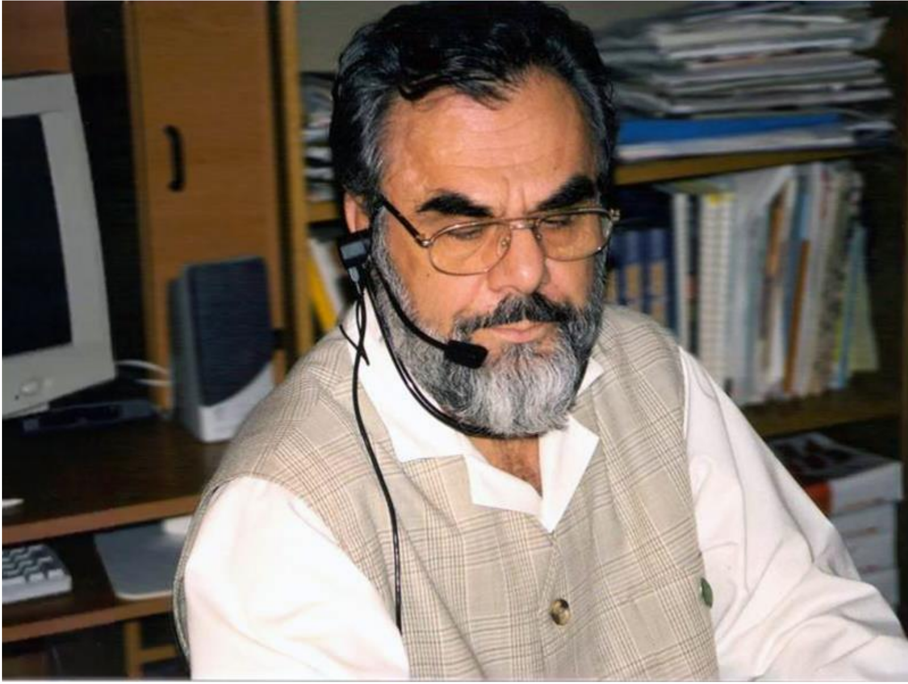
Ebû Abdi'r-Rahmân es-Sülemî, Hicrî 330 yılında Nişapur şehrinde doğmuş, hicrî 412 yılında yine aynı şehirde vefat etmiştir. Çok büyük bir alim, çok meşhur bir sòfîdir.

Tabakàtü's-Sùfiyye, Sülemî'nin ilk sûfilerden yüz tanesinin hayatını ve sözlerini kaydettiği eseridir. Coşan, eserin Arapça aslını okuyup izah ederek, herkese açık sohbetler yapmıştır. İlk sohbet 2 Aralık 1991 cumartesi günü akşamı İstanbul'da, Eyüp'te, Mustafa Selâmi Efendi dergâhında yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda İstanbul'un Anadolu yakasında muhtelif camilerde yapılmıştır.

Bu sohbetler Coşan'ın İstanbul'da olduğu zamanlarda, cumartesi akşamları yapılmıştır. 1997'de yurtdışına çıkıncaya kadar devam ettirmiştir. Toplam 90 sohbet yapmıştır. Son sohbet, 12 Ekim 1996 günü Söğütlü Çeşme Camii'nde yapılmıştır. *Tabakàtü's-Sùfiyye*'nin 174. sayfasına, Ebû Osman Hîrî'ye kadar gelinmiştir.

3. Cuma Sohbetleri

Cuma Sohbetleri, Coşan'ın Ak-Radyo'da cuma günleri yapmış olduğu hadis sohbetleridir. Bu sohbetler, 31 Mart 1993'te başlayıp, vefatından önceki son cuma günü olan, 2 Şubat 2001'e kadar devam etmiştir. Sekiz yıl içerisinde toplam 313 adet sohbet

yapılmıştır. Sohbetler daha sonra yazıya geçirilip, tarih sırasına göre düzenlenerek, *Hazineden Pırıltılar* adı altında, 550'şer sayfalık büyük boy 9 cilt kitap haline getirilmiştir. Cuma Sohbetleri, 2003 yılında kitap haline getirilmiş olmasına rağmen henüz yayınlanmamıştır.

Cuma Sohbetleri, Ak-Radyo'da cuma günü sabah 10.15'te ve tekrarı akşam 21.00'da yayınlanmaktaydı. Coşan'ın çoğunlukla seyahatte olması nedeniyle Ak-Radyo stüdyolarına uzak yerlerde yapılmakta, bunun için de perşembe akşamı veya cuma sabahı telefonla kaydedilmekteydi.

Coşan, genellikle sohbetin başında, bulunduğu yerlerden bahseder, böylelikle dinleyicilerin dünyanın çeşitli yerleri hakkında bilgi edinmelerini sağlar, âdetâ onlara dünya seyahati yaptırırdı.

Sohbetler, ekseriyetle 40 – 50 dakika civarında olurdu. Bazen hadislerin izahı uzun sürer, sohbetin süresi bir saate kadar uzardı. Sohbetin yapıldığı ortam, Coşan'ın sağlık durumu,

zamanın darlığı gibi durumlar sohbetin süresini etkilerdi.

İlk zamanlar sohbetlerin konularını önceden tesbit eder, konuyla ilgili hadisleri seçerek açıklamaları konu bütünlüğü içerisinde yapardı. Bunu sohbetin başında, "Size bu konuşmamda beş hadis-i şerif okumayı tasarladım. Hayırlısıyla, Allah nasib ederse, onları size anlatacağım." gibi ifadelerle belirtirdi.

Daha sonraları, özellikle 28 Şubat 1997'den sonra yapılan sohbetlerde ise genelde *Râmûzü'l-Ehâdîs*'ten kura ile bir sayfa açılır, oradaki hadisler okunurdu. Kur'a ile seçilen hadisler umûmiyetle farklı farklı konuları içerir, böylece bir sohbette birkaç konu birden anlatılmış olurdu.

Kandiller ve bayram günleri gibi bazı özel günlerde, günün anlam ve önemine dair hadisleri seçip okur, günün ihyâsı için yapılabilecek çalışmalardan bahsederdi. Doğal afetler, ölüm, savaş, yaz tatili, okulların açılması, kapanması gibi güncel olaylar da sohbetlerin konularını belirlerdi. Sohbetin yapıldığı gün için önemli olan bir olay varsa, o olay hakkındaki hadisler derlenir, açıklamalar o doğrultuda yapılırdı.

Bazen hadisin râvîsi, sohbetin konusunun belirlenmesinde etkili olurdu. Coşan, özellikle Hz. Ali'nin rivâyet ettiği hadisler geldiği zaman, Hz. Ali ve Alevîlik hakkında açıklamalar yapardı. Ayrıca başta Ebû Eyyüb el-Ensârî olmak üzere diğer sahâbî râvîlerin hakkında da açıklamalarda bulunurdu.

Coşan'ın ilk yaptığı cuma sohbetinin (31 Mart 1993) konusu; "İyiliği Emretme, Kötülüğü Engelleme Görevi" olmuştur. Bu sohbetin ilk hadisiyle beraber yaptığı açıklamalarda, öncelikle, müslümanların İslâm'ı doğru öğrenmesi ve öğretmesi konularına değinmiş, bunların yanında müslümanların kötülüğü engelleme gibi bir görevinin de olduğundan bahsederek, İslâm'ın bireysel ve toplumsal yönüne değinmiştir. Konuyu destekler mahiyette okuduğu ikinci hadiste ise, hayra ve şerre çağıran kimselerin alacağı karşılıklardan bahsederek sohbetini sona erdirmiştir.

Son yaptığı sohbet (2 Şubat 2001) ise ahiretin önemi hakkında olmuştur. Bu sohbette, evinde misafir olduğu kimseye kura ile açtırdığı hadisleri okumuştur. Coşan, okuduğu ilk hadisle beraber ahiretin hayrından başka bir hayır olmadığı konusundan bahsetmekte ve ahireti kazanmanın yollarını şöylece

özetlemektedir: “*İbadetleri yapacaksınız, günahlardan kaçacaksınız, ahlâkınızı güzelleştireceksiniz.*” Hadisin ikinci bölümünde Hendek savaşında sıkıntı çeken müslümanlara Peygamber SAS’in yaptığı duadan bahsedilmiş ve onlara, bu dünyada sıkıntı çekilebileceği ama önemli olanın ahiret hayatı olduğu vurgulanmıştır. Peygamberimizin Hz. Ali’ye yaptığı duadan bahseden ikinci hadisi açıklarken, Hz. Ali’nin kişiliğinin, meziyetlerinin ve Peygamberimize olan yakınlığının üzerinde durmuştur. Üçüncü hadisle birlikte ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i sevmenin öneminden bahsederek sohbetini bitirmiştir.

Coşan, sohbetlerine selâm vererek başlar ve dua cümleleriyle devam ederdi. Genellikle sohbetlerin mukaddimesi şöyle olurdu:

“*Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llàhi ve berekâtühû!.*. Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah’ın selâmı, rahmeti, bereketi, her türlü ikrâmı, ihsânı cümlenizin üzerine olsun... Sevdiklerinizle beraber, Allah sizi dünyada ve ahirette mes’ud ve bahtiyar eylesin...”

Selâm ve duanın ardından, çoğu zaman bulunduğu yeri tasvir eder, yapmış oldukları hizmetler ve faaliyetler hakkında bilgiler verirdi. Daha sonra, izahını yapacağı hadis metninin öncelikle tamamını okur, bazen metni okumadan önce, bazen de metni okuduktan sonra, hadislerin konusu hakkında genel bilgiler verirdi.

Mukaddime niteliğinde yaptığı açıklamalardan sonra, okuyacağı hadislerin bulunduğu eserler ve hadislerin sıhhati konusunda mâlûmat verirdi.

Cuma Sohbetleri’nde, umûmî olarak hadisleri *Râmûzü’l-Ehâdîs*’ten okurdu. Fakat bazen farklı eserlerden de okuduğu olurdu. Farklı eserlerin okunmasında, Coşan’ın seyahatler esnasında kütüphanesinden uzak olmasının etkisi büyüktür.

Sohbetlerinde genellikle üç hadis okur, hadislerde anlatılanlarla günümüz arasında irtibat kurarak ülkemizi ve insanımızı ilgilendiren güncel konulara temas eder ve açıklamış olduğu hadisler doğrultusunda bu gün yapılabilecek çalışmalardan bahsederdi.

Coşan, sohbetlerinin sonunda, anlattığı konuyla ilgili dualar yapardı. Bu dualar genellikle sohbetin özeti mahiyetinde olurdu.

Sohbetlerini dua cümleleri ve ardından selâmlama ile bitiren Coşan, umumiyetle, "Allah-u Teàlâ Hazretleri iki cihanda cümlenizi aziz ve bahtiyar eylesin... Cennetiyle cemâliyle müşerref eylesin... Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*" şeklinde bitiyordu. Fakat son sohbetinde (2 Şubat 2001) selamlamak yerine, sohbetini uzunca dua ederek ve "*el-Fâtihah!*" diyerek bitirmesi, sanki yapmış olduğu bu sohbetin, son sohbeti olduğunu bildiği intibaını uyandırmaktadır.

Cuma Sohbetleri'nin tekrarları hâlen Akra FM'de Cuma günleri sabah ve akşam olmak üzere yayınlanmaktadır. Böylece radyo ve internet aracılığıyla dünyanın her yerine ulaşmaktadır.

4. Tefsir Sohbetleri

Coşan, kırk yılı aşan hocalık hayatı boyunca (1960-2001) muhtelif camilerde ve toplantılarda dînî konuşmalar yapmakta

idi. Zaman zaman tefsir dersleri de yapmakla beraber, bu konuşmalar daha çok hadis-i şeriflerin okunması ve izah edilmesi tarzında oluyordu. Son yıllarında, bu hadis sohbetlerine ilâve olarak, Ak-Radyo'da tefsir sohbetlerine başladı (29. 09. 1998). Bu sohbetler bir saat kadar sürüyordu ve salı akşamları radyodan yayınlanıyordu. 4 Şubat 2001 günü elim bir trafik kazası sonucu vefat edinceye kadar devam etti.

Coşan bu sohbetlerinde İbn-i Kesir tefsirini takip ediyordu. Zaman zaman Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tefsirinden ve İsmâil Hakkı Bursevî Hazretleri'nin tefsirinden nakiller yaptığı da oluyordu. Fâtiha'dan başlayıp, sırayla her sohbette birkaç ayet okuyup izah ederek sohbetlerini sürdürüyordu. 30 Ocak 2001 günü yaptığı son tefsir sohbetinde, Bakara Sûresi'nin 224. ayetine kadar gelmişti.

Sohbetlerde, önce o gün izah edilecek ayet-i kerimelerin metinleri okunuyor, kısaca meali veriliyor. Sonra ayetlerin sebeb-i nüzûlü hadis-i şeriflerle izah ediliyor. Ondan sonra, ilgili diğer ayetlerle ve hadis-i şeriflerle ayeti kerimelerin açıklaması yapılıyor. Ashabdan, tabiinden görüşler naklediliyor. Sohbetin sonunda da, çıkartılacak dersler anlatılıyor ve günümüzde neler yapmamız gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunuluyor.

Toplam 108 adet tefsir sohbeti mevcuttur.

5. Hac ve Umre Sohbetleri

Coşan'ın hac ve umre dolayısıyla Medine'de ve Mekke'de bulunduğu zamanlarda yaptığı sohbetlerdir. Daha çok hac ve umrenin nasıl yapılacağı ile ilgilidir. Hac ve umrede dikkat edilmesi gerekenler yeri ve zamanı geldikçe anlatılır. Cemaatin mebrur bir hac yapması için tembihlerde bulunulur.

Bu sohbetler, çok zaman hacıların ve umrecilerin kaldığı otellerde, Mina'da, Arafat'ta yapılmıştır. Bunların bir kısmı "*Haccın Faziletleri ve İncelikleri*" adı altında kitap olarak yayımlanmıştır.

6. Gurbet Sohbetleri:

Coşan'ın yurtdışında bulunduğu zamanlarda, özellikle 7 Mayıs

1997 günü Türkiye’den ayrıldıktan sonra gurbet ellerde; Avustralya, Almanya, İsveç, İngiltere, Hollanda ve ABD’de yapmış oldukları sohbetlerdir.

Avustralya’da sabah ve yatsı namazından sonra, çeşitli camilerde yaptıkları hadis ve tefsir sohbetleri, İsveç’te son Ramazan ayı boyunca yaptıkları konuşmalar, aile eğitim toplantılarında yaptıkları konuşmalar ve konferanslardan oluşmaktadır.

Bu konuşmalar, Ak Radyo’da “*Gurbet Sohbetleri*” adı altında yayımlanmıştır.

7. Kandil ve Bayram Konuşmaları

Mevlid, Regaib, Berat, Mirac ve Kadir gecelerinde, Ramazan ve Kurban bayramlarında camilerde veya Akra’da yapılan konuşmalardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

M. ES'AD COŞAN'IN FAALİYETLERİ

A. VAKIFLAR, DERNEKLER, SOSYAL ÇALIŞMALAR

1. Hakyol Vakfı

Mehmed Zahid Kotku Hz.nin emriyle 1979 yılında kuruluş çalışmalarına başlanmış, 1980'de "Hakyol Eğitim, Yardımlaşma ve Dostluk Vakfı" adı altında faaliyete başlamıştır.

Hak Yol Vakfı'nın Kurucuları; Mahmud Es'ad Coşan, Y. Kenan Kul, Mehmet İncili, Selçuk Yurtseven, Ömer Faruk Diker, Şeref Şensöz, Rüstem Altınbaş, Abidin Çetin, Enver Ergün'dür.

Coşan'a göre, Hakyol Vakfı'nın ana hedeflerinden birisi, her türlü eğitim ve öğretim, talim ve terbiye; ruhî, bedenî, sıhhî her türlü eğitim... Ondan sonra ikinci hedefi, müslümanlar arasında olması gereken sevgi ve anlayış, birlik ve beraberlik şuurunun tesis edilmesi, kurulması... Yâni, dostluk çalışmaları. Üçüncü hedefi, yardımın her çeşidini yapmak, yardım yapan müesseseler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktır.[49]

Vakıf kısa sürede Türkiye genelinde 150 şube açmıştır. Ancak 1997-2001 yılları arasında şubeler kapatılmıştır. Şu anda sadece genel merkez olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Genel merkez İstanbul'da, İskenderpaşa Mah. Sarıgüzel Cad. No: 7, Fatih adresinde faaliyet yapmaktadır.

2. İlim, Kültür ve Sanat Vakfı

İlim Kültür ve Sanat Vakfı, Coşan'ın önderliğinde,14.04.1986 tarihinde Selanik Cad. No:27/12 Kızılay/ANKARA adresinde kurulmuştur.

İlim Kültür ve Sanat Vakfı, kültürü ve kültürel değerleri öğretmek, sahip çıkmak, korumak gayesiyle kurulmuştur.

---

[49] Coşan, Mahmud Es'ad, Aile Eğitim Toplantısı Açılış Konuşması, Ayvalık, 24. 01. 1992.

Bilimsel projeler hazırlayarak ülkenin meselelerine çözümler üretmek, nitelikli bir neslin yetişmesini sağlamak için vakfa bağlı olarak sayıca 10'un üzerinde enstitü teşkil edilmiştir. Bunlar; Tarih Enstitüsü, Müslüman Toplumlar ve Dış Türkler Enstitüsü, İletişim Enstitüsü, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tasavvuf Tarihini Araştırma Enstitüsü… gibi isimlerle kurulmuşlar, bu hususlarla ilgilenen bir çok insan ülkeye sosyal, siyâsî, ekonomik, akademik ve kültürel yönden hizmet üslenmişlerdir.

Vakıf kısa sürede Türkiye genelinde 48 şube ve 1 temsilcilik açmıştır. Ancak 2001 yılı itibariyle tüm şubelerini kapatmış ve şu anda sadece Genel Merkez olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

İlim Kültür ve Sanat Vakfı Genel Merkezi, hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla 17.05.1990 tarihinde Nişanca mah. Nazırağa çeşme sok. No:15 Eyüp/İstanbul adresinde bulunan Mustafa Selami Efendi Tekkesine taşınmıştır. Vakıf burada 8 yıl süreyle hizmet verdikten sonra, 12.10.1998 tarihinde tekrar Ankara'ya taşınmıştır. Şu anda Pazar Mah. Aslanhane Sok. No:13/2 Altındağ/Ankara adresinde hizmet vermektedir.

3. Sağlık Vakfı

Tıbbî hizmetlerin yapılması ve sağlık adamlarının bu çerçevede örgütlenmeleri için Mahmud Es'ad Coşan öncülüğünde kurulmuştur. Bu vakıf aracılığıyla birçok beldenin sağlık taraması yaptırılmış, halka karşılıksız hizmet veren muayene odaları açtırmıştır. Ayrıca "*Panzehir*" dergisi çıkartılmıştır.

Tıp merkezleri ve hastanelerin kurulmasına öncülük edilmiştir: Şâdiye Hatun Tıp Merkesi, Aksa Polikliniği, Hayru'n-Nisâ Hastanesi, Esmâ Hatun Hastanesi, Afiyet Hastanesi, Lokman Hekim Tıp Merkezi... gibi.

4. Hanım Dernekleri

Hanımların uygun şartlarda sosyal faaliyetler yapması ve kendilerini yetiştirmeleri için, Coşan'ın öncülüğünde hanım dernekleri kurulmuştur: Hanımların Sesi Derneği, Simin

Hanımlar Derneği, Arifan Hanımlar Derneği...

Bu dernekler kermesler, ilkyardım kursları, seminerler, sohbetler gibi çeşitli kültürel faaliyetler yapmışlardır. Ayrıca bulundukları şehirdeki kız öğrencilere sahip çıkmışlar, onların barınma, burs vs. ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır.

5. Çevre ve Kültür Dernekleri

Daha çok erkeklere ve gençlere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler yapmak üzere Coşan'ın öncülüğünde kurulmuşlardır. Sohbetler, seminerler, kurslar, yaz okulları, geziler düzenlenmiş, gençliğin bilinçli yetişmesi için çalışmalar yapılmıştır. Zaman zaman ağaç dikme gibi çevreyle ilgili etkinlikler düzenlenmiştir.

B. DERGİLER

Coşan dergileri neden çıkardıklarını şöyle açıklıyordu:

"Camilerde vaaz veriyorduk. Üç bin kişi, beş bin kişi toplanıyor, İskenderpaşa Camii doluyor, Özelif Camii doluyor, Süleymaniye camii doluyordu. Ama, öteki şehirlerdeki kardeşlerimiz de diyorlardı ki:

"—Hocam, bize de vaaza gel!.."

Hepsine yetişmeye azmettik ama, baktık ki yetişmek mümkün değil... İzmir'e gidiyorduk, Antalya istiyordu... Antalya'ya gidiyorduk, Adana istiyordu... Adana'ya gidiyorduk, Mersin istiyordu... Pes dedik, mümkün değil!.. Ama ne yapalım?.. O zaman yaygın eğitim için dergileri kurduk. Dedik ki:

"—Kardeşlerimizin karşısına ayda bir, on beş günde bir çıkalım!.."

Erkeklerin, gençlerin, yetişkinlerin okuması için "İslâm" dergisini çıkarttık. Kadınları eğitmek için "Kadın ve Aile" dergisini kurduk. Almanız lâzım, okumanız lâzım, okutmanız lâzım!.. Çünkü bizden size mektup... Muhabere, iletişim vasıtamız. Birisini ayın başında, birisini ayın ortasında çıkarttığımıza göre, on beş günde bir sizin karşınıza çıkabiliyoruz demektir.

Ondan sonra, çocuklar için "Gülçocuk"u çıkarttık...

Arkadaşlarımız ilmî çalışmaya alışsınlar, ilmî çalışmaların önderliğini yapsınlar, diye "İlim ve Sanat" dergisini çıkarttık...

Tıbbî hizmetin az olduğunu gördük; kardeşlerimizin tıbbî hizmetleri için Sağlık Vakfı'nı kurduk. Sağlık Vakfı olarak "Panzehir" dergisini çıkarttık... Daha başka haftalık dergi çıkartmaya yöneldik, yaygın eğitimi gereğince yapabilmek için..."[50]

1. İslâm (Eylül 1983 – Haziran 1998)

Aylık dergi olarak Eylül 1983'te yayın hayatına başlamıştır. Haziran 1998'e kadar 15 yıl boyunca ülkemiz insanının ilim, kültür, sanat ve düşünce seviyesinin yükselmesine önemli katkı sağlamış; dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan mazlum ve mağdur insanların durumu ile ilgilenmiş; dünya müslümanlarının Türkiye müslümanları ile tanışmasında büyük çaba sarf etmiştir.

Coşan, müslümanların eğitim ve öğretimini en önemli konu görmüş, toplumun geniş kesiminin bu yönden eğitilmesi amacıyla İslâm dergisini çıkarmıştır. Dergi kısa süre içerisinde büyük bir rağbet görmüş; kültür, ilim ve irfan mektebi haline gelmiştir.

İlk yıllarda tirajı yüz binlere çıkmış, toplumun her kesimine ulaşmıştır. Sonraki yıllarda özel televizyonların yayına başlaması, her cemaatin ayrı dergi çıkartması, internetin yaygınlaşması gibi sebeplerle dergiye ilgi azalmış, sayısı on binlere düşmüştür.

2. Kadın ve Aile (Nisan 1985 – Haziran 1998)

Kadın ve Aile, Nisan 1985'te yayın hayatına başlamış ve Haziran 1998'e kadar yayınını sürdürmüş olan, alanının ülkemizdeki ilk ve en başarılı dergilerinden biridir. Hanımlara mesafe aldırmak için kendi alanında lider olmuştur.

Coşan, derginin ilk sayısında, aileye bakışını özetlemiş ve derginin amacını şöyle ifade etmiştir:

"Biz, yuvayı dişi kuşun yaptığını, aile fertleri arasındaki sıcak ve sevimli sevgi bağlarının sayesinde sağlandığını biliyoruz. Sizler

---

[50] Coşan, Mahmud Es'ad, Aile Eğitim Toplantısı Açılış Konuşması, Ayvalık, 24. 01. 1992.

yuvanın direği, toplumumuzun temellerisiniz. (...) Ülke ekonomisini dilerseniz siz düzenler; lüksü israfı önler; üretimi, kaliteyi kontrol edersiniz."[51]

Dergiyi alan, okuyan, istifade eden kitleler her ayın ortasını iple çekmiş, eline geçer geçmez bir mektup gibi gördükleri başmakaleleri tekrar tekrar okumaktan kendilerini alamamıştır. Karşısındakiyle sohbet eder gibi yazan Coşan'ın bu mektuplarında, kimi zaman güncel olaylar enine boyuna kritik edilmiş, hadiselerin duyarlı bir müslüman bakış açısı ve farkı ile nasıl yorumlandığı görülmüş; kimi zaman ise değişmeyen ve pörsümeyen insânî ve İslâmî anlayışın yeni bir söylem ve dille aktarıldığına şahit olunmuştur.

Yazılarda sadece hanımlar muhatap alınmamış, duyarlı her kesimden her insana hitap edilmiştir. Her bir yazı okunduğunda, insanlık ve İslâmlık adına ıstırap çeken bir Allah erinin seslenişlerinin bugün de aynı yankıyı bulacağı görülecektir.

3. İlim ve Sanat (Mayıs 1985 – Haziran 1998)

İlk sayısı Mayıs 1985 yılında çıkan İlim ve Sanat dergisi, 48. sayısı ile 1998'de yayın hayatına son vermiştir. İki ayda bir yayımlanmıştır.

Dergi'de iletişimden eğitime, Avrupa Topluluğu'ndan demokrasiye, hukuktan enerjiye, çevreden şehirciliğe pek çok mesele dosya konusu yapılmıştır. Dosyalar ve sair bağımsız yazılar alanlarının uzmanlarınca ele alınmıştır. Dergi, üslûbu, hedef kitlesi, konuları ele alış ve sunuş biçimi ile çeşitli kesimlerin ilgisini çekmiş, yayın hayatı boyunca bir okul vazifesi görmüştür. Derginin başyazıları Coşan tarafından yazılmıştır.

Üniversite öğretim üyelerinden, yurt dışında eğitim görmüş elemanlardan, yüksek dereceli idarecilerden, uzman planlamacılardan, olgun şahsiyetlerden müteşekkil, geniş bir ilim ve irfan çevresi derginin hedef kitlesini oluşturmuştur.

4. Panzehir (Mayıs 1991 – Şubat 1998)

---

[51] Coşan, Mahmud Es'ad, Başyazı, Kadın ve Aile, Nisan 1995.

Panzehir dergisi, insanların sağlık konusunda bilinçlendirilmeleri için yayın hayatına geçirilmiştir. 17. sayıdan itibaren Vefa Yayıncılık tarafından devralınmış, Mayıs 1991 yılından, Şubat 1998 yılına kadar iki ayda bir okuyucusunun karşısına çıkmıştır. Derginin başyazıları Coşan tarafından yazılmıştır.

5. Gül Çocuk (Mayıs 1987-1990)

Gülçocuk dergisi, çocukların ideal bir şekilde eğitilmesine katkıda bulunmak amacıyla, önceleri Kadın ve Aile dergisinin içinde ek olarak verilirken, 1987 yılının Mayıs ayından itibaren aylık olarak yayımlanmaya başlamıştır. Derginin başmakalelerini bizzat M. Es'ad Coşan kaleme almıştır.

Coşan'a göre, ihmal edilmemesi gereken en önemli kesim çocuklardır. Çünkü onlar dünyanın en güçlü insanlarıdır. En kalabalık nüfus onlarındır. Başımızın tacı, gözümüzün bebeği, gönül bahçemizin tatlı meyvesi, geleceğimizin güzel umudu, yarınlarımızın sahipleri ve bekçileridir. Bu yüzden asla ihmal edilmemelidirler.

6. Son Uyarı Gazetesi (Ocak 1995 – Mayıs 2001)

Ankara'da yayımlanmış aylık bir gazetedir. Tirajı ortalama dört bin civarındadır. Ağırlıklı olarak Coşan'ın konuşmalarından çözümler yer almıştır. Ayrıca basından seçilmiş gündeme uygun yazılara yer verilmiştir. İlk önce adı "Son Mesaj" iken, Coşan'ın önerisiyle, Mayıs 1997'den sonra "Son Uyarı" adıyla yayımlanmıştır.

7. Sağduyu Gazetesi (3 Mayıs 1998 – 11 Temmuz 1999)

Coşan'ın yurtdışında olduğu yıllarda İstanbul'da yayımlanmıştır. Seyfi Say, Recep Koçak, Orhan Tahsin, Aslan Bulut gibi yazarlar köşe yazıları yazmışlardır. Eylül 1998'den itibaren Coşan'ın cuma sohbetleri de gazetede haftada bir yer almıştır. Yayını durduğunda tirajı on üç bin civarındadır.

C. RADYO, TELEVİZYON

1. Ak-Radyo (Akra)

Coşan, radyonun amacını şöyle açıklar:

"Biz niçin bir radyo çalışması içindeyiz?.. Bu Peygamber SAS Efendimiz Hazretleri'nden gelen İslâm'ı öğretme, insanlara mutluluğu aşılama, insanları mutluluk dünyasına çekme çalışmasının bir parçasıdır. Çünkü radyo, çok tatlı ve çok kolay diğer insanlara ulaşma vasıtasıdır. Çok kolay iletebiliyor. İnsan çalışırken, yanındaki radyodan kulağıyla yayınları dinleyebiliyor. Araba sürerken yayınları dinleyebiliyor. Mutfakta hanımefendi ev işlerini yaparken dinleyebiliyor. Sokakta delikanlı, *walkman*'ini kulağına takarak, belinde taşıyarak yayınları takip edebiliyor.

Hiç bir yayın şekli bu kadar kolay iletişimi sağlayamadığı için, radyo çok güzel bir vasıta... Güzel şeyleri, güzellerin en güzeli olan İslâm'ı insanlara anlatmakta iyi bir vasıta olduğu için, biz bu radyo çalışmalarını seviyoruz ve büyük bir coşku ile, sevgi ile bu çalışmaları Türkiye'ye ve Türkiye dışına yayma çalışması içindeyiz."[52]

Coşan radyonun önemini şöyle anlatıyor:

"Radyo çok mühim bir alet... Televizyon icad edilince onun önemi azalır sanılıyordu; öyle olmadı, anlaşıldı ki onun özel bir yeri var. Televizyonun kullanılması mümkün olmayan zaman ve mekânlarda çok kıymet görüyor: Ev hanımı, bir yandan işini görürken, bir yandan radyo izleyebiliyor; şöfor araba sürerken bir yandan radyo yayınını takip edebiliyor; delikanlı yolda yürürken Walkman'ı belinde, hoparlör kulağında müzik dinleyebiliyor.

Radyo yayını yalnızın yoldaşı, yolcunun sohbetdaşı, şoförün arkadaşı, atölyedeki işçinin tesellisi, tarladaki çiftçinin neşesi, zamanını değerlendirmek, bilgilenmek, kültürünü zenginleştirmek isteyenin bilgi kaynağı...

Dînî eğitimimiz biraz mektepte, biraz camide, biraz evde yapılıyor; ama tahsil çağı dışında olan veya bazı sebeplerle camiye

---

[52] Coşan, Mahmud Es'ad, Akra Açılış, Ankara, 20. 01. 1995.

gelemeyen ve evinde de kendisine dinini öğretecek kimsesi bulunmayanlar ne yapacak?..

İşte bu gibiler için radyo mükemmel bir araç... Bu emsalsiz fırsat kaçırılmamalı, çok iyi, çok verimli değerlendirilmeli!”[53]

2. Ak-TV

Ak-Televizyon 10 Ocak 1997 de deneme yayınına başlamış, 20 Şubat 1997’de gerçek yayına geçmiştir. Coşan yurtdışına çıktıktan sonra, yayını devam ettirilememiştir.

D. HADİS VE FIKIH ENSTİTÜLERİ

1. İstanbul Hadis Enstitüsü

1987 yılında, Eyüp’te restore edilmiş Emir Buharî tekkesinde faaliyete başladı. İlâhiyat fakültesini bitiren kimseler, ilave olarak üç-dört yıl özel hocalardan dinî dersler alıyorlardı. İngilizce kursuna gidiyorlar, yurtdışına gönderilecek şekilde yetiştiriliyorlardı. Ali Rıza Temel Ahmet Akın Çığman, Raşit Küçük, Faruk Beşer gibi hocalar vardı. 1991’e kadar devam etmiştir.

2. Ankara Fıkıh Enstitüsü

1988 yılında, Demetevler’de Özelif Camii’nin yanında, Hakyol Vakfı’na ait binada başladı. Ankara İlâhiyat Fakültesi’nde okuyan otuz kadar öğrenci vardı. Hem orada yatılı kalıyorlar, hem de özel hocalardan dersler alıyorlardı. Coşan’ın gayretleriyle Gazi Antep’ten Mehmed Emin Er Hoca davet edildi. Hoca’nın kütüphanesi enstitüye taşındı. İsmail Turan Hoca, bir süre Tirmizî’den hadis dersleri yaptı. 1997’ye kadar devam etti.

E. ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

---

[53] Coşan, Mahmud Es’ad, Ş. Çelikoğlu, *İslâm’da İbadetler*, Takdim yazısı, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Coşan, hocaları olması dolayısıyla Ankara İlâhiyat Fakültesi öğrencileriyle yakından ilgilenirdi. 1980 öncesi öğrenci kavgalarının olduğu anarşili yıllarda, öğrencilerin arasına girer, onların kavga etmelerini önlemeye çalışırdı. Her görüşten öğrencinin saygı gösterdiği bir kimseydi.

1980 sonrasında öğrenci faaliyetlerine daha çok önem verildi. Hakyol Vakfı'nın himayesinde kız ve erkek öğrenciler için öğrenci evleri düzenlendi, öğrenci yurtları açıldı. Ankara'da, İstanbul'da, yüksek okul olan her yerde bu faaliyetler teşvik edildi. Ev sohbetleriyle, gezi ve kamplarla öğrenciler şuurlandırılmaya çalışıldı.

Yazın, ortaöğrenim öğrencileri için yaz okulları açıldı. Çocukların hem tatili değerlendirmesi, hem de Kur'an-ı Kerim ve dînî bilgiler öğrenmeleri, iyi arkadalar edinmeleri sağlanmaya çalışıldı.

F. AİLE EĞİTİM KAMPLARI

Aile eğitim kampları, Coşan'ın teşvik ettiği ilginç bir çalışmadır. Güzel manzaralı yerlerde büyük mekânlar, çok zaman beş yıldızlı oteller tutuluyor, çeşitli konularda uzman kimseler getirtiliyor, konuşmalar yaptırılıyor; böylece beyler, hanımlar ve çocuklar hem dinleniyor, hem eğitiliyordu. Uzun zamandır birbirini göremeyen arkadaşlar görüşüyor, yeni dostlar ediniyor, hanımlar ve çocuklar birbirleriyle tanışıyordu. Rahat ve huzurlu bir ortamda güzel günler geçiriliyordu.

En güzel tarafı ise, cemaat hocasıyla beraber oluyor, yakından görüşmek imkânını buluyordu. Beraber namazlar kılınıyor, zikirler yapılıyor, sohbet ediliyor. Kısa süreli de olsa, eski dergâh hayatına benzer bir hayat yaşanıyordu.

Aile Eğitim Toplantıları ilkönce Avustralya'da başladı. Daha sonra Türkiye'de ve muhtelif Avrupa ülkelerinde müteaddit defalar yapıldı. Coşan'ın katıldığı Türkiye'deki toplantılardan tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

1. Ayvalık Aile Eğitim Toplantısı: 3 gün

Konu: Dünyadaki Değişmeler ve Türkiye, 24. 01. 1992.

2. Gemlik Aile Eğitim Toplantısı: 7 gün; 01. 02. 1992.
3. Söke/Aydın Aile Eğitim Toplantısı: 4 gün, 23. 04. 1992.
4. Kovada Aile Eğitim Toplantısı: 6 gün; 01. 09. 1992.

5. Akbük/AydınAile Eğitim Toplantısı: 4 gün;
Konu: Radyo Yayıncılığı; 29. 10. 1992.

6.Nevşehir Aile Eğitim Toplantısı: 4 gün; 28. 01. 1993.
Konu: Bosna-Hersek Savaşı
Konuşmacılar: Muzaffer Özdağ
:
7. Bursa, Uludağ Aile Eğitim Toplantısı: 4 gün; 23. 04. 1993.
Konu: Türkiye'nin Kalkınması ve Kalkınma Planları
Konuşmacılar: Agâh Oktay Güner, Korkut Özal.

8. Teknik Eğitimliler Aile Eğitim Toplantısı: Ankara, Kızılcahamam, 04. 07. 1994.
Konuşmacılar: Sacit Adalı.

9. Bursa Aile Eğitim Toplantısı: 31. 07. 1994.
Konu: Avrupa Birliği.
Konuşmacılar: Ahmed Davutoğlu, Korkut Özal, Hayrettin Karaman

10. İzmir, Çeşme Aile Eğitim Toplantısı: 29. 10. 1994.

11. Bursa, Uludağ Aile Eğitim Toplantısı: 06. 04. 1995.
Konu: Güneydoğu ve Su Meselesi.
Konuşmacılar: Muhsin Yazıcıoğlu, Hasan Celâl Güzel, Ümit Özdağ.

12. Kestel, Kocayayla 1995. 08. 10 -
13. Antalya, Alanya Aile Eğitim Kampı: 23. 11. 1995.
Konuşmacılar: Oktay Sinanoğlu, Ali Bayramoğlu.

14. Ilgaz/Çankırı Aile Eğitim Toplantısı; 09. 08. 1996.
Muhsin Yazıcıoğlu

15. Antalya, Belek Aile Eğitim Kampı:12. 02. 1997.
Konuşmacılar: Ömer Dinçer, Hilmi Güler.

G. KONFERANSLAR

Coşan'ın verdiği konferanslardan tesbit edebildiklerimiz:

1. İslâm'da Nefis Terbiyesi: Ankara, Millî Kütüphane, 16. 10. 1989.
2. Fetih Konuşması: İstanbul, 29. 05. 1990.
3. İslâm Nedir? İstanbul, Bakırköy 11. 02. 1992.
4. Güncel Meseleler: Ankara, 15. 03. 1992.
5. Ebû Eyyûb el-Ensàrî RA, İstanbul, 14. 05. 1992.
6. İletişim ve Meşveret, Ankara, 25. 09. 1992.
7. Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye: Ankara Bilkent Üniversitesi, 21. 01. 1993.
8. Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf: İstanbul, Marmara Üniversitesi, 27. 04. 1993.
9. Tasavvuf ve Hayat: İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 11. 05. 1993.
10. Hz. Ali Efendimiz: İstanbul, Bakırköy 15. 04. 1994.
11. Yunus Emre ve Tasavvuf: İzmir, Çeşme, 30. 10. 1994.
12. Nefsin Terbiyesi: Eskişehir, 12. 11. 1994.
13. Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre: İstanbul, Marmara İlâhiyat, 28. 03. 1995.
14. İstanbul'un Fethi ve Fatih: 29. 05. 1995.
15. Hicret: İstanbul: 30. 05. 1995.
16. Hz. Ali Efendimiz: İzmir, Seferihisar; 29. 03. 1996.

H. SEMPOZYUMLAR

Coşan'ın katıldığı ve konuşma yaptığı sempozyumlardan tesbit edebildiklerimiz:

1. Mehmed Zâhid Kotku ve Tasavvuf: İstanbul, Aya İrini, 1990.
2. Mehmed Zâhid Kotku Anma Programları: 1991-1996 yılları arasında muhtelif yerlerde yapılmıştır.
3. Ahmed-i Yesevî: İstanbul, 27. 05. 1995.
4. Zâhidü'l-Kevserî: Düzce

5. Ahmed Ziyâddin-i Gümüşhanevî: Gümüşhane, 11. 07. 1992.

6. Kardeşlik Günleri (Hacı Bektâş-ı Velî): Ankara, 07. 11. 1992.

7. Yunus Emre ve Tasavvuf:

8. Mevlânâ: İstanbul, 17. 12. 1992.

9. Mevlîd-i Nebî: İstanbul, 02. 02. 1993.

10. Hicret Günleri: Eskişehir, 31. 05. 1995.

11. Çırpılarlı Hacı Ali Efendi'yi Anma: Çanakkale, Bayramıç, 29. 08. 1996.

J. YURTDIŞI SEYAHATLERİ

1. Libya Seyahati (1981)

İlmî bir toplantı için yapılmıştır.

2. İran Seyahati (Şubat 1981)

İran Devrimi'nin ikinci yıldönümü kutlamaları dolayısıyla, İran Elçiliğinin daveti üzerine gerçekleşmiştir.

3. Avustralya Seyahatleri (Aralık 1984 - Şubat 2001)

Avustralya'daki Türklerin daveti üzerine ilk defa Aralık 1984'de gerçekleşmiştir. Havalimanında tekbirlerle görkemli bir karşılama yapılmıştır. Muhtelif camiler ziyaret edilmiş, sohbetler, eğitim toplantıları icra edilmiştir. Daha sonraki yıllarda bu ziyaretler tekrarlanmış, geziler, aile eğitim toplantıları yapılmıştır. Dernekler kurulmuş, mescidler açılmıştır.

4. Avrupa Seyahatleri (1983 – 2000)

Başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın muhtelif ülkelerindeki Türklerin daveti üzere çeşitli zamanlarda gerçekleşmiştir. Almanya, İsveç, Hollanda, Danimarka, Belçika, Fransa ve İngiltere ziyaret edilmiş, konferanslar, sohbet programları düzenlenmiştir. Muhtelif otellerde, mekânlarda aile eğitim toplantıları yapılmıştır. 2000 yılı Aralığında en son Ramazanını

İsveç'te geçirmiştir.

5. Amerika Seyahatleri (1989, 1995)

İlki 1989 yılında, ikincisi 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. Muhtelif mekânlarda sohbetler, aile eğitim toplantıları düzenlenmiştir.

6. Azerbaycan - Özbekistan Seyahati (Ağustos1991)

İspa Turizm'in öncülüğünde, 64 kişilik bir grupla yapılmıştır. Önce Azerbaycan'a gidilmiş, Bakü'de üç gün kalınmış; Şehidler Hıyabanı, Taze Pir Mescidi, Kette Mescid, Halı Müzesi, Ateşperest Tapınağı kalıntıları ziyaret edilmiştir. O günlerde Azerbaycan'da mitingler yapılmış, Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Daha sonra Özbekistan'a geçilmiş, Taşkent, Semerkand, Buhara şehirleri ziyaret edilmiştir. Taşkent'te müftülük ziyaret edilmiş, Cuma namazı Barakan Mescidi'nde kılınmıştır. Coşan, Cumadan sonra, cemaate bir konuşma yapmıştır. Semerkand'da Ubeydullah-ı Ahrar ve İmam Buhàrî Hz.lerinin kabirleri ziyaret edilmiştir. Buhara Mir Arap Medresesi, Şah-ı Nakşıbend Hz.nin Camisi ve kabri, Emir Külâl ve Abdülhàlik-ı Gücdevânî Hz.lerinin kabirleri ziyaret edilmiştir. Medrese hocalarından pek çok kimseler ve öğrenciler, Coşan'a intisab etmişlerdir. Özbekistan gezisi yedi gün sürmüştür. O günlerde Özbekistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

7. Sudan Seyahati (11-14 Temmuz 1994)

Sudan'ın başşehri Hartum'da yapılan Zikir ve Zâkirler Kongresi dolayısıyla yapılmıştır. Dünyanın her yerinden, hocalar ve şeyh efendiler katılmış, faydalı bir toplantı olmuştur.

8. Mısır Seyahati (Ocak 1995)

İspa Turizm tarafından düzenlenmiştir. Daha çok turistik ve inceleme amaçlı bir gezidir.

9. Malezya Seyahati (Şubat 2000)

Turistik ve inceleme amaçlı bir gezidir. Coşan Avustralya'dan gelmiş, Türkiye'den giden bir grupla birlikte seyahat etmişlerdir..

10. Hac ve Umre Seyahatleri (1990 – 2000)

Coşan, 1990'dan sonraki yıllarda hemen her yıl hac ve umre seyahatleri yapmıştır. Bu seyahatler daha çok İspa Turizm'in öncülüğünde yapılmıştır. İbadetler topluca yapılmış, otellerde, müsait yerlerde sohbetler düzenlenmiştir.

K. SERVER HOLDİNG VE TİCARÎ ÇALIŞMALAR

1. Seha Neşriyat

Kitap yayıncılığı için kurulmuştur. İlkönce M. Zahid Kotku Hz.lerinin eserleri, daha sonra her çeşit dinî, ilmî eserler neşredilmiştir.

2. Ahsen Matbaacılık

Neşredilen dergilerin basımı için bir matbaa kurarak faaliyete başlamıştır. Her türlü kitap ve dergi basımı yapılmıştır.

3. Deha Grafik

Daha çok grafik, baskıya hazırlama gibi faaliyetler için kurulmuştur.

4. İspa, İskenderpaşa Turizm

Öncelikle hac ve umre seferleri düzenlemek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca yurtdışında ve yurt içinde geziler düzenlemiştir. 1998'de özelleştirilmiştir.

5. Fuzul Otomotiv

Oto alım satımı, inşaat vs. işler için kurulmuştur.

6. Umran İnşaat

Her türlü inşaat ve mühendislik hizmetleri için kurulmuştur.

7. Hadra Boru

Her türlü plastik boru imalatı için kurulmuştur.

8. Server İletişim

Her türlü yayıncılık için kurulmuştur.

9. Hastaneler

Sağlık Vakfı'nın öncülüğünde, tıp merkezleri ve hastaneler kurulmuştur. Başlıcaları: Aksa Tıp Merkezi, Şadiye Hatun Tıp Merkezi, Hayrünnisa Hastanesi, Esmâ Hatun Hastanesi, Afiyet Hastanesi...

Server Holding bünyesinde faaliyet yapan bu hastaneler, Coşan'ın vefatından sonraki yıllarda özelleştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

MAHMUD ES'AD COŞAN'IN ESERLERİ

A. KENDİ YAZDIKLARI

01. Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât

16 x 24 cm ebadında, 61+127 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1986.

Hacı Bektâş-ı Velî 1248'de Horasan bölgesinde, Nişapur'da doğmuş, 1281'de Anadolu'ya gelmiş, 1337'de Kırşehir civarında Suluca Karahöyük'te vefat etmiştir. Soyu Hz. Ali Efendimiz'e dayanır. Yesevî Tarikatına mensub, Lokman-ı Perende isimli bir zat tarafından yetiştirilmiştir. Bektâşî Tarikatı'nın piridir. *Makàlât* onun en önemli eseridir. Türkiye'deki kütüphanelerde birçok yazma nüshası vardır.

Coşan, *Makàlât*'ın yazma nüshaları üzerinde uzun müddet çalışmış ve tenkitli metin olarak neşre hazırlamıştır. Elde ettiği otantik dokümanlarla, Hacı Bektâş-ı Velî'nin gerçek şahsiyetini ortaya çıkaracak önemli yaklaşımlar ortaya koymuştur. Bu yönüyle de bugünkü araştırmacılara hem örnek olmuş, hem de kayda değer vesikalar sunmuştur. Bu kitapta bu yaklaşımlar için önemli ipuçları yer almaktadır.

Makàlât Anadolu'daki dînî Türk edebiyatının ilk çağlarına ait, nadir ve çok önemli misallerinden birisidir. Dil bakımdan çok önemlidir. Muhtevâ bakımından, içerdiği konular bakımından önemlidir. Ayrıca yazarı yönünden, çok sevilen bir kimsenin eseri olması bakımından önemlidir. Coşan, onun için doçentlik tezi olarak bu konuyu seçtiğini bildirmektedir.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı ve eserleri anlatılmaktadır. Makàlât'ın çeşitli yazma nüshaları, özellikleri ve bulundukları kütüphaneler hakkında bilgi verilmekte, tenkitli metin hazırlanırken takip edilen usûller anlatılmaktadır.

Kitabın ikinci kısmında, Makàlât'ın tenkitli metni ve elde bulunan eksik Arapça nüshanın tercümesi bulunmaktadır.

02. Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât

Sadeleştiren: Hüseyin Özbay
16 x 24 cm ebadında, 202 sayfa.
T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Makàlât'ın sadeleştirilmiş metni bulunmaktadır. On bir bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel bir giriş yapılıp, insanlar dört grupta incelenmektedir: Abidler, zâhidler, àrifler, muhibler. İkince bölümde ma'rifetin aslı anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde şeriatın makamları anlatılır. Dördüncü bölümde tarikatın makamları anlatılır. Beşinci bölümde ma'rifetin makamları anlatılır. Altıncı bölümde hakîkatın makamları anlatılır. Yedinci bölümde ma'refetin bilinen cevabı anlatılır. Sekizinci bölümde şeytanın halleri anlatılır. Dokuzuncu bölümde ma'rifetin makamının tevhid anlayışı anlatılır. Onuncu bölümde Adem AS'ın sıfatı anlatılır. On birinci bölümde Adem AS'ın sıfatı anlatılmaya devam edilir.

İkinci kısımda ise, Ankara nüshasının orijinal metni tıpkıbasımla basılmıştır.

03. Matbaacı İbrâhîm-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiye

13,5 x19,5 cm ebadında, 160 sayfa.
Seha Neşriyat, Ankara, 1982.

Matbaacı İbrahim-i Müteferrika'nın Risâle-i İslâmiyye adlı eserinin tenkitli metnidir. Coşan'ın profesörlük takdim tezidir.

Romanya'nın Kolojvar şehrinde bir papaz olan İbrahim-i Müteferrika'nın, müslüman olmasına vesile olan İncil ayetleri bahis konusu edilen eserde, İbrahim-i Müteferrika kendi hayatını da anlatmaktadır.

03. Türk Dili ve Kültürü

13,5 x19,5 cm ebadında, 120 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1992

Coşan'ın, 1967-68 eğitim döneminde Ankara Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu'nda, 1977-80 yıllarında da Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde verdiği "Türk Dili ve Hümaniter Bilgiler" dersleri için hazırladığı notlar, zaman içerisinde derlenerek bir kitap haline getirilmiştir.

Kitap, verimli ve muntazam çalışmanın kurallarını, hafızayı kuvvetlendirmenin ve muhakeme kabiliyetini geliştirmenin yollarını göstermekte; dikkatli olmanın, çok okumanın, iyi dinlemenin, güzel not tutmanın, konuşma ve yazma faaliyetlerini düzenlemenin tekniklerine ait gerekli bilgiler vermektedir.

04. Başarının Prensipleri:

11 x 16,5 cm ebadında, 62 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1993.

Türk Dili ve Kültürü kitabının bir bölümüdür.

05. Matlau'l-İ'tikâd fî Ma'rifeti'l- Mebde'i ve'l-Meâd Tercümesi

13,5 x 19,5 cm; 82 Sayfa.
Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962.

Fuzûlî'nin eseridir. Mahmud Es'ad Coşan ve Kemal Işık tarafından tercüme edilmiştir.

"—Nereden geldik, nereye gidiyoruz?" sorusu, yaratıldığı zamandan beri, insanoğlunun zihnini meşgul etmiştir. İnsanoğlu, çeşitli zamanlarda bu soruya bir cevap bulmaya çalışmıştır.

Fuzûlî de, bu kitabında, bu soruya cevap bulmayı denemiş ve bundan dolayı da kitabına: *Matlau'l-İ'tikàd fi Ma'rifeti'l-Mebdei ve'l-Meàd* (Varlığın başlangıç ve sonu konusundaki doğru inancın —bir güneş gibi— doğduğu, görüldüğü yer) adını vermeyi uygun bulmuştur.

Fuzûlî, vermiş olduğu bu isimle, mebdeini ve meadını (nereden gelip, nereye gittiğini) bilen kimsenin, doğru inanç alanına götüren yolu bulmuş olacağına inandığını belirtmiş olmaktadır.

06. Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri

Ebat15,2x22 cm 200
Server İletişim, İstanbul, 2008.

Coşan'ın 1965 yılında ilahiyat doktoru ünvanını aldığı doktora tezi. XV. Yüzyıl şairlerinden Hatiboğlu Muhammed'in hayatı ve eserleri anlatılmaktadır.

B. MAKALELERİNDEN HAZIRLANANLAR

01. Gayemiz

13 x 19.5 cm ebadında, 98 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1987

Coşan'ın İslâm dergisinde Eylül 1983 ve Haziran 1987 tarihleri arasında yayımlanan 48 yazısından oluşmaktadır.

Coşan, İslâm dergisinin ilk başyazısında dergi çıkarma sebebini şöyle anlatmaktadır:

"El-hamdü lillâh müslümanız; gayemizin kaynağı imanımızdır. Biliyoruz ki dünya bizim asıl yurdumuz, değil, muvakkat bir imtihan yeridir. Ömrümüzün rüzgar gibi, süratle geçip gittiğini gördükçe, ahiretimiz için halisane ve yoğun sâlih ameller işlemek gerektiğini daha kuvvetle hissediyoruz. Fırsat kaçmadan insanlık için faydalı işler yapmalı; dinimize ve din kardeşlerimize bütün imkânlarımızı kullanarak hizmet etmeliyiz.

Müslümanların eğitimi bizce en mühim mevzudur. Gördük ki, bu sahada şimdiye kadar yaptığımız türlü çalışmalar: Ders, vaaz, sohbet, konferans, seminer, kurs... vs. faaliyetlerimiz yeterli değildir; istek ve ihtiyaçları tamamen karşılayamıyor; arzu ettiğimiz her yere, bizi davet eden her topluluğa ulaşıp yetişemiyoruz. Mecmuamızı, işte bunu sağlayabilmek için çıkarmağa karar verdik.

Umuyoruz ki, mecmua sayesinde öğretim ve eğitimimizi yaygınlaştırmış ve sesimizi her yere duyurmuş olacağız; birlik ve beraberliğimiz, saygı ve sevgi bağlarımız güçlenecektir.”

02. İslâm Çağrısı

13,5 x 19 cm ebadında, 314 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.

1985 ve 1990 yılları arasında *Kadın ve Aile*, *İlim ve Sanat* ve *İslâm* dergilerinde yayımlanmış 93 başyazıdan oluşmaktadır. Yazılar konularına göre altı bölüme ayrılmıştır: İslâm'ın Mesajını Kavramak, Dünya Gündemindeki İslâm, Nefis, Akıl ve İman, Kadın ve Aile Yazıları, Türkiye'nin Manzarası, Belki Yarın.

03. Yeni Ufuklar

13,5 x 19 cm ebadında, 304 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1992

1990 ve 1992 yılları arasında Kadın ve Aile, İlim ve Sanat, Panzehir ve İslâm dergilerinde yayımlanmış 77 başyazıdan oluşmaktadır. Yazılar konularına göre altı bölüme ayrılmıştır: Köklü Çözüm, Amacımız, Yeni Ufuklar, Zamana Tanıklık, Güzeli Anlamak, Başarının Yolu.

04. Zaferin Yolu ve Şartları

13,5 x 19 cm ebadında, 338 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1994,

1992 ve 1994 yılları arasında Kadın ve Aile, İlim ve Sanat, Panzehir ve İslâm dergilerinde yayımlanmış 69 başyazıdan oluşmaktadır. Yazılar konularına göre dokuz bölüme ayrılmıştır: Karşı Tedbirler, Ciddi Hazırlıklar, Zaferin Sırrı, Korkunç Hristiyan Zulüm ve Gaddarlıkları, İyi Müslüman Olmak, Evliyanın Kerameti Haktır, Nurlu Aylar, Bazı Enteresan İbadetler, Sağlığımız.

05. Haydi Hizmete!

13,5 x 19 cm ebadında, 304 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997

Nisan 1994 ve Ocak1997 tarihleri arasında *Kadın ve Aile*, *İlim ve Sanat*, *Panzehir* ve *İslâm* dergilerinde yayımlanmış 78 başyazıdan oluşmaktadır. Kitap on bölüme ayrılmıştır:

İlk bölümde fert ve câmia olarak üzerimize düşen görev ve sorumluluklar anlatılıyor. İkinci bölümde ülkemizin meseleleri üzerinde duruluyor. Dış ve iç tehditlerden, toplumsal çatışmalardan ve alınacak önlemlerden bahsediliyor. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde iç ve dış politika ile ilgili tesbit ve tekliflerde bulunuluyor.

Beşinci bölümde eğitim ve öğretimle ilgili başyazılar yer alıyor. Eğitim ve öğretim çalışmalarının önemi anlatılıyor, camianın eğitim faaliyetlerinden bahsediliyor. Altıncı bölümde aile eğitim kampları değerlendiriliyor.

Yedinci bölümde dış seyahatler, dış ülkelerdeki İslâmî çalışmalar ve gelişmeler anlatılıyor. Sekizinci bölümde sağlıkla ilgili uyarılar ve teklifler yer alıyor.

Dokuzuncu bölümde ağırlıklı olarak Üç Aylar ve Ramazan ayı üzerinde duruluyor, kandillerle ilgili hatırlatmalar yapılıyor. Ayrıca bayramlar ve hacla ilgili başyazılar var.

Onuncu bölümde din alimlerini sevmenin önemi üzerinde duruluyor, Gümüşhanevî dergâhına mensub bazı hocaefendilerden bahsediliyor.

06. Çocuklarla Başbaşa

13,5 x 19 cm ebadında, 106 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997.

Coşan'ın *Gülçocuk* dergisinde kaleme aldığı başyazılardan oluşmaktadır. Toplam 30 adet başyazı vardır.

Coşan'a göre, ihmal edilmemesi gereken en önemli kesim çocuklardır. Çünkü onlar dünyanın en güçlü insanlarıdır. En

kalabalık nüfus onlarındır. Başımızın tacı, gözümüzün bebeği, gönül bahçemizin tatlı meyvesi, geleceğimizin güzel umudu, yarınlarımızın sahipleri ve bekçileridir. Bu yüzden asla ihmal edilmemelidirler.

Kitapta sade ve kolay bir anlatımla, çocukların anlayabileceği şekilde, çeşitli konularda onları uyarmak ve gayretlendirmek için yazılmış yazılar yer almaktadır.

07. Başmakaleler -1

15 x 22 cm ebadında, 528 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2007.

Coşan'ın İslam Dergisi'nde yayımlanan başmakalelerinden oluşmaktadır. Toplam 180 makale vardır.

Aylık dergi olarak Eylül 1983'te yayın hayatına başlayan İslâm, Haziran 1998'e kadar 15 yıl boyunca ülkemiz insanının ilim, kültür, sanat ve düşünce seviyesinin yükselmesine önemli katkı sağlamış; dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan mazlum ve mağdur insanların durumu ile ilgilenmiş; dünya müslümanlarının Türkiye müslümanları ile tanışmasında büyük çaba sarf etmiştir.

Coşan, müslümanların eğitim ve öğretimini en mühim mevzu görmüş, toplumun geniş kesiminin bu yönden eğitilmesi gayesiyle İslâm dergisini çıkarmıştır. Dergi kısa süre içerisinde büyük bir rağbet görmüş; kültür, ilim ve irfan mektebi haline gelmiştir.

Coşan, yayın hayatı boyunca dergi ile yakından ilgilenmiş, bütün meşguliyetine rağmen başyazılarını yazmayı aksatmamıştır. Her bir başyazıyı, onu okuyana bir mektup olarak değerlendirmiş; günün gelişen ve değişen şartlarını göz ardı etmeden temel değerleri işlemiş; her biri ne zaman ve nerede okunursa okunsun tazeliğini koruyacak konuları büyük bir maharet ve sadelikle yazıya dökmüştür.

Coşan'ın üslûbu zorlamasız, sade, sürükleyici, her seviyeden insanın idrakine hitap edici ve tamamen kendine has bir mahiyet taşımaktadır. Birbirine yakın ve zıt anlam taşıyan kelimeler bir inci gibi dizilir, yazılar okuyanı dinlendirir.

Dergide yayınlanan başyazılar kronolojik sıraya göre aynen bu

kitaba alınmıştır. Makalelerde yer yer o gün için önemli olup sonradan önemini kaybetmiş bazı güncel meselelerin işlenmiş olduğu görülecektir. Bu tür yazıların, Coşan'ın düşünce dünyasını bir bütün olarak tanımak ve o günün şartlarını değerlendirmek açısından önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür.

08. Başmakaleler-2

15 x 22 cm ebadında, 480 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2007.

Coşan'ın *Kadın ve Aile* dergisinde yayımlanan başmakalelerinden oluşmaktadır. Toplam 158 başmakale vardır. Dergide yayınlanan başmakaleler, kronolojik sıraya göre aynen bu kitaba alınmıştır.

Kadın ve Aile, Nisan 1985'te yayın hayatına başlamış ve Haziran 1998'e kadar yayınını sürdürmüş olan, alanında ülkemizdeki ilk ve en başarılı dergilerden biridir. Hanımlara mesafe aldırmak için kendi alanında lider olmuştur.

Karşısındakiyle sohbet eder gibi yazan Coşan'ın bu makalelerinde, kimi zaman güncel olaylar enine boyuna kritik edilmiş, hadiselerin duyarlı bir müslüman bakış açısı ve farkı ile nasıl yorumlandığı görülmüş; kimi zaman ise değişmeyen ve pörsümeyen insânî ve İslâmî anlayışın yeni bir söylem ve dille aktarıldığına şahit olunmuştur.

Yazılarda sadece hanımlar muhatap alınmamış, duyarlı her kesimden her insana hitap edilmiştir. Her bir yazı okunduğunda, insanlık ve İslâmlık adına ıstırap çeken bir Allah erinin seslenişlerinin bugün de aynı yankıyı bulacağı görülecektir.

09. Başmakaleler-3

15,5 x 22 cm ebadında, 208 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2008.

Coşan'ın, *İlim Sanat* ve *Panzehir* Dergilerinde yayımlanan başmakalelerinden oluşmaktadır.

İlk sayısı Mayıs 1985 yılında çıkan *İlim ve Sanat* dergisi, 48.

sayısı ile 1998'de yayın hayatına ara vermiştir. Dergi'de iletişimden eğitime, Avrupa Topluluğu'ndan demokrasiye, hukuktan enerjiye, çevreden şehirciliğe pek çok mesele dosya konusu yapılmıştır. Dosyalar ve sair bağımsız yazılar alanlarının uzmanlarınca ele alınmıştır. Dergi, üslûbu, hedef kitlesi, konuları ele alış ve sunuş biçimi ile çeşitli kesimlerin ilgisini çekmiş, o yayın hayatı boyunca bir okul vazifesi görmüştür.

Üniversite öğretim üyelerinden, yurt dışında eğitim görmüş elemanlardan, yüksek dereceli idarecilerden, uzman planlamacılardan, olgun şahsiyetlerden müteşekkil, geniş bir ilim ve irfan çevresi derginin hedef kitlesini oluşturmuştur.

Başmakalelerde müslümanların sahip olduğu ve sahip olması gereken ilim ve sanat anlayışı enine boyuna işlenmiş; maddî ve mânevî kurtuluş; metotlu çalışmaya, ilmî araştırmalara, dış dünyadaki yenilik ve gelişmeleri dikkatle takibe, yeni ve orijinal, yapıcı ve üretici olmaya bağlanmıştır.

Ağırlıklı olarak sağlık konularının işlendiği ve 17. sayıdan itibaren Vefa Yayıncılık tarafından devralınan *Panzehir* dergisi de Mayıs 1991 yılından, Şubat 1998 yılına kadar iki ayda bir okuyucusunun karşısına çıkmıştır.

Kimi zaman iki sayısı birleştirilerek yayınlanan dergilerden İlim Sanat için toplam 45, Panzehir için ise 17 başmakale kaleme alınmıştır.

Yazılar önce *İlim ve Sanat*, sonra da *Panzehir* dergileri olmak üzere kronolojik sıraya göre yayımlanmıştır. Bu şekilde Coşan'ın fikrî düşünce ve mücadelesi, siyasî ve sosyal hadiselere bakışı ile tavrı takip edilmiş olacaktır.

10. İdeal Yol

15x22 cm ebadında, 210 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2008.

Coşan'ın 1960, 70 ve 80'li yıllarda çeşitli gazete, dergi ve yıllıklarda yazdığı yazılar ile yine aynı senelerde TRT radyo ve televizyonunda yapmış olduğu konuşmaların kendisi tarafından kaleme alındığı metinlerinden oluşmaktadır.

Coşan, bu günün insanına bazen öğrenci yıllıklarının

sayfalarından, bazen gazete köşesinden, bazen dergi sayfalarından, bazen radyo stüdyosundan, bazen de televizyon ekranından seslenirken günün dilini yakalamış, her kesimden her seviyeden insanın idrakine, duyuşuna ve anlayışına hitap etmesini bilmiştir.

Kitapta birbirine yakın konulu yazılar bir araya getirilmek suretiyle kendi içerisinde genel bir tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca her bir yazının nerede yayınlandığı dipnotta verilmiştir.

11. Akademik Makaleler

15,5 x 22 cm ebadında, 217 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2008.

Coşan'ın, kaleme aldığı akademik makalelerinin toplu olarak bir araya getirilmesinden oluşmaktadır.

1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar yazılmış olan bu makalelerin önemli bir kısmı çeşitli dergilerde yayımlanmış, bir kısmı da daktilo edilmiş olmasına rağmen herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

Dil, tarih, edebiyat ve kültür alanlarında geniş bir yelpaze içinde ele alınan makaleler akademik camia için olduğu kadar meraklıları için de önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

C. **KONUŞMALARINDAN HAZIRLANANLAR**

01. İslâm'da Nefis Terbiyesi ve Tasavvufa Giriş

11 x 16,5 cm ebadında, 188 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1992.

Coşan'ın 16 Ekim 1989 tarihinde Milli Kütüphane'de yaptığı *İslâm'da Nefis Terbiyesi* konulu konferansın çözümüyle, aynı konuda 26 Şubat 1990 tarihinde Konya'da yaptığı bir konuşmanın ve ders tarifinin çözümünden oluşmaktadır.

02. Avustralya Sohbetleri - 1

13,5 x 19.5 cm ebadında, 400 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1992.

Aralık 1990-Ocak 1991 tarihlerinde Coşan'ın Avustralya'da, muhtelif programlarda yapmış olduğu konuşmalardan oluşmaktadır. Konuşmalar Cevdet Taşkın tarafından yazıya geçirilmiş, Dr. Metin Erkaya tarafından yayına hazırlanmıştır.

Kitapta *Yunus Emre ve Tasavvuf* konulu bir konferans ve 15 konuşma çözümü yer almaktadır. Daha çok tasavvuf ve nefis terbiyesi üzerinde durulmaktadır.

"Günahları terk edip salih bir insan olmak mümkün mü?.. Allah kimlere hidayet eder?.. Nefsin kötü halleri nasıl ıslah edilir?.. İbadetin incelikleri nelerdir?.. Allah-u Teâlâ hangi amelleri sever?.. Allah'a güzel kulluk etmenin, Allah'ın sevdiği razı olduğu bir kul olmanın yolu, yöntemi nedir?" gibi sorulara cevaplar verilmektedir.

03. Avustralya Sohbetleri - 2

13,5 x 19.5 cm ebadında, 436 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1993.

Coşan'ın Avustralya'da, 1991 yılı Mart ve Nisan aylarında muhtelif programlarda yapmış olduğu 28 konuşmadan oluşmaktadır. Konuşmalar Cevdet Taşkın tarafından yazıya geçirilmiştir.

04. Avustralya Sohbetleri - 3

13,5 x 19.5 cm ebadında, 381 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

11 Aralık 1990 - 31 Mayıs 1991 tarihlerinde Coşan'ın Avustralya'da, muhtelif programlarda yapmış olduğu 13 konuşmadan oluşmaktadır. Konuşmalar Cevdet Taşkın tarafından yazıya geçirilmiştir.

05. Avustralya Sohbetleri - 4

13,5 x 19.5 cm ebadında, 400 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.

Coşan'ın 1988 yılında Avustralya'da, *Muhtâru'l-Ehâdîs* isimli hadis kitabından yapmış olduğu 16 sohbetten oluşmaktadır. Sohbetler Cevdet Taşkın tarafından yazıya geçirilmiş, Dr. Metin Erkaya tarafından yayına hazırlanmıştır.

Sohbetlerde önce hayatın gayesi ve imanın önemi üzerinde duruluyor, daha sonra mü'minlerin özelliklerinden ve birbirlerine karşı davranışlarının nasıl olması gerektiğinden bahsediliyor. İlim öğrenmenin önemi üzerinde duruluyor, alimlerin faziletleri anlatılıyor. İlimle amel etmek, sünnet-i seniyyeye sarılıp hayırlarda yarışmak tavsiye ediliyor. Ancak sabırla ve takvâ ile zafere ulaşılabileceği vurgulanıyor.

06. Yeni Dönemde Yeni Görevler

13,5 x 19.5 cm ebadında, 424 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1993.

Coşan'ın muhtelif toplantılarda yaptığı 14 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

İlk konuşma, 5 Mayıs 1990 tarihinde üniversiteli gençlere hitaben yapılmıştır. Coşan'ın en önemli konuşmalarından biridir. Dünyanın fânîliği, hayatın gayesi; kimseye körü körüne bağlanmamak gerektiği, yalnız hakka bağlanmak gerektiği, geniş bir şekilde anlatılıyor.

Coşan diğer konuşmalarda, Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başladığı, dünyanın tek kutuplu hale geldiği yıllarda toplumumuzu ve ülkemizi yeni şartlara hazırlamak için neler yapmamız gerektiği; batılıların yeni dönemde İslâm'a karşı tavırları, Bosna Hersek savaşı, savaşın genişleme ihtimali karşısında alınması gereken tedbirler gibi konularda görüşlerini ifade etmektedir.

07. Haccın Fazîletleri ve İncelikleri

13,5 x 19.5 cm ebadında, 288 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1994.

Ağırlıklı olarak Coşan'ın 1993 haccında Medine'de ve Mekke'de yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Ayrıca 1990 haccından 3 konuşma ve vakfe duası yer almaktadır. Toplam 13 konuşma vardır.

Coşan bu konuşmalarda haccın çeşitleri, nasıl hac yapılacağı, ihrama nasıl girileceği ve hac esnasında dikkat edilmesi gereken konularda cemaati bilgilendirmekte ve uyarmaktadır.

Kitap Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

08. İslâm, Sevgi ve Tasavvuf

13,5 x 19.5 cm ebadında, 311 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1994.

Coşan'ın Şubat 1992'de, Gemlik aile eğitim toplantısında yaptığı 12 konuşmadan oluşmaktadır. İslâm'da tasavvuf, Allah sevgisi, Müslümanların birbirini sevmesi, cihad, zikrullah, ma'rifetullah gibi konular ele alınmaktadır.

09. Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı

13,5 x 19.5 cm ebadında, 334 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1994.

Stratejik öneme sahip ve bütün müslümanların ümidi konumundaki bir ülkenin insanları olarak, üzerimizde oynanan oyunlardan ve aleyhimizde hazırlanan senaryolardan haberdar mıyız? Bunlardan nasıl kurtulabiliriz?.. Eğitim ve bilgi bakımından kendimizi yeterli görüyor muyuz?.. İlmî seviyemizi yükseltmek için neler yapabiliriz?.. Sosyal ve kültürel çalışmalara, İslâmî hizmetlere yeteri kadar zaman ve imkân ayırıyor muyuz?..

Halkı aydınlatmak ve eğitmek için neler yapabiliriz?.. Hanımları, çocukları eğitmek ve iyi yetiştirmek için hangi müesseseleri kurabiliriz?..

Hayatın her sahasında; sosyal, kültürel, politik, teknik ve

sportif çalışmalarda güzel ve başarılı sonuçlar almak için neler yapılabilir?..

Kitap bu konularla ilgili olarak Coşan'ın muhtelif toplantılarda yapmış olduğu 13 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

10. Güncel Meseleler - 1, 2

13,5 x 19.5 cm ebadında, 334 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1994.

Çeşitli zamanlarda hadis dersleri ve diğer sohbetler esnasında yazılı olarak sorulan sorulara, ders bitiminde Coşan'ın verdiği cevaplardan oluşmaktadır. İki cilttir.

Kitapta itikadla, ibadetlerle ilgili sorular; evlilik ve aile hayatı ile ilgili problemler; tasavvufun incelikleri, şeyh mürid ilişkileri gibi hemen her konu, kolay anlaşılır ve akılda kalıcı bir tarzda izah edilmekte, uygulanabilir pratik çözümler önerilmektedir.

Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

11. Hazret-i Ali Efendimiz'den Vecîzeler

13,5 x 19.5 cm ebadında, 159 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Coşan'ın 1993 yılında, Avustralya ve İstanbul'da yaptığı 6 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

Konuşmalarda önce Hz. Ali RA hakkında bilgi veriliyor, sonra onun veciz sözlerinden bir kısmı açıklanıyor. Dinleyiciler ve Hz. Ali'yi seven herkese faydalı olunmak isteniyor.

12. Hacı Bektâş-ı Velî

11 x 16,5 cm ebadında, 128 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Hacı Bektâş-ı Velî kimdir?.. Görüşleri nelerdir, hangi fikirleri

savunmuştur?.. Hangi eserleri vardır?.. Dünya görüşü, hayata bakışı nedir?.. Gösterdiği yol ve hedefler nelerdir?..

Kitap bu konularda Coşan'ın yaptığı iki konuşmanın çözümünden oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

13. Yunus Emre ve Tasavvuf

11 x 16,5 cm ebadında, 96 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Yunus Emre çok sevilen, aşk dolu, sevgi dolu bir tasavvuf büyüğüdür. Dînî Türk Edebiyatı'nın emsalsiz bir şairidir. Asırlardır ilâhîleri dillerde dolaşmakta, zikir meclislerinde ehl-i zikri coşturmaktadır. Anadolu'nun İslâmlaşmasında katkısı büyüktür. Adına yıllar tahsis edilmekte, anma programları düzenlenmektedir. Yalnız biz değil, dünya kendisinin hayranıdır.

Acaba bu zât kimdir?.. Ne zaman, nerede yaşamıştır?.. Mânevî eğitimini hangi çevrede tamamlamıştır?.. Görüşleri nelerdir, hangi fikirleri savunmuştur?.. Dünya görüşü, hayata bakışı nedir?.. Gösterdiği yol ve hedefler nelerdir?.. Başka Yunus'lar da var mıdır?.. Hangi şiirler ona aittir?..

Kitap bu konuda Coşan'ın yaptığı bir konuşmanın çözümünden oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

14. Başarı Yolunda Sevginin Gücü

11 x 16,5 cm ebadında, 134 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Coşan'ın çeşitli kitaplarından ve konuşmalarından hazırlanmış bir el kitabıdır.

15. İslâmî Çalışma ve Hizmetlerde Metod

13,5 x 19.5 cm ebadında, 227 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Coşan'ın çeşitli kitaplarından ve konuşmalarından hazırlanmıştır. Altı bölümden oluşmaktadır: 1. Misyonumuz, 2. Metodumuz, 3. Tesbitler, 4. Tavsiyeler, 5. Ne Yapmalı, 6. Çareler.

16. Sosyal Hizmetlerde Hanımlar

13,5 x 19.5 cm ebadında, 331 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

Kitap, Coşan'ın hanımlarla ilgili muhtelif yazılarından ve konuşmalarından oluşmaktadır. On üç bölümdür: 1. Amaç ve Yolumuz, 2.Asil kadın ve aile, 3. Göreve Çağrı, 4. Küytürümüz, 5. Hacdan Dersler, 6. Allah Güzeli sever, 7. Kadınlarımızın Sosyal Aktivitesi, 8. Meşakkat ve Azim, 9. Cenab-ı Allah'a Yöneliş, 10. Kadın ve Cehennem, 11. Gerçek İlim ve Alim, 12. Güzel Ahlak, 13. Tevbe ve Tasavvufa Giriş.

17. Ramazan ve Takvâ Eğitimi (1996)

13,5 x 19.5 cm ebadında, 398 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.

Coşan'n1995 yılı Ramazanında muhtelif şehirlerde yapmış olduğu 16 sohbetten oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

Bu sohbetlerde önce Üç Aylar üzerinde durulmuş, kısa bilgi verilmiştir. Daha sonra ayet ve hadislerle orucun hikmetleri ve faydaları anlatılmış; Ramazan'ın bir aylık bir takvâ kursu olduğu ifade edilmiş, nefis terbiyesi yönünden önemine dikkat çekilmiştir. İnsanları takvâya yöneltici hadis-i kudsîlere yer verilmiş ve Ramazan'dan en iyi şekilde yararlanılması için tavsiyelerde bulunulmuştur.

18. Tebliğ ve İrşad Çalışmaları (1996)

13,5 x 19.5 cm ebadında, 352 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.

Coşan'ın 1995 yılı içinde muhtelif ülkelerde, çeşitli programlarda yapmış olduğu 20 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

Konuşmalarda, önce tebliğ ve irşad çalışmalarını önemi üzerinde duruluyor; tarihimizden ve günümüzden örnekler verilerek ne gibi çalışmalar yapılabileceği anlatılıyor.

Daha sonra, ilim öğrenmek ve eğitimin önemi üzerinde duruluyor. Bunun için, organize çalışmalar yapmak ve müesseseler kurmak gerektiği ifade ediliyor. Kötülüğü engellemek ve Allah'ın dinini yaymak için gayret göstermenin bir görev olduğu anlatılıyor. Peygamber SAS Efendimiz'den ve geçmiş peygamberlerin mücadelesinden örnekler veriliyor, geçmişte ve günümüzde İslâm düşmanlarının müslümanlar aleyhindeki faaliyetlerine dikkat çekiliyor.

19. İslâm, Tasavvuf ve Hayat

13,5 x 19.5 cm ebadında, 400 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.

Coşan'ın 11 Şubat 1992 tarihinde İstanbul'da yaptığı İslâm hakkındaki bir konuşma ile 1995 yılında muhtelif yerlerde/ülkelerde yapmış olduğu 12 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

Konuşmalarda önce İslâm'ın hak ve gerçek olduğu, büyüklüğü ortaya konuluyor ve İslâm'ın prensipleri hakkında genel bilgiler veriliyor. Geçmiş ümmetlerin kitaplarında Peygamber Efendimiz'le ilgili haberler olduğu ifade ediliyor.

Sonra Peygamber SAS Efendimiz'in ahlâkı ve bazı güzel ahlâklar anlatılıyor. Peygamber Efendimiz'e en güzel şekilde uymanın yolu olan, ihsân yolu olan tasavvuf üzerinde duruluyor. Nefsi terbiye etmek, güzel ahlâk sahibi olmak için neler yapmak gerektiği anlatılıyor. Zikir ve zikrin usûlü hakkında bilgiler veriliyor.

En son bölümde ise, tebliğ ve irşad çalışmalarının önemi üzerinde duruluyor, herkesin İslâm'a hizmet etmesi gerektiği vurgulanıyor.

20. İslâm'da Eğitimin İncelikleri

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997.

Coşan'ın 1994 yılı sonunda Avustralya'da yapılan bir aile eğitim toplantısında yapmış olduğu 12 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

Konuşmalarda, önce çocukların dînî eğitiminin önemi üzerinde duruluyor, bu konuda ailelerin çok gayretli ve fedâkâr olması gerektiği belirtiliyor. İlmin fazîleti ve öncelikle neleri öğrenmemiz gerektiği anlatılıyor, çeşitli kitaplar tavsiye ediliyor. Sonra eğitimdeki mühim noktalara işaret ediliyor, tasavvufî eğitimin şart olduğu ve herkesin nefsini terbiye etmesi gerektiği bildiriliyor. Ancak gönüllere hitab eden bir eğitimin başarıya ulaşacağı anlatılıyor.

Daha sonra, ibadetin güzel yapılması ve zikrin sevabı üzerinde duruluyor, insanın çeşitli halleri ve şeytanın hileleri anlatılıyor. Bu arada Mi'rac gecesi münâsebetiyle Peygamber SAS Efendimiz'in Mi'rac'ından bahsediliyor. Ahirette hesap olduğu, mahşer günü için hazırlanmak gerektiği hatırlatılıyor, hizmetlere koşmak tavsiye ediliyor.

21. Tasavvuf Yolu Nedir?

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997.

Tasavvuf yolu nedir, mutasavvıflar ne yapmak istiyor? Tasavvuf ehli insanlar günümüzde meselelere ve olaylara nasıl bakıyor? Günümüzde tasavvufî eğitim nasıl yapılıyor? Tasavvufa yapılan saldırıların amacı nedir?..

Kitap, bu meselelerle ilgili olarak, Coşan'ın 1995, 1996 ve 1997 yıllarında muhtelif yerlerde yapmış olduğu 20 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır.

22. İmanın ve İslâm'ın Korunması -1

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997.

Kitap, Coşan'ın, tebliğ ve irşad çalışmalarını yurt dışında yoğunlaştırdığı 1997 yılında, muhtelif Avrupa ülkelerinde gurbetçilere yapmış olduğu 16 konuşmadan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır

Konuşmalarda öncelikle sevgi ve kardeşliğin önemi üzerinde duruluyor, müslümanların birbirleriyle irtibatlı olmaları için toplumsal çalışmalara önem vermeleri gerektiği vurgulanıyor. Daha sonra yaratılışımızın gayesinin Allah'a güzel kulluk etmek olduğu, dünyaya dalıp da ahireti unutmamak gerektiği; Allah'ın sevdiği ve razı olduğu bir kul olmak için tasavvufun yeri ve önemi anlatılıyor.

Yurdumuzda ve özellikle Avrupa ülkelerinde, yeni nesillerin İslâm'dan uzaklaştırılması için çok çeşitli çalışmalar yapıldığı anlatılıyor. Kendimizi ve nesillerimizi korumak, imanımızı ve müslümanlığımızı muhafaza etmek için ilim öğrenmek, zikre ve dervişliğe yönelmek gerektiği belirtiliyor. İslâm için çok çalışmak gerektiği, rahatlık zamanında gayret edilmezse, belâ geldiği zaman çok büyük fedâkârlık etmek zorunda kalınabileceği konusunda okuyucu uyarılıyor.

23. İmanın ve İslâm'ın Korunması - 2

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

Kitap, Coşan'ın, 1997 yılında, Almanya ve İngiltere'de muhtelif programlarda gurbetçilere yapmış oldukları konuşmalardan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır

Konuşmalarda öncelikle dünyada ve İslâm ülkelerinde müslümanlara yapılan baskılar üzerinde duruluyor, yurtdışındaki organize çalışmaların önemi anlatılıyor. Müslümanların birbirleriyle irtibatlı olmaları ve herkesin İslâm'a hizmet etmesi gerektiği belirtiliyor. Sonra sünnet-i seniyyenin önemi anlatılıyor, Peygamber Efendimiz'in hayatını öğrenmek gerektiği bildiriliyor.

Yurdumuzda ve özellikle Avrupa ülkelerinde, yeni nesillerin

İslâm'dan uzaklaştırılması için çok çeşitli çalışmalar yapıldığı anlatılıyor. Kendimizi ve nesillerimizi korumak, imanımızı ve müslümanlığımızı muhafaza etmek için ilim öğrenmek, zikre ve dervişliğe yönelmek gerektiği belirtiliyor. İslâm için çok çalışmak ve Yirmi Birinci Yüzyıl'a hazırlanmak gerektiği; rahatlık zamanında gayret edilmezse, belâ geldiği zaman çok büyük fedâkârlık etmek zorunda kalınabileceği konusunda okuyucular uyarılıyor.

24. Allah'ın Gazabı ve Rızası

13,5 x 19.5 cm ebadında, 400 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1997.

Coşan'ın, 1997 yılının Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında, Akra'da cuma günleri yapmış oldukları sohbetlerden oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır

Coşan, bu sohbetlerde çok zaman *Râmûzül-Ehàdis*'ten, bazen de *Muhtârül-Ehàdis*'ten bir miktar hadis-i şerif okuyup izah ediyorlar. Ayrıca ülkemizi ve insanımızı ilgilendiren güncel konulara temas ediyorlar. Genellikle yurtdışında seyahatte oldukları için, bulundukları yerlerle ilgili bilgiler veriyorlar.

25. Mi'rac Gecesi

13,5 x 19.5 cm ebadında, 382 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

Coşan'ın Mi'rac gecesi dolayısıyla, muhtelif zamanlarda ve muhtelif yerlerde yapmış olduğu konuşmalardan oluşmaktadır. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır

Konuşmalarda, ayet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin ışığında İsrâ ve Mi'rac hadisesi anlatılıyor, ibretli ve hikmetli noktalar izah ediliyor. Mekke ve Kudüs hakkında bilgi veriliyor. Mi'racdan mü'minlere gelen hediyeler üzerinde duruluyor. Namazın mü'minin Mi'racı olduğu vurgulanıyor, namaza gereken önemin verilmesi gerektiği ikaz ediliyor.

Hayatın bir imtihan olduğu, sıkıntılara sabredilirse

arkasından ferahlık geleceği hatırlatılıyor. İslâm'ın en büyük nimet, Peygamber Efendimiz'e ümmet olmanın en büyük şeref olduğu; o bakımdan İslâm'a ve müslümanlara hizmet etmek için çalışmalar yapmak gerektiği belirtiliyor.

26. Doğru İnanç ve Güzel Kulluk

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

Coşan'ın Ak-Radyo'da 1997 yılının Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında cuma günleri yapmış oldukları sohbetlerden bir bölümünün yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur.

Coşan, bu sohbetlerde çok zaman *Râmûzü'l-Ehàdis*'ten, bazen de *Muhtârü'l-Ehàdis*'ten bir miktar hadis-i şerif okuyup izah ediyorlar. Ayrıca ülkemizi ve insanımızı ilgilendiren güncel konulara temas ediyorlar. Genellikle yurtdışında seyahatte oldukları için, bulundukları yerlerle ilgili bilgiler veriyorlar.

27. Ramazan ve Güzel Ameller

13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfa.
Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

Coşan'ın, 1998 yılının Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarında Ak-Radyo'da cuma günleri yapmış oldukları sohbetlerden bir bölümünün yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur. Dr. Metin Erkaya tarafından hazırlanmıştır

Coşan, bu sohbetlerde çok zaman Râmûzü'l-Ehàdis'ten, bazen de Muhtârü'l-Ehàdis'ten bir miktar hadis-i şerif okuyup izah ediyorlar. Ramazan'ın ihyâ edilmesiyle ilgili bilgiler veriyorlar ve hatırlatmalarda bulunuyorlar. Ayrıca ülkemizi ve insanımızı ilgilendiren güncel konulara temas ediyorlar. Genellikle yurtdışında seyahatte oldukları için, bulundukları yerlerle ilgili bilgiler veriyorlar.

28. Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler

16 x 24cm ebadında, 400 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2008.

Coşan, muhtelif sempozyum ve anma programlarında pek çok muhterem zat hakkında konuşmalar yapmıştır. Hakkında konuşma yaptığı kimseler arasında Hz. Ali RA, Ebû Eyyûb el-Ensârî RA, İmâm-ı Âzam, Ahmed-i Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre vardır.

Hatırasına sempozyum ve çeşitli programlar tertip ettirdiği şahsiyetler arasında Ahmed-i Yesevî, Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî, Zâhid-i Kevserî, Çırpılarlı Ali Efendi, Necip Fazıl Kısakürek ve Ali Yakup Cenkçiler bulunmaktadır. Keza Mehmed Zahid Efendi, hocası Necati Lugal, Ali Yakup Cenkçiler ve Muammer Dolmacı hakkında da bağımsız yazılar kaleme almıştır.

Bu kitap Coşan'ın, yaptığı bu konferans, açılış ve kapanış konuşmaları ile ilgili yazılarından oluşmaktadır.

29. İstanbul'un Fethi ve Fatih

15,2x22 cm ebadında, 112 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2009.

Coşan'ın 1990-1999 yılları arasında, İstanbul'un fethiyle ilgili olarak yaptığı konuşmaların çözümünden oluşmaktadır.

30. Mehmed Zahid Kotku

15,2x22 cm ebadında, 200 sayfa.
Server İletişim, İstanbul, 2009.

Mehmed Zahid Kotku Hz. (1897-1980) yakın tarihimizin mânevî büyüklerinden, âbide şahsiyetlerinden biridir. Sade, yalın, mütevazi, iddiasız... yaşayış ve duruşuna rağmen, ülkemiz irfan, siyaset ve sosyal hayatında derin tesirler, kalıcı izler bırakmıştır.

Bu eser, Coşan'ın onun hakkında anma programlarında, farklı zaman ve mekânlarda yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır.

D. BASILMAMIŞ ESERLERİ

01. Tefsir Sohbetleri

16 x 24 cm ebadında, 550 sayfa; 4 cilt.

Coşan'ın Akra'da 29 Eylül 1998 günü başlayıp 30 ocak 2001 gününe kadar devam eden tefsir sohbetlerinden oluşmaktadır. Toplam 108 sohbettir. Vefat etmeden önce yaptıkları son sohbette, Bakara Sûresi'nin 223. ayeti anlatılmıştır.

Coşan sohbetlerinde esas olarak İbn-i Kesîr Tefsirini takip etmiştir. Zaman zaman Muhammed Hamdi Yazır'dan ve İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Beyânından da nakillerde bulunur.

02. Cuma Sohbetleri (Hazineden Pırıltılar)

16 x 24 cm ebadında, 550 sayfa; 9 cilt.

Cuma Sohbetleri, Coşan'ın Ak-Radyo'da cuma günleri yapmış olduğu hadis sohbetleridir. Bu sohbetler, 31 Mart 1993'te başlayıp, vefatından önceki son cuma günü olan, 2 Şubat 2001'e kadar devam etmiştir. Sekiz yıl içerisinde toplam 313 adet sohbet yapılmıştır.

Coşan, bu sohbetlerde çok zaman *Râmûzü'l-Ehàdis*'ten, bazen de *Muhtârü'l-Ehàdis*'ten bir miktar hadis-i şerif okuyup izah eder. Ayrıca ülkemizi ve insanımızı ilgilendiren güncel konulara temas eder. Genellikle yurtdışında seyahatte oldukları için, bulundukları yerlerle ilgili bilgiler verir.

Sohbetler daha sonra yazıya geçirilip, tarih sırasına göre düzenlenerek, *Hazineden Pırıltılar* adı altında, 550'şer sayfalık büyük boy 9 cilt kitap haline getirilmiştir. Cuma Sohbetleri, 2003 yılında kitap haline getirilmiş olmasına rağmen henüz yayınlanmamıştır.

03. Tabakàtü's-Sùfiyye Sohbetleri

16 x 24 cm ebadında, 550 sayfa; 4 cilt.

Ebû Abdi'r-Rahmân es-Sülemî, Hicrî 330 yılında Nişapur şehrinde doğmuş, hicrî 412 yılında yine aynı şehirde vefat etmiştir. Çok büyük bir alim, çok meşhur bir sòfîdir.

Tabakàtü's-Sùfiyye, Sülemî'nin ilk sûfilerden yüz tanesinin hayatını ve sözlerini kaydettiği eseridir. Coşan, eserin Arapça aslını okuyup izah ederek, herkese açık sohbetler yapmıştır. İlk sohbet 2 Aralık 1991 cumartesi günü akşamı İstanbul'da, Eyüp'te, Mustafa Selâmi Efendi dergâhında yapılmıştır. Fudayl ibn-i Iyad hakkındadır. Daha sonraki yıllarda, İstanbul'un Anadolu yakasında muhtelif camilerde yapılmıştır.

Bu sohbetler Hocamız'ın İstanbul'da olduğu zamanlarda cumartesi akşamları yapılmıştır. 1997'de yurtdışına çıkıncaya kadar devam ettirmişlerdir. Toplam 90 sohbet yapmışlar. Son sohbetleri, 12 Ekim 1996 günü Söğütlü Çeşme Camii'nde yapılmıştır. *Tabakàtü's-Sùfiyye*'nin 174. sayfasına, Ebû Osman Hîrî'ye kadar gelinmiştir.

04. Regaib Gecesi

11 Nisan 1984 ile 28 Eylül 2000 tarihleri arasında, Regàib Gecesi vesilesiyle yapmış olduğu 15 konuşmadan oluşmaktadır.

05. Berat Gecesi

27 Mayıs 1983 ile 10 Kasım 2000 tarihleri arasında, Berat Gecesi vesilesiyle yapmış olduğu 14 konuşmadan oluşmaktadır.

06. Kadir Gecesi

7 Temmuz 1983 ile 22 Aralık 2000 tarihleri arasında, Kadir Gecesi vesilesi ile yapmış olduğu 14 konuşmadan oluşmaktadır.

07. Mevlid Kandili

14 Kasım 1996 ile 14 Haziran 2000 tarihleri arasında, Mevlid Kandili vesilesi ile yapmış olduğu 15 konuşmadan oluşmaktadır.

08. Ramazan Bayramı Sohbetleri

20 Haziren 1985 ile 8 Ocak 2000 tarihleri arasında, Ramazan Bayramı dolayısıyla yapmış olduğu 9 konuşmadan oluşmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

MAHMUD ES’AD COŞAN’IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

I. MAHMUD ES’AD COŞAN’IN TASAVVUF ANLAYIŞI

Tasavvuf, Arapça’da yün giymek[54], saf olmak, ilk safta bulunmak, suffa ashabı gibi yaşamak anlamına gelen bir kelimedir.

Kelâbâzî’ye göre giyim ve kıyafetleri dikkate alınarak tasavvuf ehline sûfiyye denilmiştir. Onlar nefsin hazzı için yumuşak ve güzel görünüşlü elbiseler giymezler. Sadece mahrem yerlerini örtmek için elbise giydikleri için sert kıldan ve kalın yün ipliğinden yapılan elbise ile yetinirler. [55]

Her sufi içinde bulunduğu hale göre tasavvufu tarif etmiştir. Bu tariflerden bazıları şu şekildedir: Tasavvuf baştanbaşa edeptir. Kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir. Nefse karşı girişilen ve başarı olmayan bir savaştır. Herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır. Bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı bir birliktir. Hak ile birlikte ve onun huzurunda olma halidir. Hakk’ın seni senden öldürmesi ve kendisiyle yaşatmasıdır. Keşf ve temaşa halidir. Temiz bir kalp, pâk bir gönül sahibi olmaktır. Nefsinden fani, Hak ile baki olmaktır. Kabil insan olmaktır. Hakk’a ermektir (ermiş olmaktır). [56]

---

[54] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara 1997, s. 689

[55] Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta’arruf,* (haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, 1992 İstanbul, s. 54

[56] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 512-513

a. Gerçek Mutluluğun Yolu

Coşan'a göre dünya hayatı çok hızlı geçen, ciddî ve çetin bir imtihandır. Burada insanın her şeyden önde ve en yüce gayesi, kendisini yaratan, yaşatan ve ahirette hesaba çekecek, sonuçta mükâfatlandıracak veya cezalandıracak olan ulu Rabbinin sevgi ve rızasını kazanmak olmalıdır.

Allah-u Teàlâ'nın rızasını kazanmanın tek çıkar yolu ise, en sonuncu, en doğru ve en hakikî din olan İslâm'dır. Diğer yollar ve dinler ya yanlış, bâtıl ve bozuk; ya da devri geçmiş, mer'iyyetten kalkmış ve geçersiz olduğundan; dünya ve ahiret saadeti isteyen herkesin, hayatını mutlaka ve mutlaka İslâm'ın emirlerini uygulayıp, yasaklarından kaçınarak geçirmesi gerekir.

Kâfirlerin iki cihanda halleri perişan, àkıbetleri hüsrandır. Ancak ve sadece müminler felâh bulacak; Allah'a en mutî insan ve dinin ahkâmını en iyi uygulayan müslüman, kıyamet günü en sevgili ve en makbul kul olacaktır.

Coşan'a göre, İslâm dininin çok güzel ve çok faydalı bir yapısı, çok engin ve çok derin anlamlı prensipleri vardır. O, insanın hem bedenini sağlıklı tutar, hem ruhunu besler, hem gönlüne nur ve huzur doldurur. Hem dünya işlerini düzenler, hem ahiret saadetini sağlar. Hem ferdi korur, hem aileyi kurtarır, hem de cemiyete, devlete dirlik ve kuvvet kazandırır. Güçsüzü korur, zorbayı durdurur; herkese hakkını verir, görevini de düşündürür. Kadını himaye eder, erkeği yüceltir. Fakiri güldürür, zengini hayra yönlendirir; işçiyi sevindirir, ağayı, patronu duygulandırır.

Ne kusursuz, ne tam, ne hârika, ne şahane nizamdır İslâm! İslâm, her çağın ve özellikle şu hasta asrın şifası; tüm maddî ve mânevî, ferdî ve ictimaî dertlerin devası; akılların gıdası, gönüllerin sefası; karanlık gecelerin nurlu sabahı, ölümlü dünyanın âb-ı hayatıdır.

Coşan'a göre, tasavvuf olmadan imanın tadını duyarak yaşamak; İslâm'ın özünü, içyapısını, ruhunu, mahiyetini, inceliklerini, esrarını kavramak hemen hemen imkânsız gibidir. Çünkü, tasavvuf Kur'an ahlâkıdır, Rasûlüllah'ın derûnî ahvâl ve hâlâtı, şeriatın ince âdâbıdır. Tasavvuf bencillik değil, başkalarını

düşünmektir, merhamettir, muhabbettir, hizmettir. Laf ebeliği ve söz kalabalığı değil, samimiyet, ihlâs ve hikmettir. Kalp temizliği, irfan yüceliği ve amel-i sàlih üreticiliğidir. Kıyl ü kal değil, güzel haldir; taşa karşı gül, zehire karşı panzehirdir; gözlere nur, gönüllere sürûrdur.

Coşan'a göre, tasavvuf deliyi velî yapar; taşkını uslu kılar. Taş bağrı ısıtır, yumuşatır; merhametsizi rikkatli, katı kalpliyi gözü yaşlı eder. Şaşkını, gafili zulümâttan nura çıkarır; deryada çırpınanı sahil-i selâmete ulaştırır. Cahili eğitir, ma'rifet hazinesi eder; çölü, çorağı irfan pınarlarıyla sular, yeşertir. Çobanı sultanlaştırır, sığ bilgiliyi ummanlaştırır; kişiyi halka makbul ve mergub, Hakk'a mahbub eder. Topraktan yaratılan insanı nurlandırır, melekleştirir, Rahman'ın huzuruna lâyık eyler, iltifatına ulaştırır.

Tasavvufla samanlık seyran, daracık yerler adetâ meydan olur. Tasavvufla gaflet ve körlük izale edilir, mü'minin basiret gözü açılır; dünya sevgisiyle harabe haline gelen kalpler, Allah aşkıyla mamur olur; mânevî zulmetler dağılır, insanın içi dışı pür-nûr olur; mü'mine bir zindan olan şu köhne cihan, gerçek bir gülistan haline gelir.

Tasavvuf, dinimizin özü ve gerçek anlamı; asıl gaye olan insan-ı kâmil olmanın yolu ve yöntemidir.

Tasavvuf, tüm devirlerde olduğu gibi, hattâ onlardan da fazla, zamanımızın şu stresli, sinirli, gerilimli, bunalımlı, şüpheci, aceleci, dertli, hasta ve bedbaht insanının da; "Nerede?" diye gece gündüz aradığı, yalan-yanlış yerlerden sağlamaya çalıştığı gerçek mutluluğun ilâhî yolu ve anahtarıdır.[57]

b. Yaratılışımızın Gayesi

Coşan'a göre, müslümanın dünya görüşü, muhakeme tarzı ve zihniyeti son derece açıktır: Dâr-ı dünya bir imtihan yeridir, muvakkattir, fânîdir. Müslümanın asıl yeri, asıl yurdu, bâkî ve dâimî ikametgâhı ise âhirettir.

---

[57] Coşan, Mahmud Esad, *Takdim*; *Sefîne-i Evliyâ*, Hüseyin Vassaf, c. 1, s. 5, Seha Neşriyat, İstanbul 1990.

İnsanın burada, Allah-u Teàlâ indinde geçerli, yegâne din olan İslâm'a uygun, onun alemlere rahmeti ve insanlara son elçisi ve habercisi Hz. Muhammed Mustafa'sı yolunda ve izinde yaşaması, dâimâ hayrât u hasenât ve ibâdât ü tâat eyleyip âhirete hazırlanması, gafletle bu aziz ömrü zâyî eylemeyip, ukbâyı berbat eylememesi gerekmektedir.

Allah-u Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Hakim'inde:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ (الذاريات:٥٦)

(*Ve mâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûn*). "Ben insanoğlunu ve görünmez yaratıklar olan cinleri; bir başka sebeple değil, ancak bana ibadet eylesinler diye yarattım."[58] buyurmaktadır.

İbadet etmek, Allah'a kulluk eylemek, ancak bilmek ve tanımaktan sonra mümkün olacağından, müfessirler ve âlimler, buradaki (*li-ya'budûn*) "Tâ ki ibâdet etsinler, ibâdet eylesinler" mânâsına gelen kelimeyi, (*li-ya'rifûn*) "Rablerini bilsinler, ma'rifetullah'a ersinler" diye tefsir etmişler, böyle izah eylemişlerdir.

Coşan, yaratılışımızın gayesi hakkında, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz.nin meşhur eseri *Ma'rifetnâme*'sinin mukaddimesinde yazdığı şu sözleri nakleder:

"—Cenâb-ı Hak dû alemi benî Adem için, onu da kendi ma'rifeti için halk eyledi." Yâni dünyâ da, âhiret de insanoğlu için yaratılmıştır. İnsanoğlu ise Allah'ı bilsin, bulsun diye yaratılmıştır. "Pes hilkat-ı âlem ve Adem'den maksad-ı aksâ ve matlab-ı a'lâ, ma'rifet-i Mevlâ'dır."

Doğrudur, ayet ve hadislerle sabittir, böyledir. Hayatın asıl gayesi Allah'ı tanımak, ma'rifetullah'a ermek, onu bulmak, bilmek ve sonunda Allah'u Teâlâ Hazretleri'nin rızâsına nâil olmaktır. Hayatın gayesi budur.

---

[58] Zâriyat, 51/56

Coşan, “Bu gayeye ulaşmanın yolu nedir, şartları nelerdir?” diye anlatırken, Şemseddîn-i Sivâsî Hz.nin bir şiirini nakleder:

Vâsıl olmaz kimse Hak'ka, cümleden dûr olmadan,
Kenz açılmaz şol gönülde, tâ ki pür nûr olmadan,

“İnsanlardan uzaklaşmadan, kimse Hakk’a ulaşamaz. Gönül pürnur olmadan, nurla dolmadan, o gönülde mânevî hazineler açılmaz.”

Sür çıkar ağyârı dilden, tâ tecellî ede Hak,
Pâdişah konmaz sarâya, hâne ma'mûr olmadan.

“Gönlünden başka şeyleri çıkar ki, Cenâb-ı Hak gönlüne tecelli etsin. Padişah virâneye misafir edilmez. Hâne mâmûr olmadan pâdişâh teşrif etmez.” Evet, ma'rifetullah gayedir ama, kul ona lâyık ve her bakımdan pâk hale gelmeden, ma'rifetullah ele girmiyor, ihsan olunmuyor, kapı açılmıyor.

Coşan’a göre, ma'rifetullah'a ermek için, nefsi kötü sıfatlardan pâk eylemek gerekir (*tezkiye-i nefs*). Ameller niyetlere göre olduğundan, her husustaki niyeti, her yönden Allah'ın istediği hale getirmek, tashih etmek gerekir (*tashih-i niyet*).

İnsanın kalbini, gönlünü, maneviyatını, kendisini meşgul eden, mâsivâ denilen, dünyâ denilen çirkinliklerden, pisliklerden, gölgelerden, paslardan, kirlerden temizlemesi gerekir (*tasfiye-i kalp*).

Ahlâkı güzelleştirmek, mekârim-i ahlâka sahip olmak, rezâil-i ahlâktan kurtulmak gerekir (*tezhîb-i ahlâk*). Bunlar olmadan, ma'rifetullah ele geçmez.

Kuru bilgi ve zâhirî ilimler, malûmat yığınları, okuyan herkes tarafından elde edilebilir. Fakat ma'rifetullah'a ermek için bu kademelerden geçmek gerekir.

Coşan, bu konudaki görüşlerini anlatmak için, Azîz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri’nin bir şiirini nakleder:

Can terkini urmadan, cânân eline girmez,

Zünnârını kırmadan, iman eline girmez.

"Candan geçmeden, canana ulaşamazsın! Nefsinin kâfirliklerini kırmadan, kâmil imana erişemezsin!"

Ey lâf kurucu nâmert, âhen dövülür mü sert,
Olmadan esîr-i dert, derman eline girmez.

"Ey kuru lâfla meşgul olan nâmert! Demir ısınmadan, tavına gelmeden, kıpkırmızı olmadan, akıcı hale gelmeden dövülebilir mi? Şekil alabilir mi? İnsan bir güzel derdin, bir manevî neş'enin esiri olmadan dermana ulaşabilir mi?"

Su gibi arınmazsan, yerlerde sürünmezsen,
Taşlara urunmazsan, ummân eline girmez.

"İnsan mütevazi olacak, su gibi yerlerde sürünecek. Suyun taşlara çarpa çarpa aktığı gibi maksûduna koşacak, ummâna o zaman vâsıl olacak."

Her demde Hüdâî'den, ilm oku meânîden
Sevdikçe sivâyı sen, irfân eline girmez.

"Her an Hüdâî'den ilim oku, mânâlar öğren; mâsivallahı sevdikçe, Allah'tan gayriyle gönlünü meşgul ettikçe, ma'rifetullah eline geçmez." diye ifade eder.

Coşan'a göre, tasavvuf yüce ve özge bir ilimdir, âlî ilimlerin en âlîsidir. Âdâb ve erkâna, usul ve şartlarına tam riayetle o maksad-ı aksâ ve matlab-ı â'lâya ulaşmayı anlatan ve sağlayan ilimdir. Tefsir gibi, hadîs gibi, kelâm gibi, fıkıh gibi şer'î bir ilimdir; şeriatın temeli olan ilimlerden bir ilimdir, fıkh-ı bâtındır. İlm-i makàm-ı ihsandır; ihsan makamına girmenin ve ermenin ilmidir.

Tasavvuf ve tarikatlar, bizim kültür tarihimizin en mühim ve en büyük müesseselerindendir. Tasavvufa âşinâ olmadan millî kültürümüzün anlaşılması mümkün değildir.

Coşan'a göre, bir kimse tasavvufu anlayamazsa, dilimizi

anlayamaz, tâbirleri anlayamaz, edebiyatı anlayamaz. Örfümüzü, âdâbımızı gerçek mânâsıyla kavrayamaz. Çünkü sultanlardan fukaraya kadar Osmanlı cemiyeti, tasavvufla yoğrulmuştur, tasavvuf terbiyesiyle yetişmiş bir cemiyettir.

Sultanlar da dervіştir. Sultan Ahmed, Azîz Mahmud-u Hüdâî'nin dervişidir. II. Bayezid, sofu Bayezid; Sofular caddesinde medfun bulunan, ârif zâtın dervişidir. Daha öncekiler, daha sonrakiler, Osmanlı âlimleri, şairleri kahir ekseriyetle hepsi mutasavvıftır.

Mevlânâ'dan müteessir olmamış, Yûnus'u tanıyıp benimsememiş, Eşrefoğlu Rûmî'den feyz almamış, Bursevî İsmail Hakkı'dan, Erzurum'lu İbrahim Hakkı'dan ve daha nice nicelerinden feyz almamış, bir yere intisabı olmayan, çok çok nadir insan görürsünüz.

Coşan'a göre, tasavvuf iyice incelendiği zaman bilinir ki, İslâm dininin özüdür. Aslı ve gerçek anlamıdır. İslâm'ın insana gösterdiği gaye olan insân-ı kâmil olmanın yolu ve yöntemidir. Gerçek mutluluğun ilâhî yoludur. Dâreyn saâdetinin anahtarıdır. İnsanın daldığı gaflet deryasından kurtulması tasavvufladır. Gönül gözünün, mâneviyatının, basiretinin açılması tasavvufladır. Harap kalplerin mâmur olması, zulmetlerin pürnûr olması tasavvufladır.

Tasavvuf, kulu halka mahbûb, Hakka makbûl eder. Halka mahbûb eder; çünkü mütevazî eyler, güzel ahlâklı eder. Hakka makbûl eyler; çünkü her şeyi ihlâsla yapan bir kul haline getirir.

İnsanı meleklerden yüksek makama çıkartır. Cehennemden kurtarır, cennete dahil eder. Cemâlullahı müşâhede ile müşerref eder.[59]

c. Tasavvuf ve Allah Sevgisi

Coşan'a göre, tasavvufun ilk meselesi Allah'a inanmak, Allah'ı bulmak, Allah'ı bilmektir. Buna *ma'rifetu'llah* denir, *irfan* denir. Böyle olan kimseye de *àrif* denir, *àrif-i bi'llâh* denir. Yâni Allah'ı

---

[59] Coşan, Mahmud Esad, MZK Sempozyumu *Açılış Konuşması*, İstanbul, Aya İrini, 9. 11. 1990.

bilen, Allah'a ermiş bir kimse...

Allah'ı bilmek, Allah'a ermek, àrif olmak, Allah'ı sevmek ve her şeyi onun rızası için yapmak tasavvufun ana hedeflerinden birisidir. Tabii ana amaç, Allah tarafından sevilen bir kul olmaktır.

Mutasavvıflar kulun sevgisine önem vermezler, kulun alkışlamasına önem vermezler, şöhrete önem vermezler. Allah'ın kendilerini sevmesini isterler. Bu sevgiyi kazanmak için gece gündüz çalışırlar.

Coşan'a göre, bir kulun Allah tarafından sevilmesinin ana şartı, Rasûlüllah'ın izinden yürümek, onun tavsiyelerini tutmak ve ona tâbî olmaktır. Rasûlüllah'ın yolundan gitmeyen evliyâ olamaz.

Ayet-i kerimede buyruluyor ki:

قُلْ إِنْ كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

(آل عمران: ٣١)

(*Kul in küntüm tuhibbûna'llàhe fe'ttebiùnî yuhbibkümu'llàhu ve yağfir leküm zünûbeküm.)* "De ki ey Rasûlüm: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın!"[60]

Coşan bu konuda Eşrefoğlu Rûmî Hz.lerinin bir sözünü nakleder. Eşrefoğlu Rûmî'ye göre, mürşidlerin iki vazifesi vardır:

1. Kullara Allah'ı sevdirmek,
2. Allah'a kulları sevdirmek.

Kullara Allah'ı sevdirmek nasıl olacak?.. Allah'ı tanıtırsın, esmâ-i hüsnâsını açıklarsın; kullarına ikramlarını, bağışlarını, lütuflarını anlatırsın; dağları, çiçekleri, meyvaları, Allah'ın yarattığı güzellikleri gösterirsin; sıhhati, afiyeti kullara hatırlatırsın, "Bak bu nimetleri sana Allah verdi." dersin, sever. Kullara Allah'ı sevdirmek, anlatmakla, göstermekle olur.

---

[60] Âl-i İmran, 3/31

Allah'a kulları sevdirmek kimin haddine?.. Allah, kendisine tesir edilebilen bir varlık değil ki, Allah'a kulları nasıl sevdireceksiniz?..

Onu da şöyle cevaplandırıyor Eşrefoğlu Rûmî:

"—Müridleri Rasûlüllah'a uydururum, Rasûlüllah'ın sünnetine tâbî ederim, sünnet-i seniyyeye göre yetiştiririm. Onlar öyle olunca, Allah onları sever."

Onun için, tasavvufta, tarikatta Allah'ın sevgisini kazanmak için birinci esas, Rasûlüllah'a ittibâ etmektir. Böylece, bid'atlardan uzak yaşamak, sünnete uygun yaşamak esastır.[61]

d. Nefsi Terbiye Etme Yolu

Coşan'a göre tasavvuf; insanın nefsini terbiye etme yoludur. Terbiye etmesi lâzım ki, felâh bulsun, kötülüklerden kurtulsun, Allah'ın sevdiği bir kul olsun!..

Muhtelif ayet-i kerimelerde bildiriliyor ki, insanın bir nefsi var, içinde bir kendi varlığı var:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلاَّ مَا رَحِمَ رَبِّي (يوسف:٥٣)

(*İnne'n-nefse lemmâretün bi's-sûi illâ mâ rahime rabbî*) "Muhakkak ki nefis aşırı derecede kötülüğü emreder, Rabbimin merhamet ettiği hariç."[62] buyruluyor.

Bu insanın nefsi, kendi varlığı Allah korursa, yardım ederse, ıslah olur. Olmazsa, insanları kötülüklere sevk eder. Çünkü bencildir, kendisini düşünür. Kendisi rahat etmek, kazanmak, eğlenmek, gülmek, her şeyi elde etmek ister; başkalarını düşünmez. Nefis kötülüğü, rahatı, keyfi, eğlenceyi emreder.

Onun için:

اعد ى عدوُّك نفسك التى بين جنـبـيك

---

[61] Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm, Tasavvuf ve Hayat*, s.148, Seha Neşriyat İstanbul 1999; Avustralya, Adelaide, 25. 01. 1991; Hadis Dersi, İskenderpaşa Camii, İstanbul, 26. 01. 1997; Sevgi ve Kardeşlik, Almanya, Münih, 15. 03. 1997.

[62] Yusuf 12/53

(*A'dâ aduvvüke nefsüke'lletî beyne cenbeyk.*) "Senin en büyük düşmanın, kendi içindeki nefsindir." buyrulmuştur.

İnsanın içindeki bu iç varlığı, bu nefis denilen şeyi Allah neden yaratmış?.. Bu vücudu tedvir etmek için, idare etmek için yaratmış. Bu vücudun uyuması, acıktığı zaman yemek yemesi, kendisini kollaması, savunması, mikrop geldiği zaman mikropları alt etmesi, hastalığı yenmesi lâzım!.. Bu vücudun ayakta durması için, Allah onu koymuş.

Fakat, kontrol edilmediği zaman, nefis insana kötülükleri emrediyor. Çok rahata düşüyor. Başkalarını çalıştırıp, kendisi onun sırtından geçinme tarafına gidiyor. Yâni, gayr-i ahlâkî yollara sapıyor.

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (الشمس:٩-١٠)

(*Kad efleha men zekkâhâ*) "Kim nefsini terbiye ederse, zabt ü rabt altına alırsa felâh bulur." Yâni, Allah'ın sevdiği, râzı olduğu kul olur. Ahirette de cennete girer. (*Ve kad hàbe men dessâhâ*) "Kim de nefsine tâbî olmuşsa, nefsini yenememişse; nefsinin hevâsına, arzularına takılıp, kapılıp, onun peşinde sürüklenmişse; eğlence, kumar, plaj ve daha başka kötülüklere dalmışsa; mahvolmuştur, helâk olmuştur."[63]

İşte tasavvuf; felâh bulmak, kurtulmak, cennete girmek için nefsi terbiye etmenin gerektiğini Kur'an-ı Kerim söylediğinden, bu iç varlığı terbiye etmeyi esas alıyor. Bu yönüyle de tasavvuf; insanın kendi vicdanını, iç varlığını, nefsini terbiye etme yoludur. Terbiye etmesi lâzım ki, felâh bulsun, kötülüklerden kurtulsun, Allah'ın sevdiği bir kul olsun!..[64]

e. Ahlâkı Güzelleştirme Yolu

Coşan'a göre tasavvuf, ahlâkı güzelleştirmenin yoludur. Tasavvufta güzel ahlâk öğretilir, kötü huylar bıraktırılır.

---

[63] Şems, 91/9-10

[64] Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri*, Adelaide, 25. 01. 1991.

Coşan'a göre, bu dünyada mutlu yaşamanın; cemiyetin, toplumun mutlu olmasının yolu güzel ahlâktır. Ahlâk, bir takım kaideler koyuyor. İnsanları insanlara zulmettirmiyor, haksızlık yaptırtmıyor. İnsanları insanlara acımaya, merhamet etmeye, insanlar için parasını harcamaya, vakıflar kurmaya, hayır hasenat yapmağa sevk ediyor.

Sonra, güzel ahlâk, insanlar arasındaki münasebetleri tanzim ediyor. "Sabırlı ol!" diyor, "Kızma!" diyor. "Kardeşini affet!" diyor. İnsanları affetmenin çok kıymetli bir şey olduğunu ifade ediyor. Bu ahlâkî kaideler, toplum içinde bir huzur meydana getiriyor.

Ailede kocaya vazifeler yüklüyor, hanıma vazifeler yüklüyor. Koca hanımına sadık, evine, çocuğuna bağlı oluyor, onlar için çalışıyor. Hanım kocasına bağlı oluyor, çocukların eğitimi için çalışıyor. Yuvada mutluluk, toplumda düzen ve temizlik oluyor...

Toplumlar arasında münâsebetler güzel oluyor. Harb olmuyor, sulh oluyor. Gasp, zulüm olmuyor, iyilik oluyor... Bütün bunlar, insanların dünyada mutlu olmasını sağlıyor.

Ayrıca, ahirette mutlu olmak için de bunlar çok önemli... Çünkü, Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[65]

أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ تَقْوَى اللّٰهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ (حم. خ . في الأدب ، ت. ه. ك. حب. هب. عن أبي هريرة)

(*Ekseru mâ yüdhılü'n-nâse'l-cennete takva'llâhi ve hüsnü'l-hulük.*) "İnsanlar ekseriyetle iki sebeple cennete girecekler: Takvâ ve güzel huy..." Onun için, müslümanların takvâyı öğrenmesi

---

[65] Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.363, no:2004; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.442, no:9694; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.224, no:476; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.108, no:289, 294; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.360, no:7919; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.324, no:2474; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.235, no:4914; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.137, no:1050; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.470, no:3787; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *el-Vera'*, c.I, s.93, no:135; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.379, no:1073; Ramhürmüzî, *Emsâlü'l-Hadîs*, c.I, s.159, no:132; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.VIII, s.470; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.60, no:2340; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VI, s.311; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.141, no:44071; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.357, no:4283; RE. 80/3.

lâzım, güzel ahlâk sahibi olması lâzım!

Coşan'a göre, bu güzel ahlâkı öğrenmek için bir seri eğitim gerekiyor, eğitimsiz olmuyor. Nasıl ilkokuldan sonra ortaokul, ortaokuldan sonra lise, liseden sonra üniversite okunuyor. Ondan sonra, meslekî eğitimler, çeşitli kurslar görülüyor. Ondan sonra, mesleğinde faydalı bir insan haline gelinebiliyorsa; bir insanın da kızmamayı öğrenmesi, başkalarına iyilik yapmayı, sabretmeyi, affetmeyi, sevmeyi öğrenmesi çok önemli!..

Öğretmezseniz, öğrenemiyor insanlar... Meselâ, Yunus Emre'yi ele alalım: O devir tasavvuf devri, bizim Anadolu'da... Yunus Emre bütün şiirlerinde aşktan, tasavvuftan, sevgiden bahsediyor... İnsanları sevmekten bahsediyor. Mutasavvıf kendisi... "Ben buraya kuru iddia için gelmedim, ben sevgi için geldim. Dostun nazargâhı olan, Allah'ın tecellî ettiği yer olan kalpleri yapmağa geldim, insanları mutlu etmeğe geldim." diyor.

Yunus belki oduncu, belki köylü, belki tahsilsiz bir insan; ama, bu eğitimi almış, sevmeyi öğrenmiş.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye bakıyorsunuz; baştan aşağıya aşk ve sevgiyi işliyor tema olarak...

Eşrefoğlu Rûmî'ye bakıyorsunuz; *"Seni sevmek benim dinim imanım / İlâhî din ü imandan ayırma!"* diyor. Şiirlerinde bunu işliyor.

İşte bu güzel ahlâkı, bu sevgiyi, bu sabrı, bu şükrü; her şeye yumuşak bakmayı, hayatın olayları karşısında metin durmayı, sıkıntılı hallerden sabrederek rahatça çıkmayı, güzel hallerde şımarmayıp şükretmeyi; kazandığı zaman başka insanlara da yardım edip, onları da mutlu etmeyi öğrenmesi lâzım insanın!.. Yâni, bir ahlâk eğitimi geçirmesi lâzım!..

Tasavvuf, bunu sağlayan ilimdir. Tasavvuf mekteb-i edebdir, medrese-i ahlâktır.

f. Tasavvuf Fıkh-ı Bâtın'dır

Coşan'a göre fıkıh ikiye ayrılır. Birisi, *fıkh-ı zâhir*; kulun lehine ve aleyhine olan ahvali, ahkâmı bilmek... Bir de *fıkh-ı bâtın* var; bu da gönlün ahvalini, ahkâmını incelemek...

Çünkü, bazı ameller yapıldığı halde, gönül uygun şartlara

sahip değilse, o ameller kabul olmuyor. Meselâ, riya ile yapılan bir amelin kabul olmayacağını biliyoruz. Amel zahiren var ama, ihlâs olmayınca makbul değil. Ortalıkta bir amel-i salih görünüyor ama, riyâ ile yapıldığı için sevabı yok...[66]

Ayet-i kerîmede buyruluyor ki:

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (المائدة:٢٧)

(*İnnemâ yetekabbelu'llàhu mine'l-müttakìn*) "Allah ancak takvâ ehli olanlardan kabul eder."[67] Müttakî olmayanın ibadeti kabul olmaz, müttakî olanınki kabul olur.[68]

Kötü huylar insanı hem cemiyette mutsuz ediyor, huzursuzluklar meydana getiriyor; hem de ibadetlerin kabul olmamasına, Allah'ın sevmediği durumların meydana gelmesine sebep oluyor. Onun için, herkesin takvâyı öğrenmesi, kötü huyları içinden atması lâzım!

Sonra, bir hadis-i şerifte bildiriliyor ki:[69]

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلاَّ مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ
(ن. طب. عن أبي أمامة)

(*İnna'llàhe azze ve celle lâ yakbelü mine'l-ameli illâ mâ kâne lehû hâli*san *ve'btugiye bihî vechuhû*) "Allah-u Teâlâ Hazretleri, kulun yaptığı ameli kabul etmez; ancak ihlâs ile yapılmışsa, sırf kendisi için yapılmışsa kabul eder." Riya ile, gösteriş için, menfaat temin etmek için yapılmışsa, kabul etmez.

Başka bir hadis-i şerifte bildiriliyor ki:[70]

---

[66] Coşan, Mahmud Es'ad, Aydın, Söke, 26. 04.1992.

[67] Mâide, 5/27

[68] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 26. 02. 1999.

[69] Neseî, *Sünen*, c.X, s.204, no:3089; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.18, no:4348; Ebû Ümâme el-Bâhilî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.23, no:5261; RE. 91/13.

[70] İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.539, no:1690; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.373, no:8843; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.257, no:3481; Hàkim, *Müstedrek*,

رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إلاَّ الْجُوعُ والْعَطَشُ ، ورُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إلاَّ السَّهَرُ (حم . خز. ع . هب. ق. كر. عن أبي هريرة ؛ طب. عد. عن ابن عمر)

(*Rubbe sàimin leyse lehû min siyâmihî ille'l-cûu ve'l-ataş*) "Nice oruç tutan insan vardır ki, akşama kârı sadece aç kalmak, susuz kalmaktan ibarettir."

Neden?.. Gündüz gıybet etmiştir; gıybet orucun sevabını gideriyor... Midesine oruç tutturmuştur da, gözü harama bakmıştır; orucun sevabı gidiyor... Yâni kötü huylar, orucun kabul olmamasına sebep oluyor. "Nice oruç tutan insan var ki, oruçları kabul olmuyor da, eline geçen sadece boş boşa aç kalmak, susuz durmaktan ibarettir." Yâni ziyanda, sevap yok.

(*Ve rubbe kàimin leyse lehû min kıyâmihî ille's-seher.*) "Nice geceleyin kalkıp namaz kılan vardır ki, uykusuz kalmaktan başka eline bir şey geçmez." Yâni, kabul olmuyor.

Coşan'a göre, ibadetleri, hayırları yapmak yetmiyor; o hayırlı işlerin yapılmasında insanın içinin temiz olması, bir takım şartlara riayet etmesi gerekiyor. Onları öğrenmek lâzım!..

İşte tasavvuf, amellerin bu kabul şartlarını inceleyen ilimdir. Onun için *fıkhü'z-zâhir*; yâni namaz kılmanın, abdest almanın,

---

c.I, s.596, no:1571; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.242, no:1997; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.429, no:6551; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.316, no:3642; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.270, no:8097; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.239, no:3249; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.309, no:1425; Abdullah ibn-i Mübârek, *Müsned*, c.I, s.78, no:77; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXVII, s.346; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.268, no:3248; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.250; Ebû Hüreyre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.382, no:13413; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.309, no:1424; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.VI, s.401; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.853, no:7491; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.348, no:1365; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.101, no:12658, 12661; Münzirî, *et-Tergîb*, c.II, s.94, no:1646.

zekâtın şekli gibi bilgilerin yanında, iç şartları da öğrenmek lâzım geldiği için, tasavvufa da *fıkhü'l-bâtın* deniliyor.

Ayet-i kerimede buyruluyor ki:

لاَ تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى (البقرة: ٢٦٤)

(*Lâ tübtilû sadakàtiküm bi'l-menni ve'l-ezâ*) "Verdiğiniz sadakaları, zekâtları başa kakarak, eza vererek bâtıl hale, boş hale getirmeyin!"[71]

İşte amellerin kabul edilmesinde kalbin, gönlün ve için bir takım şartları var; o şartları kollamak lâzım!.. Onlara riayet edildiği zaman namaz, namaz oluyor; Kur'an, Kur'an oluyor; hac, hac oluyor; oruç, oruç oluyor; ibadet, ibadet oluyor... İşte bu çok önemli noktayı anlatan tasavvuf, *fıkhü'l-bâtın* diye isimlendiriliyor.[72]

g. Tasavvuf Kur'an ve Sünnete Dayanır

Coşan'a göre gerçek mutasavvıf, takvâ ehli insan demektir, en sağlam müslüman demektir. Tasavvuf ehli insanların ilimlerini, irfanlarını aldıkları kaynak Kur'an-ı Kerim'dir, Peygamber Efendimiz'in hadisidir. En çok istedikleri şey Allah'ın rızasıdır.

Coşan el-Fudayl ibn-i İyâd'ın bir sözünü nakleder:

"—Bid'at sahibiyle, yâni sünnete uygun olmayan yolda yürüyen bir kimseyle bir miktar oturan insan, ma'rifetullahtan hiç bir koklam koklayamaz. Bir daha ma'rifetullaha erişemez!"

Sonra izah eder:

Bid'atçıların yanında bile oturmayı uygun görmemiş bu mübarek insanlar. Bid'at yoluna gitti mi, tasavvufun t'si bile kalmaz; insan felâkete düşer. Ne yapacak?.. Peygamber Efendimiz'in yoluna sarılacak, Kur'an-ı Kerim yoluna sarılacak.

Zâten Peygamber Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'in mücessem uygulaması. Kur'an-ı Kerim mushafta, satırlarda, Fatiha'dan başlıyor, Muavvizeteyn'e kadar, satırlar içinde... Peygamber

---

71 Bakara, 2/164.

72 Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri I*, Adelaide, 25. 01. 1991.

Efendimiz de ahlâkı Kur'an olan, yürüyen Kur'an-ı Kerim. Canlı, mücessem Kur'an-ı Kerim.

كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ (م. حم. طس. هب. عن عائشة)

(*Kâne hulükuhü'l-kur'ân*)[73] "Rasûlüllah Efendimiz'in ahlâkı Kur'an-ı Kerim idi."

Bu Kur'an-ı Kerim, nasihatleri ihtiva ediyor. Peygamber Efendimiz de, o Kur'an'a göre bir insan nasıl olması lâzımsa öyle bir kimse... Kur'an'ın insanda tatbik edildiği zaman, ne sonuç meydana getireceğini bize gösteren mücessem, canlı bir misal...

Onun için, Peygamber Efendimiz'e *üsvetüne'l-hasene*'miz diyoruz. Yâni, "Bizim güzel modelimiz, numûnemiz. Bakıp da kendimize örnek aldığımız, kendimizi ona benzetmeye çalıştığımız örnek insan, nümûne insan... Kendisini taklit etmemiz gereken model insan." diyoruz.

Coşan'a göre gerçek tasavvuf, Kur'an'ın hayata tatbikatıdır. Gerçek mutasavvıf, Peygamber Efendimiz'in izinden yürüyen insandır. Takvâdan tir tir titreyen insandır. Allah korkusundan gözlerinden yaş akıtan insandır. Allah yolunda yürüyen insandır.

Coşan'a göre, tasavvufa düşman olanlar ya mutasavvıfları bilmiyorlar veyahut da niyetleri kötü... Mutasavvıfları bilen insan tasavvufa söz söylemez.

"—E efendim kötü nümuneleri de var!"

Kötü nümunelerinden dolayı koca bir grup lekelenmez. Kuyumculardan bir tanesi kalp altın yapsa, bütün kuyumcuları suçlayacak mıyız?.. Öğretmenlerden bir tanesi talebesinden rüşvet

---

[73] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.163, no:25341; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.115, no:308; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.30, no:72; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.154, no:1428; Hz. Aişe RA'dan.

Lafız farkıyla: Müslim, *Sahîh*, c.I, s.512, no:746; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.426, no:1342; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.410, no:1475; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.II, s.171, no:1127; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VI, s.292, no:2551; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.499, no:4413; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.168, no:425; İbn-i Sa'd, *Tabakàtü'l-Kübrâ*, c.I, s.364; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*; c.III, s.382; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.255, no:18378 ve s.380, no:18718; RE. 543/6.

alsa, bütün öğretmenleri suçlayacak mıyız?..

Coşan'a göre derviş olmak isteyen kimselerin, sünnet-i seniyyeye bağlı olması gerekir. Kur'an-ı Kerim'in ehli olması gerekir. Peygamber Efendimiz'in yolunun yolcusu olması gerekir. Bunun dışında tasavvuf yoktur!

Dervişlik yalnız kılık kıyafetle, sarık cübbe giymekle olacak şey değildir. Bu konuda Yunus Emre'nin şiirini nakleder:

Dervişlik olaydı tâc ile hırka,
Alırdık biz dahi otuza kırka...

Üç aşağı, beş yukarı pazarlık yapardık, otuza, kırka biz de alırdık. Dervişlik o değil ki...

Dervişlik Kur'an'ı yaşamak, Efendimiz'in sünneti yolunda gitmek, Allah'ın sevgisini kazanmak... Zâten Allah sevgisi başka yoldan da kazanılmaz.[74]

h. Tasavvufun Temeli Helâl Lokmadır

Coşan'a göre, tasavvufun, tarikatın aslı, esası, temeli helâl lokmadır. İnsan haram yedi mi, feyzi kapanır. Haram yedi mi, kalbi kararır. Haram yedi mi, kırk sabah ibadeti kabul olmaz. Haram yedi mi, felâkete uğrar.

O halde derviş olacaksa bir insan, hakiki derviş olmak istiyorsa, Allah'ın sevgili kulu olmak istiyorsa, evliya olmak istiyorsa, ahirette cenneti kazanmak istiyorsa, lokmanın helâl olmasına, paranın helâl olmasına dikkat etmesi gerekir. Onun için, herkesin bu konuda olanca titizliği göstermesi şarttır.

"—Efendim feyiz alamıyorum!"

"—Efendim mâneviyâtımda eksiklik hissediyorum."

"—Efendim gençliğimdeki duygularımı şimdi yaşayamıyorum. Gençliğimde daha da iyiydim, günden güne daha iyi olacakken, gittikçe daha beter oluyorum..." diyen kimselere Coşan'ın cevabı:

"—Lokmana dikkat et!.. Lokma insanı mahvediyor."[75]

---

[74] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Dersi, 28. 12. 1991.

[75] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 25. 07. 1992.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[76]

مَنْ أَكَلَ لُقْمَةً مِنْ حَرَامٍ ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلاَةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ، وَلَمْ تُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ؛ وَ كُلُّ لَحْمٍ يُنْبِتُهُ الْحَرَامُ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ ، وَ إِنَّ اللُّقْمَةَ الْوَاحِدَةَ مِنَ الْحَرَامِ لَتُنْبِتُ اللَّحْمَ

(الديلمي عن ابن مسعود)

(*Men ekele lokmaten min harâmin*) "Bir adam haramdan bir lokma yerse, (*lem tukbel lehû salâtün erbai'ne leyleten*) kırk gece namazı kabul olmaz; (*ve lem tüsteceb lehû da'vetün erbaîne sabâhan*) ve kırk sabah duası kabul olmaz." Gece gündüz ibadeti, duası kabul olmuyor. Neden? Bir lokma haram yedi diye...

(*Ve küllü lahmin yünbitühü'l-harâm*) "Her bir et ki, yediği haram lokmadan hâsıl olmuştur, meydana gelmiştir; (*fe'n-nâru evlâ bihî*) ona cehennem ateşi daha lâyık olur." Yâni, haram yeyip de vücudunda haram lokmadan et hâsıl olan kimsenin, o eti mutlaka cehennemde yanar.

(*Ve inne'l-lokmate'l-vâhidete mine'l-haram*) "Şu da bilinsin ki, haramdan bir lokma bile, (*letünbitü'l-lahm*) vücutta bir et meydana getirir, et hâsıl eder." Haramdan bir parça hâsıl olduğuna göre, o da cehennemde yanacağına göre, o kişi mutlaka cehenneme atılacak demektir.[77]

Coşan'a göre, helâlden kazanıp helâl lokma yemek, birçok hayrın anası ve anahtarıdır. Bir insan haram lokma yerse, karnında haram lokma varken, onun işinden bereket gelmez.

Coşan bu konuda şu hadiseyi anlatır:

---

[76] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.591, no:5853; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.28, no:9266; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.55, no:21483; RE. 409/4.

[77] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 06. 06. 1997.

Ebû Bekr-i Sıddîk RA'a kölesi bir tabak yiyecek getirmiş. O da o tabağı almış, yemiş. Yedikten sonra, yiyeceğin nereden geldiğini sormuş. Bir müşrik komşunun düğününden geldiğini söylemişler. Bir başka rivayete göre, o köle, o yiyeceği gayr-i meşru, Allah'ın haram kıldığı bir şekil ile kazanmış, öyle getirmiş... Onun öyle olduğunu, yâni haram olduğunu anlayınca; parmağını boğazına sokmuş, gıcıklatmış boğazını, yediğini dışarıya çıkartmış. Yâni, yediği lokmayı kusmuş. Demiş ki

"—Haramla hasıl olan ete, ancak cehennem yakışır." Yâni, "İnsan haram yerse, muhakkak cehenneme gider." mânâsına...

Onun için, tasavvuf kitaplarında; Allah'a kurbiyet hasıl etmek için, Allah'ın rızasını kazanmak için takip edilmesi gereken yolu anlatan kitaplarda, "Bu işin ilk adımı, başı helâl lokmadır." diye yazar. Lokma haram oldu mu, insan düzelemez.[78]

Coşan'a göre haram lokmalar ve günahlar zehir gibidir, insanı mahveder. Asit gibidir, insanın içini, mâneviyâtını tahrib eder. Onun için, lokmanın helâl olmasına çok dikkat etmek, günahlardan kaçınmak gerekir. Kısaca sakınan, çekinen, takvâ ehli bir müsluman olmak gerekir.

Coşan, "Yapamıyoruz hocam!" diyenlere, "Yapamıyorsan, o zaman da derviş olamazsın!" diye karşılık verir. Sonra, Yunus'un şu dörtlüğünü nakleder:

Ele geleni yersin,
Dile geleni dersin,
Böyle dervişlik dursun;
Sen derviş olamazsın! [79]

i. Önce İlim, Sonra Tasavvuf

Coşan'a göre, bir insan önce dinin emirlerini, yasaklarını, farzlarını, sünnetlerini, fıkhı, hadisi, tefsiri, ulûm-u şer'iyyeyi güzelce öğrenirse, tasavvufu da güzel olur, ölçülü olur. Ayağı kaymaz, şaşırmaz, sapıtmaz; hayâlâta, evhâmâta düşmez ve ileri

---

[78] Coşan, Mahmud Es'ad, Hadis Sohbeti, İskenderpaşa Camii, 03. 01. 1982.
[79] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 25. 07. 1992.

geri atıp tutmaz. Yâni, yanlış yollara sapmaz.

Bu konuda Seriyy-i Sakatî Hz. şöyle buyurmuş:[80]

إذا ابتدأ الإنسان بالنسك ، ثم كتب الحديث فتر ؛ و إذا ابتدأ يكتب الحديث ، ثم تنسَك نفذ.

(*İze'btedee bi'n-nüsüki*) "Bir kimse önce tasavvufa başlarsa, bu mânevî hayatın merasimine başlarsa, (*sümme ketebe'l-hadîs*) sonra hadis yazmaya başlarsa; (*fetera*) fütür getirir. Yâni, önce tasavvuf yoluna girdi, sonra hadis öğrenmeğe kalktı; şaşırır, gevşer ve başarıya ulaşamaz."

(*İze'btedee bi-ketbi'l-hadîs*) "Ama, önce hadis yazmakla işe başlar, (*sümme tenesseke*) sonra tasavvufa girer, nefis terbiyesine yönelirse; (*nefeze*) nüfûz eder, deler geçer, gayesine ulaşır, sonuca varır."

Coşan, bu konuda büyüklerin şu sözünü nakleder:

من تصوف بغير فقهٍ فقد تزندق

(*Men tesavvefe bi-gayri fıkhin fekad tezendeka*) "Bir kimse fıkıh bilgisi olmadan tasavvufa girerse, zındıklaşır." Çünkü büyüklerin sözlerini anlamadan, kendisi yorumlamağa kalkar. Onların ifadelerinden yanlış mânâlar çıkartır:

"—Vay bu namazı küçümsüyor, vay bu şeriata çatıyor, vay bu alimi, vaizi kötülüyor..." bilmem ne diye, o şahsı kötüleme yoluna gider. Halbuki onun sözü başka mânâyadır, onun inceliği vardır. Anlamadığı için sapıtır.

Tesbih çekerken veya tasavvuf yolunda ilerlerken birtakım zuhûrât, vâridât kendisine zâhir olunca; "Vay ben oldum, erdim..." filan gibi bir noktaya gelir. Oradan da şaşırıp sapıtabilir.

Onun için, önce ulûm-u şer'iyyeyi öğrenmek lâzım ki, şeytan aldatmasın, nefis aldatmasın; tasavvufta yanılıp, şaşırıp, birkaç tecelliyle aldanıp, yanlış yollara düşmesin...[81]

---

[80] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.55/36.

[81] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Dersi, 21. 11. 1992.

j. Tasavvuf Düşmanlığı

Coşan'a göre bir takım insanlar tasavvufa düşman olmuşlardır. Bu tasavvuf düşmanlığını İngilizler körüklemiştir. Meselâ geçtiğimiz asırda, İngilizler Osmanlı'yla çeşitli cephelerde savaşırken, iki büyük tehlike tesbit etmişler:

1. Hac
2. Tasavvuf, tarikatlar

Neden?.. Hacca gittiği zaman müslümanlar, dünyanın dört bir yerinden gelip bir yerde toplanıyorlar. "İngilizler falanca yerde şöyle yaptı, böyle yaptı... Ona karşı şöyle tedbir alalım, böyle tedbir alalım!.." diyorlar. Ondan dolayı İngilizlerin ve gayrimüslimlerin, İslâm'a suikast için çalışanların oyunları bozulmuş oluyor. Onun için hacca düşmanlar...

O zamandan başlamışlar, hac mevsimi geldiğinde haccı engellemeye... İşte, "Salgın hastalık var!" filân diye yalan dolan haberler yaymağa... Bu, yakın zamanlara kadar devam etti. Sonra birden salgın hastalıklar filân hepsi kalktı. Yalanmış demek ki...

Coşan'a göre, tasavvuf düşmanlığının sebebi. bu tarikatlardan, tasavvuftan has müslümanların yetişmesidir. Hâlâ Orta Asya'da, Türkistan'da, Rus diyarlarında bozulmadan duran insanlar, bu tarikatlar sayesinde, tasavvuf sayesinde korunabilmişler, Rus baskılarının karşısında durabilmişlerdir. O bakımdan, böyle şeyler olduğundan, bir tasavvuf düşmanlığı almış gitmiş.

Coşan, bazı müslüman ülkelerde de tasavvufa düşman olunduğundan bahseder, onlara tepke gösterir:

Suud'da korkunç bir tasavvuf düşmanlığı var... İran'da kendine göre bir acaib tasavvuf düşmanlığı var... Radikal müslüman dediğimiz kimselerde bir tasavvuf düşmanlığı var... Halbuki, Kur'an-ı Kerim'de zikir emri var... Seksen doksan yerde Allah-u Teâlâ Hazretleri zikri emrediyor. Nefsi terbiye etmek, tezkiye etmek vazifesi Kur'an-ı Kerim'de var:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (الشمس:٩-١٠)

(*Kad efleha men zekkâhâ*) “Kim nefsini terbiye etmişse, kötülüklerden arındırmışsa, felâh bulmuştur. (*Ve kad hàbe men dessâhâ*) Kim de nefsini yenememişse; nefsinin arzularına takılıp onun peşinde sürüklenmişse, mahvolmuştur.”[82] buyruluyor.

Ahlâkı güzelleştirme emri Kur’an-ı Kerim’de var... Nefsin oyunlarına karşı tedbir almak, şeytanla mücadele etmek meselesi Kur’an-ı Kerim’de var... Tasavvufun tüm konuları Kur’an-ı Kerim’in emirlerinden çıkmış, hepsi Kur’an-ı Kerim’de var... Sen bunları nasıl inkâr edersin, zikri nasıl inkâr edersin?..

İslâm’ı bilip tasavvufu inkâr etmek mümkün değil... Ama cahiller bir yol tutturmuşlar, öyle gidiyorlar.[83]

---

[82] Şems, 91/9-10

[83] Coşan, Mahmud Es’ad, *Güncel Meseleler*, c.I, s.183, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

II. MAHMUD ES’AD COŞAN’A GÖRE MA’RİFETULLAH

Ma'rifet; Arapça'da bilgi, tecrübî ve amelî bilgi, tanımak, aşinalık anlamlarına gelir.[84]

Coşan’a göre, ma’rifet, kelime olarak *arafe* kökünden gelir. *Arafe*, bilmek demek. *Ma’rifet*, bilgi demek. Çoğulu *maarif* diye gelir; ma'rifetler demek. Eskiden Milli Eğitim Bakanlığı’nın adı da *Maarif Vekâleti* idi. Yâni çeşitli bilgilerin, görgülerin öğretildiği müesseseleri idare eden vekâlet demekti.[85]

Ma’rifetu’llah, Allah’ı bilmek demek. Ama sadece teorik bir bilgi değil. Allah’a kavuşup bilmek, Allah’a ermek mânâsına kıymetli bir mertebe...

Ma’rifetullaha ermiş olan insanlara *àrif* kimseler denir. Daha uzunca bir tabirle *el-àrifu bi’llâh*, Allah’ı bilen kimseler, Allah’a ma’rifeti olan kimseler...

Bu ma’rifetullah’a *irfan* da denir. Ma’rifetullah sahibi insanlara da, *ehl-i irfan* denir. Ehl-i ilim, çeşitli bilgileri bilen kimseler; ama *ehl-i irfan*, Allah-u Teàlâ Hazretleri’ni bilen insanlar...[86]

İnsanlar dünyada tahsil görürler, çeşitli şeyler öğrenirler. Her biri bir meslekte kendini geliştirir. Çeşitli diplomalar alırlar, ihtisaslar yaparlar... Tamam, bunların her birisi birer ma'rifettir, birer bilgidir ama, Coşan’a göre insanın asıl vazifesi, Yaradanını bilmektir.

Zaten, onun için yaratılmıştır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلاَّ لِيَعْبُدُونِ (الذاريات:٥٦)

(*Ve mâ halaktü’l-cinne ve’l-inse illâ li-ya’budûn*) “Ben insanları

[84] Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 486; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 347.

[85] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakàtü’s-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 28. 12. 1991.

[86] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 14. 10. 1994.

ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”[87] ayet-i kerimesindeki (*li-ya’budûn*)’u bazı arifler, (*li-ya’rifûn*) diye tefsir etmişlerdir. Yâni, “Ben insanları ve cinleri bilineyim diye, kullarım beni bilsin diye, beni tanısınlar diye yarattım. Gàfil olmasınlar, câhil kalmasınlar, benden uzak durmasınlar, Yaradanlarını bilsinler, nimetleri vereni bulsunlar diye yarattım. Bakalım bulacaklar mı diye imtihan için gönderdim.” diye izah etmişler.

Coşan’a göre, hayatın en mühim işi ma'rifetullahtır, Allah’ı bilmektir. Fakat insanlar hep kıyıda kenarda dolaşıyor da, işin özüne yaklaşmıyor. Çeşitli bilgileri öğreniyor da, asıl bilmesi gereken bilgiden uzak duruyor.

Coşan, bir hocasını anlatıyor: “Benim bir hocam vardı [Helmut Ritter] (1892-1971). Kendisi Avrupalı Alman’dı. Arapça bilirdi, Farsça bilirdi, Türkçe bilirdi... Almanca bilirdi Fransızca bilirdi, İspanyolca bilirdi, İngilizce bilirdi, Yunanca bilirdi, Latince bilirdi, Rusça bilirdi. On tane parmağım doldu. Daha başka diller de biliyordu, İtalyanca filan...

E ne oldu?.. Bu kadar bilgiyi öğrendi ama, hani Allah bilgisi?.. Hani ma’rifetullah? Hani Rabbini bilmek?.. Hani bu kainâta niçin geldiğini, bu dünyaya neden geldiğinin esrârını çözmek?.. Onu öğrenmedi, kalktı gitti. Avrupa’da öldü, merasimle gömdüler. On tane, yirmi tane lisan biliyordu ama Allah’ı bilmedikten sonra kıymeti yok!” [88]

a. Allah’ı Bilmek En Efdal İbadettir

Coşan’a göre, ma’rifetullah, Allah’ı bilmek çok yüksek bir vasıftır ve amellerin en üstünüdür.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[89]

أَفْضَلُ الْعَمَلِ الْعِلْمُ بِاللهِ ، قَلِيلُ الْعَمَلِ يَنْفَعُ مَعَ الْعِلْمِ ، وَ كَثِيرُ الْعَمَلِ

[87] Zâriyât, 51/56

[88] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakàtü’s-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 28. 12. 1991.

[89] *Kenzü’l-Ummâl*, c.X, s.323, no:28940; *Keşfü’l-Hafâ*, c.II, s.820, no:1827; *Câmiü’l-Ehàdîs*, c.V, s.236, no:4050, RE. 77/10.

لاَ يَنْفَعُ مَعَ الجَهْلِ (الديلمي عن مؤمل ، والثقفي عن أنس)

(*Efdalü'l-amel, el-ilmü bi'llâh*) "Amellerin, ibadetlerin en üstünü, en faziletlisi Allah'ı bilmektir. (*Kalîlü'l-amel yenfau mea'l-ilm*) Böyle bir ilimle, az bir amel bile insana çok sevaplar kazandırır. Ahirette yüksek mertebelere çıkmağa onu götürür. (*Ve kesîrü'l-ameli lâ yenfau mea'l-cehl*) Bu bilgi olmadan, cahillikle yapılan çok ibadetler, ameller insana fayda vermez."

Demek ki amellerin, ibadetlerin, sevabını arttıran husus da ma'rifetullah... Yâni Allah'ı bilerek, ona yakınlık hasıl etmiş olarak yapılan ibadetlerin kıymeti çok oluyor. Cahillikle yapılan ibadetler, tabii netice itibariyle kusurlu olmuş oluyor. Bir tarafında bir eksikliği vardır. Ondan dolayı kıymeti olmaz.

Başka bir hadis-i şerifte buyruluyor ki:[90]

أَفْضَلُ الْإِيمَانِ ، أنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللهَ مَعَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ

(طب. حل. عن عبادة بن الصامت)

(*Efdalü'l-îmân*) "İmanın en yüksek derecesi, (*en ta'leme enne'llàhe meake haysü mâ künte*) nerede olursan ol, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin seninle beraber olduğunu bilmendir."

Yâni, Allah'ın orada hàzır ve nâzır olduğunu bilmesi. *Hàzır* olmak, yâni yanında olması. *Nâzır* olmak ne demek?.. Yâni görüyor olmak. Allah görüyor. Kullar Allah'ı görmese bile Allah kulunu görüyor.

Görmese bile kullar, Allah'ın kendisini gördüğünü bilerek, davranışlarına çeki düzen verecek. "Allah beni görüyor, Allah hàzır ve nâzır..." diyerek iyi kulluk edecek, edepli kulluk edecek. Saygısını, sevgisini, davranışlarını, huzurda olan bir insanın

---

[90] Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.336, no:8796; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.305, no:535; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.124; Ubâde ibn-i Sàmit RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.I, s.225, no:204; *Kenzü'l-Ummâl*, c.I, s.37, no:66; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.194, no:3971; RE. 76/9.

saygısı ve davranışı haline getirecek.

b. Ma'rifetullah'ın Kıymeti

Coşan'a göre, *ma'rifetullah* hayatın ana gayesi olmalıdır. İnsanlar ma'rifetullaha ermeyi, arif bir kul olmayı hayattaki en önemli işi olarak görmelidir.

Hayatta gaye mühendis olmak değil, doktor olmak değil, siyasetçi olmak değil, profesör olmak değil, zengin olmak değil... Hepsinin umûmî gayesi Allah'ı bilmek. Bütün insanlar, hepsi, mesleği ne olursa olsun ana gayesi Allah'ı bilmek, asıl gaye o.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ (الذاريات:٥٦)

(*Ve mâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ liya'budûn.*) "Ben cinleri ve insanları, ancak beni bilsinler, bana kulluk etsinler diye yarattım."[91] buyruluyor. Allah'ı bilecek.

Onun için, büyüklerimiz demişlerdir ki:

شَمَّةٌ من معرفة الله ، خيرٌ من الدنيا وما فيها.

(*Şemmetün min ma'rifeti'llâh*) "İrfandan, ma'rifetullahtan bir koklamcık, azıcık bir ma'rifetullah, (*hayrun mine'd-dünyâ ve mâ fîhâ*) dünyadan da, dünyanın içindeki her şeyden de daha hayırlıdır."

İnsan Allah'ı biliyor mu, àrif mi, àrif-i billâh mı, Allah'ı seven bir kul mu, velî bir kul mu, irfân sahibi mi?.. İşte ondan birazcık bir nasibi varsa, bunun böyle bir koklamı... (*Şemmetün min ma'rifeti'llâh*) Allah'ın ma'rifetinden, irfânından bir koklam, dünyanın içindeki her türlü zenginlikten daha hayırlıdır.

Coşan'a göre, bir kimse ma'rifetullaha ermişse, demek ki hayatın gayesini anlamış, yapması gereken işi yapmış demektir. Ama ma'rifetullahı yoksa, kaba sabaysa, àrif değilse, yobazsa,

---

[91] Zâriyât, 51/56

cahilse, mâneviyâttan nasibsizse, irfânı yoksa, kuruysa, hamsa... O zaman kıymeti yok!..

Allah bizi irfân sahibi kullarından eylesin... Ma'rifetullahını ihsân eylesin... Àrif kullar eylesin bizleri. Tabii irfânın gereği olan işleri de yaparak yaşamayı nasib eylesin... Àrifâne yaşamayı, àrifâne ibadet etmeyi, huzuruna sevdiği, râzı olduğu kul olarak varmayı, cennetiyle cemâliyle müşerref olmayı nasib eylesin...[92]

c. Ma'rifetullahın Alâmetleri

Coşan, ma'rifetullah'ın alâmetleri konusunda şu hadis-i şerifi zikreder:[93]

قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : عَلاَمَةُ مَعْرِفَتِي فِي قُلُوبِ عِبَادِي : حُسْنُ مَوْقِعِ قَدْرِي ، أَنْ لاَ أُشْتَكٰى ، وَأَنْ لاَ أُسْتَبْطَأَ ، وَأَنْ لاَ أُسْتَخْفٰى

(الديلمي عن أبي هريرة)

(*Kale'llàhu azze ve celle*) "Aziz ve Celîl olan Allah-u Teàlâ Hazretleri buyurdu ki..." diyor Peygamber Efendimiz.

(*Alâmetü ma'rifetî fî kulûbi ibâdî: Hüsnü mevkıi kadrî, en lâ üştekâ, ve en lâ üstebtea, ve en lâ üstehfâ.*) "Kullarımın gönüllerinde benim ma'rifetimin olduğunun alâmeti şu dört şeydir." buyuruyor Allah-u Teàlâ Hazretleri. Bize bildiren Peygamber SAS Efendimiz.

Bu dört şeyin birincisi:

1. Gönlünde Allah'ın Kadrinin Yüce Olması

حُسْنُ مَوْقِعِ قَدْرِي ،

---

[92] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 04. 12. 1993.

[93] *Kenzü'l-Ummâl*, c.I, s.215, no:606; Münâvî, *Ehàdîsü'l-Kudsiyye*, c.I, s.54, no:117; Süyûtî, *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XV, s.61, no:14980; RE. 330/2.

(*Hüsnü mevkii kadrî*) “Benim kadrimin iyi bir mevkîde olması, güzel bir mevkide olması. Yâni, kulumun gönlünde kadr ü kıymetimin yerinin yüksekte olması...” Birisi bu.

Şimdi, Allah-u Teàlâ Hazretleri’ni bazı kullar lâyıkıyla takdir edemiyorlar:

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ (الأنعام:٩١)

(*Vemâ kaderu’llàhe hakka kadrihî*) [Allah’ın kadrini gereği gibi takdir edemediler.][94] Yaratıcı olduğunu, kudretini, varlığını, birliğini, ihsânlarını, nimetlerini, kullarına ne kadar nimetler bahşettiğini bazı kullar kavrayamıyorlar. Bazısı gàfil oluyor, bazısı kâfir oluyor, bazısı cahil oluyor...

Ama àrif kulun şânı nedir?.. Gönlünde Allah-u Teàlâ Hazretleri’nin kadrinin yüksek bir seviyede, güzel bir seviyede olmasıdır.

Àrif kullar Allah’ı güzel takdir ediyorlar, Allah’a saygıları çok güzel! Allah-u Teàlâ Hazretleri’ne karşı edepleri fevkalâde güzel!

“—Allah alemlerin Rabbidir, kâinâtın sahibidir, her şeyin hàlikıdır. Bize nimetleri veren odur, hayatımız ondandır. Aklımız, fikrimiz, her şeyimiz, nimetlerimiz ondandır.” diyerek Allah-u Teàlâ Hazretleri’ne gönlünde en yüksek mevkii veriyor.

Coşan’a göre, kulun ameli nisbetinde, kulun àrifliği nisbetinde, kulun Allah’ı sevmesi nisbetinde Allah-u Teàlâ Hazretleri de kulunu seviyor. Ölçü o... Kulun hali ne ise, ameli ne ise, duyguları ne ise, sevgisinin miktarı, saygısının miktarı ne ise; Allah’ın da rızasının, lütfunun, ihsânının, kulunu sevmesinin mertebesi onunla orantılı olur.

Onun kadar olur diyemeyiz. Çünkü Allah’ın işi kulların işiyle ölçülemez. Allah-u Teàlâ Hazretleri kulunun küçücük bir hareketine, çok büyük mükâfatlar verir. Ama kulun haliyle orantılı olur. Kulda Allah saygısı varsa; Allah’ta da kuluna karşı sevgi var demektir. Allah saygısı yoksa, edep yoksa, ilgi yoksa, bilgi yoksa; o zaman Allah’tan da ona bir şey yok, mânevî bir

---

[94] En’am, 6/91

mükâfat yok demektir.

Kulun gönlünde Allah'ın kadrinin en yüksek mevkîde olması lâzım! Allah deyince insanın cildinin ürpermesi lâzım, derisinin ürpermesi lâzım, gözünün yaşarması lâzım! Kendisini bir sevgi, bir heyecan dalgasının sarması lâzım! Çok güzel duyguların içine hemen geçmesi lâzım!.. Allah'ın adına, Allah'ın aşkına, Allah için her şeyi yapacak bir durumda olması lâzım!..

İnsan gerçekten aşık ise, Allah için canını verebilir. İyi bir kul, àrif bir kul, Allah sevgisi kalbinde çok yüksek olduğu için, Allah için her türlü fedakârlığı yapar, malını verir, canını verir. En kıymetli şey canı, ondan sonra malı... Aldığını Allah için alır, verdiğini Allah için verir. Sevdiğini Allah için sever, kızdığına da Allah için buğz eder.

2. Allah-u Teàlâ'yı Kullara Şikâyet Etmemesi

أَنْ لاَ أُشْتَكٰى ،

(*En lâ üştekâ*) "Kulun gönlünde Allah sevgisi olmasının ikinci alâmeti, Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni kullara şikâyet etmemesidir."

Coşan'a göre bir insan hastalanabilir, başına bir sıkıntı gelebilir; çoluk çocuğuna, malına, mülküne, tarlasına, mahsulüne bir sıkıntı gelebilir. Bakarsın, tarlası bir felâkete uğrar. Bakarsın, Karadeniz'de gemileri batar... Bakarsın çocuğu hastalanır veya ölür; veyahut kendisi rahatsızlanır.

Bu gibi durumlarda insanlar ne yaparlar?.. Konuşurlar, feryâd ederler, sızlanırlar, başkalarına çeşitli laflarla şikâyetlerde bulunurlar.

Tabii esasında kimi şikâyet etmiş olur?.. Allah'ın kaderinden şikâyet etmiş olur. O hastalığı veren Allah, o ölümü yazan Allah, o olayı halk eden, olduran Allah...

Binâen aleyh, àrif olan insan, olan olayların Allah tarafından oldurulduğunu, ölen kişilerin Allah tarafından öldürüldüğünü, her şeyin Allah'tan olduğunu, kaza ve kaderin Allah'tan geldiğini bilir. Bilince de, Allah takdir etmiş diye tahammül eder.

3. Duamı Kabul Edivermedi Diye Düşünmemesi

وَأَنْ لاَ أُسْتَبْطأ ،

(*Ve en lâ üstebtaa*) Bir de, "Vereceği şeyleri geç veriyor Allah, gecikti yine, verivermedi. İşte bekliyorum, bir türlü olmadı." gibi, Allah'ın ikramının gecikmesi duygusu da olmaz arifte..."

Kur'an-ı Kerim'de Allah-u Teàlâ Hazretleri vaad ediyor: "Kullarım, bana dua edin. Ben sizin duanıza icabet ederim!" buyuruyor.

Kul da dua ediyor:

"—Yâ Rabbi bana şunu ver!"

Ondan sonra da:

"—Bak işte vermedi. İstiyorum kaç gündür hâlâ o bana gelmedi." diyor.

İşte bu yanlış bir düşüncedir. Çünkü verecektir, hikmetli bir sebebi vardır, zamanı vardır. Meyve bile belli bir zaman içinde olgunlaşıyor, ondan sonra insan onu yiyor. Her şeyin bir oluşması vardır.

Allah-u Teàlâ Hazretleri duaları kabul eder; bazen dünyada verir, bazen ahirette verir. Hikmeti vardır, istediği şey kaza ve kadere aykırı olduğundan, onun öyle olması mümkün olmadığından, hikmet-i ilâhîye uygun olmadığından başka bir şekilde olacaktır. Onda da insanın dikkatli olması lâzım!

4. Allah-u Teàlâ'yı Her Şeyde Müşahede Etmesi

وَأَنْ لاَ أُسْتَخْفٰى

(*Ve en la üstahfâ*) "Allah'ı uzakta ve gizli olarak görmez. Gizlenmiş bulmaz, gayıbda görmez; müşahede ediyormuş gibi görür. Àrif kul, Allah'ı her şeyde müşahede eder. Nereye baksa, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin kudretini görür, hikmetini görür, varlığının delillerini görür. Çünkü bütün varlıklar Allah'ın kudretinin, hikmetinin tecellileridir.

Şairlerin dediği gibi, kâinatın her olayı, her varlık, küçük

büyük her varlık, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin varlığına şahadet eden birer delildir, birer alâmettir.

Nasıl polis hafiyeleri, bir parmak izinden suçluyu buluyorlar, bir saç kılından suçluyu tesbit ediyorlar. Ellerine o büyüteçleri alıyor dedektifler, küçücük izlerden nasıl asıl şahsı buluyorlar. Kâinatın her tarafındaki olaylar ve varlıklar da, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin varlığına delillerdir.

Onun için, İranlı bir şair ne güzel söylemiş, bir şiirinin tekrar edilen beytinde:

Her giyâhî ki ez zemîn rûyed;
Vahdehû lâ şerîke leh gûyed.

"Yerden çıkan her yeşil ot, 'Allah birdir, şerîki nazîri yoktur.' diye söylüyor." Sanki parmağını böyle kaldırıyormuş gibi, yukarıya doğru dik çıkışını ona benzetiyor.

Ağaçlar, çiçekler, arılar, ballar, rüzgârlar, yağmurlar, güneşler, aylar... Her varlık Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin kudretinin tecellisidir. Varlığının, birliğinin şahididir, delilidir. Arif her şeyin Allah'ın yarattığı bir varlık olduğunu bilir, Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni gönlüyle müşahede makamına erer.

Onun için, Yunus Emre o güzel ilâhilerle, ne kadar sade bir şekilde ifade ediyor bu hadis-i şerîflerin, ayetlerin mânâlarını.. İki Türkçe kelimeyle, iki satırın, iki mısraın içine ne kadar güzel yerleştiriyor. Ne buyurmuş:

İstemegil anı ırak,
Gönüldedir ana durak!

Yâni, "Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni uzaklarda arama! Senin gönlünde onun makamı, mekânı vardır. Yakınlar yakınıdır, karîb ü mücîbdir, her yerde hàzır ve nâzırdır." demiş oluyor.

Biz de kendimizi bu vasıflara sahip etmeye çalışalım! Àrif kullar olmak istiyorsak, bu sıfatları kendimiz elde etmeye gayret edelim! [95]

---

[95] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 14. 10. 1994.

d. Ma’rifetullah’ın Hakîkati

Coşan’a göre, tasavvufun iki gayesi var: Birincisi *ma’rifetu’llah*, yâni Allah’ı bilme yolu, mesleği bu. İkincisi *tezkiye-i nefs*; nefsini terbiye etmek... Yâni, Allah sevsin diye kendisine çeki düzen vermek, nefsini ıslah etmek, kötü huylarını atıp iyi huyları almak.

Ahmed ibn-i Hadraveyh Hz. şöyle buyurmuş:[96]

حقيقةُ المعرفة:المحبةُ له بالقلب ، والذِّكْر له باللسان ،
وقطعُ الهِمَّة عن كلِّ شيءٍ سواه.

(*Hakîkatü’l-ma’rifeh*) “Ma'rifetin, Allah’ı bilmenin hakikati üç şeyde tezahür eder, üç şeyde belli olur:

1. (*El-mahabbetü lehû bi’l-kalbi*) “Kalbiyle Allah’ı sevmek.”

Bir insan ma'rifetullah sahibiyse, gönlüyle Allah’ı sevecek. İçi Allah sevgisiyle tutuşmuş, yanmış bir kimse olacak.

Yunus Emre’nin divanını baştan sona dikkatle okuyorsunuz; bakıyorsunuz, dönüyor, dolaşıyor, muhabbetullahtan bahsediyor. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Hazretleri’nin *Mesnevî*’sini açıyorsunuz, okuyorsunuz; başından sonuna muhabbetullah, muhabbetullah, muhabbetullah...

Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri’nin *Divan*’ını, *Müzekki’n-Nüfûs*’unu alıyorsunuz, ilâhîlerini alıyorsunuz:

Ey Allah’ım beni senden ayırma!
Beni senin cemâlinden ayırma!
Balığın cânı su içre diridir;
İlâhî balığı gölden ayırma!..

Ona bakıyorsunuz, o da muhabbetullah... İbrâhim Hakkı Erzurûmî Hazretleri’ne bakıyorsunuz, muhabetullah... Yâni demek ki. ma'rifet erbâbının içi Allah sevgisiyle dolu oluyor.

---

[96] Sülemî, *Tabakâtü’s-Sûfiyye*, s.105/12.

Muhabbetullah içinde cûşa gelmiş, içini yakmış, kavurmuş, ciğerini kebap etmiş oluyor. Bu bir.

2. (*Ve'z-zikrü lehû bi'l-lisân.*) "Diliyle Allah'ı zikretmek, anmak."

Kalbiyle Allah'ı sevecek, diliyle Allah'ı söyleyecek, Allah'ı anacak. Her şeyi Allah'la meşgul...

Peygamber SAS Efendimiz'in hayatını inceleyin, hadis-i şerîflerini inceleyin, gününü nasıl geçirdiğine bakın!.. Her şeyi, her anı dua ve zikir... Camiye girerken şöyle dua ediyor, oturduğu zaman böyle dua ediyor, kalktığı zaman şöyle dua ediyor, çıkarken şöyle dua ediyor... Yeni elbise giydiği zaman şöyle dua ediyor, kendisine turfanda bir meyva geldiği zaman şöyle dua ediyor... Ağzına alırken şöyle dua ediyor, yemeği bitirdiği zaman böyle dua ediyor... Yatağına yatarken şöyle dua ediyor; uykuda, arada uyandığı zaman şöyle dua ediyor... Soyunurken şöyle diyor, giyinirken böyle diyor... Helâya girerken şöyle diyor, çıkarken böyle diyor... Yâni görüyoruz ki, Rasûlüllah SAS her anında zikrullaha gark olmuş durumda. Her anında niyaz halinde, münâcaat halinde, zikir halinde... Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç hatırından çıkmıyor.

Derviş de böyle olacak tabii. Peygamber Efendimiz bizim üsve-i hasenemiz, örneğimiz.

3. (*Ve kat'ul-himmeti an külli şey'in sivâhu*) "Allah'tan gayri her şeyden himmetini kesmesidir insanın."

Himmet ne demek?.. Bir şeyi yapmağa, elde etmeğe koşuşturmak, çalışmak, gayret etmek demek... Yâni himmetini, çalışmasını Allah'tan gayrı her şeyden kesecek àrif insan.

Hakikaten, àrif kulların bütün çalışmalarının gayesinin, amacının, hedefinin hep Allah-u Teàlâ Hazretleri olduğunu görürüz. Vermesi Allah içindir, alması Allah içindir, uyuması Allah içindir, uyanması Allah içindir, söylemesi Allah içindir, susması Allah içindir, sabrı Allah içindir, celâllenmesi Allah içindir. Sevmesi Allah içindir, kızması Allah içindir, dövmesi Allah içindir, vurup kırması, cihadı Allah içindir.

Demek ki, ne yapacağız? Gönlümüzden Allah'ı sevmeğe gayret edeceğiz. Dilimizle Allah'ı zikre devam edeceğiz. Allah'tan gayrı

şeyden alâkayı, himmeti döndürüp Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin yoluna sarf edeceğiz. Onun rızasını elde etmeğe yönelip, işimizi ona sarf edeceğiz.[97]

e. Rıza Makamı ve Ma'rifetullah

Coşan'a göre, ma'rifetullaha ermiş insanlar, Allah'tan razı olurlar, rıza makamına ererler. Ma'rifetullaha ermeyenler, rıza makamını yakalayamazlar, gerçek rıza makamının sahibi olamazlar. Rıza makamının sahibi olabilmek için ma'rifetullaha ermek lâzımdır. "Ben Allah'ın her kaderine, takdirine razıyım!" dese bile bir insan, ma'rifetullahı tam değilse, rıza ve teslimiyeti de tam değildir.

Bu konuda Fudayl ibn-i Iyad Hz. buyurmuş ki:[98]

أحقُّ الناس بالرضا عن الله ، أهلُ المعرفة بالله عَزَّ وجل.

(*Ehakku'n-nâsi bi'r-rıdà ani'llâhi, ehlü'l-ma'rifeti bi'llâhi azze ve celle*) "İnsanların Allah'tan razı olma makamına en lâyık olanları, Allah'tan razı olma sıfatına sahip olma durumu bakımından, en gerçek durumda olanları, (*ehlü'l-ma'rifeti bi'llâhi azze ve celle*) Aziz ve celil olan Allah'ı bilen, ma'rifetullaha ermiş insanlardır."

Şimdi tabii, Allah'tan razı olmak sözünü biraz izah etmemiz lâzım: Tasavvufta düşünceler, hisler, duygular çok önemlidir. Bir insan Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin varlığına inanıyor. İnanıyoruz. (*Âmentü bi'llâh*) Allah'a inandık. *Lâ ilâhe illa'llàh... Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh... Allàhu ekber...* Bu sözleri her zaman söylüyoruz. Rahman ü Rahîm, çeşitli sıfatlarını biliyoruz. (*İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn*) "Ancak sana ibadet ederiz, ancak senden yardım isteriz." diyoruz. Taklîden diyoruz bunları... Yâni şuurunu derinliğine kavramış, tam o mânâyı benimsemiş, içimize yerleşmiş, gözlerimiz pırıl pırıl, bu mânâyı sezerek demiyoruz. Taklîden bu sözleri söylüyoruz.

---

[97] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 27. 11. 1993.

[98] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.10/4.

Pekiyi, başımıza gelenler nedir?.. Allah'ın kaderi. Hastalık?.. Şifayı veren de Allah, derdi veren de Allah... Zenginlik, fakirlik?.. Zengin eden de Allah, fakir eden de Allah... İzzet ve zillet?.. Mevki makam sahibi eden de Allah, mevkiden makamdan kaydırıp düşüren de Allah... Öyle mi?.. Öyle...

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ ، وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ ، بِيَدِكَ الْخَيْرُ ، إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (آل عمران:٢٦)

(*Kuli'llàhümme mâlike'l-mülki*) "De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allahım! (*Tü'ti'l-mülke men teşâü ve tenziü'l-mülke mimmen teşâ'*) Mülkü, egemenliği dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın. (*Ve tuizzü men teşâü ve tüzillü men teşâü*) Dilediğin kulu aziz kul edersin, izzet sahibi, ikram sahibi, itibar sahibi edersin; dilediğini de zelil kılarsın. (*Bi-yedike'l-hayr*) Hayır senin elindedir. (*İnneke alâ külli şey'in kadîr*) Muhakkak ki sen her şeye kàdirsin!'"[99]

تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَ تُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ، وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ، وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (آل عمران:٢٧)

(*Tûlicü'l-leyle fi'n-nehâri ve tûlicü'n-nehâra fi'l-leyl*) "Geceyi gündüze kavuşturursun, gündüzü geceye kavuşturursun. (*Ve tuhricü'l-hayye mine'l-meyyiti ve tuhricü'l-meyyite mine'l-hay*) Ölüden diri çıkartırsın, diriden ölü çıkartırsın." (*Ve terzuku men teşâü bi-gayri hisâb*) [Dilediğini hesapsız rızıklandırırsın!][100]

Demek ki Yuhyî ve Yümît, dirilten, öldüren; Muiz, Müzil, aziz

---

[99] Âl-i İmran, 3/26
[100] Âl-i İmran, 3/27

kılan, zelil kılan; Muğnî, Mu'tî, zengin kılan, fakir kılan; Mâni', Dàr, Nâfi', fayda veren, zarar veren; hepsi kimdir?.. Allah... Şek şüphe yok, ayetler böyle...

Onun için, mutasavvıflar bu durumları gördükleri için, kendilerini bu hususta eğitmişler; Allah'ın kaza ve kaderine, mukadderata itiraz etmeyip, "Senden geldi bu yâ Rabbi!" deyip, sabırla, sabr-ı cemîl ile karşılamaya kendilerini alıştırmışlar; Allah'a teslim olmaya, teslimiyet duygusu içinde olmaya, itiraz etmemeye çalışmışlardır.

Bu hususta meşhur bir hikâye vardır:

Mutasavvıflardan bir tanesi bir şehre girdiği zaman, muhafızlar yakalıyorlar, "Gel bakalım buraya, seni casus seni! Sen öbür şehirden bizim şehrimize casus olarak geldin, senin kafanı keseceğiz." diyorlar. "Kesilsin kafası!" diye, alıp cellada teslim ediyorlar.

Cellada gidiyor adam. Ama, casus filân değil, derviş. Kılığının hırpânîliğinden şüphelenmişler. Tanıyan bir kimse yok, gariban bir kimse... Ama àrif bir kimse, evliyâullahtan bir kimse. Duyguları derin ve yüksek, tasavvufî bilgisi iyi olan bir kimse.

Kendi kendisine diyor ki:

"—Söyle bakalım, sen bugüne gelinceye kadar tasavvuftan bahsederdin, rıza ve teslimiyet makamından bahsederdin... 'Allah'ın hükmüne razı olmak lâzım, itiraz etmemek lâzım! Haktan ne gelirse kabul etmek lâzım!' derdin.

Şimdi seni haksızlıkla yakaladılar. Casussun diye itham ediyorlar, halbuki casus değilsin... Suçlu diyorlar ama, suçun yok... Kafanı keseceğiz diyorlar, halbuki mâsumsun... Söyle bakalım şimdi bu da Allah'tan mı?.. Allah'tan. Buna da razı mısın?.."

Gözünü yumuyor, içinden itiraz geliyor mu diye şöyle bir dinliyor kendisini... Kafası kesilecek biraz sonra... Taşa başını koyacak, balta gelecek, ensesinden küt kafası kesilecek... Söyle düşünmüş:

"—Hayat bir gün bitecek nasıl olsa, ömrümüz bu kadarmış demek ki... Buna da eyvallah, buna da razıyım. Ne yapalım, ömrümüz burada bitiyormuş, Allah iman selâmetliği versin..." demiş.

İtiraz yok içinde... "Ömrüm bitiyor, kesiliyorum, öleceğim, hayatım sönüyor..." filân gibi bir itiraz yok. Celladın yanına kadar geliyor. Tam kafası kesilecek. Sesleniyorlar:

"—O mâsummuş, kusuru yokmuş!" diyorlar.

Kurtuluyor. Cellattan dönüyor, ipten dönüyor yâni. İpten dönmek derler ya, tam baltadan, ipten dönüyor. Ama bir sözü var, çok güzel bir sözü; yemin ederek söylüyor:

"—Vallâhi öldürülmekten halâsıma değil, öldürülmekten kurtulduğuma değil; o andaki düşüncemdeki ihlâsıma seviniyorum." diyor.

Yâni, "İçimde itiraz yoktu ya, 'Ölürsem öleyim, ne yapayım, Allah'ın takdiri bu imiş.' diye o andaki ihlâs ve teslimiyetime hâlâ seviniyorum. Kurtuluşuma değil, halâsıma değil, ihlâsıma seviniyorum." diyor.

İşte rıza değimiz, Allah'tan razı olmak dediğimiz şey bu... Teslimiyet makamı, rıza makamı tasavvufta yüksek bir makam diye, büyüklerimiz kitaplara yazmışlar. Bu duyguya sahip olmak, çok yüksek, ileri bir mertebe...

Eyyûb AS'ın ovalar dolusu sürüleri varmış; helâk olmuş. Kavmi kabilesi, evlâd ü ıyâli, çoluk çocuğu varmış; ölmüşler. Sıhhati, afiyeti varmış; tepeden tırnağa hastalanmış, cılk yara olmuş, vücudunu yaralar kaplamış. Yaralara kurtlar üşüşmüş, kurtlanmış yaraları... Eski devirde dezenfeksiyon, merhem vs. iyi olmadığından demek ki... Ama hepsine sabretmiş. Peygamber, Eyyûb AS sabrı... Sabretmiş, sabr-ı cemil göstermiş. Allah'ın da sevdiği bir kulu olmuş.

(*Ni'me'l-abd*) "Ne güzel kul!" diye Allah methediyor Eyyûb AS'ı. Demek ki, Allah'a razı olmak dediğimiz, Allah'tan razı olmak makamı dediğimiz şey buymuş. Yâni, bu bir duygu, bir anlayış, bir zihniyet, insanın içindeki bir anlayış ki, zihniyet ki, Allah'ın kaza ve kaderi karşısında Allah'a bağlılığı sarsılmıyor, müslümanlığına bir değişiklik gelmiyor, kendisini dağıtmıyor.

Allah'tan rıza makamına en lâyık olanlar, onu elde etme şansı en yüksek olanlar Allah'ı en çok bilenlerdir. Allah'ı biliyorsa, ma'rifetullaha ermişse, hakîkî mutasavvıfsa, o zaman Allah'tan razı olur. "Biliyorum ki bu senden yâ Rabbi!" der, her şeyine rıza

gösterir.

Allah'ı en iyi bilenler, Allah'ın kaza ve kaderine en güzel edeple boyun eğerler, razı olurlar. Başlarına gelen çeşitli dünyevî olaylar dolayısıyla kulluklarında bir zikzak, bir tezelzül meydana gelmez.[101]

f. Allah'ın Zâtı Anlaşılamaz

Coşan'a göre, Allah'ı gerçek mânâsıyla, derinlemesine, her yönden tanımak mümkün değildir; tanıyamayacağını anlamak akıllılıktır.

Bu konuda Hàris ibn-i Esed el-Muhàsibî Hz.nin sözünü nakleder. Buyurmuş ki:[102]

أ كمل العاقلين ، من أقرَّ بالعجز أنه لا يبلغ كنه معرفته.

(*Ekmelü'l-àkılîn*) "Akıllıların en olgunu, müslümanların en akıllı olanı kimdir? (*Men ekarre bi'l-aczi ennehû lâ yeblüğu künhe ma'rifetihi*) Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni hakkıyla bilmenin, mümkün olmadığını, bu konuda beşer aklının aciz olduğunu kabul eden, anlayan insan akıllıların en olgunudur."

Yine buyrulmuş ki:

اَلْعَجْزُ عَنْ دَرَكِ الْإِدْرَاكِ إِدْرَاكٌ ؛

وَالْبَحْثُ عَنْ سِرِّ ذَاتِ اللهِ إِشْرَاكٌ .

(*El-aczü an dereki'l-idrâki idrâkün*) "Allah'ın zâtının, mahiyetinin anlaşılmayacağını anlamak, o hususta aczini kavramak (*idrâkün*) Allah'ı kavramaktır. Çünkü Allah'ın mahiyetini anlamağa beşerin takati yetmez. Anlayamayacağını anlamak Allah'ı anlamaktır.

(*Ve'l-bahsü an vasfi zâti'llâhi işrâkün*) Allah'ın zâtını

---

[101] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 02. 12. 1991.

[102] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.60/24.

anlatmağa girişmek de şirktir.”

Çünkü onu anlatamazsın sen. Diller onu söyleyemez. Kur’an ne söylemişse, Peygamber Efendimiz hadiste ne söylemişse o kelimelerle kalırız. Yoksa, başka bir şey söyledin mi, o deryâda yanlış şeyler yapabilirsin. Söylemek, konuşmak doğru olmaz.

Neden Allah tam mânâsıyla bilinemez? Çünkü:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ (الشورى:١١)

(*Leyse kemislihî şey’ün*) “Onun benzeri hiç bir şey yoktur.”[103] Hiç ona benzeyen bir şey yoktur ki, şöyledir diye tarif edilsin. Benzersiz olan bir şey tarif edilemez.

Cenâb-ı Hakk’ın zâtını, yâni mahiyetini kul idrak edemez. Sıfatlarının mahiyeti de, kullar tarafından tam mânâsıyla anlaşılamaz. Zâtı anlaşılamadığı için, zâtının yakınlığı da anlaşılamaz.

Allah’ın zâtı düşünülemez ama Allah’ın âsâr-ı kudreti ve sanatının incelikleri, yaratıklarının acaipleri müşahede edildikçe ne kadar yüce olduğu, ne kadar büyük olduğu anlaşılır. İnsan o zaman kulluğunu daha güzel yapar.

g. Ma’rifetullah’ı Allah Verir

Coşan’a göre, Allah’ı bilme işini insan kendi başına yapamaz; Allah bildirirse bildirir. O bilgiyi verirse Allah verir.

Allah’ın bildirmesi için de, insanın o bilgiye lâyık olması lâzım! Lâyık olmayana bu bilgiyi vermez Allah... Bu muazzam cevheri Allah herkese vermez. Önce lâyık olması lâzım! Önce kendisini Allah’a sevdirmesi lâzım!

Onun için zikrediyoruz, onun için ibadet ediyoruz. Onun için faziletli işleri yapıyoruz. Onun için ahlâkımızı güzelleştirmeğe çalışıyoruz. Allah’ın sevdiği bir kul haline gelmeğe çalışıyoruz ilk önce... Sevdiği kul oldu mu, o zaman o kendisi ihsân edecek, öğretecek.[104]

---

[103] Şûrâ, 42/11

[104] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakàtü’s-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 09. 01. 1993; Tefsir Sohbeti, Akra, 01. 08. 2000.

h. Ma'rifetullahın Ölçüsü

Şakîk-i Belhî Hazretleri buyurmuş ki:[105]

من أراد أن يعرف معرفته بالله ، فلينظر إلى ما وعده الله

ووعده الناس ، بأيهما قلبه أوثق.

(*Men erâde en ya'rife ma'rifetehû bi'llâh*) "İnsan, kendisinin Allah'ı ne kadar bildiğini ölçmek istiyorsa, bilmek istiyorsa, yâni 'Benim ma'rifetullah seviyem, Allah'ı bilme, tanıma seviyem ne derecededir?' diye, bunu bilmek istiyorsa; (*felyenzur ilâ mâ veadehu'llàhu ve veadehü'n-nâs, bi-eyyihimâ kalbühû evsak*) Allah'ın vaadine mi güveniyor, kulların vaadine mi güveniyor, kalbi hangisine daha sağlam bağlı; ona baksın!"

Buradan anlaşılır Allah'ı bildiği... Eğer Allah'ın vaadine kalbi daha bağlıysa, Allah'ı biliyor; kulların verdiğine güveniyorsa, Allah'ı bilmiyor demektir.

Allah'ın vaad ettiği, kulun vaad ettiği ne demek?..

Allah diyor ki:

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (الذاريات:٢٢)

(*Ve fi's-semâi rızkuküm ve mâ tûadûn*) [Semâda da rızkınız ve size vaad edilen başka şeyler vardır.][106]

مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ . إِنَّ اللهَ هُوَ الرَّزَّاقُ

ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ (الذاريات:٥٧-٥٨)

(*Mâ ürîdü minhüm min rızkin ve mâ ürîdü en yut'imûn.*

[105] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.65/13.

[106] Zâriyât, 51/22

İnna'llàhe hüve'r-rezzâku zü'l-kuvveti'l-metîn) [Ben onlardan rızık istemiyorum, beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz ki rızkı veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.][107]

وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (الجمعة:١١)

(*Va'llàhu hayru'r-râzikîn.*) [Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.][108]

Bu gibi ayetler gösteriyor ki, Allah kullarına: "Ben size rızkınızı vereceğim." diye vaad etmiş. "Allah Rezzâk'tır." diye bildirmiş. Allah'ın vaadi bu...

"—Rezzâk ama, ne mâlum verecek mi, vermeyecek mi?" filan diye tereddüt ediyorsa, Allah'ı bilmiyor.

Kul da diyor ki:

"—Gel bana çalış, benim dediğimi yap, sana şu kadar maaş vereceğim!"

Meşrû veya gayrimeşrû iş. Şimdi, kulun vaad ettiğine mi kalbin, gönlün daha çok bağlı, yoksa Allah'ın vaad ettiğine mi daha bağlısın?..

Eğer Allah'ın vaadine bağlı isen, "Allah Rezzâk'tır, bana rızkı verecek." diye Allah'a güveniyorsan, işte ma'rifetullah sahibisin, Allah'ı biliyorsun. Bu vaade güvenemiyor da kula kul olmuşsan, o zaman Allah'ı bilmiyorsun demektir.

Coşan'a göre bütün patırtı buradan çıkıyor. Dünya üzerindeki zulümler neden oluşuyor? Bir zalim oluyor, etrafında avanesi oluyor, yardımcısı oluyor. Mafya çeteleri, koca örgütler zulmü böyle götürüyorlar. Teşkilatlı oluyor zulüm...

Ama millet Allah'a güvense, "Allah bana rızkımı verir, haramdan istemem!" dese, "Kula kul olmam!" dese, o zaman hiç bir zalim şımarmayacak, hiç bir zalim gelişemeyecek, büyüyemeyecek, hiç bir kötü insan destek bulamayacak. Hep Allah'ın vaadine güvenmemekten, kula kul olmaktan, kuldan beklemekten oluyor.

---

[107] Zâriyât, 51/57-58
[108] Cuma, 62/11

Dünyanın bozulması bu gibi şeyden oluyor. Yoksa, Allah ehli insanlar olsa, Allah'a güvenir, kimsenin parasına puluna tenezzül etmez, kula kul olmaz, dobra dobra konuşur ve ayağını sağlam basar, alnı yukarıda... İşte o zaman her şey düzelir.[109]

i. Ma'rifetullaha Ermenin Şartları

Coşan, ma'rifetullaha ermenin şartları konusunda, İbrâhim Hakkı Erzurumî Hazretleri'nin *Ma'rifetnâme* isimli eserinden nakilde bulunur:

İnsanın nefsini yenmesi ve ahlâkını tasfiye edebilmesi, kalbini nurlandırıp ma'rifetullaha erebilmesi için, şunları yapması gerekir:

1. *Taklîl-i taàm*, yemeği azaltmak. Yemeği azaltacak. İnsan çok yemek yerse nefsi azar. Yemeği biraz azaltacak, oruç filan tutacak. Nefsi zayıflayacak, kalbi nurlanacak, duyguları pırıl pırıl olacak.

Öyle oturup da, bir oturuşta bir kuzuyu yermiş bir pehlivan. İyi ama, onu yediği zaman insan yerinde duramaz, bir şeyler yapmak ister. Nefsini de böyle kuvvetlendirdiği zaman, insan hakim olamaz nefsine. O nefis ona kötü şeyleri rahatlıkla yaptırabilir. Duyguları şiddetli olur.

2. *Taklîl-i menâm*, uykuyu azaltmak. *Menâm* da *nevm* demek, uyku demek. Az uyuyacak da gecenin o esrarından istifade edecek. Zamanın güzel olan tarafı gecelerdir, gecelerin seher vakitleridir. Arifler o vakitlerde uyumamışlar, o gecenin güzelliğinde irfanlarını arttıracak ibadetler, zikirler, istiğfarlar eylemişler.

Yunus ne güzel söylemiş:

Dağlar ile taşlar ile,
Çağırayım Mevlâm seni,
Seherlerde kuşlar ile,
Çağırayım Mevlâm seni.

3. *Taklîl-i kelâm*, konuşmayı azaltmak. İnsan çok konuştuğu

---

[109] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 27. 03. 1993.

zaman hatalı sözleri çok söyler. İnsan konuştuğu kadar dinlemeyi de öğrenmeli, tefekkür etmeyi öğrenmeli. Onun için tabii, kelâmı da azaltmak gerekiyor.

4. *Uzlet-i enâm*. *Enâm,* insanlar demektir burada. Yâni, insanlardan biraz ayrılacak. Çünkü insanlar insanları meşgul ediyorlar. Olur olmaz şeyle, kendisinin planı dışındaki şeylerle meşgul ediyorlar. Kahvede, stadyumda, gürültüde, patırtıda, istasyonda vs.de insan güzel çalışma yapamaz. Şöyle sakin, huzurlu bir yer arar, oralarda çalışmayı düşünür.

5. *Zikr-i müdâm*. *Müdâm* demek, devamlı demek, dâimî demek... Zikrin de sevabı çok. Zikre devam etmek de çok önemli.

Ebû Hüreyre RA'ın iki bin düğümlü bir ipliği varmış. Onları çekmeden yatmazmış.

Kur'an-ı Kerim'de Allah-u Teàlâ Hazretleri lütfuyla, keremiyle:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (البقرة:١٥٢)

(*Fe'zkürûnî ezkürküm*) "Siz beni zikrederseniz, ben de sizi zikrederim."[110] buyuruyor. Yâni kul Allah'ı zikrettikçe, alemlerin Rabbi Allah-u Teàlâ Hazretleri de kulunu zikrediyor. Muazzam bir şeref... Çok büyük, çok kıymetli bir şey tabii bir kul için.

İbrâhim Hakkı Erzurûmî Hazretleri *Ma'rifetnâme*'sinde, "İnsan bunları yaparsa, şöyle biraz iç alemini tanıyabilir, nefsini tanıyabilir. Ruhunun, nefsinin mahiyetini anlayabilir. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin sevdiği işleri yaptığı için, gönül gözü açılır, gözünden perdeler kalkar, hakkı, hayrı görür, ârif olur." diye bunları tavsiye etmiş.[111]

---

[110] Bakara, 2/152

[111] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 03. 11. 1995.

III. MAHMUD ES'AD COŞAN'A GÖRE NEFİS TERBİYESİ

Coşan'a göre, nefis insanın kendisidir, kendi benliğidir. İnsanın maddi hayatını, bedenî menfaatlerini temsil eden ve vücudu yönetmekle Allah tarafından görevlendiren benliğidir. Faydalıdır, olmalıdır, ölmemelidir.

İnsanın nefsi gereksiz bir varlık değildir. Peygamber SAS Efendimiz:

نَفْسُكَ مَطِيَّتُكَ ، فَارْفَقْ بِهَا !

(*Nefsüke matiyyetüke, fe'rfak bihâ*)[112] "Nefsin senin bineğindir, ona rıfk ile muamele eyle! Haşin davranma, sert davranma!" buyurmuştur.

O halde, insanın nefsi olması ayıp değildir. Fakat o nefis terbiye edilmediği zaman en büyük düşman haline gelmektedir. Onun için hadis-i şeriflerde:

أَعْدٰى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ .

(*A'dâ aduvvüke nefsüke'lletî beyne cenbeyke*) "En büyük düşmanın, iki yanın arasında bulunan şu kendin, kendi benliğindir, nefsindir." buyrulmuştur.

Başka bir hadis-i şerifte:

أَفْضَلُ الْجِهَادِ أَنْ يُجَاهِدَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ وَهَوَاهُ (ابن النَّجار عن أبي ذر)

(*Efdalü'l-cihâdi en yücâhide'r-racülü nefsehû ve hevâhü*)[113] "Cihadın en faziletlisi, kişinin kendi nefsiyle ve nefsinin

---

112 Alûsî, *Rûhu'l-Meànî*, c.V, s.180.

113 Münâvî, *Feyzü'l-Kàdir*, c.II, s.31, no:1247, Ebû Zer RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.IV, s.744, no:11262; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.196, no:3977; RE:76/12

arzularıyla mücâdele etmesidir.” diye bildirilmiştir.

Peygamber Efendimiz, savaştan dönen bir grup kimseye:[114]

قَدِمتُمْ مِنَ الْجِهَاد الأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الأَكْبَر. قِيلَ: وَمَا الْجِهَادُ الأَكْبَر ؟ قَالَ: مُجَاهَدَةُ الْعَبْدِ هَوَاهُ (خط. والديلمي عن جابر)

(*Kadimtüm mine'l-cihâdi'l-asgari ile'l-cihâdi'l-ekber*)“Şimdi küçük savaştan büyük savaşa geldiniz!” buyurdu.

(*Kîle*) Denildi ki: (*Ve me'l-cihadü'l-ekber*) “Büyük savaş nedir?”

(*Kàle*) Buyurdu ki: (*Mücâhedetü'l-abdi hevâhü*) “Kişinin kendi nefsiyle mücadelesi, nefsinin arzularıyla cihadı büyük savaştır.”

Yâni, “Kendi nefsinizi yenme, kendinizi aşma, arzularınıza hakim olma savaşı” diye, bunun en büyük savaş, cihad-ı ekber olduğunu belirtmiştir:[115]

a. Nefsin Arzuları

Coşan'a göre, İslâm'da nefsin bazı istekleri tabii görülmüştür. Reddedilmemiş, kanalize edilmiştir. Meşru yollardan karşılanması, dinin buyrukları arasına girmiştir.

Yemek, makul ölçüde meşrudur. Izdırar halinde, muzdar kalan insanın, çölde kalan bir insanın haram bir şeyi yemesi bile caiz olur canını kurtarması için.

Uyku, insanoğlunun enerji biriktirme vasıtasıdır. Ertesi gününü rahat geçirme ve enerji doldurma vasıtasıdır. Tavsiye edilmiştir?

---

[114] Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XIII, s.523, no:7345; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.430, no:11260; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.425, no:1363; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XXXIV, s.106, no:36961.

[115] Beyhakî, *Zühdü'l-Kebîr*, c.I, s.359, no:355; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.408, no:5248; Harâitî, *İ'tilâlü'l-Kulûb*, c.I, s.35, no:32; Ebû Mâlik el-Eş'arî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.431, no:11263; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.143, no:412, 2144; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XVIII, s.270, no:19379.

Evlilik; neslin bekàsı için, insanın huzuru için, sükûnu için tavsiye edilmiştir.

Nefsin bazı arzuları doğru değildir. Meşru değildir. Normal değildir. Anormaldir. İşte onların karşısına çıkmak, İslâm'ın başlıca görevlerinden biridir. Çünkü bunlar, hilkatin kendisine koyduğu duyguları, başka istikametlere tevcih etmesinden kaynaklanmaktadır. Hilkatin yozlaşmasıdır, rayından çıkmasıdır. İstikametinden sapmasıdır.

Meselâ; kişinin yalnız kendisini düşünmesi, beni başkası ilgilendirmez demesi, kibir, ücub, cimrilik, riya, hırs, kin, gadab gibi kötü huylar ve nefsânî şehvetler dediğimiz bir yığın arzular... Tembellik, zevk ü sefaya düşkünlük, gaflet, söylenilen hakkı kabul etmemek, haram yemek, giymek, almak, işin kolayına kaçmak gibi bazı temayüller...

İnsan nefsinin ilk tutkusu, çocukluğunda yeme arzusuyla başlar diyor mutasavvıflar. Buna *şehvet-i batın* derler. Şeker ister, helva ister, çukulata ister, elma şekeri ister, horoz şekeri ister... Bu, midenin arzusudur, şehvetidir.

Sonra, *şehvet-i ferc* devresi, seks devresi gelir. O zaman, insanın başından aklı biraz yukarılara gider. Dinin emirlerinden, kontrolünden dışta, kabul edilmeyecek işlere sapabilir.

Bir zaman sonra aile kurar. O zaman dünya sevgisi gözünü kaplar. *Hubb-u cem'-i mal*: Mal toplama arzusu... Benim bu çocuklarım ne olacak?.. "Viran olası hanede evlâd ü iyâl var" duygusu başlar.

Sonra, zengin olunca, "Ben bu kadar zenginim de niye herkes bana itibar etmiyor; şöyle yükseklere çıksam da herkes bana itibar etse..." diye *hubb-ü câh* başlar. Mevki makam hırsı, arzusu başlar.

Bir zaman sonra, küçük mevkilerden de tatmin olmamaya başlar. Bu sefer *hubb-ü riyâset* başlar, âlâlardan daha âlâlara çıkmak ister... İşte bunlar, nefsin çeşit çeşit arzularıdır, hevasıdır.[116]

---

[116] Coşan, Mahmud Es'ad, İslâm'da Nefis Terbiyesi, Millî Kütüphane, Ankara, 16. 10. 1989.

Nefsin bu arzuları; yâni *hevâ-i nefs* dediğimiz nefsin bu bitmez, tükenmez, tatsız, tuzsuz, zararlı, muzır, ısrarlı arzuları insanları çeşitli günahlara sürükler. Haramlara sürükler, hırsızlık yaptırır, başkalarını kandırtır. Namuslara lekeler, gölgeler düşürtebilir. İnsanlara içki içirtir, kumar oynatır. Heyecan duyuyorum diye, çeşitli gayr-i meşrû eğlencelere saptırır. Bu nefse dur demek lâzım! Bu nefsi ıslâh etmek lâzım!..

Kur'an-ı Kerim'de Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (الشمس:٩-١٠)

(*Kad efleha men zekkâhâ*) "Kim nefsini ıslah ederse, kötülüklerden arındırırsa, o felâh bulmuştur, o kurtulacaktır." O dünyada da başı dinç, başı dik bir insan olacaktır; ahirette de sevap alacak, mükâfat alacak, cennete girecektir, felâh bulacaktır.

(*Ve kad hàbe men dessâhâ*) "Onu ıslah edemeyen, kötülüklere gömen de ziyan etmiştir; dünyada da, ahirette de helâk olur."[117]

İnsan nefsini ıslah edebilirse felâh buluyor; hem dünyada mutlu, bahtiyar oluyor, hem de ahirette cennetin yüksek derecelerini kazanıyor. Ama nefsine mağlub olursa, esir olursa, nefsinin hevâsına uyarsa, heveslerinin peşinde sürüklerse kendisini; o zaman da tabii hàib oluyor, perişan oluyor. Yaptığına milyon kere, milyar kere pişman oluyor. O bakımdan, nefsi yenmek çok önemli bir husus...[118]

Başka bir ayet-i kerimede ise şöyle buyruluyor:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى. فَإِنَّ الْجَنَّةَ

هِيَ الْمَأْوَى (النازعات:٤٠-٤١)

(*Ve emmâ men hàfe makàme rabbihî ve nehe'n-nefse ani'l-hevâ*) "Kim Rabbinin makamından korkar ve nefsi bu hevalardan,

---

[117] Şems, 91/9-10

[118] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 22. 07. 1994.

arzulardan alıkoyarsa; (*Feinne'l-cennete hiye'l-me'vâ*) o, cennete girecektir. Cennet onun durağı ve barınağı olacaktır."[119]

O halde insanoğlunun iç terbiyesi, irade terbiyesi görmesi lâzım! Kendi kendini kontrol eden bir insan olması lâzım! Zâten dinimizin ana gayelerinden birisi bu... Bu gàyeyi tahakkuk ettirmek için, bu nefsin terbiye edilmesi lâzım!..

b. Nefsin Terbiyesi

Coşan'a göre nefsin terbiyesi mümkündür. Tarih boyu bunun nice güzel misalleri görülmüştür. Nefsi terbiye etmenin ilmine *tasavvuf* diyoruz.

Nefis *emmâre* iken, Kur'an-ı Kerim'den, ayetlerden alınan bir takım sıfatlarla sıfatlandırılarak, hangi merhalelerden geçebildiği, nerelere vardığı belirtilmiştir.

Levvâme olur; hatasını anlayıp kendi kendisini tenkit etme, kritik etme noktasına gelir. Buna nefs-i levvâme derler. Sabah akşam nefsiyle mücadelede...

Nefsinin düşman olduğunu anladı, nefisle mücadele ediyor ama, nefis kuvvetli, bu zayıf... Küt yere vuruyor, yatırıyor bunu daimâ... Bu her seferinde:

"—Ah gene nefse yenildim, eyvah gene mağlup oldum, gene günahı işledim, gene hatayı yaptım. Benim hâlim ne olacak?" diye nefsine levm ediyor, kendisini kınıyor. İşte bu nefs-i levvâme...

Bir zaman sonra, mânevî hayatın bir takım güzelliklerini sezmeğe, Allah'tan gelen bir takım ilhamları almağa başlar. Buna *nefs-i mülheme* derler.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا (الشمس:٨)

(*Feelhemehâ fücûrahâ ve takvâhâ.*) [Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki...][120] ayetinden alır ismi. (*Mülhime* sözü yanlıştır, doğrusu *mülheme.*) Allah fücûrunu ve

[119] Nâziat, 79/40-41
[120] Şems, 91/8

takvâsını nefse ilham ediyor, doğruyu anlayabiliyor. Burası eğri, burası doğru diye biliyor.

Sonra istikrar kazanır. Oturur, karar bulur, sükûn bulur, rahat bulur. Karakteri sağlamlaşır. Kötülüğü sevmez. İyilikte severek devam eder hale gelir, *mutmainne* olur.

Mutmainne ne demek?.. Karar tutmuş, istikrar bulmuş demek. Artık nefis emmârelikten geçmiş, levvâmelikten geçmiş, ilhamlar, feyizler gele gele oturmuş, sağlam bir şey. Ne şeytana uyuyor, ne öyle arzulara kapılıyor, ne heveslere kapılıyor; kale gibi sağlam... Gemi gibi dümdüz yolunda gidiyor. İşte nefs-i mutmainne... Yâni mânevî güzel makamların ilki, mutmainne makamı diyorlar.[121]

Mutmainne olmuş bir nefs olunca da, mükâfatı hak eder:

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّتِي (الفجر: ٢٧-٣٠)

(*Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutmainneh. İrcıî ilâ rabbiki radıyeten merdıyyeh. Fe'dhulî fî ibadî. Ve'dhulî cennetî*) [Ey mutmain olan nefis! Sen ondan râzı, o senden râzı olarak Rabbine dön!.. Seçkin kullarımın arasına katıl ve cennetime gir!][122] diye, Allah-u Teàlâ Hazretleri ahirette ona iltifat buyurur.

Cennetine davet edeceği için *radıyye*, *merdıyye*; yâni, Rabbinin kendisine takdir ettiğinden razı, hoşnut, memnun, kadere itiraz etmeyen, Rabbinin her halini, her fiilini hoş gören;

Hoştur bana senden gelen
Ya gonca gül yahut diken
Ya hil'at ü yâhut kefen,
Lütfun da hoş, kahrın da hoş!..

Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.

---

[121] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 28. 12. 1991.
[122] Fecr: 89/27-30

gibi duyguların sahibi olan bir insan haline gelir. Tabii sonra, *merdıyye*; Allah tarafından sevilen bir insan haline gelir. Bundan yukarısı da peygamberlerin derecesi olan *nefs-i safiyye*'dir. Bu merhaleler, çeşitli metodlarla müslümanlara kazandırılmıştır.

Coşan'a göre, nefsin ıslahı için çâre, bizzat İslâm'ın kendisidir. İslâm'ın uygulanmasıdır. İslâm'ın emir ve yasaklarıdır. Çünkü o her şeyi ıslah eder. Namaz, bir insanı günde beş defa yıkayan, üzerinde kir pas bırakmayan ve daima kendisinin Rabbinin kulu olduğu şuurunda kalmasını sağlayan bir ibadettir.

Oruç, iradeyi eğiten çok kıymetli bir ibadettir. Nefsin şehvetlerini kesen, söndüren, bilhassa gençlere Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği bir ibadettir.

Zekât, merhamet duygusunu, yardımlaşma duygusunu, kardeşlik duygusunu geliştiren ve lafta bırakmayan, tatbikat sahasına indiren güzel bir ibadettir.

Hac, evrensel müslüman kardeşliğini sağlayan bir ibadettir. Dünya üzerinde hakkın hakimiyetinin sağlanması yolları ibadetlerle müslümanlara çizilmiş, mekanizma konulmuştur.

Nefsin ıslahı için yollardan bir diğeri, *kurb-u nevâfil* diye anlatılır. Bir hadîs-i kudsîde Allah-u Teàlâ Hazretleri şöyle buyurur:[123]

---

[123] Buhàrî, Sahîh, c.V, s.2384, Rikàk, 84/38, no:6137; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.58, *Birr ve İhsân*, no:;347; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.206, no:7833; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XII, s.520, no:7087; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.346, no:6188, Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.4; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.460, no:8750; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.380; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.II, s.175, no:1438; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXVI, s.96, no:5460; Ebû Hüreyre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.221, no:7880; Ebû Ümâme RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.256, no:26236; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IX, s.139, no:9352; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.327, no:1457; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *el-Evliyâ*, c.I, s.23, no:45; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXVII, s.277, no:7491; Hz. Aişe RA'dan.

Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.381; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.168, no:4445; Hakîm-i Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl*, c.II, s.232; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XI, s.192, no:20301; Hasan-ı Basrî Rh.A'ten.

وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ ، وَ مَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ ؛ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ ، كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا ، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا (خ. عن أبي هريرة)

(*Ve mâ tekarrabe ileyye abdî bi-şey'in ehabbe ileyye mimme'fteradtü aleyhi*) [Kulum bana, kendisine farz kıldığım ibadetlerden daha sevimli bir şeyle yaklaşamaz; en çok farz ibadetlerle yaklaşır. (*Ve mâ yezâlü abdî yetekarrabü ileyye bi'n-nevâfili hattâ ühibbehû*) Kulum nâfile ibadetlerle de bana yaklaşmaya devam eder, nihayet o kulumu severim. (*Feizâ ahbebtühû*) Bir kere de onu sevdim mi, (*küntü sem'ahü'llezî yesmeu bihî*) işiteceği kulağı olurum; (*ve basarahü'llezî yübsiru bihî*) göreceği gözü olurum; (*ve yedehü'lletî yabtışü bihâ*) tutacağı eli olurum; (*ve riclehü'lletî yemşî bihâ*) yürüdüğü ayağı olurum.]

"Kul, kendisine farz kılınmış olan ibadetleri yaptıkça, Allah'ın sevgisini kazanır ama, nafile ibadetlerle öyle bir gelişme gösterir ki, öyle ilerlemeye devam eder ki; Allah onun kıldığı nafile namazlarla, tuttuğu nafile oruçlarla, mecbur olmadan gönül hoşluğuyla verdiği sadakalarla, hayırlarla öyle bir mertebeye getirir ki, nihayet Allah o kulu sever. Ve Allah o kulu sevdiği zaman, gören gözü olur, duyan kulağı olur, tutan eli olur, yürüyen ayağı olur." diyor Peygamber Efendimiz.

Bu, nefsin terbiyesinde ibadetlerin önemini gösteren, fonksiyonunu ifade eden hadislerdendir.

c. Nefis Terbiyesi ve Tarikatlar

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.229, no:1155-1160 ve c.VII, s.770, no:21327; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.II, s.513, no:3498, 3499; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.VIII, s.82, no:6898; Nevevî, *Riyâzu's-Sàlihîn*, c.I, s.246, no:1.

Coşan'a göre bilgili ve bilge bir kimseyi kendisine rehber edinmek ve ona teslim olmak; kendi ayıplarını onun direktifleriyle düzeltmeye çalışmak, kullanılmış çok yaygın bir yoldur. Hazret-i Peygamber'in yoludur.

Hazret-i Peygamber SAS, sahabesini sohbet metoduyla eğitmiştir. Yanında bulundurmak suretiyle, hayatın içinde uygulamalı olarak eğitmiştir. Onun için bu, en harc-ı alem, en güzel, en kolay, en müessir metoddur.

Onun için, biatler olmuştur. Tekkeler kurulmuştur. Tarikatlar kurulmuş ve çalışmıştır. Tarikatların her birinin kendisinin özel metodu vardır. Birbirlerinden farklı oldukları için tarikat adını almıştır. Bir başka yol, bir başka metod manâsına usüller çoktur.

Tasavvuf kitaplarında:

الطروق إلى الله بعدد أنفاس الخلائق .

(*Et-turûku ila'llàhi bi-adedi enfâsi'l-halâik*) buyrulmuştur. Yâni, "Allah'a giden yollar kulların, mahlûkların —değil kendileri— nefeslerinin sayısı kadar çoktur. Fevkalâde çoktur." Ama, bunların elbette en kestirmesini, en müessirini seçmek meselesi vardır.

Mevlevîlerde duyarsınız, mutfakta çalışmıştır bir müddet. Aşçı olarak çalışmıştır. Ama, olgun bir dervіştir. O meşakkati çeksin diye, o hizmet ona yüklenmiştir. Hizmet ederek izzet bulmuştur.

Aziz Mahmud-u Hüdâî'nin, Bursa kadısı iken, Üftâde Hazretleri'ne gidip kendisinin eğitimini istemesi üzerine, Üftâde Hazretleri'nin ona, sırığa ciğerleri taktırıp, Bursa sokaklarında ona ciğer sattırması meşhurdur. Çünkü, hakimliğin, kadılığın verdiği nefsî gururu, kibri ancak öyle sert bir metodla kırmak mümkün olur. Yoksa yanına yanaşılmaz.

Bahâeddîn Nakşıbend Hazretleri'nin senelerce —değil insanlara— hasta hayvanlara, kuşlara hizmet ettiği kayıtlıdır. Yedi sene kırık kanatlı kuşlara, hastalıklı kedilere ve sair mahlûklara hizmet ettiği yazılıdır. Çünkü, mahlûkata merhamet etmeyen, Allah'ın merhametine liyakat kesb edemez.

Tarikatlarda iki ana usûl vardır:

1. *Tarîk-ı nefsânî*: Nefsi riyâzetlerle eritmek, zayıflatmak; böylece aklın ve kalbin insan üzerinde kontrolünü ve hakimiyetini sağlamak yolu. Meşakkatli riyazet yolu... Bu metodu uygulayan tarikatlara *Turuk-u Nefsâniyye* derler. Yâni, nefsi ezme yoluyla insanın olgunlaşmasını, nefsin ıslahını sağlayan yoldur.

2. *Tarîk-i rûhânî*: Diğer bir yol da ruha kuvvet vererek, kalbi nurlandırarak insanı aşk ile şevk ile doldurup, aşkullah ve muhabbetullahtan gözü başka bir şey görmez hale getirip, her emri seve seve yapar hale getirmektir.

Kıllet-i taâm (az yemek), *kıllet-i menâm* (az uyumak), *kıllet-i kelâm* (lüzumsuz, mâlâyânî sözleri bırakıp az konuşmak, çok tefekkür etmek), *uzleti enâm* (insanlardan bir köşeye çekilip orada tefekkürle, ibâdetle meşgul olmak) ve *zikr-i müdâm* vardır. Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni anarak sevap kazanmak suretiyle, kirlerden paslardan temizlenmek sûretiyle Allah'ın lütfuna erme metodu.

Bunun konsantre şekli; yâni, bir zamanda, bir mahalde yoğun bir şekilde uygulanan şekli halvettir, çiledir. Peygamber Efendimiz'in bir hadis-i şerîfi vardır, *et-Tergîb ve't-Terhîb*'de;[124]

مَنْ أَخْلَصَ لِلّٰهِ أَرْبَعِينَ يومًا ظَهرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلٰى لِسَانِهِ

(القضاعي عن ابن عباس ؛ ش. حل. عن مكحول)

(*Men ahlesa li'llâhi erbaîne yevmen*) "Kim kırk gün Allah rızası için, ihlâs ile bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olursa, (*zaherat yenâbîü'l-hikmeti min kalbihî alâ lisânihî*) gönlünden lisânına hikmet pınarları coşup akmaya başlar." diye.

Onun için, kırk gün çile çekip erbaîne girip, halvete girip

---

[124] Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.285, no:66; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.XIII, s.231, no:35485; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.359, no:1014; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.X, s.70; Mekhul Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.24, no:5271; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.224, no:2361; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XXXXI, s.394, no:45421; Münzirî, *Tergîb ve Terhîb*, c.I, s.24, no:13; RE. 398/11.

kendini kontrol edip, ibadetlerle meşgul olup yetişme usûlü vardır.

Eşrefoğlu Rumî'yi biliyoruz. Saadeddîn-i Hamevî'nin yanına gitmiş. Bir halvet çıkarmış, bir halvet daha çıkarmış, bir halvet daha çıkarmış... 120 gün, yâni dört ay ibadetle meşgul olmuş... Tabii, bu şeyler olmadan insanın gelişmesi mümkün olmuyor. Çünkü, insanoğlunun tabiatının sertliklerinin kırılması, ciddî çalışmalara bağlıdır.[125]

d. Kulluk ve Şehvetler

Coşan'a göre, nefsin şehvetleri çoktur. İnsanın şehvetleri yaşına göre öne çıkar:

Küçükken *şehvet-i batın* vardır, yâni mide şehveti... Yemek ister, içmek ister, gazoz ister, şeker ister, çikolata ister, helva şekeri ister, kağıt şekeri ister, horoz şekeri ister, elma şekeri ister... Ayranı içer, arkasından gazoz ister, gazozu bitirir, arkasından bilmem ne ister filan... Yâni midesine hizmet.

Biraz büyüdü mü, şehvet deyince ilk hatıra gelen, bu sefer *şehvet-i ferc* denilen bazı cinsel arzulardır. Eğlenmek ister, flört ister, gezmek ister, konuşmak ister vs. Tabii bu kuvvetli bir arzudur. Allah bu arzuyu insanların içine koymuş, nesil devam etsin diye koymuştur. Hikmeti vardır, her şey hikmetlidir. Kontrol edilmediği zaman, insanların başını en çok belâya sokan budur. İnsanları günaha sokan, hapse düşüren ekseriyetle budur.

Midenin şehveti yemekle, karnı doydu mu biter. Şehvet-i ferc evlendiği zaman biter. Evlenince de bitmiyorsa, gözü hâlâ dışarıdaysa, artık onu recm etmek lâzım!

Ondan sonra, mal mülk sevgisi gelir. "Evlendim ya bir evim olsa, bir arabam olsa ya, biraz malım olsa ya..." filan diye onu ister. "Bizim bu çocuklar ne yapacaklar, evde ne yiyecekler, ne içecekler?.." filan demeye başlar. Mal mülk peşinde koşturur. Ticarete gider, şunu yapar, bunu yapar, uğraşır, didinir, onun peşinde koşar. *Hubb-u cem'-i mal*: Mal toplama arzusu... O da bir

---

[125] Coşan, Mahmud Es'ad, İslâm'da Nefis Terbiyesi, Millî Kütüphane, Ankara, 16. 10. 1989.

kuvvetli arzudur. Sonunda para kazanmak için her şeyi yapar.

Haydi diyelim bu bakımdan da tatmin oldu, zengin oldu, malı da var. Bu sefer *hubb-ü câh*, mevki makam hırsı, arzusu başlar. "Ben bu kadar zenginim de niye herkes bana itibar etmiyor? Şöyle yükseklere çıksam da, herkes bana itibar etse..." demeğe başlar.

Küçük mevkilerden de bir zaman sonra tatmin olmamaya başlar. Bu sefer *hubb-ü riyâset* başlar; baş olma, en yüksek olma, bir tane olma arzusu gelir. Bir yerde başkanlık, reislik falan ister. Onun için başkalarıyla başkanlık mücadelesine girer.

Milletvekili olmak ister. Milletvekili olmuşsa, "Niye ötekisi bakan oldu da ben bakan olmadım." der. Âlâlardan daha âlâlara çıkmak ister.

Ondan sonra... Ondan sonra teneşir paklar insanı. Ondan sonra hiç olur ama, hiç oluncaya kadar hayatı anlayamaz.

Onun için, Bişr-i Hafî Hz. şöyle buyurmuş:[126]

لا تجد حلاوة العبادة ، حتى تجعل بينك وبين الشهوات
حائطًا من حديد.

(*Lâ tecidü halâvete'l-ibâdeh, hattâ tec'ale beyneke ve beyne'ş-şehevâti hàitan min hadîd*) "Kendin ile şehevât-ı nefsâniyen arasında, arzuların arasında demirden bir duvar yapmadıkça ibadetin tadını duyamazsın, kulluğun tadını hissedemezsin!"

Bu kuvvetli bir söz... Yâni ne demek istiyor Bişr Hazretleri: İbadetin tadını duymak için, şehvetleri terk etmek lâzım! Öyle terk etmek lâzım ki, zayıf bir terk değil, sanki onlarla aranda demirden bir duvar varmış gibi terk etmek lâzım!.. Kerpiçten merpiçten olursa, tuğlaları filan söker, yine öbür tarafa geçebilir insanlar. Demirden bir duvar yapmak lâzım!

Bunları terk ettiği zaman ibadetin tadını duyar insan. Bir şehveti terk ettiği zaman, hakikaten Allah onun ağzına bir bal damlatır, gönlüne bir tatlılık yayılır.

Nâ-meşrû şehvetleri, istekleri, arzuları, nefsin hevâsını terk etmedikçe, insan ibadetin tadını duyamaz ve seyr-i sülûkünde

---

[126] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.43/7

ilerleyemez.[127]

e. En Güçlü İnsan

Coşan'a göre, insan kızdığı zaman, sinirlendiği zaman nefsine hàkim olabiliyorsa, nefsini yenebiliyorsa, o zaman güçlüdür, kuvvetlidir. Sabredemiyorsa, nefsine hàkim olamıyorsa, pehlivan da olsa zayıftır.

Bir hadis-i şerifte anlatılıyor ki, gençler birbirleriyle güreşiyorlarmış, el ense yapıyorlarmış. Peygamber SAS de oradan geçiyormuş. Uzaktan Peygamber Efendimiz'i görünce, utanmışlar; "Eyvah tam spor yaparken, birbirimizle güreşirken yakalandık." diye.

Peygamber SAS Efendimiz yanlarına gelince, buyurmuş ki:[128]

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

(خ. م. حم. ق. عن أبي هريرة ؛ د. عن ابن مسعود)

(*Leyse'ş-şedîdü bi's-sur'ati*) "Pehlivan, güçlü kuvvetli insan, güreşte karşı tarafı yenen insan değildir; (*inneme'ş-şedîdü'llezî yemlikü nefsehû inde'l-gadab*) asıl pehlivan, gadablandığı zaman kendisine, nefsine hakim olabilen kimsedir. Asıl kuvvetli olan

---

127 Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakâtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 04. 07. 1992.

128 Buhàrî, *Sahîh*, c.XIX, s.72, no:5649; Müslim, *Sahîh*, c.XIII, s.19, no:4723; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.236, no:7218; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.II, s.906, no:1613; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.446, no:1317; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VI, s.305, no:8270; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.X, s.241, no:21656; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.105, no:10226; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VI, s.363; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.377, no:7697; er-Rebi', *Müsned*, c.I, s.274, no:710; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.25, no:1730; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.213, no:1212; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IV, s.189, no:1419; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VIII, s.347, no:25894; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XI, s.188, no:20287; Ebû Hüreyre RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.III, s.522, no:7705; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.169, no:2140; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XVIII, s.248, no:19330.

odur.”buyurmuş.[129]

f. Nefis Kötülükleri Emreder

İnsanın içinde nefsi var. İnsanın nefsi kötülükleri ister. Yâni, Allah’ın yasaklamış olduğu, topluma da zararlı olan, kişinin şahsî hayatında da başarılarını engelleyen, ailevî hayatında da zararlı olan şeyleri ister nefsi... Bu ayet-i kerimede:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ (يوسف:٥٣)

(*İnne’n-nefse leemmâretün bi’s-sû’*) “Muhakkak ki, nefis kötülükleri çok çok emredicidir.”[130] diye bildirilmiştir. Nefis bu, engel tanımaz, keyfine göre bazı şeyler ister.

Coşan’a göre, nefsin isteklerinin yapılmaması icâb ediyor. Bu mücadeleyi insan içinden vermediği zaman, toplumlar mahvoluyor, devletler yıkılıyor, milletler tarihten siliniyor, mâğlûbiyetler oluyor. Yâni insanoğlunun içindeki o kötü şeyleri emreden nefsine karşı çıkması, onu yenebilmesi çok önemli bir iş olduğu için, böyle bir çalışma İslâm’da çok şerefli bir çalışma olarak emredilmiştir bize... Bizim o çalışmayı yapmamız lâzım!

Onun için, hemen tevbe etmemiz lâzım! Cenâb-ı Hakk’ın yoluna dönmemiz lâzım! Döndüğümüz yolda sağlam yürümemiz lâzım! Allah’a vefâlı olmamız lâzım, verdiğimiz sözü tutmamız lâzım! [131]

---

[129] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakàtü’s-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 21. 11. 1992.

[130] Yusuf, 12/53

[131] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 07. 1995.

IV. MAHMUD ES'AD COŞAN'A GÖRE TEVBE

a. Tevbe Nedir?

Tevbe, Arapça'da dönmek, dönüş mânâsına geliyor.

Coşan'a göre *tevbe*; insanın gittiği yanlış yoldan, Allah'ın rızasına uymayan hayat tarzından dönüş yapması, Allah'ın sevdiği, razı olduğu yöne dönmesi, Allah'ın istediği yola girmesi demek. Yâni, hatasını bırakması, hatalı istikàmetinden vaz geçmesi demek.

Tevbe cân ü gönülden yapılırsa, ona *tevbe-i nasuh* denir. Yâni samîmî bir tevbe, gerçek bir tevbe mânâsına... İnsanın halini düşünüp, dünyayı ahireti iyice hesaplayıp, tefekkür eyleyip, hakîkî bir dönüşle Cenâb-ı Mevlâ'nın yoluna dönmesi gerekir.[132]

Tarikata girişte ilk yapılan iş tevbedir. Allah'a dönüş yapmağa tevbe derler. O halde anlaşılıyor ki, tevbe sadece "Tevbe yâ Rabbî!" demek değildir; tevbe insanın hayatının akışını, yönünü, yaşam tarzını değiştirmesi demektir. O bakımdan Allah'a tevbeyi güzel yapmak lâzım! [133]

Coşan'a göre Allah'ın dergâhı, dergâh-ı ilâhi ümitsizlik yeri değildir. Allah tevbe edeni sever, tevbe edenin tevbesini kabul eder. Bu konuda şu hadis-i şerifi nakleder:[134]

"Kim bir günah işler de, kalbine bir yanma, içine bir pişmanlık düşerse; daha diliyle istiğfar etmeden, Allah o günahı affeder."[135]

Sonra, başka bir hadis-i şerifi hatırlatır:[136]

---

[132] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 02. 10. 1998.

[133] Coşan, Mahmud Es'ad, Zikir Dersi Tarifi, Pensilvanya, U.S.A. 22. 07. 1995.

[134] İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.II, s.241, no:1596; Abdullah ibn-i Amr RA'dan.

[135] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 10. 1994.

[136] Buhàrî, *Sahîh*, c.IV, s.1774, no:4473; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2129, *Tevbe* 49/10, no:2770; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXIII, s.69, no:139; Hz. Aişe RA'dan.

Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.287, no:7663; sahabeden bir şahıstan.

مَنْ تَابَ إِلَى اللهِ ، تَابَ اللهُ عَلَيْهِ

(*Men tàbe ila'llàhi, tâba'llàhu aleyhi*) "Kim Allah'a yönelirse, Allah'a tevbe ederse, Allah da ona yönelir, teveccüh buyurur."

Demek ki tevbe, insanın yanlış yoldan, cahilâne yaşayıştan, câhilâne işlerden, günahlardan, haramlardan, kusurlardan, gafletlerden sıyrılıp Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği yola, yöne dönmesi demek oluyor.[137]

Coşan, akşam olunca herkesin derin derin düşünmesini; "Benim hayatım nasıl geçiyor, bu günüm nasıl geçti; kârım ne, zararım ne?.. Allah'ın sevdiği yolda mıyım, yanlış yolda mıyım?" diye kendisini hesaba çekmesini tavsiye eder.

Eğer günahkârsa; "Benim yolum yanlış, ben gaflete düşmüşüm! Cenâb-ı Mevlâ'nın razı olmayacağı işleri yapmışım. Aman kendimi toparlayayım!" diye tevbe edip, Cenâb-ı Hakk'ın yoluna dönmesi gerektiğini söyler.[138]

b. Hayırlı İşleri Ertelemeyin!

Coşan'a göre, bazı insanlar günahları bırakıp da doğru yola girince, sıkıntılı bir hayat başlayacak diye korkarlar. Onun için günahları, hataları, gevşeklikleri bırakmak istemezler; "İleride bırakırım!" derler. "İleride bırakırım!" demek, yâni tevbeyi geriye atmak, kötülükleri bırakmamak şeytanın bir aldatmacasıdır.

Coşan, bu konuda Peygamber SAS Efendimiz'den şu hadis-i şerifi nakleder:[139]

اَلتَّسْوِيفُ شُعَاعُ الشَّيْطَانِ ، يُلْقِيهِ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ

---

[137] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 24. 11. 1995.

[138] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 02. 10. 1998.

[139] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.75, no:2420; Abdurrahman ibn-i Avf RA'dan.

İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.I, s.305; Ebû Seleme, babasından.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.371, no:10208; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XI, s.406, no:11072; RE. 198/4.

(الديلمي عن عبد الرحمن بن عوف)

(*Et-tesvîfu şuàu'ş-şeytàn*) "Yarın yaparım, sonra yaparım diye, yapacağı bir hayırlı işi geciktirmek, geriye atmak düşüncesi, şeytanın bir ışınıdır. (*Yulkîhi fî kulûbi'l-mü'minîn*) Bu ışını mü'minlerin gönüllerine tutar, 'Bunu ileride yap!' der, öyle kandırır." Şeytanın telkinidir bu.[140]

Şeytan bir insana kötü bir şeyi yaptıramazsa, bu sefer yapacağı iyi şeyleri yaptırmamağa çalışır. "Namaz kılma, oruç tutma, tevbe etme, zekât verme..." der. Onu da yaptıramazsa, tehir ettirir; "Tamam, ver ama sonra verirsin... Tamam, namazı kıl ama sonra kılarsın... Hacca gideceksin ama sonra git!" diye sonraya bıraktırır. Sonraya bıraktığı zamanda da, arada o iyi şeyi unutturur. Sonradan insan bir hatırlar, dizini döver:

"—Tüh, eyvah, ben falanca şeyi yapacaktım, unuttum gitti." diye çok pişman olur ama iş işten geçer.

Bu şeytanın bir oyunudur. İleride yaparım diye iyi şeyleri ileriye atmak şeytandandır.[141]

c. Tevbeyi Geciktirmekten Sakının!

Peygamber SAS Efendimiz tevbede acele etmeyi emrediyor; tehir etmeyi, geciktirmeyi yasaklıyor, "Sakın tehir etmeyin!" diyor:[142]

إِيَّاكَ وَالتَّسْوِيفَ بِالتَّوْبَةِ ، وَإِيَّاكَ وَالْغُرَّةَ بِحِلْمِ اللهِ عَنْكَ

(الديلمي عن ابن عباس)

(*İyyâke ve't-tesvîfe bi't-tevbeti*) "Tevbe etmeyi ileriye atmaktan,

---

[140] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 13. 08. 1999.

[141] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 02. 10. 1998.

[142] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.388, no:1564; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.399, no:10291; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.X, s.327, no:9724; RE. 173/2.

geciktirmekten sakın! Şimdi yapmayayım da yakın bir zamanda, ileride yaparım diye ileriye atmaktan sakın! Yâni, hemen yap!" diyor Peygamber Efendimiz muhatabına...

Sonra devam ediyor: (*Ve iyyâke ve'l-gurrate bi-hilmi'llâhi anke*) "Allah'ın sana karşı halim selim davranmasına da aldanma!" diyor.

Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin Esmâ-i Hüsnâ'sından birisi de Halîm'dir. Allah-u Teàlâ Hazretleri Halîm'dir, çok hilim sahibidir. *Hilim* ne demek?.. Yumuşak davranmak, kızılacak bir şeyin karşısında bile parlamamak, sert davranmamak...

Coşan'a göre, Allah-u Teàlâ Hazretleri halimliğinden dolayı günahkâr kula cezayı birden vermiyor. Kâfir, küfrüyle yaşıyor. Kàtil, adam öldürmüş, ortada geziyor. Hırsız, hırsızlığı yapmış, gene de yapıyor fırsat buldukça; başına yıldırımlar yağmıyor. Müslüman bir kul İslâm'ın emirlerini tutmuyor ama, başına bir belâ, bir ceza gelmiyor. Namaz kılmıyor da, yine sıhhati yerinde... Yine dükkânı tıkır tıkır çalışıyor, kasasına paralar yine şarıl şarıl, şıkır şıkır akıyor.

Aslında cezalı durumda olduğu halde, Allah mühlet veriyor. "Belki kulum yaptığı hatadan üzülür, pişman olur, tevbe eder." diye fırsat veriyor. Onun için, bir günahtan sonra, bir müddet kulun başına bir şey gelmiyor. Bu arada kul tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul ediyor.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, kulunun tevbe etmesinden çok memnun oluyor. Fevkalâde razı oluyor tevbe edenlerden... Kulun hatasını anlayıp dönmesini çok seviyor, onun için affediyor.

Şimdi bazı kullar, "Bak ben günah işledim de Allah başıma belâyı sarmadı, başıma yağdırmadı cezaları..." diye biraz böyle rahatlıyor; günahı bir daha işliyor, hatayı bir daha işliyor.

Peygamber Efendimiz de buyuruyor ki:

"—Sakın Allah'ın sana o anda halim davranıyor olmasına aldanma!"

Neden?.. Halim davranır da, cezayı hak ettiğin zaman da, birden gazabıyla seni kahreder. Bir sille, bir şamar, bir ilâhî cezâ, belâ gelir, dokuz takla atar suçlu insan...

Neden?.. Verilen müddeti değerlendirmedi, Allah'ın tevbe için

zaman verdiğini anlamadı; günah üzerine günah işlemeğe devam etti. Nasihatleri tutmadı, ikaz edenlerin ikazlarına aldırmadı:

“—Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir.” dedi.

Coşan’a göre bugün için, bu hadis-i şerifteki nasihat çok önemlidir. Çünkü bugünün insanı hem günah işliyor, hem de Allah’tan rahmet bekliyor. Eski zamanın mübarek insanları, ömürlerini ibadetle geçiriyorlardı, gene azaptan korkuyorlardı:

“—Acaba Allah beni azabına uğratır mı?” diye, tir tir titriyorlardı.

Bu zamanın cahili de hem günah işliyor, hem de Allah’ın rahmetini bekliyor. Ne kadar tezat... Eskiler ne kadar ihtiyatlı, yeniler ne kadar ihtiyatsız... Ne kadar şaşkın, ne kadar yanlış düşünüyorlar!.. Yâni bu işin şakası yok ki, ya azaba uğrarsa, ondan kim kurtaracak onu?

Onun için, eskilerin yaptığı gibi hem ibadet, itaat etmeli, hem de, “İbadetlerim kabul oldu mu? Yoksa benim bilmediğim, anlayamadığım bir hatamdan, kusurumdan dolayı Allah beni cezaya çarptırır mı?” diye müteyakkız olmalı! [143]

Coşan, tevbe konusunda başka bir hadis-i şerifi hatırlatır:[144]

عَجِّلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ !

(*Accilû bi’t-tevbeti kable’l-mevt*) “Ölüm geliverir; ölüm gelmezden önce tevbe etmekte acele edin!” diye Peygamber Efendimiz’in tavsiyesi var.

Ölüm sizi günah üzerinde devam ederken, hatta günah işlemekte iken, tam günah anında yakalayıverir. Azrâil gelir, tam içki masasında canınızı alır, meyhanede canınızı alır, kumar masasında canınızı alır... Allah korusun, zina mahallinde canınızı alır. Suç üzere olmak çok fenâ...

Tabii ne yapmak lâzım?.. Suçu, günahı, hatayı, yanlışı, küçük de olsa, büyük de olsa hemen bırakmak lâzım! Tevbeyi

---

[143] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 07. 1995; 29. 11. 1996.

[144] Elbânî, *Silsiletü’d-Daîfe*, c.I, s.74, no:75.

geciktirmemek lâzım! [145]

Coşan. tevbeyi terk etmek konusunda şöyle bir olay anlatır:

Kastamonulu Latîfî, şairlerin hayat ve eserlerinden bahseden *Tezkire*'sinde (s.100) Bezmî adlı bir şairi anlatırken şunları yazmış:

"Bezmî, Rumeli'nden içki ve eğlence seven bir şairdi. Yavuz Sultan Selim devrinin sonlarında vefat etti. İçkiye ve içki meclislerine devam eden bir kimseydi."

Örnek olarak verdiği şiirleri arasında, şu beyit de yer alıyor:

Tevbe ettim ki etmeyem tevbe,
Tevbeye tevbe-i nasùh olsun!..

Bunlardan anlaşılıyor ki, zavallı Bezmî devamlı içerek ve bu yolda devam etmekten pişmanlık da duymayarak, hattâ daha da ileri gidip tevbekâr olmamağa da iyiden iyiye azmederek, ayyaş ve kalender bir ömür sürmüş.

"—Peki ama, acaba ölümü nasıl olmuş?.."

Bir meyhane köşesinde, kadeh elde, sarhoş ve günahkâr bir vaziyette iken ölmüş.[146]

d. Allah'a Yönelmeyene Allah Yönelmez

Coşan'a göre tevbe etmek lâzım, Allah'a yönelmek lâzım! Allah'a yönelmeyene Allah da teveccüh etmez, tevbesini kabul etmez, yanlış yoldan döndürmez. Kul yanlış yoldan dönmek isteyecek ki, Allah onu döndürsün.

Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[147]

مَنْ لاَ يَسْتَغْفِرُ اللهَ ، لاَ يَغْفِرُ اللهُ لَهُ ؛ وَمَنْ لاَ يَتُوبُ ، لاَ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِ ؛

---

[145] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 02. 10. 1998.

[146] Coşan, Mahmud Es'ad. *Diyanet Gazetesi*, sayı.193, s.4, 15. 07. 1978.

[147] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.629, no:5967; Hz. Ömer RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.IV, s.396, no:10284; RE. 447/3.

وَمَنْ لاَ يَرْحَمُ ، لاَ يَرْحَمْهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ (ابو الشيخ عن جرير)

(*Men lâ yestağfiri'llâh lâ yağfiru'llàhu lehû*) "Bir kimse ki Allah'a istiğfar eylemiyor, Allah'tan mağfiret taleb etmiyor, affını istemiyorsa, Allah onu mağfiret etmez."

(*Ve men lâ yetûbu lâ yetûbü'llàhu aleyh*) "Kim Allah'a tevbe edip yönelmezse, Allah da ona teveccüh etmez, yönelmez, tevbesini kabul etmez."

(*Ve men lâ yerhamu lâ yerhamhu'llàhu azze ve celle*) "Kim merhamet etmezse, Aziz ve Celîl olan Allah da ona merhamet etmez."

Coşan'a göre bunun sebebi, insanların dünyaya imtihan için gönderilmesidir. Allah dilerse;

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لآمَنَ مَنْ فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا (يونس:٩٩)

(*Ve lev şâe rabbüke leâmene men fi'l-ardı küllühüm cemîà.*) "Ey Muhammed-i Mustafâ'm, eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde ne kadar insan varsa, hepsi toptan imana gelirlerdi, hiç kâfir kalmazdı."[148]

Çünkü, bir mucize gösterir Cenâb-ı Hak, herkes diz çöker, secdeye kapanır, "Ne büyüksün yâ Rabbi! Anladım gerçeği..." der, imana gelir. Ama dünya imtihan yeri olduğundan, Allah-u Teàlâ Hazretleri serbest bırakıyor.

Serbest bırakınca da, küfrü mü seçecek, imanı mı seçecek, cenneti mi isteyecek, cehennemi mi isteyecek, doğru yolda mı gidecek, kötü yolda mı gidecek; kul kendisi karar verecek.

"—Beni affet yâ Rabbi!" diyecek ki, Allah affetsin.

Allah'a yönelecek, tevbe edecek ki, Allah onun tevbesini kabul etsin, ona teveccüh buyursun.[149]

e. Günahı Küçük Görmekten Sakının!

Coşan'a göre günahları küçük görmek, önemsememek,

[148] Yunus, 10/99

[149] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 28. 08. 1998.

sahibine çok büyük bir ceza getirebilir. Günahları önemsemeyen insanın, küçük günahları birikir, birikir; sonra kendisini yakıp mahveden korkunç bir ateş olabilir.

Bu konuda şu hadis-i şerifi nakleder:[150]

"—Günahların küçük, önemsiz görülenlerinden aman çok sakının! Bu önemsenmeyen, aldırılmayan, küçük gibi sanılan günahlar şuna benzer: Birtakım insanlar, bir vadinin ortasındaki düzlüğüne gelmişler, konaklamışlar. Birisi bir dal getiriyor, öbürü bir başka dal getiriyor. Herkes bir parça dal getiriyor. Nihayet, ekmeklerini pişirecek miktarda malzemeyi topluyorlar. Hepsi birikince yakıyorlar, kocaman bir ateş oluyor. Ondan sonra ekmeklerini pişiriyorlar, yiyorlar.

Küçücük dallar bir araya toplandığı zaman, çok büyük bir ateş oluyor. İşte önemsenmeyen günahlar da böyledir. O günah sahibini Allah bir hesaba çekerse, o küçük görülen, önemsenmeyen günahtan dolayı helâk olur. Öyle günahı küçük görmek olmaz! "

Efendimiz SAS, bu hadis-i şerifinde bizi küçük günahları önemsememe durumuna düşmekten men ediyor. "Canım ne olacak, az bir günah, küçük bir günah, önemsiz bir günah..." diye, aldırmayıp işlemekten men ediyor. "Sakın ha öyle yapmayın, günah küçük de olsa sakının, çekinin!" demiş oluyor.

Coşan, günah işleme konusunda, İbn-i Haceri'l-Askalânî'nin *Münebbihat*'ından şu sözü nakleder:

"—Günahların küçüklüğüne bakmayın, kime karşı işlendiğini düşünün o hatanın!"

---

[150] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.331, no:22860; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.165, no:5872; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.219, no:7323; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.II, s.129, no:904; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.456, no:7267; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.380, no:1527; Ramhürmüzî, *Emsâlü'l-Hadîs*, c.I, s.105, no:67; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VII, s.314; Sehl ibn-i Sa'd RA'dan.

Lafız farkıyla: Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.402, no:3818; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.212, no:10500; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XI, s.184, no:20278; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.369, no:10203; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.X, s.359, no:9813; RE. 173/9.

Sonra izah eder: Kime karşı işleniyor günah?.. Cenâb-ı Hakk'ın emri çiğneniyor, haramı işleniyor. Kime karşı işleniyor bu cürüm?.. Allah'a karşı... Binaen aleyh, çok büyük bir terbiyesizlik, çok kötü bir şey...

O halde herkes ayağını denk almalı, küçük günahlardan bile kaçınmalı! [151]

f. Tevbenin Hakîkati

Coşan'a göre tevbe, sözle "Tevbe yâ Rabbi, beni affet yâ Rabbi!" demek değildir. Tevbe, hayatının tarzını değiştirmektir, yolunu değiştirmektir. İnsanın kafasını, gönlünü değiştirmesidir; gayelerini, ideallerini değiştirmesidir. İnsanın kötülükleri bırakmasıdır, güzel tarafa dönmesidir, hayatında dönüş yapmasıdır.

Duyuyoruz:

"—Falanca adam vardı, bir dönüş yaptı, çok iyi müslüman oldu." diyorlar.

"—Daha önce nasıldı?.."

"—Meyhaneden çıkmazdı, içki içerdi, kumar oynardı, haylazdı, yol kesiciydi, hayduttu..."

Tarih kitaplarında böyle insanlar var. Haramîymiş, dağ başlarında kervan soyarmış, silah çekermiş, soygunculuk yaparmış. Allah bir vesileyle gönlüne bir yumuşaklık vermiş, dönmüş; Allah'ın yoluna girmiş, çok gözyaşı dökmüş, ibadetler etmiş. Ondan sonra, çok iyi bir insan olmuş, tarihe çok büyük bir insan olarak geçmiş.

İnsan pişman olup da iyi yola girdiği zaman, Allah-u Teàlâ onun geçmiş günahlarını siliyor. Defterden siliyor, meleklerine unutturuyor. O olayların cereyan ettiği araziye, bölgelere, eşyalara, meleklere, her şeye unutturduğunu bildiriyor.

Coşan, tevbe konusunda iki hatırasını nakleder:

Amerika'da bir şehirde bana, çok güzel hizmet eden, yaşlı bir siyahi zenci müslümanı gösterdiler. Yaşlanmış ama camide çok güzel hizmet ediyordu.

---

[151] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 07. 1995; 24. 09. 1999.

“—Hocam bunu biliyor musunuz, kim bu?” dediler.

Tabii ben oraya ilk defa gittiğim için:

“—Bilmiyorum. İlk defa görüyorum. Siz de biliyorsunuz benim buraya ilk defa geldiğimi...” dedim.

“—Bu şahıs buranın mafya çetesinin reisiydi, gangsterdi. Ama sonradan müslüman oldu, işte böyle düzeldi. Şimdi de çok güzel müslümanlık yapıyor.” diye söylediler.

New York’ta birisini söylediler. Teksas’ta petrol kuyuları olan bir yahudi müslüman olmuş.

“—Samîmî, gerçekten müslüman olmuş mu?..” dedim.

“—Çok güzel müslüman oldu. Caminin hizmetlerini yapıyor, eşikte oturuyor. Gayet güzel ahlâk sahibi, çok mütevâzı, çok güzel hizmetler ediyor, ibadetler ediyor.” dediler.

İşte dönüş, yâni tevbe bu. Gerçek bir dönüş hepimiz için gerekli... Hepimiz kendi hayatımızın, şöyle bir geriye dönüp muhasebesini yapmalıyız ve bir dönüş yapmalıyız. Nereye dönüş yapmalıyız?.. Güzelliğe, fazilete, iyiliğe, dindarlığa, Allah’ın sevdiği yola, Allah’ın sevdiği bir insan olmaya dönüş yapmalıyız.[152]

g. Israrı Terk Etmek

Coşan, tevbe konusunda Hàris el-Muhàsibî Hz.nin bir sözünü nakleder. Buyurmuş ki:[153]

“—Kulu tevbeye sevk eden, ısrarı terk etmesidir. Günahı tekrar tekrar işlemeyi terk etmesidir.”

İnsan bir kere bir günahı işleyebilir ama onu alışkanlık haline getirmeyecek, yapmışsa tevbe edecek, bir daha düşmemeğe gayret edecek, ısrar etmeyecek.

Israr etti mi, küçük günahlar bile büyür. Peygamber SAS buyurmuş ki:[154]

---

[152] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 09. 12. 1994.

[153] Sülemî, *Tabakàtü’s-Sûfiyye*, s.58/6.

[154] Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c.V, s.199, no:7994; Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.V, s.456, no:7268; Abdullah ibn-i Abbas RA’dan.

Kenzü’l-Ummâl, c.IV, s.218, no:10238; *Keşfü’l-Hafâ*, c.II, s.2072, no:3071; Suyûtî, *Câmiu’l-Ehàdîs*, c.XVI, s.452, no:17251.

لاَ صَغِيرَةَ مَعَ الاِصْرَارِ ، وَلاَ كَبِيرَةَ مَعَ الاِسْتِغْفَارِ

(الديلمي ، هب. عن ابن عباس)

(*Lâ sağîrete mea'l-ısrâr*) "Israr olduğu zaman küçük günah kalmaz, küçük günah büyür. Çünkü ısrar ediyor, inat ediyor, tekrar ediyor, devam ettiriyor; o zaman büyür. (*Ve lâ kebîrete mea'l-istiğfâr*) Tevbe edince, büyük günahlar da affedilir." diye bildiriliyor.

Demek ki, kulun tevbe etmesinin asıl sebebi, ısrârı terk etmesidir. O halde bizler günahta ısrar etmeyeceğiz. Yaptığımız bir hata küçük de olsa tekrar tekrar yapmayacağız. Bir defa yapmışsak, hemen bırakacağız. Israrı bırakınca Allah tevbeyi nasib ediyor. Israr ederken tevbe olmaz.[155]

h. Samîmî Tevbenin Karşılığı

Coşan'a göre, Allah-u Teàlâ Hazretleri, günahkâr da olsa kullarını bağışlıyor, tevbe edenleri seviyor:

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (البقرة:٢٢٢)

(*İnna'llàhe yuhibbu't-tevvâbîne ve yuhibbu'l-mütetahhirîn.*) "Hiç şüphe yok ki, Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri, temizlikte titizlik gösterenleri sever."[156] diye tevbekâr kulları sevdiğini bildiriyor.

Sonra:

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى (طه:٨٢)

(*Ve innî legaffârun limen tâbe ve âmene ve amile sàlihan*

---

[155] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 28. 11. 1992.

[156] Bakara, 2/222

sümme'htedâ.) "Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyen, sonra doğru yolda giden kimse için çok afv u mağfiret ediciyim."[157] diye ayet-i kerime var.

Müslüman olmayan bir kimse imana gelse, o imanı geçmiş bütün günahların hepsinin silinmesine sebep olur.

Günahkâr bir kul samîmî, içten, candan bir tevbe ile tevbe etse, hayatının akışını değiştirse, hayata bakışını değiştirse, davranışları tamamen Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun şekilde olmaya başlarsa; böyle bir dönüşü Allah sever ve geçmiş günahlarını siler.

Coşan, bu konuyu açıklayan başka bir hadis-i şerifi naklediyor: Buyuruyor ki Peygamber SAS Efendimiz:[158]

مَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَقِيَ ، غُفِرَ لَهُ مَا مَضٰى ؛ وَمَنْ أَسَأَ فِيمَا بَقِيَ ،

أَخَذَ بِمَا مَضٰى وَمَا بَقِيَ (كر. عن أبي ذر)

(*Men ahsene fîmâ bakıye, gufire lehû mâ madà*) "Kim tevbe ettikten sonraki yaşamında, ömründe iyi kulluk yaparsa, kulluğunu Allah'ın istediği tarzda yaparsa; (*gufire lehû mâ madà*) bu tevbesinden önceki geçmiş günahları, Allah tarafından afv u mağfiret olunur."

(*Ve men esâe fîmâ bakıye*) "Ama geriye kalan zamanında kötülük ederse: (*uhize bimâ madà ve mâ bakıye*) hem geçmişte işlediği günahlardan, hem de daha sonraki işlediklerinden hesaba çekilir, cezası verilir."

Demek ki, insan tevbesinde sàdık olmalı, tevbesini bozmamağa çok gayret etmeli; dönüşü erkekçe, mertçe, samimi olmalı, sağlam

---

157 Tàhâ, 20/82

158 Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.46, no:6806; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.382, no:664; *Kenzü'l-Ummâl*, c.IV, s.422, no:10357; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LXV, s.374; Ebû Zerr-i Gıfârî RA'dan.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.564, no:5769; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.244, no:10357; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.1360, no:2363; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XXXXI, s.385, no:45358; RE. 398/4.

olmalı, tam olmalı, kesin olmalı! Artık imandan sonra geriye dönmemeye, güzel yola döndükten sonra eski hatalarını tekrar işlememeye çok gayret etmeli! [159]

i. Allah Mağfiret Dileyen Kulundan Hoşlanır

Coşan'a göre, Allah-u Teàlâ kulunun kendisine yönelmesini seviyor. Kul günahkâr ve suçlu bile olsa, kendisine iltica edip yalvarmasından, af dilemesinden hoşlanıyor. Bu konuda şu hadis-i şerifi naklediyor:

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[160]

يَعْجَبُ الرَّبُّ مِنْ عَبْدِهِ ، إِذَا قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي ! وَيَقُولُ: عَلِمَ عَبْدِي ، أَنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي (حم. عن علي)

(*Ya'cebü'r-rabbü min abdihî, izâ kàle: Rabbi'ğfirlî*) "Kul, 'Ey Rabbim, beni mağfiret eyle!' dediği zaman, Allah o kulundan memnun olur, hoşnut olur, beğenir, sever kulunu... (*Ve yekùlü*) Buyurur ki Allah-u Teàlâ Hazretleri: (*Alime abdî ennehû lâ yağfiru'z-zûnûbe gayrî*) 'Aferin, kulum benden başkasının günahları mağfiret etmediğini bildi.' der."

Tabii bu da bir şuurdur, bir idraktir. Çünkü bazı insanlar Allah'ın varlığını anlayamıyor, birliğini anlayamıyor, hikmetlerini anlayamıyor. Doğrusu; yeri göğü böyle hikmetle, böyle düzenle, böyle mükemmellikle, böyle güzellikle yaratan Rabbimiz... Bunu anlayabilmek, Allah-u Teàlâ'nın hoşuna gidiyor. Allah-u Teàlâ Hazretleri ma'rifetullaha sahip olanı seviyor.

Halbuki kul suçlu; suçlu olduğu için, (*Rabbi'ğfirlî*) "Yâ Rabbi benim günahım var, beni mağfiret eyle, affeyle!" diyor. Allah onun

---

[159] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 01. 11. 1996.

[160] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.VII, s.174, no:2235; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.501, no:3446; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.97, no:753; Taberânî, *Dua*, c.I, s.250, no:786; Tirmizî, *Şemâil-i Muhammediyye*, c.I, s.191, no:234; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.20, no:132; İbn-i Asâkir, *Hadîs-i Erbaîn*, c.I, s.41; Hz. Ali RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.393, no:10275; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XXIV, s.154, no:26855; RE. 511/11.

günahına bakmıyor da, kendisinin Rab olduğunu anlayıp, kendi dergâhına yönelmesine, kendisinden af dilemesine bakarak onu seviyor ve ondan hoşnut oluyor, onu affediyor.

Bu çok önemli aziz ve muhterem kardeşlerim! Bazı insanlar bu önemli noktayı kavrayamıyorlar. Yâni Cenâb-ı Hak, ne kadar günahkâr olursa olsun kul tevbe etti mi, mağfiret diledi mi hoşnut olur, sever.[161]

Coşan'ın naklettiği başka bir hadis-i şerifte, Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyurur:

"Günahkâr, kusurlu, pür-hatâ bir kul, elini Cenâb-ı Mevlâ'ya açar ve gönlünü, yönünü döndürür ve 'Yâ Rabbî!' yâni, 'Ey benim Rabbim!'der. Allah-u Teàlâ Hazretleri onun 'Yâ Rabbî!' demesine nazar buyurmaz. Çünkü günahlı, çünkü suçlu, çünkü hatâları çok...

Sonra kul yine devam eder, tekrar 'Yâ Rabbî!' der. Cenâb-ı Hak yine nazar buyurmaz; çünkü kabahati, kusurları çok...

Ama üçüncü defa, 'Yâ Rabbî!..' diye tekrar söyleyince, o zaman Allah-u Teàlâ Hazretleri meleklerine der ki:[162]

قَدِ اسْتَحْيَيْتُ مِنْ عَبْدِي ، وَلَيْسَ لَهُ رَبٌّ غَيْرِي.

---

[161] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 23. 07. 1999.

[162] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.468, no:1488; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.556, no:3556; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1271, no:3865: İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.160, no:876; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.675, no:1831; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef,* c.X, s.443,no:19648; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.211, no:2965; *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.165, no:1111; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.138, no:337; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.III, s.235, no:1311; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LVIII, s.465, no:7486; Selmân-ı Fârisî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.423, no:13557, Abdullah ibn-i Ömer RA'dan;

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.31, no:4591; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.III, s.391, no:1867, Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VII, s.142, no:4108; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef,* c.II, s.251, no:3250; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.61, no:912; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.64, no:3128, 3166, 3167, 3266-3268; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.IX, s.16, no:7811-7814; RE. 87/13.

(*Kad istahyeytü min abdî, ve leyse lehû rabbün gayrî*) "Ey meleklerim, ben bu kulumdan utandım! Onun benden başka Rabbi, Mevlâsı olmadığını bildiği halde ve bana 'Yâ Rabbî!.. Yâ Rabbî!.. Yâ Rabbî!..' diye yöneldiği halde, ona icabet etmemekten ben utandım ve onu mağfiret ettim." buyurur.

Şeyh Sa'dî burada diyor ki:

"—Şu Mevlâ'nın keremine, lütfuna bakın ki, günahı kul işliyor, yapıyor; ama Allah affetmemeğe utanıyor!.."

Tabii asıl utanması gereken kul... Çünkü hatâlı, çünkü günahkâr, çünkü suçu, kabahati çok... "Ama öyle ısrarlı isteyene vermemek benim şânıma yakışmaz!" diye Cenâb-ı Hak, "Ben kulumdan utandım. O benden başka Mevlâsı olmadığını bildiği için, ben onu afv ü mağfiret ettim. Şâhit olun, onu bağışlıyorum." diyor.[163]

j. Gençlikte Tevbe Daha Güzel!

Coşan'a göre gençlikte, insanın kanı kaynarken, canı isterken, duyguları kuvvetli iken insan tevbe ederse, iyi olur. O zaman, gençliğinden itibaren ömrünü sevaplı geçirmiş olur. Uzun yıllar günahta yaşamış yaşamış da, sonradan tevbe etmiş insan gibi olmaz. Bu konuda şu hadis-i şerifi nakleder:

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:[164]

وَالتَّوْبَةُ حَسَنٌ ، وَلٰكِنَّ فِي الشَّبَابَةِ أَحْسَنُ .

(*Ve't-tevbetü hasenün*) "Tevbe güzeldir. İnsanın günahlarından dönmesi, Cenâb-ı Hakk'a yönelmesi, doğru yola girmesi güzeldir; (*ve lâkinne fi'ş-şebâbeti ahsen*) fakat gençlikte tevbe daha güzeldir."

Yaşlılıkta zaten günaha mecali kalmadığı için, tevbe etmek kolaydır. Gençlikte duygular çok kuvvetli olduğu için, tevbe etmek

---

[163] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 04. 12. 1998.

[164] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.329, no:3492; Hz. Ali RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.XV, s.1353, no:43551; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XIII, s.269, no:13086.

zordur. Onun için, genç insanın tevbe etmesinin kıymeti daha fazla, sevabı daha fazla...[165]

k. Tevbekâr Genç, Günahkâr Yaşlı

Coşan'a göre gençlerin tevbekâr olması çok kıymetli olduğu gibi, yaşlıların da günahlara devam edip, gençlere kötü örnek olması çok fena bir şey...

Bu konuda Peygamber Efendimiz'den şu hadis-i şerifi nakleder:[166]

مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ شَابٍّ تَائِبٍ ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضُ إِلَى اللهِ مِنْ شَيْخٍ مُقِيمٍ عَلٰى مَعَاصِيهِ ؛

(*Mâ min şey'in ehabbu ila'llàhi azze ve celle min şâbbin tâibin*) "Pek azîz ve pek celîl olan Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne tevbe etmiş, doğru yolda yürüyen bir genç delikanlıdan daha sevimli hiç bir şey yoktur. (*Ve mâ min şey'in ebgadu ila'llàhi min şeyhin mukîmin alâ meàsîhi*) Allah-u Teàlâ'nın, yaşına rağmen Allah'a isyanda devam eden, günahta ısrar eden yaşlı kimseden daha çok kızdığı bir şey yoktur."

Birinci cümlede, tevbekâr gencin Allah'ın en sevgili kulu olduğu belirtiliyor, ondan daha sevgilisi yoktur diye bildiriliyor. İkinci cümlede de, günahta ısrar eden ihtiyarın da, Allah'ın en çok kızdığı kimse olduğu bildiriliyor.

Demek ki, gençler Cenâb-ı Hakk'ın yolunda yürümeye gayret etmeli! Hata etmişse bile, hemen tevbe edip Cenâb-ı Hakk'ın yoluna girmeli! Onlar böyle tevbekâr olur, hatalardan, günahlardan uzak dururlarsa, çok sevap kazanacaklar, Allah'ın sevgili kulu olacaklar. Çok güzel bir şey...

---

[165] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 21. 03. 1997.

[166] İlk cümlesi: İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.IV, s.418, no:1282; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.118, no:963; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.379, no:10233; RE. 383/9.

Bir de yaşlanmış, saçı sakalı ağarmış adam, hâlâ günahta ısrar ediyor. Bu da çok çirkin bir şey!..

Neden?.. Çünkü bu kadar yaş yaşamış, eğriyi doğruyu öğrenmiş; esintili çalkantılı zamanları geçmiş, durulmuş, sakinleşmiş. Bunun hâlâ günahta ısrar etmesi, gençlere kötü örnek olması, toplum için büyük zarar, son derece kötü bir şey...

Onun için, böyle günah işleyen yaşlı kimselerin de kendi kendine:

"—Yâhu emekliliğin yaklaştı, saçın başın ağardı. Çocukların evlendi, torunlara kavuştun, karıştın. Hâlâ bu gidiş nereye? Nereye doğru gidiyorsun, nedir bu senin hâlin?.." diye ciddî ciddî sorması lâzım!

Aklını başına devşirmesi, tevbekâr olması lâzım! [167]

l. Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesilmez

Coşan'a göre, kul hatasını anladığı zaman, boynunu büktüğü zaman, tevbe ettiği zaman, Rabbü'l-àlemîn affeder. Allah'ın rahmetinden ümit kesmek yoktur. "Allah beni affetmez, affetmeyecek, mahvoldum, bittim, çaresiz bir durumdayım..." diye bir şey yok.

Bu konuda şu ayet-i kerimeyi okur:

قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ ،

إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (الزمر:٥٣)

(*Kul*) "Ey Habîbim, o mü'minlere müjdele, söyle: (*Yâ ibâdiye'llezîne esrafû alâ enfüsihim*) Ey nefislerine israf etmiş olan, yâni günah işlemiş, nefislerine zulmetmiş olan kullarım! (*Lâ taknetû min rahmeti'llâh*) Günah işledim diye Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşmeyiniz!. (*İnna'llàhe yağfiruz'-zünûbe cemîa*) Rabbü'l-àlemîn, hiç şüphe yok ki günahları toptan affeder. (*İnnehû hüve'l-gafûru'r-rahîm*) Çünkü o çok mağfiret edici, çok merhamet edicidir. Rahmeti çok engindir. Günahları çok da olsa,

---

[167] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 28. 07. 2000.

toptan affeder."[168]

Onun için, Allah CC Hazretleri'nin rahmetinden ümit kesmek haramdır. İçki içmek haram, faiz yemek haram, hırsızlık haram, şu haram bu haram... Allah'tan ümit kesmek de böyle günah, bunun gibi haram...

Coşan, bu konuda Mevlânâ'nın türbesinin duvarına asılı meşhur dörtlüğü söyler ve izah eder:[169]

بازآ بازآ، هر آنچه هستی بازآ!
گر کافر و گبر و بت‌پرستی بازآ!
این درگه ما درگه نومیدی نیست؛
صد بار اگر توبه شکستی بازآ!

Bâz â bâz â, her an çi hestî bâz â!
Ger kâfir ü gebr u putperestî bâz â!
İn dergeh-i mâ dergeh-i nevmîdî nist;
Sad bâr eger tevbe şikestî bâz â!

(*Bâzâ bâz â, her an çi hestî bâz â*) "Vaz geç, dön gel! Her ne olursan ol, o yanlış yolu bırak, dön gel!" *Bâz âmeden,* vazgeçip gelmek demek. Yâni dön, bırak gel mânâsına geliyor, rücû et mânâsına geliyor.

(*Ger kâfir ü gebr u putperestî bâz â*) "Kâfir de olsan, ateşperest de olsan, putperest de olsan, bırak o yanlış yolu, vazgeç, dön, bu hak yola gel!"

(*İn dergeh-i mâ*) Bizim şu ilâhî dergâhımız, yâni Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin dergâh-ı izzeti, (*dergeh-i nevmîdî nist*) ümitsizlik dergâhı değildir.

(S*ad bâr eger tevbe şikestî*) "Zayıflık gösterip, ayağın günaha kayıp da yüz defa tevbeni bozmuş olsan bile, (*bâz â*) yine dön, yine

---

[168] Zümer, 39/53

[169] Bu Farsça kıta Mevlânâ'nın değildir; Mevlânâ'dan önce yaşayan bir İranlı şairindir. MEC.

gel! Yine kabul eder Allah...”[170]

Coşan’a göre, bir müjdeli durum var: Kul ne kadar günahkâr olsa, Allah affedebilir.

Onun için, kul tevbe ederken günahı bırakacak; bir... Günahına pişmanlık duyacak; iki... Bir daha hiç günah işlememeğe azm ü cezm ü kasd edecek; üç...

Sonra yine hata ederse... Yâni niyeti etmemekti ama, yine ayağı kaydı, yine ayağı sürçtü, yine hata etti, yine pişman oldu, yine yüzü karardı... Yine tevbe eder, yine Allah kabul eder.

Ama bile bile, ısrarla günah işlerse, o zaman Allah sevmiyor.

Günahta ısrar ederken, günahı bırakmağa niyeti yokken diliyle tevbe eden, Rabbiyle alay eden kimse gibidir. Onun günahı çok büyük...[171]

m. Allah’ın Kuluna Karşılık Vermesi

Coşan, Allah-u Teàlâ’nın kuluna karşılık vermesi konusunda meşhur bir hadis-i şerifi nakleder. Ebû Hüreyre RA’ın rivâyet ettiğine göre, şöyle buyurmuş Peygamber SAS Efendimiz:[172]

“Allah-u Teàlâ Hazretleri buyurur ki: Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak giderim.”

Coşan, bu sözlerin mânâsını şöyle açıklıyor:

---

[170] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 02. 10. 1998.

[171] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakàtü’s-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 18. 01. 1992; Cuma Sohbeti, Akra, 22. 12, 2000.

[172] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2694, no:6970; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2067, no:2675; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.413, no:9340; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c.XI, s.479, no:6601; Neseî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.IV, s.412, no:7730; Taberânî, *Dua*, c.I, s.27, no:18; Cürcânî, *Târih-i Cürcân*, c.I, s.505, no:1029; Ebû Hüreyre RA’dan.

Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2741, no:7098; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.272, no:13899; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c.V, s.457, no:3180; Enes ibn-i Mâlik RA’dan.

Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.VI, s.254, no:6141; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.503, no:2543; Selmân-ı Fârisî RA’dan.

Mecmaü’z-Zevâid, c.X, s.323, no:17502; *Kenzü’l-Ummâl*, c.I, s.396, no:1137; *Keşfü’l-Hafâ*, c.II, s.891, no:1897; Münâvî, *el-Ehàdîsü’l-Kudsiyye*, c.I, s.15, no:12; Süyûtî, *Câmiu’l-Ehàdîs*, c.XV, s.41, no:14922; RE. 328/1.

Allah-u Teàlâ Hazretleri mekândan münezzehtir. Her yerde hâzır ve nâzır olduğu için şuradadır diyemeyiz. Zâtını bilmemiz mümkün değil. Ama, “Bana bir karış gelirse, ben bir arşın gelirim.” diyor. Sanki iki cismin birbirine yaklaşması gibi söylüyor. Neden?.. Bizim aklımız alsın diye... Allah-u Teàlâ Hazretleri bize meseleleri anlatmak için böyle buyuruyor.

Buradan çıkan mânâ ne?..

“—Kulum bana biraz yaklaşma gayreti gösterirse, yâni bana iyi kulluk etmeğe yönelirse, tevbe ederse, iyiliğe yönelirse; ben ona çok daha fazla lütfederim.” demek.

“—O az bir şey yapınca, ben ona lütfumu, keremimi, rahmetimi fazla fazla ihsân ederim, saçarım!” demek.

“—O bana kavuşmak için, benim rızamı elde etmek için ufacık bir gayret, bir kıpırdama gösterirse, ben de ona fazlasıyla lütuf kapılarımı açarım, umduğunu fazlasıyla ona ihsân ederim.” demek.

Onun için, şairin birisi demiş ki:

Rahmeteş râ bahâ ne-mihûyed;
Belki u râ bahâne micûyed.

“Allah rahmeti için bahâ istemiyor, bedel istemiyor; belki o bahâne arıyor.” Sen bir güzel davranışta bulun, onu bahâne edip rahmet edecek. Yâni, bir bahâne olunca, lütfunu bol bol ihsân ediyor.

Onun için, bize düşen, bu gafleti bir tarafa bırakıp Allah-u Teàlâ Hazretleri’ne yönelip, Allah-u Teàlâ Hazretleri’ne gönlümüzü tam bağlayıp, hüsn-ü zannımızı yöneltip, Allah-u Teàlâ Hazretleri’nin lütfuna muntazır olmaktır.

Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle yapan kullarına, lütuflarını, onların gayretleri ile kıyas edilemeyecek kadar kat kat fazla ihsân edecektir.[173]

---

[173] Coşan, Mahmud Es’ad, Hadis Sohbeti, İskenderpaşa Camii, 28. 02. 1982.

V. MAHMUD ES’AD COŞAN’IN UZLET ANLAYIŞI

Coşan’a göre *uzlet*, kendisini insanlardan çekmek veya kendisinin öteki insanlara zararı dokunmasın diye bir kenara çekilmek demektir. *Azele* kökünden, *azletmek* veya *uzlet etmek* diye iki masdarı vardır.

Azletmek, bir yüksek memuru görevinden ayırmak demek oluyor. “Padişah hazretleri sadrazamı makamından azleyledi.” diyoruz, yâni ayırdı demek.

“Kişi uzlet etti.” diyoruz. Yâni, kendisini insanlardan ayırdı, bir kenara çekildi demek oluyor.

Hocamız Mehmed Zâhid Kotku Rh.A de, dervişler i’tikâfa girerken:

“‘—Ben şuraya kendimi kapatayım da, insanlara zararım olmasın. Şerrimi, zararımı insanlardan çekmiş, almış olayım!’ diye niyet edin!” derdi.

Tabii bu tevazu oluyor. “Ben gireceğim de, kemâlât-ı ahlâkıyyeye, mâneviyyeye sahip olacağım da evliyâ olacağım!” filan diyerek girmek başka; bir de, “Ben aciz naçiz kul bir kenara çekileyim de, başka insanlara zararım olmasın.” diye girmek, tevazu dediğimiz şeye daha uygun olduğundan böyle niyet ettirir, böyle alırdı i’tikâfa... O da bir mânâ tabii.

a. Uzletin Faydası

Coşan’a göre uzlet, insanlardan tamâmen kopmak, toplumdan tamâmen uzak kalmak, her şeyden kesilmek değildir. Bu insanı mahveder. Tamamen uzlet insanı köreltir, kabiliyetlerini köreltir ve zararlı olur. Topluma da zararlı olur. Çünkü herkes uzlet ederse, toplum olmaz. Yâni kum taneleri gibi olur. Çimento ile böyle karışık kum tanelerinin beton olduğu gibi, toplumun sapasağlam olması lâzım! Bu da müslümanın topluma ait görevlerini yapmasıyla olur.

Onun için, tamamen uzlet yoktur. Muvakkat bir zaman için,

kendini anlamak, tanımak için, kemâlâtı kazanmak için, nefsini terbiye etmek için, ahlâkını güzelleştirmek için, kalbini nurlandırmak için, ma'rifetullaha ermek için, böyle bir çalışma gerekiyor.

Hani öğrenciler öğrenciliklerini yapıyorlar da ondan sonra iş hayatına atılıyorlar. Birtakım çalışmalar, hazırlıklar yapılmadan bu işler yapılamıyor. Hayatın Allah'ın rızasına uygun geçmesi için de, bir uzlet terbiyesi alması lâzım insanların...[174]

Coşan'a göre halvet kırk gün yapılabildiği gibi, Ramazan'da hiç olmazsa on gün de yapılabilir. Ramazan'ın son on gününde yapılan halvete *i'tikâf* denir.

Evinden camiye gelir, camide yatıp kalkar, az uyur. Tabii, oruç da var Ramazan'da. Kimseyle de konuşmaz, zikre, ibadete devam eder. O da var... On gün oluyor. Tabii, kırk gün değil ama o da güzel bir şey. Ramazan'da bunu birçok kardeşlerimiz el-hamdü lillâh yapıyorlar, Allah kabul eylesin...

Biraz da insanlardan geri çekiliyorlar, *el-ünsü bi'llâh*'ı öğreniyorlar. Allah-u Teàlâ Hazretleri'yle ünsiyet etmenin, mahremâne dostluk eylemenin lezzetlerini tadıyorlar.

O mânevî âlemin zevkleri tariflere sığmaz. Evliyâullahtan bir zât-ı muhterem tebessümle demiş ki:

"—Padişahlar bizim bu mânevî zevklerimizi bilselerdi, bunları elimizden almak için, üstümüze orduyla gelirlerdi."

Allah'la ünsiyet etmek güzel de, bunun aksi:

اَلْإِسْتِئْنَاسُ بِالنَّاسِ ، مِنْ عَلَامَاتِ الْإِفْلَاسِ .

(*El-isti'nâsü bi'n-nâs, min alâmâti'l-iflâs.*) "İnsanlarla ülfete alışmak, insanlar olmadan yalnız durunca yapamamak, bunlar iflasın alâmetidir." denilmiş.

Halbuki uzletin, yalnızlığın insana sağladığı faydalar o kadar büyük ki… İnsan böylece ıslah oluyor. İnsan böylece gerçekleri öğreniyor. İnsan böylece mütefekkir oluyor. İnsan böylece àrif oluyor. İnsan böylece Yunus Emre gibi oluyor, Mevlânâ gibi

---

[174] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 03. 11. 1995.

oluyor, İbrâhim Hakkı Hazretleri gibi oluyor. Onlar çok büyük zirveler, yâni muazzam insanlar.

İşte bu eğitimle olduğu için, insanların münasip bir şekilde, tecrübeli bir mürebbînin emrinde bunu yapmaları lâzım!

b. Peygamber SAS'in Uzleti

Coşan'a göre, esas itibariyle İslâm cemiyet dinidir, cemaat dinidir, topluluğa önem verir. İnsanların bir arada oturmasına, konuşmasına, bilişmesine, tanışmasına, dost olmasına, beraber çalışmasına çok büyük önem verir. Topluluğu koruyucu her türlü güzel emirlere, kanunlara sahiptir. Bu bakımdan İslâm'ın en önemli özelliklerinden birisi, sosyal yönü çok kuvvetli olan bir din olmasıdır diyebiliriz. Fakat bunun yanında yine, uzlet denilen bir mesele de mevcut.

Hatta bu nereden, nasıl oluyor diye, şöyle bir düşünecek olursak: Biliyorsunuz Peygamber SAS Efendimiz bu uzlet denilen hali bir müddet kendisi, kendi isteğiyle yaşamış. Hatta tarih kitaplarında, sîret kitaplarında, Peygamber Efendimiz'in hayatını anlatan kitaplarda, "Peygamber Efendimiz SAS'e peygamberlikten önce uzlet sevdirildi." buyruluyor. Yâni demek ki, yalnız kalmayı istemeye başlamış cân u gönülden. Onun için de biliyorsunuz, Peygamber SAS Efendimiz Hıra Mağarası'na çekilirdi.

Hacca gidenlerin bir kısmı Hıra Dağı'nı görmüşlerdir. Hıra Dağı, Mekke-i Mükerreme'den Mina'ya giden yol üzerinde. Mina'ya doğru giderken solda kalan, ovanın ortasında dik bir dağdır. Ama çok sivri bir dağdır. Ben arkadaşlarla konuşurken, tepesi Mevlevî külahı gibi derdim. Hakikaten ortada birden sipsivri yükselen bir dağ... Tabii insanın gücüne, kuvvetine göre kırk beş dakikada, bir saatte, bir buçuk saatte tırmanılabiliyor. Çok yalçın bir kayalık dağ...

Ta yukarısına çıktığınız zaman, orada Peygamber SAS Efendimiz'in uzlet eylediği mağarayı görebiliyorsunuz. Çok nefis bir yer. Böyle bir kayanın yarığı, içeriye doğru gittikçe incelerek gidiyor. Oraya oturduğunuz zaman kıbleye doğru, tabii yarığın öbür tarafına insanın ulaşması mümkün değil. Çünkü gittikçe

daralarak gidiyor. Fakat oradan bu tarafa, (*aircondition*) gibi çok güzel, püfür püfür hava geliyor. Çevresi sıcak olmasına rağmen, oradan çok serin, güzel bir hava geliyor. Çok tatlı, güzel bir mekân...

Tabii, insanların oraya gelmesi çok zor... Yâni, sıradan insanların şuraya uğrayayım demesi mümkün değil, çok yalçın olduğu için... Bayağı bir zahmetle çıkıldığı için, Peygamber Efendimiz orayı seçmiş ki, kimsenin kendisine gelip de, "Ne yapıyorsun burada, nasılsın, iyi misin?" diye huzurunu bozacak bir durum bahis konusu değil. Hatice Validemiz RA bazen ona yemek götürürmüş. Bazen kendisi gelir, yemeği alır, götürürmüş. Orada, günlerce yalnız başına o mağarada kalırmış.

Mağaranın sol tarafında, yere böyle yatay olarak konulmuş gibi olan güzel bir taş var, büyükçe de bir taş. Şöyle aşağı yukarı iki metre eninde, üç-üç buçuk metre boyunda gibi... O kadar düz konulmuş ki, o kadar muntazam konulmuş ki... Tabii orada bir kayayı böyle koymak beşerin işi değil, Allah nasib etmiş, öyle yaratmış, öyle eylemiş. Oraya durduğunuz zaman, bütün ova ayağınızın altında... Bir de Harem-i Şerif görülüyordu benim çıktığım zaman. Şimdi yüksek binalar yapıldı belki görülmez ama, Kâbe-i Müşerrefe'nin olduğu yer, oradan direkt baktığınız zaman görülüyordu.

Çok şâhâne, güzel bir yer. Manzarası tariflere sığmaz. Bir geminin en üst, ön tarafı gibi böyle her taraf ayağının altında... Efendimiz oraya gidip, orada günlerce yalnız kalıp, o yıldızlı, pırıl pırıl, berrak Hicaz seması altında ne güzel geceler geçirmiştir. İnsan anlayabiliyor.

Onun öyle Hıra Mağarası'na gitmesini gören kavmi, yâni Kureyş, Mekke ahâlisi demişler ki:

عَشِقَ مُحَمَّدٌ رَبَّهُ

(*Aşıka muhammedün rabbehû*) "Muhammed Rabbine aşık oldu, ondan yapıyor bunu."

Tabii, Peygamber SAS Efendimiz'in Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne karşı bağlılığı, kulluktaki derecesi tariflere sığmaz.

Elbette öyle, elbette àşık-ı sàdıkı Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin... Ama daha peygamber olmadan, böyle bir uzlet kendisine sevdirilmiş ve günlerce böyle tenha, böylesine tenha, böylesine güzel bir yerde, böylesine tefekküre açık bir yerde kalmış Peygamber SAS Efendimiz

Tabii Peygamber Efendimiz nümûne-i imtisâlimiz olduğundan, yâni model insan, örnek insan olduğu için, büyüklerimiz de aynı şekilde, kâmil bir insan olmak için böyle yapmak gerektiğini düşünmüşler. Zaten Peygamber SAS Efendimiz'in hadis-i şerifleri de var. Buyuruyor ki:

"—Kim ihlâs ile zamanını, kırk gün Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne tahsis ederse, gönlünden lisânına rahmet pınarları şırıl şırıl akmaya başlar." diye hadis-i şerîfler var, rivayetler var.

Sonra, Kur'an-ı Kerim'de Mûsa AS, o da Allah'ın bir peygamberi. Ona ve bizim Peygamberimize salât ü selâm olsun... O da Tur Dağı'nda otuz gün kaldı. On gün daha ilavesiyle, kırk gün kaldı. O da Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği için:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ (الأعراف:١٤٢)

(*Ve vâadnâ mûsâ selâsîne leyleten ve etmemnâhâ bi-aşrin*) "Mûsâ AS'a otuz gece vâde verdik ve ona on gün daha ilâve ederek kırka tamamladık."[175] diye Kur'an'da bildirildiği için, bu Kur'an'ın işareti olmuş oluyor. Büyüklerimiz bu işareti kavramışlar ve bu çalışmayı kendi hayatlarında yapmışlar.

Kırk gün olduğu için, buna Arapça *erbaîn* derler. *Erbaîn*, yâni kırk demek. Kırk rakamının adı. Farsça'da kırk *çil*'dir. *Çihil* veya *çil*... Kırk günlük mânâsına *çile* demişler. Bir de insan işte böyle yalnız kalarak, uzlette yalnız kalarak çalıştığı için, *halvet* de demişler. Bu halvet çalışması gerekiyor, yapılıyor. Çünkü en kıymetli ibadet tefekkürdür.[176]

---

[175] A'raf, 7/142

[176] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.III, s.68, no:2688; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.157, no:4647; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.38, no:836; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *el-Vera'*, c.I, s.122, no:216; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.VI, s.240; İbn-i

لاَ عِبَادَةَ كَالتَّفَكُّرِ (طب. هب. والقضاعي عن علي)

(*Lâ ibâdete ke't-tefekkür.*) "Düşünmek kadar şerefli, kıymetli, sevaplı bir ibadet asla yoktur. Tefekkür etmek, düşünmek çok sevaplı bir ibadettir." buyruluyor.

Hatta, "Bir miktar tefekkür, bir saatlik tefekkür bir senelik ibadetten daha hayırlıdır." diye rivâyet var. "Bir saatlik tefekkür altmış yıllık ibadetten daha hayırlıdır." diye rivâyet var. Bunlar tabii tefekkürün cinsine, güzelliğine, derinliğine, tesirliliğine göre, sevabı farklı olur.

O tefekkürün olması için de, insanın biraz gürültüden, patırtıdan, kalabalıktan ayrılıp, sakin bir yerde başını dinlemesi gerekiyor.

c. Cemaatle Beraber Olmak

Cemaat ne demek?.. Topluluk demek, toplum demek... İnsan camiye gidecek, camideki toplumla namaz kılacak, ana cemaate devam edecek.

Coşan'a göre, "Sürüden ayrılanı kurt kapar!" dedikleri gibi, cemaatten ayrılan da zarar görür. Bir takım iyilikleri öğrenemez, birtakım kötülüklerden korunamaz diye, toplum hayatını teşvik ediyor İslâm...

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:[177]

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْكُنَ بِحُبُوحَةِ الجَنَّةِ فَلْيَلْزَمِ الجَمَاعَةَ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ

Hibbân, *Mecrûhîn*, c.II, s.306, no:1014; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.V, s.179, no:7889; Hz. Ali RA'dan.

İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Vera'*, c.I, s.122, no:216; Hz. Hasan RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.163, no:44135, 44136; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.2039, no:3038; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XVI, s.446, no:17233, 17253; RE. 482/3.

[177] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.536, no:5673; *Müsnedü'ş-Şâfiî*, c.I, s.244, no:1207; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.277, no:451; Hz. Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.207, no:1033; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.V, s.406, no:9140; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.385, no:22421; RE. 424/5.

مَعَ الْوَاحِدِ ، وَهُوَ مَعَ الاِثْنَيْنِ أَبْعَدُ (الديلمي عن ابن عمر)

(*Men serrahû en yesküne buhbûhate'l-cenneh*) "Cennetin ortasında mesken tutmak, sâkin olmak, oturmak kimin hoşuna giderse, kimi memnun ederse, sevince gark ederse; (*felyelzemi'l-cemâah*) cemaate devam etsin, cemaatten ayrılmasın, cemaate yapışsın, sarılsın!"

(*Feinne'ş-şeytàne mea'l-vâhid*) "Çünkü şeytan tek insanla beraber olur." Yâni, şeytan bir insanı tek olarak gördüğü zaman, yanına yanaşır, vesvese verir. İçine kötü duyguları aşılamağa çalışır. Onu kötü yollara çekmeğe çalışır, günah işletmeğe çalışır. (*Ve hüve mea'l-isneyni eb'ad*) Ama, iki kişi oldu mu, onlardan uzak durur." Bu ne demek?.. İki müslüman bir araya geldi mi, birbirlerine dînî bakımdan yardımcı olurlar demek.

İslâm'a göre, şehirlerde oturmak daha kıymetli sayılıyor. Tek başına tenhalarda, dağ başlarında oturmak makbul sayılmıyor. Hattâ bir hadis-i şerifte Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[178]

مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا (ق. حم. د. ت. عن ابن عباس)

(*Men sekene'l-bâdiyete cefâ*) "Kim böyle tenhalarda, yalnız yerlerde, köyde filân yaşarsa, orada mesken tutarsa, katılaşır. Yâni duyguları azalır, yüreğinin yumuşaklığı gider, katı yürekli bir insan olur."

Hakîkaten öyle... Şehirde oturan bazı kimseleri ben tanıyorum, daha tenha bir yere gittiği zaman; köyde oturan bir kimse de daha tenha bir yere, yalnız bir yere gittiği zaman, zamanla duyguları, iç

---

[178] Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.523, no:2256; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.124, no:2859; Neseî, *Sünen*, c.VII, s.195, no:4309; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.357, no:3362; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.X, s.101, no:20040; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.154, no:4821; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IV, s.72; Buhàrî, *Târih-i Kebîr*, c.IX, s.70, no:649; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XV, s.406, no:41588; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.253, no:2499; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.401, no:4821; RE. 424/6.

alemi kararıyor ve zayıflıyor. Onun için, şehirde oturmak tavsiye edilmiş. Şehirde ilim var, topluluk var, cemaat var, bir şeyler öğrenmek var, insanların birbirleriyle yardımlaşması var. İslâm'da bu makbul tutulmuş.

Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz buyurmuş ki: [179]

مَثَلُ الْمُؤْمِنَيْنِ إِذَا الْتَقَيَا ، مَثَلُ الْيَدَيْنِ يَغْسِلُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرٰى

(ابن شاهين عن أنس)

(*Meselü'l-mü'mineyni ize'ltekayâ, meselü'l-yedeyni yağsilü ihdâhüme'l-uhrâ*) "Birbiriyle karşılaşan iki müslümanın misali, biri diğerini yıkayan iki el gibidir. Eller nasıl birbirlerini yıkıyorsa, müslümanın da birisi ötekisine fayda sağlar."

Hani sabunu elimize alıyoruz, iki eli birbirine ovuşturarak, elin içini, dışını, parmak aralarını, her yeri güzelce köpürtüp, tertemiz elimizi yıkıyoruz. Tek elle insan elini yıkayabilir mi?.. Yıkayamaz. Ne avucunun içini yıkayabilir, ne dış tarafını yıkayabilir. Hani düşünelim ki, bir insanın bir eli var, ikinci eli yok... O zaman, o elinin tam yıkanması mümkün olmayacak. İki el oldu mu, birbirini yıkar.

İki müslüman da bir araya geldi mi, birisi ötekisini yıkayan iki el gibi olurlar, birisi ötekisine fayda sağlar. Günahlarını affettirirler. İyi şeyleri beraber yapmakta teşvikçi olurlar, hatırlatıcı olurlar:

d. Uzlet Eğitim İçin Gerekli

Coşan'a göre, tasavvufta ilerlemek için bildirilen şartlardan birisi de uzlettir. Bir insanın tasavvufî eğitiminde uzlet gerekli... İnsanlardan ayrılacak; kalabalığın gürültüsünden, patırtısından, lafından, dedikodusundan, kendisini meşgul etmesinden,

---

[179] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.IV, s.132, no:6411; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.
İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXI, s.444; Selmân-ı Fârisî RA'dan.
Câmiü'l-Ehàdîs, c.XIX, s.386, no:21028; RE. 392/1.

kendisini günaha sokmasından, bulaştırmasından bir kenara çekilecek; kendi tasavvufî eğitimini tamamlamağa çalışacak. Kendisinin içini dinlemesi için, böyle bir yalnızlık şart...

Onun için, *halvet* denilen veyahut kırk gün devam ettiği için Arapça *erbaîn* denilen; yahut Farsça *çil* veya *çihil* kelimesi kırk demek olduğundan çile denilen, yâni kırk gün süren ibadet demek olan, bir eğitim usûlü vardır. Derviş işinden gücünden, eşinden, ailesinden, kalabalıktan alınır şeyh tarafından; tenha bir yere sokulur. Bu bir caminin bu iş için hazırlanmış hücresi, odası olabilir veyahut daha başka bir tenha yer olabilir.

Meselâ Kastamonu'da, Halvetiyye Tarikatı'nın büyüklerinden Şeyh Şa'bân-ı Velî Hazretleri'nin camisi var... O Şeyh Şa'bân-ı Velî Hazretleri'nin camisinin arka tarafı ahşap, çok güzel, sevimli... Arka tarafta, üç kat, küçük küçük, tavanı alçak tek kişilik odalar var. Müteaddit, yirmi otuz tane var arka tarafta... Belki alt tarafta da var, bilmediğimiz miktarda...

Oralara sokuyor dervişleri Efendi Hazretleri... Namaza çıkıyor, abdest alıyor ama, kırk gün orada kimseyle görüşmeden tenhada, tek başına böyle bir eğitim görüyor. Hocası geliyor, nasihat ediyor, konuşuyorlar; o ayrı... Halvetin içindeki eğitimin incelikleri ayrı ama, kırk gün camiden çıkmıyor, evine gitmiyor, kimseyle konuşmuyor, sohbet etmiyor; böyle bir eğitim geçiriyor.

Tabii insanın iç aleminde ilerlemesi için, iç aleminin cihazlarını parlatıp çalıştırması için, mânevî yolculuğunda, seyr-i sülûkunda ilerlemesi için bu şart...

Yalnız kaldı mı insan, Kur'an öğrenebilir, zikir yapabilir, kitap okuyabilir, kitap yazabilir.

Kur'an ezberleyecekse bir insan, bir sayfayı kaç defa okuması lâzım!.. Tefsir okuyacaksa, daha başka bir şey yapacaksa, saatler lâzım!.. Hocalık yapacaksa, talebesiyle meşgul olması lâzım!.. Hep bunlar zaman istiyor.

Onun için, uzlet, yâni boş zaman ve tenhalık büyük bir nimettir. Yâni hayatını boş geçirmemek isteyen, Allah'ın rızasını kazanmak isteyen insan için; hem ilim öğrenmek için bir fırsattır, hem ibadet için bir fırsattır. Çok büyük bir nimettir.

Eskiler bu uzleti sevmişler. Onun için tenhalara çekilmişler, şöhretten kaçınmışlar. Camilere, tekkelere kapanmışlar. Böyle vakitlerini Allah'ın rızasına uygun geçirmeğe çalışmışlar.

Bunlardan bizim çıkartacağımız ders: Yalnızlığın bir nimet olduğunu ve bir büyük fırsat olduğunu unutmamak; zamanımızı en güzel şekilde değerlendirmek... Elimizde kitap varsa, kitap okumak; hiç bir şeyimiz yoksa, tesbih çekmek, dua etmek... Kur'an-ı Kerim ezberlemek, birisine bir şey öğretmek suretiyle o zamanı değerlendirmeğe, sevapla geçirmeğe gayret etmek lâzım!..[180]

Coşan'a göre, insanların arasına insan ancak iki ana sebeple çıkar: Bir; onlardan istifade etmek için çıkar. Kendisinin din, iman ve sevap bakımından bir şey kazanacağı yere gider. İnsanların ilim meclislerine gitmeleri, namaz için camiye gitmeleri, zikrullah için bir yerde toplanmaları... gibi.

Bir de istifade ettirmek için, nasihat etmek için çıkar. Gafillere, cahillere hakkı söylemek için gider. Falanca yere gidiyor nasihat ediyor, filanca yere gidiyor nasihat ediyor, "Böyle etmeyin, şöyle yapmayın!" diyor. Kahvehaneye giriyor, "Burayı bırakın, camiye gelin!" diyor meselâ.

Bu iki sebep olmadığı zaman, insan evinde durup kitap okumalı; Kur'an okumalı, ezberlemeli, tefsir okumalı, hadis okumalı!.. Başı dinç olur, dini sâlim olur, gönlü rahat olur, bedeni rahat olur, gamı az olur.[181]

Coşan'a göre, bazı kimselerin uzlete çekilmesi ve ibadet etmesi, birtakım çalışmaları tamamlayıp belli bir sonuca ulaşmak içindir. Devamlı tavsiye edilen bir şey değildir, eğitim içindir.

Üniversiteler genellikle şehirden uzak bir yerde kuruluyor, kampüsleri oluyor. Hani şehrin eğlencesinden, öğrenciyi çalışmaktan alıkoyacak engellerden uzaklaşılsın diye... Hattâ çocuk bir imtihana hazırlanacağı zaman, odasına kapanıyor. Yâni, evdeki insanlardan bile ayrılıyor. Bu bir eğitim için yapılıyor.

Bir şeyi başarmak için bir müddet uzlet, yâni yalnızlığa

---

[180] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 10. 10. 1992.
[181] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 01. 08. 1992.

çekilmek vardır, olur, doğrudur. Hakîkaten insan böyle bir yalnız yere, halvete çekilirse, uzlete çekilirse, bir müddet eğitim görürse; o zaman gönlü nurlanır, o eğitimin sonunda iç alemi ilerler, aydınlanır ve güzel sonuçlara ulaşır. Tabii, bu müstesnâ... Ama insan devamlı toplumdan kaçarsa, insanlardan kaçarsa, tenhalarda durursa, bu doğru değil... İslâm bunu istemiyor; cemaati, toplumda beraberce yaşamayı teşvik ediyor ve yalnız, tek kalmayı uygun görmüyor.[182]

[182] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 21. 06. 1996.

VI. MAHMUD ES’AD COŞAN’IN ZÜHD ANLAYIŞI

Coşan’a göre *zühd*; dünyayı gözünde büyütmemek, dünyaya kıymet vermemek, dünyaya meyletmemek; ahireti düşünmek, ahiret için çalışmak... Tok gözlü olmak, aç gözlü olmamak, hırslı olmamak...[183] Dünya sevgisinin insanın kalbine yerleşmemesi demek...

Bir hadis-i şerifte:

حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ .

(*Hubbü’d-dünyâ re’sü külli hatîetin*)[184] “Dünyayı sevmek bütün kötülüklerin kaynağıdır, başıdır, esasıdır.” buyrulmuştur.

Sonra Coşan dünyayı anlatır:

Dünya dediğimiz, bu yerküre demek değildir. Yaşadığımız hayatta insanın kalbini çelen şeylerdir dünya... İnsan burasını gàye edinirse, burası için çalışırsa, sırf burayı severse; öbür tarafı, *öteki dünya* dediğimiz ahireti unutursa, işte bu sevgi makbul bir sevgi değildir.

Ayet-i kerimede bildiriliyor ki:

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَ الْبَنِينَ وَ الْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ، ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ، وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ (آل عمران:١٤)

---

[183] Coşan, Mahmud Es’ad, İsveç, Stockholm, 09. 05. 1997.

[184] Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.VII, s.338, no:10501; Hasan-ı Basrî Rh.A’ten.

Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.VI, s.388; İbn-i Asàkir, *Târih-i Dimaşk*, c.IIIL, s.428; Hz. İsÂ AS’dan.

Kenzü’l-Ummâl, c.III, s.192, no:6114; *Keşfü’l-Hafâ*, c.I, s.412, no:1099; *Câmiü’l-Ehàdîs*, c.XXXXI, s.326, no:45030.

(*Züyyine li'n-nâsi hubbü'ş-şehevâti mine'n-nisâi ve'l-benîne ve'l-kanâtîri'l-mukantarati mine'z-zehebi ve'l-fiddati ve'l-hayli'l-müsevvemeti ve'l-en'àmi ve'l-hars*) "Nefsânî arzulara, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. (*Zâlike metâu'l-hayâti'd-dünyâ*) Bunlar dünya hayatının geçici nimetleridir. (*Va'llàhu indehû hüsnü'l-meâb*) Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır."[185]

Bu sayılan şeyler dünyada kalan şeyler, ahirete gitmeyen şeyler... İnsan malını mülkünü, parasını, markını ahirete götüremiyor. Burada kalıcı, fâni şeyler... İnsanın asıl hedefi ahiret olmalı, bu dünyaya karşı zühd sahibi olmalı!..

"—Dünya benim için önemli değil, mühim olan Allah'ın rızası... Benim için para mühim değil, benim için mevkî, makam o kadar önemli değil! Ben günah işleyip de o parayı kazanacağıma, kazanmam daha iyi... Günah işleyip de, can yakıp da, zulmedip de o mevkîye çıkacağıma, çıkmam daha iyi..." diye düşünmeli! [186]

a. Zühd Nedir?

Coşan, zühdle ilgili şeyleri topluca ihtiva eden bir hadis-i şerifi nakleder. Burada Peygamber SAS Efendimiz zühdü maddeler halinde tarif eder:[187]

1. "Allah'ın sevdiği şeyi senin sevmen; Allah'ın buğz ettiği, kızdığı şeye senin de buğz etmendir."

Zühd, dünyaya aldırmamak ama, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını düşünmek... Allah'ın sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemek. Cenâb-ı Hak neyi sever?.. Merhameti sever. Merhametli olmak... Neyi sevmez?.. Yalanı sevmez. Yalanı bırakmak... Neyi sever? Yardımseverliği sever. Neyi sevmez? Cimriliği sevmez. Cimriliği bırakmak...

Allah mü'mini sever, kâfiri sevmez. Allah-u Teàlâ Hazretleri dürüst insanı sever, yalancıyı sevmez. Allah-u Teàlâ Hazretleri

---

[185] Âl-i İmran, 3/14

[186] Coşan, Mahmud Es'ad, Almanya, Münih, 15. 03. 1997.

[187] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.300, no:3365; Ebû Hüreyre RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.III, s.379, no:6191; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.204, no:12935; RE. 212/3.

mazlumu sever, zâlimi sevmez... Çoğaltabiliriz, sonsuz misaller bulunabilir. Ama bu esas çok önemli: Allah'ın sevdiğini sevmek, Allah'ın buğz ettiğine buğz etmek... Zühd budur işte...

2. "Dünyanın haramından kaçınır gibi, helâlinden de sakınmandır. Çünkü helâli hesaptır, haramı azaptır."

Dünyalığın haramı mutlaka azaptır. "Sen, bu haram parayı, rüşveti, hırsızlığı, zulmü yaptın, gasbı yaptın?" diye elbette onun azabı olacak, korkunç azabı olacak... Azap bir kelime ama onun ne kadar korkunç olduğunu cehenneme düşenler bilecekler, görecekler.

Dünyalığın helâlinin de hesabı vardır. "Nereden kazandın?.. Kazandığının zekâtını verdin mi? Vazifelerini yaptın mı, cihada harcadın mı?.. Doğru yerlere mi sarf ettin, gösterişe, alkışa mı sarf ettin?.." diye bunları hep soracak Cenâb-ı Hak. Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda, hesap vermek de zordur.

Onun için, zâhid olan kimse dünyalığın helâlinden bile sakınır, titizlenir, haramından sakındığı gibi...

3. "Kendine acıyıp merhamet ettiğin gibi, bütün müslümanlara merhamet etmendir."

Herkesi kendin gibi düşün! Sana bir kötülük yapılmasını istemediğin gibi, sen de bir başkasına kötülük yapma!.. Bu çok önemli bir ahlâk kuralıdır. Kendisini düşündüğü gibi, bütün müslümanları düşünecek.

4. "Haram sözlerden kaçındığın gibi, bir fayda getirmeyecek olan boş, faydasız, anlamsız konuşmalardan da uzak durmandır."

Müslüman biraz sükûtîdir, susması çoktur. Haramdan kaçındığı gibi, mâlâyâniden de kaçınır.

5. "Kokuşmuş ve kokusu şiddetlenmiş bir leşi yemekten uzak durduğun, sakındığın gibi, çok yemekten uzak durmandır."

Bu da işte çok kimsenin yapamadığı bir şey... Yemekler güzel, imkânlar çok, kesede para var, buzdolabında çeşit çeşit nimetler var, masaya çeşit çeşit şeyler konuluyor. Gel de çok yemekten sakın!.. Biraz zor bu devrin insanı için.

Çünkü bu devirde, bizim ülkelerimizde nimet çokluğu var.

Nimete şükredilmiyor, nimetler bol bol yeniliyor, çok çok yeniliyor. Nefis besleniyor da, vazifeler düşünülmüyor.

Tabii bu devirde de, yine açlıktan kırılanlar da var. Afrika'da, Orta Asya'da, Hindistan'da, Pakistan'da, dünyanın bazı yerlerinde, Balkanlar'da, Kafkasya'da nice nice acı çeken insanlar, ızdırab çeken insanlar var.

6. "Dünyanın servetinden, süs ve zînetinden sakınman, ateşten uzak durur gibi uzak durmandır."

7. "Dünyada emelini kısa tutmandır. İşte bunları yapmak, asıl zühd budur." diye Efendimiz sonunda bir daha te'kiden, "İşte zühd, bu saydıklarımdır!" diye buyurmuş.

Emel; ümit demek... *Tûl-i emel*, insanın yaşamının çok uzun olacağını, ölümünün geç olacağını sanması... Bu düşünce insanın tevbe etmesini, yola gelmesini, tevbeden sonra da iyi kul olup, Cenâb-ı Hakk'ın razı olacağı güzel işler yapmasını engelliyor.

Ama hemen öleceğini bilse; meselâ, amansız bir hastalığa, doktorların çare bulamadığı bir derde düşmüş bir insan... Artık günleri sayılı, kendisi de biliyor. Böyle bir insanın hali nasıldır?.. Tevbe eder, günahlardan sıyrılır, borçlarını öder, hakları olan kimselerle helalleşir, âhirete hazırlanır.

O halde insan emelini kısa tutacak, "Ya hemen ölüverirsem?" diyecek ve hazırlığını ona göre yapacak. Zâhidlik bu...[188]

b. Zühdün Aslı

Coşan'a göre dünyaya aldırmamak, dünyalığa önem vermemek, istememek zühddür. Dünya sevgisi, dünyalık hırsı insanları her hataya sürükler.

Onun için, gönlünde onlara rağbet olmayacak mü'minin... Dünya mı, para mı, pul mu, mevki mi, makam mı?.. İtecek hepsini bir tarafa... "Benim arzum bunlar değil, ben Allah'ın rızasını istiyorum!" diyebilecek. Dünyalığın hepsine karşı tok gözlü olacak; aldırmaz, istemez, rağbet etmez hali olacak.

Pekiyi insan bu hale nasıl gelir? Nedir bunun aslı, esası, kökü?.. Bu istenilen bir şey ama, biz öyle miyiz?.. Hepimiz para

---

[188] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 14. 07. 2000.

peşindeyiz, pul peşindeyiz, çalışma peşindeyiz, mevkî peşindeyiz, makam peşindeyiz, dünya sevgisi içimizde... Bunun aslı, esası, kökü nedir?..

Fudayl ibn-i Iyad Rh.A buyurmuş ki:[189]

أصل الزهد الرضا عن الله تعالى.

(*Aslü'z-zühdi er-rıdâ ani'llâhi teàlâ*) "Zühdün aslı, esası, kökü Allah'tan râzı olmaktır." Yâni Allah'ın her hükmüne râzı olan, kazasına, kaderine râzı olan zâhid olur, pervâsız olur, yürüyüşünde efe olur. Öyle ona buna eyvallah etmez... Hakikî zâhid olma vasfına böyle bir insan erişebilir.[190]

c. Dünya Hırsının Kötülüğü

Coşan'a göre, dünyayı istemeyip ahireti isteyene Allah dünyalığı veriyor. Allah'ın àbid, zâhid, sevgili kuluna, dünya köle gibi hizmet ediyor. Ahireti unutup da, dünyalığı elde etmek isteyene, Allah dünyalığı vermiyor ve onu köle gibi kullandırıyor.

Peygamber SAS Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuşlar:

Allah-u Teàlâ Hazretleri dünyaya dedi ki:

"—Ey dünya, ey dünyalık, ey mal, mülk, mevkî, makam vs... Sana haris olan insana kendini haram eyle, eline geçme! Hırslı insan seni elde edemesin, ona gitme!

Sana karşı zâhidâne davranan, sırt döndüren, Allah'ın rızasını düşünen, ahireti kazanmak için dünyaya önem vermeyen àbid, zâhid insanların eline girmeğe çalış, onlara git!

Sana karşı haris olan insanı sen köle gibi kullan! Sana karşı zâhid olan kimseye de hizmet eyle." diye vahyetti.

Tarih boyunca àbidlerin, zâhidlerin, Allah'ın sevgili kulu, halis muhlis büyük zâtların, evliyâullahın hayatları okunursa, onların yaşam tarzları incelenirse, bu gerçek görülür. Hakîkaten dünyaya kıymet vermemişlerdir, ölümü göze almışlardır, Allah'ın rızasını

---

[189] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.10/8, Kahire, 1986.

[190] Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 16. 12. 1991.

kazanmak istemişlerdir.

Ecdadımız ortada... Bu diyarlara niçin gelmiş dedelerimiz Orta Asyalardan, Orta Doğulardan?.. Allah'ın dinini yaymak için, Allah yolunda şehid olmak için... Allah hem onlara ömür vermiş, hem mal mülk vermiş, hem bu koca diyarları vermiş. Biz de onlara verilen o ikramlardan, bir kısmı elimizden çıktığı halde, hâlâ istifade ediyoruz.

Onun için, dinin bu gerçeklerini anladığımıza göre, hayatımızı buna göre tanzim edelim! Allah'a güzel kulluk etmeye çalışalım, ahireti kazanmaya çalışalım! Allah-u Teàlâ Hazretleri hem dünyamızı, hem ahiretimizi mâmur eylesin...[191]

d. Musibetlere Sabır

Coşan'a göre, dünya hayatında insanın başına musibetler gelebilir. Hiç kimse musibeti taleb etmez ama, herkese gelir musibetler... En çok peygamberlere gelmiş, sàlih kullara, arif kullara, evliyâullaha gelmiş. İmtihandır çünkü... İnsan dünyada her zaman tatlı şeylerle imtihan olmaz, bazen de musibetlerle imtihan olur. Onları da metânetle karşılayabilmek lâzım, ondan dolayı yıkılmamak lâzım!

İnsan fani dünyanın geçiciliğini, boşluğunu, hiçliğini, değersizliğini anlamışsa, gelen musibetlere karşı dirençli olur, sabırla karşılar. Bu konuda Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[192]

مَنْ زَهِدَ فِي الدُّنْيَا ، هَانَتْ عَلَيْهِ الْمُصِيبَاتُ (هب. كر. و تمام ، وابن النجار عن علي)

[191] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 30. 12. 1994.

[192] Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.370, no:10618, 10623; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.226, no:348; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.74; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXV, s.292; İbn-i Asâkir, *Ta'ziyetü'l-Müslim*, c.I, s.51, no:67; ; Kazvînî, *Ahbâr-ı Kazvin*, c.II, s.485; Temmâmü'r-Râzî, *el-Fevâid*, c.I, s.28, no:42; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.602, no:5886; Hz. Ali RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XV, s.1324, no:43440; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.1403, no:2406; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XLI, s.440, no:45722, 45723; RE. 404/1.

(*Men zehide fi'd-dünyâ, hànet aleyhi'l-musîbàt*) "Kimde zühd duygusu varsa, zâhid bir kul ise; o zaman, dünyanın içindeki musibetler ona hafif gelir. 'Olabilir böyle şeyler.' der, musibetlere karşı metîn olur."

Müslüman iki sebepten ecir alıyor: Nimetler geldiği zaman şükrediyor, sevap kazanıyor, ecir alıyor... Musibetler geldiği zaman sabrediyor, yine ecir kazanıyor. İkisinde de sevap kazanıyor.

Onun için, bu dünya hayatının içerisinde böyle olaylar olabilir. Hastalık gelebilir, ölüm gelebilir; idarî hayatta, ailevî hayatta çeşitli problemler çıkabilir.

"—Çıkar, ne yapalım! Herkese geliyor. Zaten dünya hayatı geçicidir, fanidir." deyip metîn olacak, dayanıklı olacak insan... Bu da önemli bir şey...[193]

e. Peygamber SAS'in Zâhidliği

Coşan'a göre, Peygamber SAS Efendimiz şâşaalı, saltanatlı, debdebeli, haşmetli, zînetli, süslü bir hayat geçirmedi. Son derece sâde bir yaşam sürdü ve eline imkânlar geçtiği halde bile, bu sâde, basit yaşamını değiştirmedi.

İmkânı olmayan bir insanın fakîrâne, sâde yaşaması normaldir. İmkânı yok, mecbûren öyle yaşıyor. Ama imkânı olan insanların mütevâzi yaşamaya devam etmesi, sâde bir hayat sürmeye devam etmesi, bu önemli bir hadisedir.

Peygamber Efendimiz öyle yaşadı. Hasır üstünde yattı. Kendisine yumuşak bir yatak hediye eden bir kimsenin yatağını, bir gece üstünde yattıktan sonra, ertesi gün teşekkür edip iade etti: "Bu yatak beni çok rahatlandırıyor. Gece çok rahat uyumuşum, gece ibadetine kalkamamışım. Onun için bunu geri al!" dedi.

Sâde bir sofrası vardı. Aylarca evinden duman tütmezdi. Halkın arasında idi, halktan ayrılmamıştı, kopmamıştı. Evi Mescid-i Şerifine bitişik idi ve sâde idi. Peygamber SAS Efendimiz'in evinin o eski hali, maalesef muhafaza edilmemiştir.

---

[193] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 26. 08. 1994.

Mescid genişletilecek diye yıkılırken, o eski halini bilenler, yıkılmasını istememişler ve ağlamışlardır. Demişlerdi ki:

"—Ah, Peygamber Efendimiz'in odaları yıkılmasaydı da, bunların ne kadar sâde olduğunu, ne kadar basit olduğunu, ne kadar küçük olduğunu halk ilâ nihâye bilseydi. Yâni, asırlarca sonra gelenler de, Peygamber Efendimiz'in evi ve odaları nasıldı, bilselerdi."

Nasılmış ebadı Peygamber Efendimiz'in odalarının?.. Eni bir arşın, boyu üç arşın... Yâni bir somya sığacak kadar, bir yatak sığacak kadar küçük bölmeler halindeydi. Yemesi öyle sâde idi, yatması sâde idi, hareketleri sâde idi. Her şeyiyle Peygamber SAS Efendimiz sâde bir hayat sürdü ve sâde bir hayatı tavsiye etti.[194]

Bir keresinde Cebrâil AS geldi:

"—Yâ Rasûlallah! Allah-u Teàlâ Hazretleri sana selâm söylüyor. İstersen şehrin etrafındaki şu dağları Allah senin için altın yapacak." dedi.

"—İstemem!" dedi Peygamber Efendimiz. "Bir gün bulayım, elime bir şeyler geçsin, yiyeyim, şükredeyim; bir gün bulamayayım, sabredeyim." dedi. Tabii yaşamayı, mütevazı yaşamayı tercih etti.

"—Hükümdar peygamber mi, kul peygamber mi olmak istersin?" diye ikisinden birisini tercih etmesi istendi kendisinden; kul peygamber olmayı tercih etti Peygamber Efendimiz.

Saltanatsız, sade, mütevazı, gösterişsiz, fukarayla düşüp kalkan, onlara yardım eden, onların arasına sokulan, halkın içinden, halkı seven, halk için yüreği çarpan, herkesin iyiliğine, yardımına koşan bir insan olmayı tercih etti.[195]

Bunların hepsinin temelinde bir duygu vardı: Dünyayı umursamamak, dünyaya değer vermemek... Dünyalık dediğimiz mal, mülk, ihtişam ve rahatlığı gàye edinmemek... Ahireti istemek, ahirete rağbet etmek... Allah'ın rızâsını düşünmek, Allah'ın rızasını kazanmak için çalışmak...

Geceleri ibadetle, gözyaşlarıyla ihyâ etmek; gündüzleri halkın

---

[194] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 06. 1996.

[195]Coşan, Mahmud Es'ad, Tabakàtü's-Sûfiyye Sohbeti, İstanbul, 27. 03. 1993.

hizmetine koşup çalışmak, hizmet yapmak... Hayırlı iş yapmak, başkalarının gönlünü almak ama, başkalarının malını mülkünü almamak... Başkalarının hakkı olan imkânlar elinin altında olsa bile, onu kendi lehine kullanmamak ve sâde hayatı devam ettirmek... İşte buna zühd, zâhidlik deniliyor.

Dünyada zâhid olmak; yâni dünya hayatını çok önemli görmemek, ahiret hayatını önemli görmek, ahiret hayatına çalışmak önemli bir duygudur ve makbul bir duygudur. İşin doğrusu da odur; çünkü, mü'min için ahiret kıymetlidir.

İşte zühd denilen duygu insanı haramlardan, hırsızlıklardan, zulümlerden, haksızlıklardan koruduğu gibi, insanı Allah'a yöneltiyor, Allah'a ibadet ettiriyor... Göz yaşlarıyla ibadet ettiriyor, aşık-ı sâdık bir kul haline getiriyor. Çok çalışkan bir insan haline getiriyor.[196]

f. Zühd Gönlü Rahatlatır

Coşan'a göre zühd gönle rahatlık verir. Çünkü zühd sahibi bir insanda hırs olmaz, haksızlık yapma duygusu olmaz, kin olmaz... İnsanın kalbi, "Şunun ayağını nasıl kaydırırım, bunun malını nasıl alırım?" diye, kötü duygularla dolu olursa, o zaman rahatsız olur. Vicdanı taşlaşmamışsa, "Sen bunu nasıl yaparsın?" diye onu sorgular.

Bu konuda Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyurur:[197]

اَلزُّهْدُ فِي الدُّنْيا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ ، وَالرَّغْبَةُ فِيهَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزَنَ ، وَالْبَطَالَةُ تُقَسِّي الْقَلْبَ (القضاعي عن ابن عمر)

(*Ez-zühdü fi'd-dünyâ*) "Dünyaya rağbet etmemek, dünyaya aldırmamak, dünyalık konusunda müstağnî olmak, àbid zâhid bir

---

[196] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 06. 1996.

[197] Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.188, no:278, Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Lafız farkıyla: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.288; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.347, no:10536. Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.177, Ebû Hüreyre RA'dan.

Câmiü'l-Ehàdîs, c.XIII, s.204, no:12936.

kul durumunda olmak; (*yürîhu'l-kalbe ve'l-beden*) gönlü de, bedeni de rahatlandırır."(*Ve'r-rağbetü fîhâ*) "Dünyaya rağbet, dünyayı sevmek, (*tüksirü'l-hemme ve'l-hazen*) üzüntüleri, hüzünleri arttırır. (*Ve'l-batàletü tükassi'l-kalb*) Tembellik de kalbi karartır, katılaştırır."

İnsan dünyadan rağbetini çekerse, duygularını, işini, aklını, fikrini ahireti kazanmağa yöneltirse; ruhu da rahatlıyor, gönlü de rahatlıyor, bedeni de rahatlıyor. Dünyaya meyli de; üzüntüsünü, tasasını, hırsını arttırıyor. Hani alüminyum bir kabın içine asit koysan, madenî kapları asit mahvediyor. İnsanın içinde böyle kötü duygular, hırslar olunca, bu duygu onu çeşitli tasalara düşürüyor.[198]

g. Sof Giyinmek

Coşan'a göre, imanın bir lezzeti vardır, tadı vardır ki, tadına doyum olmaz. Mü'min bir insanın yürüyüşü başkadır, gülüşü başkadır, bakışı başkadır, hareketleri başkadır. Fedakârdır, cefakârdır, tatlıdır, sevimlidir, hizmet ehlidir... İmanın tadını tatmış olmak çok büyük bir nimet... İmanın böyle kendisine güzel duygular aşılaması haline gelmek, çok güzel bir derece...

Herkese nasip olmuyor bu. İman güzel bir şey de, herkes imanın güzelliğini duyamıyor. Bâtıl inancı var, yanlış inancı var, taşa tapıyor, puta tapıyor, boş şeylere tapıyor, yanlışa tapıyor. İlmî olmayan, ilmen yanlışlığı belli olan şeylere tapıyor. Ama bırakamıyor, hakîkî imanı yakalayamıyor.

Neden?.. Allah nasib etmediği için. Allah sevmezse, iman nasib etmez. Allah sevmezse, imanın tadını duyurmaz.

Hani anadan babadan müslüman, "*Lâ ilâhe illa'llàh, muhammedün rasûlü'llàh*" diyor, ama günahlardan kendisini çekemiyor, ibadetlere gelemiyor. Neden?.. İmanın tadını tatmamış da ondan...

İman, insanın içine sağlam olarak girdi mi ve insan onun tadını iyice aldı mı, artık o çok hoş bir insan olur. Çok mutlu olur, dünyada da, ahirette de bahtiyar olur.

---

[198] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 07. 06. 1996.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:[199]

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَجِدَ حَلاَوَةَ الإِيمَانِ ، فَلْيَلْبَسِ الصُّوفَ تَذَلُّلاً لِرَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ (الديلمي عن أبي هريرة)

(*Men serrahû en yecide halâvete'l-îmân*) "Kim imanın tadını hissetmek istiyorsa, (*felyelbesi's-sùfe tezellülen li-rabbihî azze ve cel*) Aziz ve Celîl olan Rabbinin huzurunda tevâzu göstermek için sof giysin!" Yâni, "Sof giyince Allah onu sever ve imanın lezzetini, tadını ona duyurur."

Allah-u Teàlâ Hazretleri mütevazi kullarını sever; mütekebbir, kendini beğenmiş, burnu Kaf Dağı'nda, kimseyi beğenmez, herkese tepeden bakan, herkese çalım satan, caka yapan insanları sevmez. Faziletli olsa da, kıymetli olsa da, mütevâzi olan kulları sever.

Coşan'a göre, eskiden fakirâne kıyafet, sade kıyafet sof idi. Çünkü herkesin en basit geçim tarzı olan koyunu, keçisi vardı. Koyunun, keçinin tüyleri uzadığı zaman bunlar kırpılırdı. En basit usüllerle yün eğrilir, iplik yapılırdı. Ondan kumaş olurdu. Çok basit şekilde dokunurdu veya örülürdü. En ucuz malzeme yün idi. En sade giyim yünlü giyimdi.

Sahabe-i kiram da hep yün giymişlerdir. Çünkü hakîkaten Hint'ten, Yemen'den gelen kumaşlar yoktu. O zaman öyle ince ipekli veya daha başka bir malzemeden yapılmış pamuklu bir ince kumaş, son derece kıymetli idi. Çünkü sıcak tutmayacak, serin olacak diye herkes onu arardı. Yapımı zor olduğundan herkes elde edemezdi ve sof giyerdi.

Onun için, sof giymek tevazuun alâmeti olmuştur. Fakirliğin, yoksulluğun sonucudur. Onun için, tasavvufta da Allah'ın rızasını kazanma yoluna giren kimseye, sôfî deniliyor. Yâni sof giyen,

---

[199] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.536, no:5671; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.252; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XV, s.302, no:41119; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.381, no:22408; RE. 424/4.

fukara, yoksul, mütevazi insan demek oluyor.

İşte giyimini böyle yapan kimse, tevâzuan sof giyen kimse, imanın tadını tadar. Tevazu gösterdi mi, Allah ona imanın güzelliğini hissettirir, o duyguları nasib eder.[200]

h. Dünya ve Ahiret İçin Dengeli Çalışmak

Coşan'a göre, bu ümmetin en hayırlıları ahiretleri kendilerini dünyalarından alıkoymayan; dünyaları da kendilerini ahiretten alıkoymayan kimselerdir. Yâni hem dünyalığa gerekli şekilde, ölçüsü kadar kıymet veriyorlar, çalışıyorlar; hem de ahirete gerektiği gibi ölçüsünü verip, ölçülü bir şekilde çalışıyorlar.

Şimdi bir insanın çalışmayıp başkasına yük olmasından veya çoluk çocuğunu muhtaç duruma düşürmesinden, çalışması, kazanması, çoluk çocuğuna yedirmesi, başkasına da hayır hasenât yapması daha sevaplıdır. O bakımdan, bu dünyalık çalışmayı yapacak. Yâni, helâl bir kazanç çalışması yapacak, sünnet-i seniyyeye uygun olan bu.

Ben hep ibadet edeceğim diye dağ başına çekilip de, hiç böyle dünyalık çalışmamak tarzı makbul değil. Tamamen dünyaya dalıp da cumasını, namazını, ibadetini, hayrını, hasenâtını, haccını ve sâiresini terk etmek de yanlış... Dengeli olacak, ölçülü olacak. Ne kadar değer vermek gerekirse, o kadar değer verecek.

Bu konuda Hàris ibn-i Esed el-Muhàsibî Hz. buyurmuş ki:[201]

خيار هذه الأمة ، الذين لا تشغلهم آخرتهم عن دنياهم ؛
ولا دنياهم عن آخرتهم.

(*Hıyâru hâzihi'l-ümmeh, ellezîne lâ teşgalühüm âhiretühüm an dünyâhüm; ve lâ dünyâhüm an âhiretihim*) "Bu ümmetin en hayırlıları onlardır ki, ahiretleri onları dünyalarından alıkoymuyor; dünyaları da onları ahiretlerinden alıkoymuyor."

Yâni hem dünyayı, hem de ahireti dengeli bir şekilde

---

[200] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 21. 06. 1996.

[201] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s.58/5, Kahire, 1986.

götürüyor. Dünya vazifelerini ihmal etmiyor; dünyaya dalıp ibadetlerini de ihmal etmiyor.

Coşan, bu konuda Ebü'd-Derdâ RA ile Selmân-ı Fârisî RA arasında geçen şu hadiseyi nakleder:

Ebü'd-Derdâ RA, Selmân-ı Fârisî ile ahiret kardeşiydi. Peygamber Efendimiz sahabe-i kirâmı birbirleriyle kardeş etmişti, bu ikisi de birbirleriyle kardeş olmuşlardı.

Selmân-ı Fârisî bir keresinde Ebü'd-Derdâ Hazretleri'nin evine, onu ziyarete gitmiş. Kapıyı çalmış, karşısına Ümmü'd-Derdâ çıkmış. Ümmü'd-Derdâ kim?.. Ebü'd-Derdâ Hazretleri'nin hanımı. Ümmü'd-Derdâ künyesi. İsmi Huceyme imiş.

Ümmü'd-Derdâ'ya, Ebü'd-Derdâ'nın nerede olduğunu sormuş.

"—Yok evde..." demiş.

Ama bakmış ki Ümmü'd-Derdâ'nın üstü başı perişan, ev perişan... Çok bakımsız.

"—Bu ne hal?.." demiş.

"—Senin kardeşin dünyayı terk etti."

Yâni, Ebü'd-Derdâ dünyaya aldırmıyor.

Beklemiş, gelmiş Ebü'd-Derdâ.

"—Hoş geldin!" demiş, memnuniyetini izhar etmiş. Sevinmiş gerçekten. Selmân-ı Fârisî Hazretleri'ne yemek çıkarmış:

"—Buyur ye!" demiş:

"—Sen de otur, beraber yiyelim!.."

"—Yok, ben yemeyeceğim. Oruçluyum."

"—Otur!" demiş, oturtmuş.

"—E oruçluyum!.."

"—Olsun! Benimle beraber yiyeceksin." demiş.

Yemeği yedirmiş. Tabii Ramazan orucu değil. Ramazan orucu olsaydı, Selman da tutacaktı. Ramazan değil, nafile oruç. Yâni, sevap kazanmak için tutulan bir oruç. Sonra?.. Akşam orada misafir kalmış. Demek ki uzaktaydı ev. Yâni Peygamber Efendimiz'in mescidine gelemediler. Akşam orada misafir kalmış. Yatağı hazırlamış Ebü'd-Derdâ RA, "Yat!" demiş.

"—Sen ne yapacaksın?.."

"—Benim biraz meşguliyetim var."

Namaz kılacak, tesbih çekecek filan...

“—Yok! Sen yatmazsan ben de yatmam.”

“—Pekiyi.” demiş, o da yatmış.

Söz dinliyor gene, birbirlerini kırmıyorlar.

Yatmış. Biraz sonra, Selmân-ı Fârisî uyudu sandığı bir zamanda, yavaşça yatağından kalkmak istemiş. Selman’ın hatırı kırılmasın diye yattı ama, uyumadı, kalkacak, ibadet edecek. Fakat Selman RA da uyumamış. O kalkarken bileğinden tutmuş:

“—Yat aşağıya!..” demiş, tekrar yatırmış.

Bu birkaç defa böyle olmuş. Neticede bakmış kurtuluş yok, uyumuş. Yatmış, uyumuş. Ama teheccüd vaktinde Selmân-ı Fârisî Hazretleri kaldırmış onu:

“—Haydi kalk şimdi!” diye.

Beraber kalkmışlar, abdest almışlar, teheccüd namazlarını kılmışlar. Ondan sonra Mescid-i Saadet’e gelmişler, sabah namazına... Fakat rahatsız olmuş Ebü’d-Derdâ RA. Orucunu bozdurdu, gece ibadetini yaptırmadı, evvelki günler kıldığı kadar namaz kılamadı, tesbih çekemedi filan... İçinde bir eziklik var demek ki, Peygamber Efendimiz’in yanına varıp şikâyet etmiş:

“—Yâ Rasûlallah! Selman bana orucumu bozdurdu, ibadetlerimi tam yaptırtmadı.” demiş.

Selmân-ı Fârisî de gelmiş:

“—Yâ Rasûlallah! Evine gittim, evi perişan, hanımı perişan... Evde yiyecek yok, içecek yok, eşya yok, üst yok, baş yok... Ondan sonra baktım, gündüz oruç tutuyor, gece uyku uyumuyor filan... Onun için böyle yaptım.” deyince, Peygamber Efendimiz Selmân-ı Fârisî Hazretleri’ni haklı görmüş ve buyurmuş ki:

“—Selman haklı! Çünkü senin üzerinde ailenin, yâni hanımının, çoluk çocuğunun hakkı var... Senin üzerinde senin vücudunun hakkı var...” Vücudun hakkı nedir?.. Yemek yiyecek, uyuyacak, istirahat edecek. “Senin üzerinde Rabbinin de hakkı var... (*Fea’ti külle zî hakkın hakkahû*) Her hak sahibine hakkını dengeli olarak ver! Yâni ihmal etme!” buyurmuş.

Ne hanımını, evini ihmal edecek, ne işini, dünyasını ihmal edecek, ne vücudunun istirahatını ihmal edecek, ne de ibadetini ihmal edecek. Nasıl yapacak?.. Hepsini zamanında yapacak. Hepsini sünnet olan ölçüler içinde yapacak.[202]

---

[202] Coşan, Mahmud Es’ad, Tabakâtü’s-Sûfiyye Sh. İstanbul, 28. 11. 1992.

VII. MAHMUD ES’AD COŞAN’IN TAKVÂ ANLAYIŞI

a. Takvâ Nedir?

Coşan’a göre *takvâ*, esas itibariyle, sakınmak, korunmak demek. *Vikàye* kökünden geliyor, *vikàye* korunmak demek. İnsan neden korunuyor? Kendisinin başına gelebilecek bir tehlikeden korunuyor.

Muhtemel bir tehlikeden korunan insana takvâlı insan derler, müttakî insan derler. Bu müttakî insanın korunduğu tehlike ne olabilir?..

Meselâ, bazı ayetlerde buyruluyor ki:

فَاتَّقُوا النَّارَ (البقرة:٢٤)

(*Fe’tteku’n-nâr*) “Cehennem ateşinden korunun, sakının!”[203] Bir tehlike cehenneme düşmek olabilir.

Başka bazı ayetlerde de buyruluyor ki:

اتَّقُوا اللّٰهَ (آل عمران:١٠٢)

(*İtteku’llàh*) “Allah’tan korkun, sakının!”[204]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ، وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (الحشر:١٨)

(*Yâ eyyühe’llezîne âmenü’t-teku’llàhe veltenzur nefsün mâ kaddemet likad, ve’tteku’llahe inna’llàhe habîrun bimâ ta’melûn.*) “Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarın için ne

---

[203] Bakara, 2/24

[204] Âl-i İmran, 3/102

hazırladığına, ahirete ne gönderdiğine baksın! Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."[205]

Elbette tir tir titrememiz lâzım! Hesaba çekecek; ya mükâfat verecek, ya ceza verecek.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (الفاتحة:٣)

(*Mâliki yevmi'd-dîn*) "İnsanın yaptığının karşılığını göreceği günün sahibi..."[206] Yâni bir gün gelecek, hepimiz, bütün yaratıklar, bütün insanlar Allah'ın divanında duracaklar, hesapları görülecek, bu dünyada ettiğinin karşılığını görecek.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ . وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ

(الزلزال:٧-٨)

(*Femen ya'mel miskàle zerretin hayran yerah. Ve men ya'mel miskàle zerretin şerren yerahû*) "Zerre kadar bir iyilik yapan, onun mükâfatını görecek; zerre kadar bir kötülük yapmış olan da onun cezasını görecek ahirette..."[207]

Bir hesap var. İşte bu korkunç ve ince ve uzun ve derin hesabın görüleceği günün sahibi Allah... Allah'tan tabii sakınacağız. Çünkü huzuruna çıkacağız, sorguya çekileceğiz.

Onun için takvâ, Allah'tan korkmaktır, Allah'ın cezasından korkmaktır, cehennemden korkmaktır, sû-i hâtimeye uğramaktan korkmaktır... Her neyse sakınmak, çekinmektir.[208]

Allah kimin namazını kabul ediyor?.. Bazılarını kabul etmiyor. Bazılarının haccını kabul etmiyor, bazılarının zekâtını kabul etmiyor, bazılarının duasını kabul etmiyor... Ayet-i kerîmede buyruluyor ki:

---

[205] Haşr, 59/18
[206] Fâtiha, 1/3
[207] Zilzal: 99/7-8
[208] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 19. 03. 1994.

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (المائدة:٢٧)

(*İnnemâ yetekabbelu'llàhu mine'l-müttakìn*) "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder."[209] Müttakî olmayanın ibadeti kabul olmaz, müttakî olanınki kabul olur.[210]

Coşan'a göre *takvâ*, çok duyduğumuz bir kelime, ama çok önemli bir kelime. Duymak yetmez, künhünü anlamak lâzım ve uygulamak lâzım! Çünkü Allah emrediyor. (*İtteku'llàh*) diye, (*fe'tteku'llàh*) diye, nice nice ayet-i kerimede emrediyor. En tüyleri diken diken eden, takvâ ile ilgili ayet-i kerime hangisidir?

Bi'smi'llahi'r-rahmâni'r-rahîm:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (آل عمران:١٠٢)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey iman edenler! (*İtteku'llàhe hakka tukàtihî*) Allah'tan nasıl korkmanız gerekiyorsa, nasıl sakınmanız gerekiyorsa, öyle sakının! (*Ve lâ temûtünne illâ ve entüm müslimûn*) Sakın ha başka türlü ölmeyin, ancak tam müslüman olarak ölün!" (Âl-i İmrân, 3/102)

Tüyleri diken diken oluyor insanın... Tehdit var ayet-i kerimede: "Nasıl korkulması gerekiyorsa öyle korkun! Nasıl sakınmak gerekiyorsa gerektiği gibi, hakkıyla sakının!" buyruluyor. E bir şeyi hakkıyla yapmak kolay mı?..

Sahabe-i kirâm erimişler bu ayet-i kerime indiği zaman, sızlamışlar, ağlamışlar. "Biz hakkıyla takvâyı yerine getiremezsek mahvoluruz." diye. Onun üzerine ayet-i kerime inmiş:

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ (التغابن: ١٦)

---

[209] Mâide, 5/27

[210] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 26. 02. 1999.

(*Fe'tteku'llàhe mesteta'tüm*) "Gücünüzün yettiğince Allah'tan korkun! Takatinizin yettiği miktarda takvâya sarılın, takvâ ehli olun!"[211] diye.

Bu önceki ayete aykırı değil. Allah-u Teàlâ Hazretleri insana takatinin fevkinde bir şey yüklemiyor. *Amene'r-rasûlü*'de okuyoruz ya:

لاَ يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا ، لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

(البقرة:٢٨٦)

(*Lâ yükellifu'llàhu nefsen illâ vüs'ehâ*) "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. (*Lehâ mâ kesebet ve aleyhâ me'ktesebet*) Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir."[212]

Onun için, takvâyı gücümüzün yettiğince, hakkıyla yapmağa çalışmakla emrolunmuşuz. O halde takvâyı bilmemiz lâzım, takvâyı öğrenmemiz lâzım! Hepimizin takvâlı insan olmasılâzım!

Takvâ tasavvufun özüdür, esasıdır, direğidir. Takvâyı bilmeyen, tasavvufu hiç bilmez. Boşuna sarık sarıp, kavuk takıp, cübbe giyip ortalıkta dolaşmasın! Takvâ önemli! [213]

b. Übey ibn-i Kâ'b RA'a Göre Takvâ

Coşan'a göre, herkesin bir anlatış tarzı vardır, meseleyi karşı tarafın anlayacağı tarzda anlatması vardır. Hazret-i Ömer, Übey ibn-i Kâ'b RA'a, "Takvâ nedir?" diye sormuş.

O da demiş ki:

"—Yâ Ömer! Sen hayatında dikenli bir tarlada hiç yürümedin mi?"

"—Yürüdüm."

"—Ne yaptın?.."

"—Paçalarımı sıvadım, dikenler elbiseme takılmasın diye.

---

[211] Tegàbûn, 64/16

[212] Bakara, 2/286

[213] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 11. 12. 1993.

Bastığım yere de dikkatle bastım ki, ayaklarıma da dikenler batıp kanatmasın... Hem ayağım kanamasın, hem elbisem yırtılmasın diye dikkatli bastım, ihtiyatlı yürüdüm."

"—İşte takvâ budur." demiş.

Güzel bir anlatım… İnsanın diken batmasın, elbise yırtılmasın diye ihtimam gösterdiği gibi, hayatta öyle yürüyeceksin. Diken nedir bu hayatta?.. Günahlar, haramlar. Haramlara bulaşmayacak, günahlara yanaşmayacak, ihtiyatlı basacak bastığı yere, çürük yere basmayacak. Allah'ın yolunda öyle yürüyecek, rızasına erecek.[214]

c. Abdullah ibn-i Abbas'a Göre Takvâ

Abdullah ibn-i Abbas RA, genç sahabi, Peygamber SAS Efendimiz'in amcasının oğlu... O da takvâyı şöyle tarif etmiş:[215]

التقوى كرم الخلق ، وطيب المطعم .

(*Et-takvâ keremü'l-hulki*) "Takvâ, ahlâkın asil olmasıdır. İnsanın huylarının güzel olmasıdır, huy güzelliğidir; bir... İkincisi: (*Ve tıybü'l-mat'am*) Yemeğin de helâl olmasıdır."

Takvâ ehli insanın ana sıfatlarını saymış oldu burada.

Takvâ ehli insan nasıldır?.. İyi huyludur. Huyları asildir. Cimri değildir, pinti değildir, sinirli değildir, tembel değildir, aldatıcı değildir, yalancı değildir... Her şeyi güzeldir. Huyu güzeldir; bir. İkincisi; yediği lokma helâldir.

Lokmanın helâl olması çok önemli! Büyükler çok dikkat etmişler bu noktaya. Biz de bu devirde, ne kadar dikkat etsek, kaçınmak çok zor olan bir devirdeyiz. Haram lokma yemeyeceksin, faiz yemeyeceksin, başkasının hakkını yemeyeceksin... Çok zor.

İşte, "Lokmam helâl olsun diye düşünmek takvâdır. Huylarım güzel olsun, kötü bir şey yapmayayım, kimseyi incitmeyeyim diye düşünmek takvâdır." demek oluyor.

Abdullah ibn-i Abbas RA takvâyı böyle tarif etmiş, biz de

---

[214] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 19. 03. 1994.

[215] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s. 107/1, Kahire, 1986.

istifade edelim!.. Yâni, huyumuzu düzeltmeğe çalışalım, her huyumuz güzel olsun! Yiyeceğimiz lokmanın da helâl olmasına dikkat edelim! [216]

Coşan'a göre, birçok kimse parayı nereden kazandığını düşünmüyor. Sadece kazanmayı istiyor. Halbuki İslâm, lokmanın helâl olmasını istiyor, helâl yenmesini istiyor.

"—Haram lokma yenilirse, yiyen insanın vücudunda haramdan bir şey hasıl olur ve onu da ancak cehennem ateşi yakarsa temizlenir." buyuruyor Peygamber Efendimiz. Ebû Bekr-i Sıddîk Hazretleri'nden gelen rivayetler böyle.

Binâen aleyh, haram yiyen mutlaka cehenneme düşecek, mutlaka yanacak. Neden?.. Yediği haramlardan hasıl olan haram etler, cayır cayır yansın da öyle temizlensin diye.

O halde ne lâzım?.. Helâl lokma yemeğe dikkat etmek lâzım, çoluk çocuğuna helâl lokma yedirmek lâzım! Kızını evine helâl lokma getirecek damada vermek lâzım! Oğluna, torununa helâl süt emdirecek gelin almak lâzım! [217]

d. Takvâ Üç Şeyde Belli Olur

Coşan, bir kimsenin takvâ ehli olup olmadığının anlaşılması konusunda, Şakîk-ı Belhî Hazretleri'nin bir sözünü nakleder:[218]

تعرف تقوى الرجل فى ثلاثة اشياء ؛ في أخذ ه ، ومنعه ، و كلامه.

(*Tu'rafu takva'r-racüli fî selâseti eşyâ': Fî ahzihî, ve men'ihî, ve kelâmih.*) "Adam takvâ ehli mi, takvâsız mı, sağlam müslüman mı, cıvık müslüman mı? Allah'tan korkan mı, korkmayan mı üç şeyinden anlaşılır:

(*Fî ahzihî*) "Alışından anlaşılır." Alırken helâl almağa gayret ediyorsa, haram ise almıyorsa, haramı itebiliyorsa, işte bu adam takvâ ehlidir. Allah'tan korkan bir insan, alışından anlaşılır.

---

216 Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 19. 03. 1994.
217 Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 11. 12. 1993.
218 Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s. 63/7, Kahire, 1986.

(*Ve men'ihî*) "Vermeyişinden, men edişinden anlaşılır." Yâni, haram olan şeyi yapmamakta, haram olan yola gitmemekte kendisini tutabiliyorsa ve başkasına, oğluna, kızına, karısına, 'Öyle yapamazsın!' diyebiliyorsa, oradan anlaşılır."

(*Ve kelâmihî*) "Sözünden anlaşılır." Yalan söylemiyor, dobra dobra doğruyu konuşuyor, hakikati ifade ediyor. Yalancı şahitlik yapmıyor, hakkı söylemekten çekinmiyor. Zalim sultanın karşısında bile doğruyu çatır çatır söylüyor... Hah, konuşmasından anlaşılır ki, takvâ ehlidir.[219]

e. Takvânın Mükâfatı

Coşan'a göre, takvânın insana sağladığı binbir faydadan birisi de, umulmadık yerlerden nimetlerin yağmasıdır. Umulmadık yerde, umulmadık zamanda, hiç ummadığı yerden rızıklanır takvâ ehli insanlar...

Coşan bu konuda Fudayl ibn-i İyâd Rh.A'in bir sözünü nakleder:[220]

أبى الله إلا أن يجعل أرزاق المتقين ، من حيث لا يحتسبون.

(*Eba'llàhu illâ en yec'ale erzâka'l-müttakîn, min haysü lâ yahtesibûn*) "Allah müttakî kullarına, takvâ ehli, takvâ yolunda yürüyen derviş kullarına, hàlis kullarına ummadığı yerden, hesap edilmeyen şekilde rızıklar bahşeder."

Ayet-i kerîmede de bildirilmiştir ki:

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا . وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

(الطلاق: ٢-٣)

(*Ve men yettakı'llàhe yec'al lehû mahracen. Ve yerzukhu min haysü lâ yahtesib*) "Kim takvâ ehli olursa, takvâ yolunda yürürse, takvâlı hareket ederse, Allah ona sıkıntısından bir kurtuluş, çıkış

---

[219] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 23. 01. 1993.
[220] Sülemî, *Tabakàtü's-Sûfiyye*, s. 14/22, Kahire, 1986.

noktası ihsân eder. Ummadığı yerlerden, ummadığı kaynaklardan onu rızıklandırır, nimetine, rızıklarına nail ve mazhar eder.”[221]

Coşan’a göre bu, evliyaullahın hayatlarında tecrübe edilmiştir. Onlar yanlarına torba almadan, azık almadan çöllere girmişlerdir, yollara çıkmışlardır; hacca gitmişlerdir, hacdan gelmişlerdir. Ne paraları vardır, ne torbaları vardır, ne rızıkları vardır... Neden?.. Allah’a karşı takvâ duyguları sağlamdır, tevekkülleri sağlamdır. Rızkı Allah-u Teàlâ Hazretleri ihsân edecek diye bildiklerinden, Allah yolunda ibadet ederler. Allah da onlara kuşlar gibi ummadıkları yerden rızıklar verir ve nimetlere mazhar eder.[222]

f. Takvâ ve Gönül Hoşluğu

Coşan’a göre, insan takvâyı şiar edinirse, gönlü hoş olur. Bu konuda Ma'ruf-u Kerhî Hazretleri’nin şu sözünü nakleder:[223]

قلوبُ الطاهرين تُشرَحُ بالتَّقوى ، وتُزهِرُ بالبِرِّ ؛ وقولبُ الفُجَّارِ

تُظْلِم بالفجور ، وتَعْمى بسوء النية .

(*Kulûbü’t-tàhirîn*) “Tâhir, temîz, pâk kulların gönülleri (*tüşrahu bi’t-takvâ*) takvâ ile ferahlanır, münşerih olur, geniş bir gönül olur, hoş bir gönül olur. (*Ve tüzhirü bi’l-birr*) İyilikle ışık saçarlar, etrafı aydınlatırlar.

(*Ve kulûbü’l-füccâr*) Fâcir kimselerin gönülleri ise, (*tüzlimü bi’l-fücûr*) fısk u fücûrdan dolayı kapkara kesilir; (*ve ta’mâ bi-sûi’n-niyyeh*) kötü niyetlerinden dolayı da körleşir.”

Fâcir insanlarn yaptıkları günahlardan dolayı gönülleri kararıp körleşir. Kötü niyetlerinden dolayı gönülleri kör olur, basiretleri kör olur. Ama tàhir, pâk, ârif, yüksek, kâmil insanların da takvâ sayesinde gönülleri şöyle ferah, fahûr, açık, aydınlık olur. İyilik yaptıkları için, iyilik sahibi oldukları için de nurlu,

---

[221] Talâk, 65/2-3

[222] Coşan, Mahmud Es’ad, *Tabakàtü’s-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 16. 12. 1991.

[223] Sülemî, *Tabakàtü’s-Sûfiyye*, s. 90/19, Kahire, 1986.

pırıl pırıl parlak olurlar.[224]

g. Güzel Huy ve Takvâ

Coşan'a göre takvâlı insan açgözlü değildir, ne bulursa hemen yutmaz. Elini her şeye uzatmaz, her aklına geleni yapmaz. Ölçer, biçer, günahsa yapmaz, tehlikeli ise kaçınır. Şüphelinin yanına bile yanaşmaz.

Güzel huy da takvâdan hasıl olur. İnsanın iradesi kuvvetliyse, nefsini terbiye edebilmişse, huyu da güzel olur. Sabırlı olur, merhametli olur, cömert olur, yardımsever olur. Hased etmez, zulmetmez, cimrilik yapmaz. Güzel huyların kaynağı da netice itibariyle takvâdır.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:[225]

أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ تَقْوَى اللهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ (حم. خ .
في الأدب ، ت. ه. ك. حب. هب. عن أبي هريرة)

(*Ekseru mâ yüdhilü'n-nâse'l-cennete takva'llàhi ve hüsnü'l-huluk.*) "İnsanları ekseriyetle cennete sokacak şey takvâ ve güzel huydur."

Demek ki, ekseriyetle insanlar takvâlı olmaktan dolayı ve güzel huylu olmaktan dolayı cennete giriyorlarmış. O halde ne yapmamız lâzım?.. İbadet etmemiz lâzım amma, güzel huylu olmağa da dikkat etmemiz lâzım!.. Huyumuzun güzel olması

---

[224] Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sûfiyye* Sohbeti, İstanbul, 24. 07. 1993.

[225] Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.363, no:2004; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.442, no:9694; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.224, no:476; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.108, no:289, 294; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.360, no:7919; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.324, no:2474; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.235, no:4914; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.137, no:1050; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.470, no:3787; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *el-Vera'*, c.I, s.93, no:135; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.379, no:1073; Ramhürmüzî, *Emsâlü'l-Hadîs*, c.I, s.159, no:132; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.VIII, s.470; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.60, no:2340; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VI, s.311; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.141, no:44071; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.357, no:4283; RE. 80/3.

lâzım! [226]

h. Takvâ Bütün Hayırları İçinde Toplar

Coşan'a göre, takvâ ehli olmak, Allah'tan korkmak; çok umûmî bir prensibidir müslümanların. Kur'an-ı Kerîm'de çok ayet-i kerîmelerde takvâ tavsiye edilmiştir;

فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى (البقرة:١٩٧)

(*Feinne hayra'z-zâdi't-takvâ*) "Ahiret yolculuğunun en güzel, en kıymetli azığı takvâdır."[227] buyrulmuştur. Yâni, insana ahirette en çok fayda sağlayacak, yüzünü güldürecek, cennete girmesine sebep olacak, hesaptan yüz akıyla çıkmasına sebep olacak şey takvâdır.

Sonra bir hadis-i şerifte Peygamber SAS Hazretleri buyurmuş ki:[228]

عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللهِ ، فَإِنَّهُ جِمَاعُ كُلِّ خَيْرٍ (ن. ع. خط. عق. صف. بر. طح. غ. قش. خز. عن أبي سعيد)

(*Aleyke bi-takva'llàh, feinnehâ cimâu külli hayr*) "Sana takvâlı olmanı, Allah'tan korkmanı tavsiye ederim. Çünkü bütün

---

[226] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 14. 04. 1995; Antalya, 03. 02. 1995.

[227] Bakara 2/197.

[228] Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.II, s.156, no:949; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.283, no:1000; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.392, no:3929; Taberânî, *Dua*, c.I, s.521, no:1858; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.289, no:840; Beyhakî, *Âdâb*, c.III, s.138, no:135; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Lafız farkıyla:

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.82, no:11791; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XX, s.391; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.431, no:740; Ebû Zerr-i Gıfârî RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.X, s.542, no:18171; *Kenzü'l-Ummâl*, c.XV, s.1313, no:43437; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XIV, s.262, no:14247; RE. 317/8.

hayırların hepsini içinde toplayan bir vasıftır takvâ...”

Takvâ ne demek?.. *Takvâ*, Allah’tan sakınmak demek. Allah’ın gazabından ve azâbından, cehennemden, kötülük yapana ceza vermesinden, kötü bir duruma düşmekten; ya da Allah seviyorken Allah’ın sevmediği bir insan duruma gelmekten, gözden düşmekten, rahmet-i ilâhiyyeden mahrum kalmaktan, böyle bir durumdan sakınmak demektir.

İnsanın kendisini koruması lâzım! Bütün müslümanların attığı adımı sakına sakına, çekine çekine, düşüne düşüne atması lâzım! Asla günahlara yanaşmaması lâzım! Ana prensip bu... [229]

i. Mahzuru Olmayandan Bile Sakınmak

Coşan’a göre *takvâ*, günahlardan, tehlikelerden, ahirette kendisine zarar verecek şeylerden sakınmak demek. Kul böyle sakınan bir kul oldu mu, ona takvâ ehli diyoruz, müttakî kul diyoruz. Müslümanın böyle olmasını, Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetleri emrediyor. “Aman dikkatli bir kul ol, sakınan bir kul ol, kendini günahlardan kollayan, koruyan bir kul ol!” diye ayetlerde böyle emrediliyor.

Buna ulaşmak için, insanın canı istese de bazı şeylerden kendisini tutması lâzım, frenlemesi lâzım! Nefsinin her arzusunu yerine getirmemesi lâzım, ölçmesi lâzım! Eğer şeytanın ve nefsin kendisine yap dediği, telkin ettiği şey güzel değilse, oradan vazgeçmesi lâzım, uzak durması lâzım! Fren yapması lâzım, kendisinin arzularını engellemesi lâzım, kendisine sahip olması lâzım!

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:[230]

---

[229] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 15. 04. 1994.

[230] Tirmizî, *Sünen*, c.2, s.75, no:911; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.2, s.1409, no:4215; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.XVII, s.168, no:446; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.355, no:7899; Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.5, s.52, no:5745; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.5, s.335, no:10602; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.178, no:592; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.1, s.176, no:484; Kudàî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, c.2, s.74, no:909; Ahmed ibn-i Hanbel, *el-Vera’*, c.I, s.48; Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c.V, s.151, no:7788; Atıyye es-Sa’dî RA’dan.

Kenzü’l-Ummâl, c.III, s.91, no:5642; *Câmiü’l-Ehàdîs*, c.XVII, s.8, no:17411: RE. 483/4.

لاَ يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنْ الْمُتَّقِينَ ، حَتَّى يَدَعَ مَا لاَ بَأْسَ بِهِ حَذَرًا

لِمَا بِهِ الْبَأْسُ (ه. طب. ك. ق. ت. عن عطية السعدي)

(*Lâ yeblüğu'l-abdü en yekûne mine'l-müttakîn, hattâ yedea mâ lâ be'se bihî hazeren limâ bihi'l-be's.*) "Kul, müttakîlerden olma derecesini kazanamaz, oraya ulaşamaz; mahzur olmayan, beis olmayan şeyi, 'Acaba bir mahzuru var mı?' diye korkup terk edecek bir zihniyete sahip olmadıkça... Böyle sakınan bir insan durumuna gelmedikçe müttakîlerden olamaz." diye buyuruyor Peygamber Efendimiz.

Coşan'a göre, insan böyle yaptığı zaman, günahlara bulaşmamış oluyor, günahlardan uzak durmuş oluyor. Allah böyle kulları çok sever. Hem dünyada mükâfatlandırır, hem ahirette... Dünyada keramet sahibi yapar, yâni erenlerden olur insan, evliyadan olur. Böyle bu duyguya sahip oldu mu, Allah'ın sevgili kulları arasına girer. Ne kadar güzel!.. Ahirette de cennetine girer, Allah'ın nimetlerine erer, mükâfatlarına mazhar olur.

Bunun için tabii, "Bunun mahzuru yoktur, yapayım!.." diye düşünmek var. Bir de, "Belki mahzurludur, neme lâzım, ihtiyaten ben bunu yapmayayım!" demek var. Hangisi doğru?.. Pervasız hareket edip de, "Mahzuru yok canım!" diye diye günaha bulaşmak, hatalı işi yapmak doğru değil. İhtiyat etmek daha iyi... Çünkü ihtiyatta günaha bulaşmama garantisi var. Pervasızlıkta günaha bulaşma tehlikesi var...

İşte böyle, bir beis olmayan şeyi belki beis vardır diye sakınmak, yapmamak, ondan çekinmek tavsiye ediliyor bu hadis-i şerifte... İnsan o zaman müttakîler sınıfına girer, müttakîler derecesine vasıl olur. Allah'ın erenleri, sevgili kulları durumuna gelebilir.

Bizim yolumuz, yâni hocalarımızdan gördüğümüz bu tasavvuf yolu da, ihtiyat yoludur. İhtiyata riayet ederiz. Ruhsatlarla değil, azimetlerle amel ederiz. Fetvadan ziyade takvâ yolunda yürürüz.

Büyüklerimiz bize bunu öğütlemişler.[231]

j. İmanın Elbisesi Takvâdır

Coşan'a göre, insan biraz titiz ve dikkatli müslüman olacak, kendisini koruyacak. Günahlardan koruyacak, haramlardan koruyacak, Allah'ın sevmediği bir duruma düşmekten koruyacak. Allah'ın emirlerini yapamamaktan, onları kaçırmaktan kendisini koruyacak. Takvâ duygusu çok önemli...

Bu duygu, insanın imanını da tehlikelerden koruyor. Bu konuda Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyuruyor:[232]

□اَلْإِيمَانُ عُرْيَانٌ ، وَلِبَاسُهُ التَّقْوَى ، وَزِينَتُهُ الْحَيَاءُ ، وَمَالُهُ الْفِقْهُ ،

وَ ثَمَرَتُهُ الْعَمَلُ (الديلمي عن ابن مسعود)

(*El-îmânü uryânün*) "İnsanın içindeki imanı çıplaktır. (*Ve libâsühü't-takvâ*) Bu imanı örten elbisesi takvâdır; (*ve zînetühü'l-hayâ'*) süsü utanma duygusudur, hayâdır; (*ve mâlühü'l-fıkh*) sermayesi, malı fıkıhtır; (*ve semeretühü'l-amel*) meyvası, sonucu, mahsulü de ameldir."

İman üryandır, yâni çıplaktır, üstünde hiç bir şey yoktur, çırıl çıplaktır. Tabii biliyorsunuz, insanoğlu çıplak durmuyor, bir giyimi var. Çıplak durduğu zaman, çevreye intibakta zorlanıyor. Kar var, yağmur var, aşırı sıcak var... Bunların hepsinden elbisemiz bizi koruyor.

Bir kere tabiat şartlarından koruyor. Ondan sonra tabii, insanı

---

[231] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 08. 12. 1995.

[232] İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.XIII, s.510, no:36383; Hatîb-i Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkıh*, c.II, s.237, no:660; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LXIII, s.389; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXXI, s.148; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Mekârimü'l-Ahlâk*, c.I, s.41, no: 97; Vehb ibn-i Münebbih Rh.A'ten.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.112, no:380; Hatîb-i Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkıh*, c.I, s.145, no:129; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Mekârimü'l-Ahlâk*, c.I, s.42, no:103; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.35, no:87; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.21, no:27; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XI, s.60, no:10254, 10255; RE. 193/7.

utanacağı, utanç duyacağı yerlerini örterek koruyor. Giyimler Allah'ın bir lütfu, Allah'ın bir tavsiyesi. Tabii, belli bir miktarı örtünmek farz... Erkekler için, hiç olmazsa göbekten dizin altına kadar olan kısmı örtmek, bizim mezhebimize göre farzdır. Yâni açamaz oraları...

İşte onun gibi iman da çıplaktır. İmanın örtüsü, giyimi takvâdır. Takvâ ne demek?.. İnsanın kendisini maddî ve manevî tehlikelerden sakınması, koruması, kollaması demek...[233]

k. Allah ve Rasûlünün Sevdiği Kimseler

Coşan'a göre, takvâ ehli insan, haramlardan, günahlardan sakınan insandır. "Aman, Allah beni sevsin!" diye çırpınan insandır. "Aman, olmadık bir edepsizlik yapıp Allah'ın rızasını kaybetmeyeyim!" diye titreyen insandır. Allah rızasını kazanmak için çalışır, gazabına uğramamak için titrer, dikkat eder, titiz davranır, haramlardan sakınır. Cehenneme düşmemek için, şu hayat imtihanında güzel bir yaşam sürer.

Ayet-i kerimede böyle kullar için:

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ (التوبة:٧)

(*İnna'llàhe yuhibbu'l-müttakîn*) "Allah müttakî kulları sever."[234] buyruluyor.

Peygamber SAS Efendimiz de buyuruyor ki:[235]

أَوْلِيَائِي مِنْكُمُ الْمُتَّقُونَ . فَإِنْ كُنْتُمْ أُولَئِكَ فَذٰلِكَ ، وَ إِلاَّ فَأَبْصِرُوا ، وثم
أَبْصِرُو ، لاَ يَأْتِينَ النَّاسُ بِالْأَعْمَالِ ، وَتَأْتُونَ بِالْأَثْقَالِ ، فَيُعْرَضُ عَنْكُمْ

[233] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 01. 03. 1996.

[234] Tevbe, 9/7

[235] Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.82, no:6952; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.40, no:75; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.45, no:4545; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.53, no:3725; İsmâil ibn-i Ubeyd ibn-i Rifâa ez-Zerkî babasından, o da dedesinden.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.95, no:5660; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.X, s.321, no:9709; RE. 162/1.

(ك. عن إسمعيل بن عبيد بن رفاعة الزرقي عن أبيه عن جده)

(*Evliyâî minküm el-müttekùn*) "Ey mü'minler! Sizin içinizden benim dostlarım, benim velilerim takvâ ehli kimselerdir."

Rasûlüllah'ın evliyası, dostları, arkadaşları, sevdiği insanlar kimlermiş? Müttakî kullar imiş. Kişi takvâ sıfatına sahip olursa, takvâlı kul olursa, müttakî kul olursa, o zaman kıymetli kul oluyor, Allah'ın sevgili kulu oluyor, Rasûlünün sevgili ümmeti oluyor.

(*Fein küntüm ülâike*) "Eğer böyle müttakî kul olabilirseniz, (*fezâlike*) ne mutlu size, ne âlâ size!.. O zaman, benim dostlarım olursunuz. (*Ve illâ*) "Eğer müttakî kullar olamadıysanız; haramlardan, günahlardan sakınan, Allahtan korkan, Allah'ın sevgisini kazanmaya, gazabına uğramamağa gayret eden, attığı adımları dikkatli atan, gözüne sahip olan, diline sahip olan, eline sahip olan bir müslüman olamadıysanız; (*feebsırû sümme ebsırû*) görün başınıza gelecekleri, görün başınıza gelecekleri!.. O zaman neler gelir başınıza!"[236]

Bir de tavsiye buyuruyor:

(*Lâ ye'tîne'n-nâsü bi'l-a'mâl, ve te'tûne bi'l-eskàl*) "İnsanlar güzel güzel ibadetler yapmış, sevapları kazanmış olarak Allah'ın huzuruna, ahirete gelirken; siz de böyle dağlar gibi günah yüklerini yüklenmiş olarak gelmeyin! Böyle bir duruma düşmeyin! (*Feyu'radu anküm*) O zaman, Cenâb-ı Hak size nazar eylemez, kimse sizin yüzünüze bakmaz; yüzünüze bakılmaz." Rasûlüllah bakmaz; şefaatçi olabilecek alim, fazıl, mübarek, kâmil kimseler bakmaz.

Allah sevmedi mi, Allah'ın sevmediği kimseye hiç başkasının bakacağı olmaz. Allah'ın sevdiğine, müsaade ettiğine bakarlar. Onun için, takvâyı da mutlaka öğrenmeli, müttakî kul olmalı![237]

---

236 Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 17. 01. 1997: 29. 12. 2000.
237 Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 29. 12. 2000.

VIII. MAHMUD ES'AD COŞAN'A GÖRE ZİKRULLAH

Coşan'a göre, *zikir*, hatırlamak demek... Bunun zıddı *nisyan*'dır. *Nisyan*, unutmak demek... *Nesiye* unuttu, *zekere* hatırladı demek... *Zikru'llah*; Allah'ı zikretmek, Allah'ı hatırlamak demek.

Ne zaman hatırlayacak? Ticaretinde hatırlayacak, yolda yürürken hatırlayacak, yemek yerken hatırlayacak. Alırken, verirken, konuşurken hatırlayacak. Yâni, "Allah beni görüyor, Allah her yerde hàzır ve nâzır; aman kusur işlemeyeyim!" diye, Allah'ın huzurunda olduğunu bilerek, o idrak ile yaşayacak, gece gündüz faaliyetlerini öyle geçirecek.

Millet zikri, sadece tesbih elinde "Allah, Allah..." demek sanıyor. Evet, "Allah, Allah..." demek de bir çeşit zikir ama, asıl zikir o değil. O *tezekkür*; yâni asıl zikre ulaşmak için yapılan çalışma... Onun sonucunda eğer insanın aklı başına gelip, gönlü yörüngesine oturur da, Allah'ın kendisini gördüğü idrâkine kavuşup; her işi, "Allah'ın huzurundayım, Allah beni görüyor!" diye yaparsa, asıl zikir odur.[238]

Zikrin çeşitleri var... Bir çeşit zikir dille olur. Tesbihi eline alır, "*Sübhàna'llàh... El-hamdü li'llâh... Allàhu ekber...*" der, "*Allah, Allah...*" der, "*Lâ ilâhe illa'llàh*" der, salât ü selâm getirir. Çeşitli mübarek sözleri tekrar eder. Buna dil ile zikretmek diyoruz.

Bu dil ile zikretmek, işin sözü sevaplıdır muhakkak da, ama insanı daha güzel bir noktaya götürmek içindir. Onun için, büyüklerimiz demişler ki:

اَلذِّكْرُ بِالتَّذَكُّرِ .

(*Ez-zikru bi't-tezekküri*) "Cenâb-ı Hakk'ın insanın hatırında olması, zikir işine çalışmakla olur, kendisini zorlamakla olur."

İnsanın asıl vazifesi Rabbini unutmamak, Rabbine kulluğunu

---

[238] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 26. 02. 1999.

devam ettirmek olduğu için, bu dille zikir, insanı asıl zikre, yâni Cenâb-ı Hakk'ı hiç unutmamaya, Cenâb-ı Hakk'ı iyi bilmeye götürür.[239]

Coşan'a göre, asıl zikre ulaşmak için yapılan çalışmalarla, yavaş yavaş aşkullah, muhabbetullah hasıl olur. Sonunda insan, ihsân makamına çıkar. Allah'ın kendisini gördüğünü bilir. Sözünü ona göre söyler, işini ona göre yapar. Allah'tan korkar.

"—Allah görüyor, ben bunu yapamam! Kimse olmasa bile yapamam! Polis olmasa bile yapmam bu suçu... Cümle cihan halkı istese de yapmam! İnsanlar istiyor diye, Allah'ın istemediğini yapmam!" der.

Gece kişisel hayat, gündüz toplumsal hayat vardır. İnsan kişisel hayatında da, toplumsal hayatında da Allah'ı bilecek, Allah'ı unutmayacak. Allah hatırında olarak her işini yapacak. Allah için konuşacak, Allah için sevecek, Allah için hakkı savunacak, Allah için gayret edecek. Allah için verecek, alacak, sevecek, kızacak, konuşacak, susacak... Hepsi Allah için olacak.

O da Allah'ı hatırlamakla olur. Hatırlamayan paldır küldür yaşar. Bir de bakar, oynarken, eğlenirken akşam oluvermiş... Gündüz maç seyrederken akşam olur, televizyon seyrederken akşam olur. Kahvede otururken akşam olur, oyun oynarken akşam olur, gàfilce vakit geçer.

Coşan'a göre, Allah'ı zikrederek geçirmek sabahleyin camiye girip yatsıda çıkmak, hiç dışarıya çıkmamak, hep içerde Kur'an okumak, tesbih çekmek değildir. Halkın içinde, işin içinde, yaşamın içinde, çalışmanın içinde Cenâb-ı Hakk'ı unutmamak demektir. Buna Nakşî Tarikatı'nda, "*Halvet der encümen*" derler. Toplulukta iken halvetteymiş gibi, tenhadaymış gibi Allah'ı zikredebilmek...

"*—Eli kârda, gönlü yârda*" derler.

Eli iş yapıyor ama gönlü Allah ile, yar olan, dost olan, sevgili olan Mevlâ ile olmak demek.

Daha başka tabirleri vardır:

---

[239] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.

“—*Eli işte, gönlü bilişte*” derler.

Biliş, yâni ma’rûf ve ma’lûm olan Mevlâ mânâsına... Yâni gönlü dostta demek.[240]

A. ZİKİRLE İLGİLİ AYET-İ KERİMELER

Coşan’a göre, Kur’an-ı Kerim’de zikir emri vardır. Seksen doksan yerde Allah-u Teâlâ Hazretleri zikri emreder. Bu ayetlerden bazılarını şöyle sıralar:

1. Siz Beni Zikredin, Ben de Sizi Zikredeyim!

Allah-u Teàlâ Hazretleri Bakara Sûresi’nde buyuruyor ki:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (البقرة:١٥٢)

(*Fe’zkürûnî ezkürküm*) “Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim!”[241]

Biz Allah’ı zikredersek, Allah da bizi zikrediyor. Bu çok büyük bir şeref, çok kıymetli bir şeref... O bakımdan gökte nâmımızın yürümesi, Allah’ın bizi zikretmesi şerefine ermemiz için, zikrullahla, Kur’an-ı Kerîm’le çok meşgul olmalıyız.[242]

İbn-i Abbas RA’dan rivayet edilmiş ki, burada (*ezkürküm*)’den mânâ: (*Üzkürûnî bi-tàatî, ezkürküm bi-meùnetî*) “Siz bana kulluk yapın, ben de size yardım edeyim! Sizin beni zikretmeniz, bana itaat etmek tarzında olursa, ben de size yardımcı olurum. (*Üzkürûni fi’n-ni’meti ve fi’r-rehài, ezkürküm fi’ş-şiddeti*) Siz bolluk zamanında nimetlerimi zikrederseniz, benden geldiğini bilir onu hatırlarsanız; ben de darlık, sıkıntı, şiddet, belâ zamanında size yardım ederim!” mânasına geliyor.

“Siz benim varlığımı, birliğimi idrâk ederseniz; ben de cennette size mükâfat veririm, rıdvan-ı ekberime erdiririm. Siz bana ihlâs ile kulluk ederseniz; ben de sizi kurtarırım. Siz bana gönülden

---

[240] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 26. 02. 1999.

[241] Bakara, 2/152

[242] Coşan, Mahmud Es’ad, Cuma Sohbeti, Akra, 15. 04. 1994.

bağlanırsanız; ben de sizin günahlarınızı mağfiret edip, mükâfata erdiririm. Siz bana dua eyler, beni zikrederseniz; ben de duanıza atà ederek, karşılık vererek zikrederim.” diye böyle açıklamış büyüklerimiz.

Coşan’a göre, (*fe’zkürûnî*) derken, “Elinize tesbih alın, beni zikredin!” mânâsı da var; “Namaz kılın, ibadet ve taat eyleyin, ben hatırınızda olayım!.. Nimetleri benim size verdiğim unutulmasın, unutmayın... O tarzda uyanık, arif müslümanlar olarak hareket edin!” mânâsı da var.

Yerin göğün bütün varlıkları da Cenâb-ı Hakk’ın varlığını sezmeye, anlamaya, bilmeye götürdüğü için; yerin göğün olaylarını ve varlıklarını düşünmek de, yâni tefekkür de bir çeşit zikirdir. Onun için, çok sevaptır. Bir saatlik tefekkür, yıllarca yapılan nafile ibadet kadar insana sevap kazandırıyor.

İşte zikrin böyle fikir tarzında olanı olsun, ibadet ve tâat şeklinde bedenî olanı olsun, dille yapılanı olsun, aklen düşünüleni olsun; bu emir bunların hepsini ihtiva ediyor. (*Fe’zkürûnî*) “Beni zikredin, bana itaatli kul olun!” denmiş oluyor.

2. Allah’ı Unutanlar Gibi Olmayın!

Sûre-i Haşr’in sonunda, ayet-i kerimede Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ (الحشر:١٩)

(*Ve lâ tekûnû ke’llezîne nesu’llàh*) “Sakın ey mü’minler, siz Allah’ı unutanlar gibi olmayın!”[243]

Tamam, unutmayacağız, Rabbimizi hatırlayacağız. Cenâb-ı Hakk’ın bize yaptığı iyilikleri unutmayacağız, onun kulu olduğumuzu unutmayacağız.

Bu hatırlama işi de nasıl olacak?.. İşte şu bizim sözle yaptığımız zikirler, içimizi etkileyecek, kalbimizi nurlandıracak. Böylece Cenâb-ı Hakk’ı bilen, zikreden insan haline geleceğiz.

---

[243] Haşr, 59/19

Yâni o arif insan olma durumu, işte bu dille zikirden başladığı için, (*ez-zikrü bi't-tezekküri*) denmiştir.

3. Allah'ı Çok Çok Zikredin!

Kur'an-ı Kerim'de tabii, dil ile zikir de tavsiye ediliyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا. وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً
(الأحزاب:٤١-٤٢)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenü'zküru'llàhe zikran kesîrâ. Ve sebbihùhu bükraten ve esîlâ.*) "Ey iman edenler Allah'ı çok çok zikredin! Sabah akşam onu tesbih edin!" buyruluyor.[244] Buradan, "Sabah akşam tesbih ediniz!" sözünden anlaşılıyor.

Tabii bu sözlerin tekrarı zikir olduğu gibi, namaz gibi, oruç gibi ibadetler de zikirdir. Namaz en büyük zikirdir. Kur'an okumak zikirdir. Ama namaz, derli toplu, çeşitli zikirlerin bir arada olduğu önemli bir zikirdir.[245]

4. Gönüller Ancak Allah'ın Zikriyle Mutmain Olur

Başka bir ayet-i kerimede de:

أَلاَ بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (الرعد:٢٨)

(*Elâ bizikri'llâhi tatmeinnü'l-kulûb.*) "Gözünüzü açın, âgâh olun, dikkat edin, bilin ki gönüller ancak Allah'ın zikriyle mutmain olur!"[246] buyruluyor.

Zikir, kalbin içindeki kötü duyguları atıyor, yavaş yavaş temizliyor; insanın gönlü, kalbi pırıl pırıl bir kalb oluyor. O zaman Allah'ın sevgisine doğru gidiyor insan... Allah'ın sevdiği bir kul

---

[244] Ahzab, 33/41-42
[245] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.
[246] Ra'd, 13/28

oluyor, Allah'ın sevgisi içinde beliriyor.[247]

B. ZİKİRLE İLGİLİ HADİS-İ ŞERİFLER

Coşan'a göre tasavvuf Peygamber Efendimiz'in zamanında vardır, sahabe-i kiramın üzerinde vardır. Ama adı tasavvuf değil de ihsân yoludur, zühddür. Peygamber Efendimiz mutasavvıfların önderidir, serveridir. Mutasavvıflar, Peygamber Efendimiz'in hayatını tatbik etmeye çalışan, tam onun gibi yapmak isteyen insanlardır.

Peygamber Efendimiz'in pek çok hadis-i şeriflerde zikir tavsiye edilmiş, zikrin önemi ve fazileti bildirilmiştir. Onlardan bazıları şöyledir:

01. Kulum Beni Zikrederse, Ben de Onu Zikrederim!

Peygamber SAS şöyle buyurmuş:[248]

يَقُولُ اللهُ عزَّ وجلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي ، وأَنَا معهُ إِذَا ذَكَرَنِي ؛
فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي ؛ و إِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ ،
ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ ؛ وإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا ؛
تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا ، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا ؛ و إِنْ أَتَانِي يَمْشِي ، أَتَيْتُهُ

---

[247] Coşan, Mahmud Es'ad, Avustralya, Melbourne, 23. 12. 1990; Antalya, Alanya, 25. 11. 1995.

[248] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2694, *Tevhîd* 100/15, no:6970; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2061, *Zikir* 48/1, no:2675; Tirmizî, c.V, s.581, no:3603; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1255, no:3822; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.413, no:9340; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.93, no:811; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.4, s.412, no:7730; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IX, s.27; Taberânî, Dua, c.I, s.27, no:18; Beyhakî, *Erbaùne's-Suğrâ*, c.I, s.87, no:43; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.225, no:1135; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.102, no:1897; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIV, s.197, no:26967; RS. 1464.

هَرْوَلَةً (خ. م. ت. ه. حم. حب. عن أبي هريرة)

(*Yekùlü'llàhu azze ve celle*) "Aziz ve Celîl olan Allah-u Teàlâ Hazretleri buyurur ki..." diyor Peygamber SAS Efendimiz: (*Ene inde zanne abdî bî*) "Ben kulumun bana zannına göreyim. Yâni bana karşı ne zan beslerse, ben de onun o zannettiği, umduğu şeyi ona ihsan ederim. Benden bekliyor, mahrum etmem."

(*Ve ene meahû izâ zekeranî*) "Ben yanında olurum, o beni zikrettiği zaman..." Bu da büyük bir şey! Yanında olmak, yâni onun yaptığına hoşnud ve razı olup, onun tarafında olurum demek. Mekândan münezzeh olduğu için, bunları iyi anlamak lâzım!

(*Fein zekeranî fî nefsihî*) "Eğer o kendiliğinden ihlâsla, kimse görmeden beni zikrederse; (*zekertühû fî nefsî*) ben de onu kendi nefsimle zikrederim." Yâni ona ihsânımı, lütuflarımı sessizce, kimse bilmeyecek şekilde veririm. Kimse bilmez ama, o nimetlere o mazhar olur.

(*Fein zekeranî fî melein*) "Eğer kulum beni toplulukta zikrederse; (*zekertühû fî melein hayrin minhüm*) ben de onu daha hayırlı bir melekler topluluğu içinde zikrederim. O dünyada beni zikrederse; ben de onu âhirette, o mahşer yerinde, o zamanda zikrederim, mükâfatlandırırım."

(*Ve in tekarrabe ileyye şibran tekarrebtü ileyhi zirââ*) "Bana bir karış gelirse, ben ona bir kol boyu gelirim. (*Ve in tekarrabe ileyye zirâan tekarrabtü ileyhi bââ*) O bana bir kol boyu gelirse, ben ona bir kulaç gelirim. (*Ve in etânî yemşî eteytühû herveleten*) O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak giderim."

Bunlar, kullar anlasın diye... Hakîkî mânâsına alınması uygun değil, çünkü öyle olmaz. "Kulum ne kadar gayret gösterirse, ben de onun mükâfatını o kadar çok veririm!" diye beyan edilmiş oluyor. [249]

02. Beni Zikrettikçe Kulumla Beraberim!

Ebû Hüreyre RA'ın rivayet ettiği başka bir hadis-i şerif de

---

[249] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.

şöyle:[250]

إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا هُوَ ذَكَرَنِي ، وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَتَاهُ (ه. حم. ك. عن أبي هريرة)

(*İnna'llàhe azze ve celle yekùl*) "Azîz ve Celîl olan Allah-u Teàlâ Hazretleri buyurur ki..." diyor Peygamber Efendimiz:

(*Ene mea abdî izâ hüve zekeranî*) "Ben kulumla beraberim, o beni zikrettiği müddetçe; (*ve teharreket bî şefetâhu*) ve dudakları benim adımı anmakla kıpırdadığı müddetçe, ben kulumla beraberim."

Bu da Cenâb-ı Hakk'ın zikredeni sevdiğini beyan eden, yakın kul ettiğini beyan eden bir hadis-i şerif oluyor.[251]

03. Rabbini Zikreden Kimsenin Misali

Coşan'a göre Allah'ı zikretmek son derece kıymetli ve Allah'ı zikredenler yüksek bir mânevî yaşama sahipler. Allah'ı zikretmeyenler de maalesef, mânevî bakımdan ölmüş durumda...

Rasûlüllah SAS buyurmuş ki:[252]

---

[250] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2735, no:7085; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1246, no:3792; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.540, no:10988; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.97, no:815; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.673, no:1824; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.363, no:6621; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c. I, s.391, no:509; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.II, s.319, no:1417; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.377; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.339, no:956; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXV, s.311, no:3039; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.617, no:1763; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.231, no:611; Münâvî, *el-Ehàdîsü'l-Kudsiyye*, c.I, s.38, no:74; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VIII, s.283, no:7306.

[251] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.

[252] Buhàrî, *Sahîh*, c.V, s.2353, no:6044; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.377; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

Lafız farkıyla: Müslim, *Sahîh*, c.I, s.539, no:779; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.135, no:854; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.13, s.235, no:7306; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.481, no:3910; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.401, no:536; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.IV, s.143, no:6442; Rûyânî, *Müsned*, c.II, s.42, no:458; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ، وَالَّذِي لاَ يَذْكُرُهُ، مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ

(خ. عن أبي موسى)

(*Meselü'llezî yezkürü rabbehû, ve'llezî lâ yezküruhû*) “Rabbini, zikreden insan ile zikretmeyen insan, (*meselü'l-hayyi ve'l-meyyit*) diri ile ölmüş kişiye benzer. Yâni Allah'ı zikreden diri gibidir; Allah'ı zikretmeyen ölmüş kişi gibidir, canı çıkmış kişi gibidir.”

Zikir bu kadar önemli, bu kadar zarûrî; tüm müslümanlar için gerekli... Zaten bütün müslümanlar da, parça parça yapıyorlar. En güzel yapanları da, işte mübarek evliyâullah büyüklerimiz, mürşid-i kâmillerimiz... Abdülkàdir-i Geylânîler, Bahaüddîn-i Nakşibendîler, Celâleddîn-i Rûmîler, İsmâil Hakkı Bursevîler, Yûnus Emreler... vs.

Onlar daha güzel yapmışlar. Çünkü, hem lisânen zikretmişler yana yakıla, aşk ile, şevk ile; hem bedenen ibadet ve taat yapmışlar; hem de ef'al, hareket olarak, hem fikir olarak yapmışlar, en güzel tarzda bize göstermişler. Rasûlüllah Efendimiz'in yaptığı şekilde, tavsiye ettiği şekilde hayatlarını geçirmişler.[253]

04. Allah'ı Zikredenler Yarışı Kazandı

Başka bir hadis-i şerifte Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyurmuş:[254]

سَبَقَ الْمُفَرِّدُونَ. قَالُوا: وَمَا الْمُفَرِّدُونَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ:

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.424, no:1820 ve s.446, no:1923; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.197, no:2265; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIX, s.355, no:20953; RS. 1463.

[253] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 19. 12. 1997; Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.

[254] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2062, no:2676; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.411, no:9321; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.140, no:858; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.155, no:2773: Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.389, no:504; Ebû Hüreyre RA'dan.

الذَّا كِرُونَ اللهَ كَثِيراً ، وَالذَّا كِرَاتُ (م. عن أبي هريرة)

(*Sebeka'l-müferridûn*) "Müferridler, tefrid ediciler öne geçti, galip geldi, yarışı kazandı." buyurmuş. (*Kàlù: Ve me'l-müferridûn?*) "Müferridlerden kasdınız nedir yâ Rasûlallah? Ne demek bu tefrid edenler, ayıranlar?" diye soruldu.

(*Kàle: Ez-zâkirûna'llàhe kesiran ve'z-zâkirât*) Buyurdu ki: "*Müferridûn* demek Allah'ı çok zikredenler; çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar demek."

Burada da Allah'ı çok zikredenler, böyle methedilmiş oluyor.[255]

05. Allah'ı Zikredenlerin Derecesi

Coşan'a göre insanların en yüksek dereceli olanları, Allah'ı çok anıp, hatırından çıkartmayıp, Allah'ın rızasını kazanmak için gece gündüz Cenâb-ı Hakk'ı zikredenlerdir. Yâni erbâb-ı tarikat, erbâb-ı tasavvuftur. Nefsi terbiye etmek, sâfîleşmek, edepli bir müslüman olmak, ihlâslı bir müslüman olmak yoluna girmiş olan, buna önem veren insanlardır.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[256]

أَعْظَمُ النَّاسِ دَرَجَةً ، اَلذَّا كِرُونَ اللهَ (هب. عن أبي سعيد)

(*A'zamü'n-nâsi dereceten*) "Derece cihetinden, derece yönünden, mânevî rütbe ve derecesi bakımından insanların en büyüğü, (*ez-zâkirûna'llàh*) Allah'ı zikredenlerdir. Allah'ı zikredenlerin derecesi en yüksektir."

Demek ki, en yüksek dereceli olanlar Yunus Emrelerdir, Mevlânâlardır, İbrâhim Hakkı Erzurûmî'lerdir, İsmâil Hakkı Bursevî'lerdir, Abdü'l-Ehad-ı Nûrî Hazretleri'dir, Aziz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri'dir... vs. Neden?.. İşte hadis-i şerifte böyle

---

[255] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000.

[256] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.458, no:3376; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.75, no:11738; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.641, no:1835; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.95, no:3798; RE. 74/13.

buyruluyor da ondan.

O halde, demek ki, zikretmek çok sevapmış. Demek ki, zikredenler en iyi müslümanlarmış.[257]

06. Allah'ı Zikreden Kimseler ve Melekler

Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyuruyor:[258]

مَا مِنْ قَوْمٍ يَذْ كُرُونَ اللهَ إِلاَّ حَفَّتْ بِهِمُ الْمَلاَئِكَةُ ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ ، وَنَزَّلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ ، وَ ذَ كَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ (ت. ه. عن أبي هريرة وأبي سعيد معا)

(*Mâ min kavmin yezkürûna'llâhe*) "Allah'ı zikreden hiçbir insan gurubu, topluluğu yoktur ki, bir yere toplanmışlar, orada Allah'ı zikrediyorlar; (*illâ haffet bihimü'l-melâikeh*) melekler onların etrafını çepeçevre sararlar, kuşatırlar, toplanırlar etraflarına,,. Zikri sevdikleri için, zikirden çok zevk aldıkları için, zikredenleri sevdikleri için, zikredenleri Allah sevdiği için, melekler onların etrafına toplanırlar.

(*Ve gaşiyethümü'r-rahmeh*) "Allah'ın rahmeti onları sarar, kaplar. (*Ve nezelet aleyhimü's-sekîneh*) Onların üzerlerine sekînet iner; sükûnlu, huzurlu, manevî hallere sahip insanlar olurlar. Huzur ve sükûna, tatlı hallere erişirler.

---

[257] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 12. 03 1999.

[258] Müslim, *Sahîh*, c.XIII, s.213, no:4868; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.459, no:3378; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.XI, s.234, no:3781; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.49, no:11481, 11893; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.137, no:1500; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.463, no:1283; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.169; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.423, no:8272; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.296, no:2233; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.333, no:684; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.12; Abdullah ibn-i Mübârek, *Müsned*, c.I, s.46, no:45; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.272, no:861; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.X, s.307, no:30089; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XI, s.293, no:20557; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.388, no:530; Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.424, no:1822; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XIX, s.238, no:20660; RE. 386/9.

(*Ve zekerehümu'llàhu fîmen indeh*) Allah da onları zikreder; kendi yanında olan meleklerine metheder, anar:

"—Bakın ey meleklerim! Gördünüz mü yeryüzünde benim itaatli, güzel kullarım nasıl beni güzel güzel zikrediyorlar!" diye meleklerine bildirir. Tabii bu da çok büyük, güzel bir şey...[259]

07. Zikrullah İçin Toplanmanın Fazîleti

Muaviye RA'dan rivayet edilmiş:[260]

إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلٰى حَلْقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ

فَقَالَ: مَا أَجْلَسَكُمْ ؟ قَالُوا : جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللّٰهَ ، وَنَحْمَدُهُ عَلٰى مَا

هَدَانَا لِلإِسْلاَمِ ، وَ مَنَّ بِهِ عَلَيْنَا . قَالَ: آللّٰهِ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلاَّ ذٰلِكَ ؟

قَالُوا : وَاللّٰهِ مَا أَجْلَسَنَا إِلاَّ ذٰلِكَ. قَالَ: أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تُهْمَةً

لَكُمْ ، وَلٰكِنَّهُ أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأَخْبَرَنِي: أَنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِي

بِكُمُ الْمَلاَئِكَةَ (م. ت. ن. عن معاوية)

(*İnne rasûlü'llàh SAS, harace alâ halkatin min ashàbihî*) "Peygamber Efendimiz, ashab-ı kiramının teşkil ettiği bir halkaya çıkıp geliverdi."

Coşan'a göre, o devirlerde insanlar oturdukları zaman, herkes

---

[259] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 27. 10. 1995.

[260] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2075, no:2701; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.460, no:3379; Neseî, *Sünen*, c.VIII, no:249; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.92, no:16881; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.95, no:813; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.311, no:701; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.313, no:7387; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.59, no:29469; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.400, no:532; Abdullah ibn-i Mübarek, *Zühd*, c.I, s.395, no:1120; Şeybânî, *el-Âhàd ve'l-Mesânî*, c.I, s.432, no:529; Muaviye RA'dan.

Tergîb ve Terhîb, c.II, s.259, no:2317.

birbirini iyice görsün diye halka şeklinde oturuyorlar. Halka şeklinde oturunca da, başköşe diye bir şey kalmıyor, eşitlik oluyor halkada... Herkes daire şeklinde oturduğu için, bunun başı neresi, belli olmaz. Her taraf baş, her taraf kenar... O bakımdan güzel bir oturuş şekli... Böyle otururlarmış. Anlaşmak, sohbet etmek için de daha uygun bir oturuş şekli.

Sohbet halkası deniliyor. Hattâ bazı alimlerin talebelerine ders verdikleri zaman bu tarzda oturdukları için, onların konuşmalarına, ilim halkası, sohbet halkası, tedris halkası diye isim veriliyor. Kapının üstündeki halka gibi yuvarlak olduğundan, o isim verilmiş oluyor.

“SAS Efendimiz, ashabından bir halkanın üzerine çıktı, geldi. Yâni, dairevî oturmuş bir grup insanın yanına geldi. (*Fekàle: Mâ ecleseküm?*) ‘Sizi burada toplayan sebep ne, ne oturttu sizi buraya?’ diye onlara sordu.”

(*Kàlû*) Efendimiz’in sorusuna cevap verdiler, üç şey söylediler: (*Celesnâ*) “Şu sebepten oturduk yâ Rasûlallah: (*Nezküru’llàhe*) Allah’ı zikrediyoruz.” Topluca Allah’ı zikrediyorlar. (*Ve nahmedühû*) “Ve Allah’a hamd ü senâlar ediyoruz.” Ne sebeple?.. (*Alâ mâ hedânâ li’l-islâm*) “Bizi müşriklikten kurtardı, İslâm nimetiyle şerefyâb eyledi. Müslüman olmamızı nasib eyledi, bizi İslâm’a sevk eyledi, hidayet ihsân eyledi diye; (*ve menne bihî aleynâ.*) ve bu İslâm ile bize bahşettiği nimetlerden dolayı, Allah’a hamd ediyoruz.”

(*Kàle*) Efendimiz buyurdu ki: (*Âllàhi mâ eclesekûm illâ zâlike?*) “Siz bu sebepten başka bir sebeple oturmuyorsunuz da, sırf bu sebepten dolayı mı oturuyorsunuz? Allah’a and olsun ki, öyle mi?..” diye soru olarak sordu Peygamber Efendimiz.

(*Kàlû: Va’llàhi mâ eclesenâ illâ zâlike*) “Evet, Allah’a and olsun ki, biz ancak bu sebeple oturuyorduk, halka kurduk. Başka bir sebeple değil toplantımız.” diye cevap verdiler.

Peygamber Efendimiz buyurdu ki:

(*Emâ innî lem estahlifküm tühmeten leküm*) “Ben sizin sözünüz doğru mu, yalan mı diye size sûi zanda bulunduğum için, sizden yemin istemiş değilim. Bu soruyu, te’kid için soruyorum.”

(*Ve lâkinnehû etânî cibrîlü feahberanî*) “Bana Cebrâil geldi şu

sırada ve bana bildirdi ki, (*enne'llàhe azze ve celle yübâhî bikümü'l-melâikeh.*) Allah-u Teàlâ, sizleri zikrederek meleklerine iftihar ediyor; sizlerle öğünüyor, mubâhat eyliyor. Yâni, 'Bakın benim kullarıma, beni zikrediyorlar. Bakın, müslüman oldukları için bana hamd ediyorlar. Bakın, İslâm'ın içindeki çeşitli nimetleri kavradıkları için, hamd ü senâ ediyorlar, bana şükrediyorlar.' diye meleklerine öğündüğünü Cebrâil bana bildirdi. Ben bunu temin etmek için, bunun iyice anlaşılması için, o soruyu bir daha sordum." dedi Peygamber Efendimiz SAS.

Coşan'a göre, buradan Allah'ı zikretmek için topluca oturulabileceği anlaşılıyor. Müslümanların tek başlarına zikir yaptıkları gibi, bir araya geldikleri zaman da, Allah'ın lütfunu, nimetini, adını, güzel cümleleri, kelimeleri tekrar ederek topluca zikir yapabilecekleri anlaşılıyor.

Sonra hamd etmenin ne kadar güzel olduğu, İslâm'ın ne kadar büyük nimet olduğu anlaşılıyor. İslâm'ın içindeki bütün emirlerin bir nimet olduğunu, bir güzellik olduğunu da buradan anlıyoruz. Bunlarla, böyle meşguliyetlerle toplanıldığı zaman, o toplantıların Allah tarafından çok sevilen toplantılar olduğu, böylece anlaşılmış oluyor.[261]

08. Allah'ı Zikretmeyi Çoğalt!

Coşan'a göre, Allah'ın en sevdiği amel, Allah'ın çok zikredilmesidir. Bu konuda şu hadis-i şerifi nakleder:

Peygamber SAS Efendimiz, kendisinden nasihat isteyen Ümm-ü Enes RA'ya, şöyle buyurmuş:[262]

وَ أَكْثِرِي مِنْ ذِكْرِ اللهِ ، فَإِنَّكِ لاَ تَأْتِي اللهَ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ

---

[261] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 21. 02. 1997.

[262] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXV, s.129, no:313; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.21, no:6735; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Vera'*, c.I, s.58, no:48; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.76; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VIII, s.167, no:11892; İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstîàb*, c.I, s.624; Ümm-ü Enes RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.366, no:3935; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.IV, s.395, no:7119; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.X, s.225, no:9479.

مِنْ كَثْرَةِ ذِكْرِهِ

(*Ve eksirî min zikri'llâh*) "Allah'ı zikretmeyi çoğalt! Allah'ın zikrini çok çok yap!" (*Feinneki lâ te'tîna'llàhe bi-şey'in ehabbe ileyhi min kesreti zikrihî.*) "Çünkü sen Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne, onu çok zikretmekten daha sevimli bir şey getiremezsin Allah'ın huzuruna..." Yâni, Allah'ın huzuruna götürdüğün, hayırlar, ibadetler ve taatlerin içinde, Allah'ın en sevdiği, razı olduğu, memnun olduğu, mükâfâtlandırdığı, en çok sevap verdiği şey zikrullahtır, Allah'ı çok zikretmektir.[263]

09. Her Yerde Allah'ı Zikret!

Coşan'a göre, insan her yerde Allah'ı zikretmeye çalışmalıdır. Bu konuda şu hadis-i şerifi zikreder:

Ahmed ibn-i Hanbel'in rivayet ettiğine göre, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuş:[264]

أُذْكُرِ اللهَ عِنْدَ كُلِّ حَجَرٍ وَشَجَرٍ (حم. في الذهد عن عطاء بن يسار مرسلاً)

(*Üzküri'llàh*e *inde külli hacerin ve şecerin*) "Her ağacın yanında ve her taşın yanında Allah'ı zikret!"[265]

---

[263] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 17. 11. 2000.

[264] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XX, s.159, no:331 ve s.175, no:374; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.78, no:34325; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.405, no:548; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.241; İbn-i Hibbân, *es-Sikàt*, c.II, s.110; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VIII, s.435, no:4541; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XVIII, s.194; Muaz ibn-i Cebel RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Zühd*, c.I, s.26; Atà' ibn-i Yesar Rh.A'ten.

İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.997; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VI, s.55, no:7852; Muhannef ibn-i Zeyd el-Bekrî RA'dan.

Hünnâd, *Zühd*, c.II, s.531, no:1092; Ebû Seleme RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.IV, s.395, no:7120 ve c.X, s.72, no:16753; *Kenzü'l-Ummâl*, c.III, s.45, no:5252 ve c.XV, s.1261, no:43283; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.131, no:303; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.IV, s.160, no:2998; RE. 67/1.

[265] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 17. 11. 2000.

10. Allah'ı Zikrederken Ağlamak

Hàkim *Müstedrek*'inde Hazret-i Enes'ten rivâyet etmiş. Diyor ki, Peygamber SAS Efendimiz:[266]

مَنْ ذَكَرَ اللهَ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ، حَتَّى يُصِيبَ الأَرْضَ

مِنْ دُمُوعِهِ، لَمْ يُعَذِّبْهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (ك. عن أنس)

(*Men zekera'llàh, fefâdat aynâhü min haşyeti'llâh*) "Kim Allah'ı zikrederken, Allah'tan korktuğu için iki gözünde yaşlar birikip de gözlerinden yaşlar dökülürse...

"—Benim hâlim nice olacak, iyi kulluk yapamadım. Yarın Allah beni mahkeme-i kübrâda hesaba çekerse ben ne cevap vereceğim? Aman Allah'ım, beni affet yâ Rabbî!" diye, zikrederken Allah korkusundan göz yaşlarını dökerse...

(*Hattâ yusîbe'l-arda min dümûihî*) "Yerlere göz yaşları inci taneleri gibi saçılırsa, damlarsa, yere değerse; (*lem yüazzibhü yevme'l-kıyâmeh.*) Allah o zikrederken Allah korkusundan ağlayan kulunu, gözyaşları yerlere saçılan kulunu, kıyamet günü azaba uğratmaz."

"—Affettim seni! Sen gözü yaşlı, benden korkan, beni zikreden takvâlı, haşyetli, iyi bir müslümandın!" diye Allah onu azaplandırmaz, cehennemine atmaz, cennetine sokar.[267]

11. Allah'ı Çok Zikredenlerin Sevabı

Bir başka hadis-i şerifi hatırladım, onu söyleyeyim. Bu hadis-i şerifi Muaz ibn-i Enes RA rivayet etmiş:[268]

---

[266] Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.289, no:7668; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.178, no:1641; Ebû Dâvud, *Zühd*, c.I, s.20, no:190; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.1, s.639, no:1830; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.312, no:22191.

[267] Coşan, M. Es'ad, New Castle, İngiltere, 05. 09. 1997.

[268] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.438, no:15652; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XX, s.186, no:407; Muaz ibn-i Enes RA'dan.

أَنَّ رَجُلاً سَأَلَهُ فَقَالَ: أَيُّ الْمُجَاهِدِينَ أَعْظَمُ أَجْرًا ؟ قَالَ: أَكْثَرُهُمْ لِلّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى ذِكْرًا. قَالَ: فَأَيُّ الصَّائِمِينَ أَعْظَمُ أَجْرًا ؟ قَالَ: أَكْثَرُهُمْ لِلّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا. ثُمَّ ذَكَرَ الصَّلاَةَ ، وَالزَّكَاةَ ، وَالْحَجَّ ، وَالصَّدَقَةَ. كُلُّ ذٰلِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : أَكْثَرُهُمْ لِلّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ: يَا أَبَا حَفْصٍ ، ذَهَبَ الذَّاكِرُونَ بِكُلِّ خَيْرٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجَلْ (حم. طب. عن معاذ بن أنس)

(*Enne racülen seelehû fekàle*) Peygamber SAS'e bir kişi sormuş, demiş ki sorusunda: (*Eyyü'l-mücâhidîne a'zamü ecren*) Mücahidler sevap kazanıyor ya, "Mücâhidlerin hangisi en büyük ecir alır, en çok sevap alır?" diye sormuş Peygamber Efendimiz'e.

(*Kàle*) Peygamber Efendimiz de buyurmuş ki: (*Ekseruhüm li'llâhi tebâreke ve teàlâ zikren*) "Allah-u Tebâreke ve Teàlâ Hazretleri'ni en çok zikreden mücâhid en büyük ecir alır."

Mücahid savaşta cihad ediyor ama, ötekisinden daha çok sevap alanı hangisi?.. Allah'ı ötekisinden daha çok zikredeni... Kim daha çok Allah Allah diyorsa, Allah-u Tebâreke ve Teàlâ Hazretleri'ni çok zikrediyorsa... Ulu ve yüce Allah'ı en çok zikreden daha büyük sevap kazanıyor.

Kişi tabii merakla, belki de hani konuşmaktan zevk aldığından, Rasûlüllah Efendimiz'in yüzüne bakmaktan zevk

---

Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.501, no:1429, Ebû Saîd el-Makberî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.428, no:1846; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.X, s.71, no:16748; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.V, s.362, no:4290;*Münzirî, Tergîb ve Terhib*, c.II, s.257, Zikir ve Dua, no:2309; RE. 80/8.

aldığından, konuşmayı, sohbeti uzatmak istediğinden, yine sormuş:

(*Feeyyü's-sàiimîne a'zamü ecren*) "Oruç tutan müslümanların hangisi daha çok sevap alır?"

(*Ekseruhüm li'llâhi tebâreke ve teàlâ zikren*) "Allah-u Tebâreke ve Teàlâ Hazretleri'ni en çok zikreden oruçlu kimse daha çok sevap alır." buyurmuş Efendimiz yine.

Sonra, soruları devam ettirmiş o kişi. (*Sümme zekere's-salâte, ve'z-zekâte, ve'l-hacce, ve's-sadakate*) diyor râvi Muaz RA. Aynı şekilde, "Namaz kılanların en üstünü kimdir; zekât verenlerin en sevaplısı, en çok sevap kazananı kimdir; hacca gidenlerin en çok sevap kazananı kimdir; sadaka verenlerin, hayır yapanların en çok sevap kazananı kimdir?" diye sormuş. Bunların hepsini sıralamış o kişi sorularında...

Peygamber SAS Efendimiz kızmazdı. Soru soranların sorularına güzel güzel, tane tane cevap verirdi. (*Küllü zâlike rasûlü'llah SAS yekùl*) Peygamber SAS Efendimiz hepsine de aynı şekilde cevap vermiş:

(*Ekseruhüm li'llâhi tebâreke ve teàlâ zikren*) "Onu yaparken en çok Allah'ı zikredeni..." Yâni namaz kılanların içinde en çok zikredeni; zekât verenlerin içinde en çok zikredeni; haccedenlerin içinde zikri en çok yapanı; sadaka verenlerin içinde zikri en çok yapanı en çok ecir alanıdır." demiş.

Demek ki, namaz kılarken de, zekât verirken de, haccederken de, sadaka verirken de, cihad ederken de, hayatımızı sürerken de, sàlih bir insan olarak yaşarken de, çok zikredeceğiz. Çünkü en çok sevap alan, en çok zikreden oluyor.

Tabii, bunları böyle başka sahabiler de dinliyorlar; *rıdvânu'llàhi aleyhim ecmaîn...* Ebû Bekr-i Sıddîk ve Ömer Efendimiz de oradaymış anlaşılan. (*Fekàle ebû bekrin li-umera*) Ebû Bekr-i Sıddîk RA, eğilmiş Ömer RA'a demiş ki:

(*Yâ ebâ hafs, zehebe'z-zâkirûne bi-külli hayr*) "Ey Ebû Hafs, baksana, zikredenler hep hayırları kazandılar; bütün sevapları onlar aldılar, götürdüler." demiş.

(*Fekàle rasûlü'llàh SAS: Ecel*) Peygamber SAS Efendimiz de onların bu konuşmasını duymuş, "Evet öyledir tabii..." diye tasdik

buyurmuş.[269]

12. Zikir Allah'ın Azabından Kurtarır

Müjdeli bir hadis-i şerif. Muaz RA'dan Ahmed ibn-i Hanbel ve diğer kaynaklar rivayet etmiş:[270]

مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ عَمَلاً أَنْجٰى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللهِ ، مِنْ ذِكْرِ اللهِ . قَالُوا :

وَلاَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ ؟ قَالَ: وَلاَ الْجِهَادُ ، إِلاَّ أَنْ تَضْرِبَ بِسَيْفِكَ

حَتَّى يَنْقَطِعَ ، ثُمَّ تَضْرِبَ حَتَّى يَنْقَطِعَ (ش. طب. حم. عن معاذ)

(*Mâ amile âdemiyyün*) *Âdemî*, Adem'e mensub, onun soyundan gelen insan demek. (*Mâ amile âdemiyyün amelen encâ lehû min azâbi'llâhi*, *min zikri'llâh*) "Bir Ademoğlu kendisini Allah'ın azabından, zikrullahtan daha güzel şekilde kurtaracak başka bir ibadet yapmış olamaz." Yâni, Allah'ın azabından onu en güzel şekilde kurtaracak olan ibadet, amel zikrullahtır. Ondan daha güzel bir amel olamaz.

(*Kàlû*) Dinleyenler şaşırmış. Daha önce duydukları sözlerden biliyorlar ki, cihad çok sevap. Bir soru sormuşlar:

(*Ve le'l-cihâdü fî sebîli'llâh?*) "Yâ Rasûlallah, zikrullah Allah yolunda cihaddan da mı daha üstün?"

(*Kàle*) Buyurmuş ki: (*Ve le'l-cihâd*) "Onun derecesine cihad da ulaşamaz. Allah'ın azabından insanı en çok kurtaracak zikrullahtır. (*İllâ en tadribe bi-seyfike hattâ yenkatıa*) Ancak kılıcın kırılıncaya kadar savaşman hariç... (*Sümme tadrıbe hatta yenkatıa*) Sonra bir kılıç daha alıyorsun, gene vuruyorsun, gene

---

[269] Coşan, Mahmud Es'ad, Antalya, 14. 02. 1997.

[270] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.239, no:22132; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.673, no:1825; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.20, s.166, no:352; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.394, no:519; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.235; Ahmed ibn-i Hanbel, *Zühd*, c.I, s.184; Muaz ibn-i Cebel RA'dan.

Mecmau'z-Zevâid, c.X, s.70, no:16745; *Kenzü'l-Ummâl*, c.I, s.646, no:1851; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XIX, s.62, no:20186; RE. 376/8.

kırılıyor... Böyle savaşman hariç!" buyurmuş.[271]

Tabii savaş her zaman olmuyor. Olduğu zaman müslüman savaşa gider, cihada gider. Vazifesini yapar, görevinden kaçmaz. Ama savaş olmadığı zaman, işte elimizde güzel bir imkân var, kolaylık var: Zikrullah, Allah'ı anmak, Allah'ı zikretmek...

Biliyorsunuz, bazı kimseler zikrullahı çok tenkit ediyor. Zikredenlere çok yan bakıyor, yamuk bakıyor, ama işte öyle değil. Hadis-i şeriflerde görüyorsunuz, Allah'ı anmak, zikretmek neye sebep olur?.. Allah'a itaat etmeye sebep olur. Allah'ı sevmeye götürür insanı... Sonuç itibariyle aşkullaha muhabbetullaha götürür. Allah'ın aşıklısı olan, sevgilisi olan, Allah'ı seven, muhibbi olan bir kul da ne olur?.. Hep Allah'ın sevdiği güzel işleri yapar, evliyâ olur. Tarihte okuduğumuz, hayran olduğumuz kimseler gibi olur.

Meselâ, Allah âşıklarından halkımızın en bildiği, baş tâcı ettiği, ilâhilerini dilinden düşürmediği Yunus Emre... Meselâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî... Aşkullahtan en çok bahseden insanlar. Onun için, zikrullah çok önemli! [272]

13. Allah'ı Çok Zikreden Münafıklıktan Kurtulur

Ebû Hüreyre RA rivayet ettiğine göre, Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[273]

مَنْ أَكْثَرَ ذِكْرَ اللهِ ، فَقَدْ بَرِىءَ مِنَ النِّفَاقِ (ابن الشاهين في الذكر عن أبي هريرة و رجاله ثقات)

(*Men eksera zikri'llâh, fekad berie mine'n-nifâk.*) "Kim Allah'ın

---

[271] Coşan, M. Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 30. 10. 1998

[272] Coşan, M. Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 20. 08. 1999.

[273] Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.86, no:6931; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.II, s.172, no:974; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.415, no:576; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.638, no:1827; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XX, s.45, no:21451; RE. 408/7.

zikrini çok yaparsa, münafıklıktan beraet etmiş, kurtulmuş, o töhmetten sıyrılmış olur." Yâni, münafık olmaz. Bu çok önemli...

Aziz ve muhterem kardeşlerim! İnsan mü'minken bazı işlerinden dolayı münafıklık durumuna düşebilir. Münafık ne demek?.. İçi başka, dışı başka demek... O duruma düşebilir insan. Onun için, münafıkların sıfatlarından bir tanesi de nedir; ayet-i kerimeden söyleyeyim:

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلاَةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ

اللّٰهَ إِلاَّ قَلِيلاً (النساء:١٤٢)

(*Ve izâ kàmû ile's-salâti kàmû küsâlâ*) "Kalktıkları zaman namaza tembel tembel kalkarlar." Demek namaz kılıyorlar ama isteyerek değil... (*Yürâüne'n-nâs*) Mürâilik yaparlar, riyâkârlık yaparlar. (*Ve lâ yezkürûna'llàhe illâ kalîlâ.*) Allah'ı da az anarlar."[274]

Demek ki, hem namaz kılıyor, ama namazı tembel tembel kılıyor... Zikir yapıyor ama, zikri çok az yapıyor, Allah'ı çok az zikrediyor. İşte bu, münafıklığın alâmeti oluyor. Onun için bu duruma düşmemek lâzım! Bu durumda ise, "Eyvah! Bende münafıkların hallerine benzer haller var!" deyip, hemen kendisini toparlaması lâzım!

Müslüman öyle değildir ama, bazen o sıfatlara düşebilir. Namazı zorla kılıyorsa; demek ki içine münafıklık girmek istiyor, şeytan onu münafık yapmak istiyor. Namazı sevecek, mürâîlik yapmayacak. Allah'ın zikrini çok yapacak.

İnsan bir şeyi sevdi mi, çok zikreder. Dervişler Allah'ı çok zikretmişler. Neden?.. Allah aşkı var da ondan... Allah aşıkı olan insan, Allah'ı çok zikreder. Onun için, "Zikrullahı çoğaltan münafıklıktan beraet etmiş olur, münafık değildir." deniliyor.

Demek ki, Allah'ın zikrini çok yapacağız. "*Allah*" diyeceğiz, "*Lâ ilâhe illa'llàh*" diyeceğiz. "*Sübhàna'llàh... El-hamdü lillâh...*" diyeceğiz, dâimâ zikirle vakit geçireceğiz.[275]

---

[274] Nisâ, 4/142

[275] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 3. 10. 1997; 26. 06. 1998.

17. Allah'a İtaat Eden Zikir Ehlidir

Zikrin sadece dille olmadığını bilmeliyiz. Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[276]

مَنْ أَطَاعَ اللهَ فَقَدْ ذَكَرَ اللهَ ، وَإِنْ قَلَّتْ صَلاَتُهُ ، وَصِيَامُهُ ، وَتِلاَوَتُهُ لِلْقُرْآنِ ؛ وَمَنْ عَصَى اللهَ فَلَمْ يَذْكُرْهُ ، وَإِنْ كَثُرَتْ صَلاَتُهُ وَصِيَامُهُ وَتِلاَوَتُهُ لِلْقُرْآنِ (الحسن بن سفيان ، طب. كر. عن واقد ؛ ض. هب. عن ابن أبي عمران مرسلا)

(*Men etàa'llah, fekad zekera'llàh*) "Kim Allah'a itâat ederse, Rabbimizin sözünü dinlerse, günahlara dalmazsa; o Allah'ı zikreden kimse sayılır, zikir ehli sayılır; (*ve in kallet salâtühû ve sıyâmühû ve tilâvetühü'l-kur'ân.*) Kur'an okuması, nafile oruç tutması, nafile namaz kılması az olsa bile..."

Farzları kılıyor, sünnetleri kılıyor, öyle uzun boylu nafile namazlar kılamıyor. Çok namaz kılamasa bile, çok oruç tutamasa bile; itaat ediyor ya, o Allah'ı zikrediyor demektir.

Buna mukàbil: (*Ve men asa'llàh, felem yezkürhü*) "Kim Allah'a àsî ise, yâni günahları işliyorsa, günahkârsa, o Allah'ı zikretmiyor demektir; (*ve in kesüret salâtühû ve sıyâmühû ve tilâvetühû li'l-kur'ân*) nafile namazı, nafile orucu, Kur'an okuması çok olsa bile..." Elinde tesbihi, dilinde mırıldanması çok olsa bile...

Demek ki, hatırlamaktan murad, itaat etmektir, kulluğu güzel

---

[276] Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.452, no:687; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.17, no:70; Saìd ibn-i Mansûr, Sünen, c.II, s.630; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.561, no:5761; Hàlid ibn-i Ebî Umran Rh.A'ten.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXII, s.154, no:413; İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstîàb*, c.I, s.491; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.1101; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dımaşk*, c.IV, s.286; Vâkıd RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.671, no:1924; *Mecmaü'z-Zevâid,* c.II, s.531, no:3559; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIX, s.486, no:21295; RE. 405/4.

yapmaktır, rızasına uygun davranmaktır.

Her nefes alış verişte şuurlu olmak, Cenâb-ı Hakk'ın kulu olduğunu bilmek, ona karşı kulluk görevini doğru yapması gerektiğini hatırından çıkarmamak için, tesbih çekmek, yâni zikir kelimelerini tekrar tekrar söylemek de bir çaredir. Böyle yaptıkça, yavaş yavaş, yavaş yavaş, bu zorlamalı, itmeli kakmalı olan hatırlama, zikreden insanda dâimî bir hal haline gelir. O zaman devamlı Cenâb-ı Hakk'ı hatırında tutan, onu düşünen, her yaptığı işi Allah için yapan bir insan haline gelir.

Onun için denmiştir ki:

اَلذِّكْرُ بِالتَّذَكُّرِ

(*Ez-zikru bi't-tezekküri*) "Cenâb-ı Hakk'ın insanın yâdında olması, hatırında olması, zikir işine çalışmakla olur, kendisini zorlamakla olur."

Kula düşen Cenâb-ı Hakk'ı zikretmektir ve nimetlerine şükretmektir; Allah'a ibadet ve itaat etmektir, isyan etmemektir.

İsyan eden, nasıl isyan ediyor Cenâb-ı Hakk'a?.. Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerini yiyor, derman buluyor, ayağa kalkıyor, yanakları kızarmış, kolu bacağı kuvvetli; ondan sonra kalkıyor, günah işlemeye gidiyor. Cenâb-ı Hakk'ın nimetini yeyip de, Cenâb-ı Hakk'a âsi olmaya gidilir mi?.. Ne kadar ayıp, ne kadar yanlış!..

Onun için, nimetlere şükretmek lâzım! Nankör olmamak lâzım, küfrân-ı nimette bulunmamak lâzım! Dine ve Allah'ın emirlerine lâkayt kalmamak lâzım![277]

Coşan'a göre, Allah-u Teàlâ Hazretleri kendisini zikretmeyi çok seviyor. Allah'ın huzuruna insanoğlunun götürdüğü sevaplı işlerin, ibadetlerin içinde, Allah'ın en sevdiği Allah'ın zikridir. Yâni dervişliktir, yâni tasavvuftur. Görüyorsunuz, tasavvuf,

---

[277] Coşan, Mahmud Es'ad, Tefsir Sohbeti, Akra, 18. 04. 2000; Cuma Sohbeti, Akra, 17. 11. 2000.

hadisleri uygulayan insanların yolu... Bunun bilinmesi önemli.

Bu hadisler o bakımdan benim hoşuma gidiyor. Böylece tasavvufa, zikre çatanlara bir ikaz oluyor bunlar: "Bak öyle yapmayın, çünkü zikri Peygamber Efendimiz tavsiye buyurmuş." diye ortaya çıkıyor.

Demek ki, Allah'ı çok zikredeceğiz. Çünkü Allah'ın huzuruna götüreceğimiz hayır, hasenât, ibadet ve tâatin içinde zikirden daha kıymetlisi yok! Onun için gece gündüz, oturduğumuz, kalktığımız her yerde, her zaman, her vesile ile, her işi yaparken dâimâ kalbimiz, dilimiz Allah'ın zikriyle meşgul olacak. Bunu unutmayın, aziz ve sevgili Akra dinleyicileri!..

Coşan'a göre zikir, bu kadar sevaplı olmasına rağmen, çok da kolay bir ibadettir. İnsan hastaysa, felçliyse, yatakta yatıyorsa bile, zikredebilir. Yatarken zikretmek yasak değil, yürürken zikretmek yasak değil, çalışırken zikretmek yasak değil...

Şimdi ben düşünüyorum: Çalışan bazı insanlar, işçiler neşeli oluyor. Meselâ, badanacı geliyor, evi boyuyor; bir ıslık çalıyor, neşe içinde badana yapıyor. Atölyede bakıyorsunuz, kızlar bir iş yapıyorlar, şarkı söylüyorlar. Ya topluca söylüyorlar; ya bir tanesi söylüyor, ötekiler dinliyor... Yâni herkes bir iş yapıyor, mırıldanıyor, keyfini, zevkini böylece izhar etmiş oluyor. Yaptığı işi de tatlı yapmış oluyor, seve seve çalışmış oluyor.

Müslüman ne yapacak?.. Ötekiler şarkı söylerse, ıslık çalarsa, müslüman da otururken, yürürken, kalkarken Allah Allah diyecek, zikredecek, sevap kazanacak. Çünkü, Allah'ın huzurunda en çok sevap kazandıran işlerden birisi Allah'ı çok zikretmek...

Birisi diyebilir ki:

"—Pekiyi hocam, Neden böyle çok zikretmeyi, tekrar tekrar zikretmeyi Allah emrediyor?.. Yâni bir defa söylemiyoruz da, neden 'Allah'ı zikretmeyi çok yap!' deniliyor."

Çünkü, çok çok söylendiği zaman, insanın içinde iz bırakıyor; şuurunda iz bırakıyor, şuurunun altında iz bırakıyor. Sonunda, zikirden uyanıklık hasıl oluyor, muhabbet hasıl oluyor.

Tabii bir taraftan, insanın dışındaki bir olay olarak sevap hasıl oluyor; Allah sevap yazıyor, sevabı artıyor. Allah onu zikrediyor, mânevî değişiklikler meydana geliyor...

Coşan'a göre, zikirle ilgili söylenecek sözler çok ama, insanın kendi ruhunda ne meydana geliyor diye inceleyecek olursak; çok zikretmek suretiyle insanın üst şuuru, alt şuuru Allah fikriyle dopdolu doluyor, ma'rifetullah hasıl oluyor. Muhabbetullah hasıl oluyor, aşk hasıl oluyor, aşkullah hasıl oluyor. O zaman o kişi Mevlânâ Hazretleri gibi, Yunus Emre gibi bir insan haline geliyor.

Onları düşünün, onlar biliyorsunuz ne kadar sevgi dolu insanlar... İnsan da artık Allah sevgisine kavuşmuş bir insan olunca, üstün bir insan oluyor, bilge bir insan oluyor. Herkese sevgiyle bakıyor, her işi sevgiyle yapıyor, herkese iyilik yapıyor. İdeal, özlenen, gözlenen, heveslenilen insan seviyesine çıkmış oluyor.

İşte o noktaya ulaştıran bir mekanik yol olmuş oluyor. Yâni böyle yapınca, otomatik olarak, kendiliğinden o sonuç hasıl olduğundan, o sonuca götüren bir iş olduğundan; adım adım insan menzil-i maksuduna ulaştığı gibi, Allah Allah diye diye de aşkullah, muhabbetullah hasıl olup, kişi Allah'ı seven ve Allah-u Teàlâ tarafından sevilen, Allah'ın bir sevgili kulu, evliyası haline geliyor. Onun için bu tavsiye edilmiş.[278]

18. Emperyalistler En Çok Zikir Ehlinden Korkarlar

Coşan'a göre, tarih boyunca İslâm dinine en güzel, en hâlis, en olumlu, en verimli hizmeti hep zikir erbabı yapmıştır. İslâm tasavvufla, tarikatla, zikirle; boynu bükük, vefakâr, cefakâr ve fedakâr dervişlerle: alim, fazıl, kâmil, salih, yüce ahlâklı, arif şeyhlerle dünyaya hakim olmuştur. Çünkü onlar, Allah'ın rızası yolunu tutturmuş, takvâyı şiar edinmiş, haramlardan sakınmış, dünyayı gönüllerinden çıkarmış, ahireti tercih etmiş, ölümden kaçmamış, kimseden korkmamış, güçlüklerden yılmamış kişilerdir. Hayırları onlar yapmış, ibadetleri onlar işlemiş, cihada onlar gitmiş, paraya ve cana onlar kıymış, Kur'an'ı onlar yaymış. Sünnet-i seniyyeye onlar sarılmış, en sağlam din kitaplarını onlar yazmış, her güzel hizmeti onlar tahakkuk ettirmiştir.

Emperyalistler, İslâm düşmanları, ehl-i dünya, ehl-i zevk ve

---

[278] Coşan, Mahmud Es'ad, Antalya, 14. 02. 1997.

ehl-i keyf, fasıklar ve münafıklar en çok ehl-i zikirden, şeyhlerden, dervişlerden, bu ihlâslı, imanlı, şuurlu, akıllı insanlardan korkarlar. Çünkü her kötülüğün, şeytanlığın, istismarın, günahın, haramın karşısına bu mübarek insanlar dikilirler. Mazlum milletlerin kurtuluşları bunların önderliğinde tahakkuk etmiştir. Çağdaş zulüm ve sömürüler de yine bu akıllı ve fedakâr insanların şuurlu çalışmalarıyla def edilecektir.

Zikrin, tasavvufun, tarikatin, nefs terbiyesinin, şeyhin, dervişin karşısına dikilen insanları bir dikkatle inceleyin: Göreceksiniz ki ya kâfirdir, ya ajandır, ya haindir, ya dönmedir, ya fasıktır, ya münafıktır, ya ukalâdır, ya cahildir...

Kendisini selefî, ya da kökten dinci sanan zavallılara gelince; onlara deriz ki:

"—A şaşkın! Git Kur'an'ı iyi oku, sünnet-i seniyyeyi tam öğren! Kimlere alet olduğunu idrak et! Sen dinine hizmet etmek ve Allah'ın rızasını kazanmak istiyorsan, var git ehl-i dünyayı yola getirmeğe çalış, emperyalistlerin uşaklarıyla uğraş! Sen kalkmışsın iyi bilmediğin, tanımadığın, zevkini tatmadığın, dinin özü gerçek tasavvufa saldırıyorsun, ne zaman uyanacak, aklını başına devşireceksin![279]

---

[279] Coşan, Mahmud Es'ad, İslâm, Ağustos 1994

IX. MAHMUD ES’AD COŞAN’IN TARİKAT ANLAYIŞI

Coşan, hocası Mehmed Zâhid Kotku Hz. vasıtasıyla Nakşî Tarikatı’nın, Halidiyye kolunun, Gümüşhâneviyye şubesine bağlıdır.

Hocalarından kendisine intikal eden bağlılık ve salâhiyet itibariyle Nakşî Tarikatı’ndan başka Kàdirî Tarikatı, Sühreverdî Tarikatı, Çeştî Tarikatı ve Kübrevî Tarikatı’na intisabı ve salâhiyeti vardır.

Ayrıca rüya yoluyla kendisine Mevlevî Tarikatı, Bayrâmî Tarikatı ve Halvetî Tarikatı’ndan yetki ve görev verilmiştir. Bunu kendisi şöyle anlatır:

“—Bir güzel rüya ile bendeniz kardeşinizi Aziz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri’nin vekili yapıp, rüyada Ankara’da ıssız ve harab hale gelmiş Bayrâmiyye Tarikatı’nın tekkesine nasb ettiler. Sonradan silsilesini incelediğim zaman, zâten Aziz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri’nin de Hacı Bayrâm-ı Velî’ye bağlı olduğunu görmüş oldum.

Mekke-i Mükerreme’de gördüğüm bir rüyada da, Nakşî olduğumu söylediğim halde, rüyadaki bir şeyh efendi beni Mevlevî Tarikatı’na da bağladı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Efendimiz’e... O da zâten İmam Sühreverdî Hazretleri’nin evlâdındandır.

Böylece çok değerli, çok kıymetli, itibarlı, saygı ve sevgi toplayan yollara bağlılığımız vardır.” der.[280]

Coşan, konuşmalarında, sohbet ve konferanslarında herkesi ilgilendiren konulara ağırlık verir. Hemen her seferinde tarikattan, tasavvuftan bahsetmez, emr-i ma’ruf ve nehy-i münker yönü daha öndedir. Genel amaçlarını, “Misyonumuz İslâmî çizginin dışına sapmadan, sünnet-i seniyyeye bağlı, aşırılıktan uzak, çağa uygun, takvaya dayalı Müslümanlığı yaşamak ve yaşatmaktır.” diye ifade eder.

Özel konuşmalarında, tasavvuf ve tarikat içerikli sohbetlerinde, zaman zaman tarikatla ilgili temel prensiplerini,

---

[280] Coşan, Mahmud Es’ad, İsveç, Stockholm, 10. 05. 1997.

uyulması gereken esasları anlatır. Bu düşüncelerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur'an'a ve Sünnete Bağlılık

Coşan'a göre tarikatının birinci esası, temel prensibi Kur'an-ı Kerim'e ve sünnet-i seniyye-i nebeviyyeye tâbî olmaktır.

Coşan'a göre İslâm'da en sağlam kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Ondan sonraki kaynak, Kur'an-ı Kerim'i de açıklayan, öğreten, mücmel kısımlarını tafsil eden, yâni özet halinde olan kısımlarını açan, genişleten, anlatan, Peygamber SAS Efendimiz'in sünnet-i seniyyesidir.

Sünnet olmasa, zekâtın nasıl verileceğini bilemeyiz, namazı nasıl kılacağımızı bilemeyiz... Dinimizin bir çok bilgileri meçhul kalır, muğlak kalır, müphem kalır, karanlık kalır, anlaşılmaz durumda kalır. O zaman insan İslâm'ı, Kur'an'ı uygulayamaz. Bütün teferruat sünnet-i seniyyededir. Onun için sünnete sarılacağız. Şiârımız, parolamız, kuralımız, kaidemiz, uyacağımız en temel esas, Peygamber SAS'in sünnet-i seniyyesine sarılmak olacak.

Bunun dışında, Peygamber Efendimiz'in tavsiye etmediği, dinin aslına, esâsına uymayan, sünnete uymayan hareketlere, yaşam tarzına, davranışlara, dinde sonradan ortaya çıkmış, yanlış işlere de bid'at denir. Birisi böyle kalkıp da yalan yanlış bir şeyi ortaya çıkarmış ise, buna *sàhib-i bid'at* denir. Yâni bid'atı yapan, bid'atı ortaya koyan kimse demek, bid'atçı demek.

Kim böyle bir bid'atçı kimseye hürmet ederse, saygı gösterirse, tâzim ederse, İslâm'ın yıkılmasına, alaşağı edilmesine yardımcı olmuş olur. Çünkü İslâm'ın ayakta durması, Kur'an-ı Kerim'ledir ve Peygamber SAS Efendimiz'in sünneti yolunda yürümekledir. Sünnetten ayrıldı mı, Efendimiz'in tavsiyesinin dışına çıktı mı, yoldan, istikametten sapmış; cennetin yolundan ayrılmış, cehennemin yoluna dönmüş demektir. [281]

Coşan, Kur'an'ın dışında, Peygamber Efendimiz'in sünneti dışında her şeyden Allah'a sığınır. Kur'an yolunda, Peygamber

---

[281] Coşan, Mahmud Esad, Cuma Sohbeti, Akra, 25. 06. 1999.

Efendimiz'in sünneti yolunda, itikàden ehl-i sünnet ve'l-cemaat itikadı üzere olduklarını söyler. Ehl-i sünnet itikadı dışındaki sapık ve aşırı, eğri ve bozuk yollardan da Allah'a sığınır.

Coşan, sünnet-i seniyyeye uymak istedikleri için, tekkede bir hadis kitabı okuduklarını söyler. Çeşitli hadis kitapları okuduklarını, daha çok Hocası Mehmed Zâhid Kotku Hz.nden el almış olduğu üzere, müridlerin terbiyesi amacıyla, terakki ve tefeyyüz etmeleri için, Gümüşhâneli Ahmed Ziyâüddin Efendi'nin tertiplemiş olduğu *Râmûzü'l-Ehàdîs* isimli hadis mecmuasını okumaya devam ettiklerini bildirir.

Coşan, cemaat olarak lafla sünnete uyuyoruz deyip de, hal ve gidiş itibariyle sünnete aykırı birçok bid'atleri işleyen insanlar gibi olmadıklarını; Peygamber Efendimiz'in hadislerinin kitabını okuduklarını ve hayatlarını sünnet-i seniyyeye uydurmaya çalıştıklarını, Efendimiz'in sünnetine göre yaşamaya gayret ettiklerini söyler.

Çünkü hadis-i şeriflerde, insanların bozulduğu ahir zamanda Peygamber Efendimiz'in sünnetine sarılan, onu öğrenen, öğreten, yaşayan, yaşatan, ihyâ eden insanlara yüz şehid sevabı verileceği bildirilmiştir. Bir insanın bir tek şehid sevabı kazanma durumunda bile cennete gireceği ortada iken, yüz şehid sevabı kazanmak, böyle devirlerde sünnete uymanın ne kadar kıymetli olduğunu, böyle yapanları Allah'ın ne kadar çok sevdiğini gösteren bir işarettir.

Coşan, cemaat olarak Peygamber SAS Efendimiz'in sünnetini yaşamağa, ihyâ etmeğe; kılık kıyafetten başlayarak sözden öze doğru, dıştan içe doğru, kalıptan kalbe doğru, daimâ her hallerinde Efendimiz'in sünnetine uymaya niyet ettiklerini, karar verdiklerini belirtir.

Çünkü, tarikat büyükleri bu yolu tutturmuşlardır. Tarikat silsileleri incelendiği zaman, hepsinin çok büyük şeriat alimleri oldukları, sünnet-i seniyyeye uydukları, çoğunun çok muteber Kur'an-ı Kerim tefsirleri yazdıkları, çok muteber hadis-i şerif kitapları tertip ettikleri, çok değerli fıkıh eserleri yazdıkları görülür. Hepsi şeriata bağlılıkla anılmışlardır.

Coşan'a göre hangi hadis kitabı okunsa, hangi sünnet eseri takip edilse hepsi makbuldür. "İster *Râmûzü'l-Ehâdîs* okuyun, ister İmam Nevevî'nin *Riyâzu's-Sàlihîn*'ini okuyun, isterseniz *Muhtâru'l-Ehàdîsin-Nebeviyye*'yi okuyun, isterseniz İmam Buhârî'yi okuyun, isterseniz İmam Müslim'i, İmam Tirmizî'yi, İmam Neseî'yi, İmam Ebû Dâvud'u, İmam İbn-i Mâce'yi, İmam Ahmed ibn-i Hanbel'i okuyun!.. İsterseniz İmam Mâlik'in *Muvatta*'ını okuyun!.. Hepsi makbulümüzdür, başımızın tacıdır, kabulümüzdür, tavsiyemizdir." der.

Coşan son yıllarında, yapmakta olduğu hadis sohbetlerine ilâve olarak, Ak-Radyo'da tefsir sohbetlerine başladı (29. 09. 1998). Bu sohbetler bir saat kadar sürüyordu ve salı akşamları radyodan yayınlanıyordu. 4 Şubat 2001 günü elim bir trafik kazası sonucu vefat edinceye kadar devam etti.

Coşan, bu sohbetlerinde İbn-i Kesir tefsirini takip ediyordu. Zaman zaman Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tefsirinden ve İsmâil Hakkı Bursevî Hazretleri'nin tefsirinden nakiller yaptığı da oluyordu. Fâtiha'dan başlayıp, sırayla her sohbette birkaç ayet okuyup izah ederek sohbetlerini sürdürüyordu. 30 Ocak 2001 günü yaptığı son tefsir sohbetinde, Bakara Sûresi'nin 224. ayetine kadar gelmişti.

2. Niyetin Hâlis Olması

Coşan'a göre, tarikatının ikinci esası niyetin hâlis, muhlis olmasıdır. Çünkü amellerin kabul olması, niyetin hâlis olmasına bağlıdır:[282]

---

[282] Buhàrî, *Sahîh*, c.I, s.1, no:1; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1515, no:1907; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.670, no:2201; Neseî, *Sünen*, c.I, s.58, no:75; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1413, no:4227; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.25, no:168; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.73, no:142; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.50, no:1; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.9, no:37; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.17, no:40; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.380, no:257; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.336, no:6837; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.41, no:181; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.79, no:78; Tahâvî, *Şerh-i Maànî*, c.III, s.96, no:4293; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.42; Hamîdî, *Müsned*, c.I, s.16, no:28; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.195, no:1171;

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ (خ. م. د. ن. ه. حم. عن عمر)

(*İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyyât*) "Ameller niyetlere göredir." İnsan yaptığı ameli Allah rızası için yapmazsa, sevap alamaz.[283]

Coşan'a göre, ameller ihlâssız olursa, riyâkârca olursa, güzel olsa bile bir sevap kazanılamaz. Allah riyâ ile yapılmış, ihlâssız yapılmış ameli kabul etmez. Onun için, ihlâs-ı niyyete, niyetin hâlis olmasına çok dikkat edilmesini ister. Her işi yaparken niyetin yoklanması esastır.

Yapılan şey iyi niyetle olsa da, Kur'an'a ve sünnete uygun olmazsa, kıymeti yoktur, sevap alamaz. Dinde olmayan şeyi ihdas etmek bid'attır, binâen aleyh kıymeti yoktur. Herkes kafasına göre, iyi niyetine göre bir bid'at ortaya çıkartırsa, bu din daha önceki dinlerin mensuplarının yaptığı gibi olur, bozulur, çığırından çıkar.

Sünnet-i seniyyeye uygun işleri, insan kötü niyetle yapsa sevap kazanır mı?.. Kazanamaz. Niyet bozuk olup, iş güzel olsa da kıymeti yok; niyet iyi olsa, iş bozuk olsa da kıymeti yok. İkisi de önemli... Niyetin ihlâslı olması çok önemli; yapılan işin Kur'an-ı Kerim'e, sünnet-i seniyyeye uygun olması çok önemli! [284]

Coşan'a göre, tasavvufta ihlâs; yani amelini, yaptığı şeydeki niyetini hàlis, muhlis kılmak ve yaptığı her şeyi pür Allah rızası için yapmak çok önemlidir. İnsanın niyeti pırıl pırıl, tertemiz, sırf

---

Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.62, no:188; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.244; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.136, no:656; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXII, s.166; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.171; Tahàvî, *Şerh-i Maànî*, c.III, s.96, no:4293; Ebû Avâne, *Müsned*, c.IV, s.488, no:7438; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.64, no:257; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.380, no:3707; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.48, no:78; Temmâmü'r-Râzî, *el-Fevâid,* c.I, s.206, no:483; Hz. Ömer RA'dan.

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.342; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.422, no:7263; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.1, no:1; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.IX, s.459, no:8819.

[283] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 14. 06. 1996; 25. 10. 1996; 21. 01. 2000: 02. 06. 2000.

[284] Coşan, Mahmud Es'ad, İsveç, Stockholm, 10. 05. 1997.

Allah'ı düşünüyor, sırf Allah için veriyor, başka bir hesap yapmıyor. Biz buna *ihlâs* diyoruz tasavvufta...

Coşan buna şöyle misal verir:

Meselâ, bir firmanın, bir fabrikanın sahibini düşünelim. Yanına gelip gidiyorlar, bağışlar, bir şeyler istiyorlar. O da, tamam diyor.

"—Şuraya bir yurt yapılsın! Bizim fabrikanın reklamı da üstüne konulsun!" diyor.

Şimdi bu sebeple insan bir iyilik yapıyor; kıymeti yok!.. Dünyevî bir menfaat elde etmek için yapıyor; kıymeti yok!.. Birisinin gözüne girmek için yapıyor; kıymeti yok!.. Maddî kazanç sağlamak için yapıyor; kıymeti yok!.. Niçin olacak? İnsan yaptığı bir şeyi niçin yapacak?.. Yaptığı bir şeyi insanın bir tek sebeple yapması lazım; Allah için yapması lazım, Allah rızası için yapması lazım! Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmak için yapması lazım!..

Biz tasavvufta buna da çok önem veriyoruz ve bir formül haline getirmişiz bu niyetimizi, büyüklerimiz öğretmiş:

إِلٰهِي أَنْتَ مَقْصُودِي ، وَرِضَاكَ مَطْلُوبِي !

(İlâhî ente maksùdî, ve rıdàke matlûbî!) "Yâ Rabbi, maksudum, arzum, gàyem sensin; ben senin rızanı istiyorum!" diyoruz.

Her şeyde Allah'ın rızasını istiyoruz. Kulun rızasını değil, dünyada alkış, şöhret, para, pul, mevkî, makam değil; istediğimiz şey sadece Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin rızası...[285]

3. İtikadın Doğru Olması

Coşan'a göre dervişin itikadının doğru olması gerekir. İtikadı bozuk olursa, Allah-u Teàlâ o kimsenin hiç bir amelini kabul etmez.

Allah-u Teàlâ Kur'an-ı Kerim'de, kendisine sahih bir inançla bağlanılmadığı zaman, şirk koşulduğu zaman affetmeyeceğini bildiriyor:

---

[285] Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 05. 08. 1994.

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

(النساء:٤٨)

(*İnna'llàhe lâ yağfiru en yüşreke bihî ve yağfiru mâ dûne zâlike li-men yeşâ'*) "Allah kendisine şirk koşulmasını aslâ mağfiret etmez, affetmez, bağışlamaz. Onun dışındaki her günahı bağışlayabilir."[286] Gaffârü'z-zünûbdur, Settârü'l-uyûbdur, afüvdür, affetmeyi sever, Mücîbü'd-deavâttır, duaları kabul edicidir; amma şirki kabul etmez. İtikad bozukluğunu kabul etmez.

Belki makbul olur noksan-ı amel,
Olmasın lîkin akîdende halel.

"Çok fazla ibadet yapamamak bile bazan insanı kurtarır belki ama, aman dikkat et itikadında bozukluk olmasın!"

Coşan'a göre, insanın itikadı bozuk oldu mu, bütün amelleri, işleri, icraatı, hayratı, hasenatı, harcamaları hebâen mensûrâdır. Havaya saçılmış, dağılmış gitmiştir, boşa gitmiştir. Allah'ın bir tek farzını inkâr etse, imandan çıkar, cehenneme gider.

Bir insan bütün ayetleri kabul etse de, bir tanesine ben bunu kabul etmiyorum dese, kâfir olur. İstemeden kâfir olur, kâfir olduğunu bilmeden kâfir olur. Böyle sözler vardır, *elfâz-ı küfür* derler. Söylediği zaman insan farkında olmadan imandan çıkar, mü'min insan olmaktan dışarıya düşer. Onun için, iş şakaya gelmez, aman herkes itikadını iyi korusun diye, bu hususta kitaplar yazılmıştır.

Demek ki sahih itikadlı olmak da çok önemli...

4. Zikir

Coşan'a göre, tasavvuf yolunda ilerleyip de Allah'ın sevgili kulu olmak için, evliyâ olmak için, insân-ı kâmil olmak için,

---

[286] Nisâ, 5/48

cennetlik kul olmak için, cehennemden kurtulmak için zikir vazifelerini yapmak lâzım!.. Çünkü zikir çok sevaplı, çok şerefli, çok kıymetli, çok kolay, çok önemli bir ibadettir.

En kolay ibadet zikirdir. Hasta insan da, felçli insan da, yatalak insan da, ihtiyar insan da, genç insan da zikir yapabilir.

"—Hocam, bu hasta üç senedir yatakta..."

Allah afiyet versin, zavallıcık... Esîr-i firâş olmuş diyoruz; yatağın esiri, kalkamıyor. Yüznumaraya gidemiyor da, altına sürgü sürüyorlar... Kalçaları yara oluyor, sırtları yara oluyor. Yattığı yerler deliniyor, cerahat oluyor. Hadi bakalım onları pansuman et. Yüzükoyun yatamıyor, yan yatamıyor, sırtüstü yatamıyor, inliyor, ağlıyor sızlıyor ama, çare yok...

Öyle insan da zikir yapar. "*Allah... Allah...*" der, "*Estağfiru'llah... Estağfiru'llah...*" der, "*Allàhümme salli alâ seyyidinâ muhammed*" der... En kolay ibadet...

Namazın abdestli olma şartı vardır. Orucun, haccın, zekâtın şartları vardır. Zikrin hiç bir şartı yoktur; abdestli iken de zikir yapılır, abdestsiz iken de zikir yapılır.

Coşan'a göre, tasavvuf yolunda, kemâle erme yolunda, Allah'ın rızasını kazanma yolunda, Allah'ın evliyası olma yolunda en kıymetli mânevî gıda, zikirdir. Onun için, dervişin zikir vazifelerini yapması gerekir. Zikir vazifelerini yaptığı zaman feyzini alır, arzu edilen sonuçlara ulaşır.

Onun için, dervişliğin esaslarından bir tanesi de zikir yapmaktır, ihmal etmemektir. Zikirlerine müdavim olmaktır. Aşk ile, şevk ile zikir vazifelerini yapmaktır.

Allah'ı hiç unutmamak, hep hatırında tutmak; o da zikirle olur. Sonra zikrin sevabı vardır, insanlar üzerinde te'siri ve sonucu vardır. Zikir yapa yapa, sevaplar birike birike, derviş de yavaş yavaş sonucunu görmeğe başlar.

O bakımdan zikir vazifesine devam esastır. Derviş olan, intisab eden kimselerin zikir vazifelerini yapmaları gerekir.

Coşan zikir konusunda bir hatırasını nakleder:

Bir ev sohbetinde, bizden yaşlı ağabeylerle oturmuştuk. O zaman arkadaşlar kendi hallerinden şikâyet ettiler: "İşte tad alamıyoruz, feyz alamıyoruz. Görenler var, biz niye böyle eksiğiz?"

filân diye böyle konuştular.

Ben de sonra Hocamız (Rh.A)'e, "Filânca akşam filânca yerdeydik. Böyle böyle konuştular." diye naklettim durumu... Dedi ki Hocamız:

"—Ne yapayım, kendilerine verilen zikir vazifelerini yapmıyorlar." dedi.

Halbuki Hocamız tasarrufat sahibi, evirip çevirdiği insanlar var, biliyoruz. Zikir vazifesini yapmayınca olmaz. Tesbihi olacak, zikri olacak; dersine, vazifelerine, üstüne aldığı zikirlere müdâvemet edecek! Bu önemli...

5. Murâkabe

Coşan'a göre, derviş devamlı murakabe halinde olmalıdır. *Murâkabe*, Allah'ın her yerde hàzır ve nâzır olduğunu ve seni gördüğünü, senin Allah'ın huzurunda olduğunu hissetmen; "Allah beni görüyor, o benim yanımda, her yerde hàzır ve nâzır..." diye, Allah'ın rızasına uygun hareket etmeğe dikkat etmen, günah ve isyan olacak işi yapmamağa gayret etmendir.

Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:

"—İmanın en yüksek derecesi nerede olursan ol, Allah'ın seninle olduğunu hissetmendir, anlamandır."

Ayet-i kerimede buyruluyor ki:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ (الحديد: ٤)

(*Ve hüve meaküm, eyne mâ küntüm*) "Ey insanlar, siz nerde olsanız, Allah sizin yanınızdadır."[287]

وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (البقرة: ٢٦٥ ، الحديد: ٤)

(*Va'llàhu bimâ ta'melûne basîr*) "Allah sizin yaptığınızı görüyor, işlediklerinizi görüyor."[288]

---

[287] Hadîd, 57/4

[288] Bakara, 2/265; Hadîd, 57/4

لاَ تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (الانعام:١٠٣)

(*Lâ tüdrikühü'l-ebsàr, ve hüve yüdrikü'l-ebsàr*) "Gözleri onu göremez ama, o gözleri görür."[289]

Gözler birçok şeyleri göremiyor. Işık gitti mi, hiçbir şeyi göremiyor. Ama Allah her şeyi görür.

Coşan'a göre, derviş her şeyde Allah'ın tecellisi olduğunu görecek ve bu şuurda olacak. "Allah beni görüyor, aman ayağımı uzatmayayım... Allah beni görüyor, aman şu sözü söylemeyim... Allah beni görüyor, işitiyor, aman şu edepsizliği yapmayayım, aman şu günaha dalmayayım, aman şu saçma işi yapmayayım!" der. Dervişlik o zaman edebe uygun olarak yapılır.

6. Vukùf-i Kalbî

Coşan'a göre, dervişliğin şartlarından birisi de *vukùf-i kalbî*'dir. *Vukùf-i kalbî* demek, insanın gönlüne sahip olması demek, gönlüne hâkim olması demek, gönlüne bakması demek, gönlünü gözlemesi demek...

Çünkü, ayet-i kerimede bildirildiği gibi, Allah bu gözle görülemez. Bu gözün Allah'ı görmeğe tâkatı yoktur:

لاَ تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (الانعام:١٠٣)

(*Lâ tüdrikühü'l-ebsàr, ve hüve yüdrikü'l-ebsàr*) "Gözleri onu göremez ama, o gözleri görür."[290] buyrulmuştur.

Gözler göremediğine göre, Allah nasıl bilinir, ma'rifetullaha nasıl erilir?.. Nasıl görülür?..

Gönülle bilinir. Ma'rifetullah'ın, Allah'ı bilmenin, idrakin uzvu, aracı, bizdeki aleti, duyusu kalbdir. Kalb, gönül demek... Gönülle bilinir Allah...

Onun için bu kalbi gözlemek lâzım, kalbe yönelmek lâzım!

---

[289] En'am, 6/103

[290] En'am, 6/103

Dervişin nazarını kalbinin içine çevirmesi lâzım!.. Gürültüden uzak, sakin, tenha bir yerde kalbine teveccüh edip, kalbini seyretmesi lâzım!

Bir şairin bir sözü var, burada uygun düşer. Diyor ki:[291]

Nasıl sığmış içim dışıma,
Düşündükçe hayret ediyorum:
Dünya dar geliyor bakışıma,
İçimi seyrediyorum!..

İç dediği şey gönül, kalp... İnsan içini seyrederse, gözü kapalı iken seyreder, başı eğikken seyreder. Dışarıyla ilişkisini kesebildiği zaman seyreder.

Mâdem ki Allah kalple, gönülle tanınabiliyor, müşahedesi orada oluyor; o zaman insanın kalbine, iç alemine yönelmesi lâzım!

Allah insanın kalbine tecelli eder. Yerlere göklere sığmayan azametli Mevlâmız, mü'minin kalbine sığar, gönlüne tecelli eder. O zaman gönlüne bak, seyreyle! Seyreyle ki göresin... Bu da lâzım!

7. Hıfz-ı Nisbet

Coşan'a göre, derviş mürşid-i kâmile bağlanmışsa, o mürşid-i

---

[291] Sedat Umran: 1926'da İstanbul'da doğdu. 1948'de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. İlk şiir kitabı *Meş'aleler* kendi yayını olarak 1949'da çıktı. İkinci kitabı *Leke* 1979'da Soyut dergisi yayınları arasında yayımlandı. Umran, edebiyat dünyasında trajik ben'in ıstırabını ve eşyanın iç dünyasını yansıtan bu kitabı ile tanındı. *Gittin Taş Atarak Denizlerime* (1990), *Kara Işıldak* (1993) diğer eserleridir. Umran'ın şiirindeki son merhaleyi yansıtan 25 dörtlüğü ise *Kış Dörtlükleri* üst başlığı altında Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanmıştır. Umran'ın Almanca'dan yaptığı çok sayıda çevirisi de bulunmaktadır.
Ahmed Haşim tesirinde başlayan şiirini giderek kendi mecrasına taşıdı, eşyanın metafiziğini araştıran şiirler yazdı. İnsan hayatında trajik olana eğilen, trajediyi gizemli bir boyutta ele alan eserleri ile modern Türk şiirinde kendine has bir yer edindi. Eşya dışında günlük hayat, aşk ve tabiat, insan ruhunun gerilime doğru yürüyen açmazları onun asıl yoğunlaştığı sahalardır. Sese ve kelimeye büyük ağırlık verir. Kendini tamamen şiire adamış, âdeta şiir için yaşayan bir şâir olmuştur. (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*; c. 8. s. 459, Dergâh Yayınları)

kâmil Peygamber Efendimiz'in vazifelendirdiği bir vekili ise, verese-i nebî ise, Peygamber Efendimiz'in mânevî varislerinden ise, sahih bir el ile vazife almış bir mürşid ise; o zaman ona hürmet etmek lâzım, onunla bağlılığı koparmamak lâzım, tarikatın silsilesine yapışmak lâzım!.. İpini elden bırakmamak lazım!.. Buna *hıfz-ı nisbet* denir.

Coşan'a göre bu, uçuruma düşmüş kimsenin, kendisini kurtarmak için sarkıtılan ipi tutması gibidir. Aşağıdan ipi tuttu, yukarıya doğru çekiyorlar; ipe sıkı tutunması lâzım! İpi bırakırsa, tekrar uçurumdan aşağı düşer.

Coşan'a göre, *hıfz-ı nisbet* çok önemlidir. O olmazsa, sanki bina yapılmış, kablolar döşenmiş, düğmeler hazır, lambalar takılı, ama ışıklar yanmıyor... Bir şey var, bir eksiklik var, ne eksikliği var?.. Neden yanmıyor?.. Şebekeye bağlı değil. Şebekeye bağlantı yapılmamış, sigorta takılmamış, şebekeye bağlı olmadığı için ışık yanmıyor. Hıfz-ı nisbet budur. Yâni mübarek mânevî yoluna bağlanacak ki, bağlantısı sağlam olacak ki, ışık gelsin.

Bağlantısı yok... Bağlantısı yoksa o zaman ışık yanmaz. Bu lambalar neden yanıyor?.. Işık kaynağından şehir cereyanına bağlantı yapılmış, ondan yanıyor. Doğrudan doğruya lambanın kendisi yanmıyor ki, bir şey geliyor da ondan oluyor. Öyle bir bağlılık olmazsa, feyz alınamaz.

8. Râbıta-i Muhabbet

Coşan'a göre dervişin şeyhine muhabbetle, sevgi ve saygı ile bağlanması gerekir. Buna *rabıta-i muhabbet* denir. Şeyhini beğenmezse, şeyhini tenkit ederse, şeyhine güvenmezse, şeyhini küçümserse, şeyhini düzeltmeğe çalışırsa, *rabıta-i muhabbet* bozulur.

Bu konuda esas alınan, şu hadis-i şeriftir. Peygamber SAS buyuruyor ki:[292]

---

[292] Buhàrî, *Sahîh*, c.I, s.14, no:14; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.115, no:5015; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.534, no:11746; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.IV, s.292, no:3338; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.30, no:71; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XXII, s.395, no:25156.

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ (خ. ن. عن أبي هريرة)

(*Ve'llezî nefsî bi-yedihî*) "Şu nefsim, canım, hayatım elinde olan Rabbime yemin olsun ki; dilerse beni yaşatacak, dilerse beni öldürecek olan, hayatım, memâtım, her şeyim elinde olan Rabbime yemin olsun ki, (*lâ yü'minü ehadüküm*) sizden biriniz mü'min olamaz; (*hattâ ekûne ehabbe ileyhi min vâlidihî ve veledihî*) ben ona babasından da, evlâdından da daha hürmetli, muhabbetli, sevimli, sevgili olmadıkça..."

Peygamber Efendimiz'in ashabı öyle idi. Rasûlüllah'a atılan oklara vücutlarını siper ediyorlardı. Rasûlüllah'ın uğrunda ölmeğe can atıyorlardı. Rasûlüllah, "Şuraya gidin, şurayı fethedin!" diye gönderdiği zaman, şehid olmak aşkıyla gidiyorlardı. Rasûlüllah'a canlarını, mallarını, her şeylerini vermişlerdi.

Öyle olmayınca, o tarzda olmayınca, olmaz.

Bu oyuncak değil, bu şirk değil... Niye Rasûlüllah'ı seviyordu insanlar?.. Allah'ın elçisi diye... Allah onu peygamber gönderdi diye... Allah ona uyun diye emrettiği için... Allah'tan dolayı seviyoruz.

Kur'an'ı niye seviyoruz?.. Allah'tan dolayı, Allah'ın kitabı diye seviyoruz. Peygamberi neden seviyoruz?.. Allah'tan dolayı, Allah'ın peygamberi diye seviyoruz. Evliyâullahı neden seveceğiz?.. Allah'tan dolayı, Allah'ın evliyâsı diye...

Millet şimdi buna pür-hiddet, pür-şiddet saldırıyor:

"—Öyle şey olmaz!"

Ya ne olacak, ne olmasını istiyorsun?.. Bir evlâdın anasını, babasını sevmesi suç mu, ayıp mı, günah mı, şirk mi?

"—Olur mu, tabii evlât babasını sever, anasını sever."

E peki, mürşid-i kâmili anasından, babasından aşağı mı?..

Ana baba bazan, "Otur karşıma, içki iç!" diyor. "Gel lan buraya!" diyor oğluna; bir kadeh ona döküyor, bir kadeh kendisine:

"—İç şunu, öyle yobazlık yok! Ben senin babansam, içeceksin

bu içkiyi... Hadi bakalım!" diyor. "Hakkımı helâl etmem!" diyor.

"—Etmezsen etme, ben Allah'a asi olamam, bunu içmem."

Bazen anne baba insanı günaha sokuyor. Öyle anne babalar var ki, çocuğunu hırsızlığa alıştırıyor. O halde mürşid-i kâmil anneden, babadan önce gelir. Anne babayı sevmek haksa, ma'kulse, meşrû ise, mâzursa, anne baba seviliyorsa, mürşid-i kâmil daha çok sevilir.

Neden?..

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الأَنْبِيَاءِ (أبو نعيم ، والديلمي ، وابن النجار عن البراء)

(*El-ulemâü veresetü'l-enbiyâ*)[293] "Alimler, mürşid-i kâmiller peygamberlerin varisleridir."

Peygamberler mal mülk bırakmazlar, ilim ve irfan bırakırlar. Kim ilim irfan sahibi ise, kimin mânevî silsilesi sağlamsa, nisbet-i mâneviyyesi varsa, Rasûlüllah'a varan bir enerji hattı varsa, o peygamber varisidir. Hürmet edilecek tabii...

Derviş mürşidini sevmezse, ondan feyz alamaz.

Coşan, şeyhe bağlılık ve muhabbet konusunda şöyle bir hikâye anlatır:

Eski zamanlarda, bir dervişi tekkenin mutfağında görevlenmişler. Yirmi sene, otuz sene geçmiş, hâlâ mutfakta çalışıyormuş. Aklına gelmiş:

"—Yâhu benden sonra gelenler gitti, gelenler gitti. Her birisini bir tarafa gönderdi şeyh efendi, orda vazife görüyor. Biz böyle saplandık mutfağa, boyna helva pişir, yemek pişir, odunları yak, üfle ocağa... Böyle gidiyoruz."

---

[293] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.341, no:3641; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.48, no:2682; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.81, no:223; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.I, s.289, no:88; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.262, no:1696; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.103, no:975; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.II, s.465, no:815; Buhàrî, *Târih-i Kebîr*, c.VIII, s.337, no:3229; Cürcânî, *Târih-i Cürcân*, c.I, s.203, no:297; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXV, s.247; Ebü'd-Derdâ RA'dan.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.75, no:4209; Berâ ibn-i Âzib RA'dan.

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.92; Fudayl ibn-i Iyad Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.X, s.135, no:28679; *Câmiü'l-Eh*àdîs, c.XIV, s.367, no:14509; RE. 222/17.

Böyle geçmiş içinden... “Bizden sonra gelen çoluk çocuğu bile şeyh efendi bir yerlere gönderdi vazifeli olarak, bize bir vazife vermedi yâ... Bizim canımız yok mu, haksızlık değil mi?” filân diye böyle şeyler düşünmüş mutfakta yemek yaparken tekkenin aşçısı... Hizmet etsin diye indirmişler oraya, hizmet edecek ki, sevap kazanıp ilerleyecek.

Rüya gibi bir şey görmeye başlamış: Şeyh efendi onu da çağırıyor huzuruna:

“—Hadi seni de filânca diyara halife gönderiyorum, git bakalım oraya!” diyor.

“—Pekiyi efendim, emriniz başım üstüne!” diyor. Seviniyor içinden, “Tamam, bize de hilâfet geldi, işte biz de bir beldeye gidiyoruz.” diyor.

“—Gel buraya! Gidiyorsun ama, bak o gittiğin yerde ne kazanırsan yarısı senin, yarısı benim olacak tamam mı?..”

“—Aman efendim, paranın pulun, malın mülkün kıymeti mi olur, hepsi sizin olsun...”

“—Hayır, hepsi değil, yarısı senin yarısı benim... Tamam mı?..”

“—Efendim hepsi sizin olsun, ben fakirim, malda mülkte gözüm yok...”

“—Hayır! Yarısı senin, yarısı benim...”

“—E peki, nasıl emrederseniz öyle olsun.” diyor, kalkıp gidiyor.

Şimdi bu gitmiş o diyara... Bir şehre yerleşmiş. Camiye giderken gelirken hoş geldin diyenler olmuş. Tanışmışlar, bakmışlar ki tatlı bir insan, sohbeti güzel bir insan, ahlâkı güzel, bilgili bir insan... Beğenmişler, “Allah Allah... Gurbetten gariban bir adam geldi amma çok olgun bir insan...” demişler. Sevmişler, arkadaşları artmış, çoğalmış, çevresi genişlemiş. Bildiği okuduğu ilimlerden sağa sola öğretmeğe başlamış. Talebeleri olmuş, orada epeyce şöhret kazanmış. Bu arada evlenmiş, beş tane çocuğu olmuş.

Yıllar geçmiş. Sonra o beldenin hükümdarı ölüvermiş. Ne olacak şimdi, hükümdar öldü... Yeni bir hükümdar seçelim, kimi seçelim?.. Dürüst olsun, akıllı olsun, tecrübeli olsun, bilgili olsun, mütedeyyin olsun, takvâ ehli olsun demişler, aramışlar, taramışlar. Birisi demiş ki: “Bu adam çok dürüst, çok akıllı, çok

ahlâklı... Bunu hükümdar yapalım!" Olur mu, olur. Hükümdar yapmışlar. Hadii derviş olmuş hükümdar... Var böyle hükümdar olan dervişler...

Hükümdar olmuş, memleketi idare etmeğe başlamış. Çok güzel, gayet güzel idare ediyor. Paralar birikmiş, hazine dolmuş, belde mâmur olmuş, fakirler memnun olmuş, her şey güzel...

Bir gün şeyhi çıkmış, gelmiş. Nasıl sevinmiş adam:

"—Aman efendi hazretleri, hoş geldiniz!" demiş, elini eteğini öpmüş, tahtına oturtmuş.

Herkes bakıyor:

"—Allah Allah, bu hükümdar, bu gelen adamı tahtına oturtuyor, önünde diz çöküp duruyor, bu ne haldir?.." diyorlar.

Böyle bir izzet, bir itibar, bir sevgi, bir muhabbet... Her şey güzel!

Birkaç gün böyle kaldıktan sonra, kimsenin kalmadığı bir zamanda şeyh efendi demiş ki:

"—Otur şuraya!.. İyi güzel, bak buralara gelmişsin, epeyce çalışmışsın, kendini sevdirmişsin, hükümdar olmuşsun, zengin olmuşsun, çoluk çocuğa kavuşmuşsun. Köşklerin, sarayların, askerlerin, hazinelerin, her şey yerinde... Buraya gelirken seninle ne anlaşma yapmıştık, ne demiştim sana?.. 'Ne kazanırsan yarısı senin, yarısı benim!' dememiş miydim, hatırladın mı?.."

"—Evet efendim, hatırladım, hepsi sizin olsun!"

"—Hayır! Anlaşma ne: Yarısı senin, yarısı benim... Yarısını bölüşeceğiz."

"—Peki efendim."

"—Hadi bakalım, bölüşelim!"

İnmişler hazineyi bölüşmüşler, malları bölüşmüşler, atları bölüşmüşler, kumaşları bölüşmüşler... Şeyh efendi sıkı, gayet muntazam hesaplıyor, her şeyi ikiye bölüyor. Tam böyle bölüşmüşler.

"—Eee, daha var mı?.."

"—Yok efendim..." demiş.

"—Çocuklar var!.. Çocuklar da burada olmadı mı, o da senin buradaki kazancın... Çocukları da bölüşeceğiz!" demiş.

"—Hay hay efendim, tamam..."

Bir tanesi senin, bir tanesi benim... Bir tanesi senin, bir tanesi

benim... Etti dört.

"—Beşincisi ne olacak?.."

"—Senin olsun efendim..."

"—Hayır, olmaz! Yarı yarıya olacak, adalet olacak, böleceğiz bunu ortadan..."

"—Efendim olur mu? Ben hakkımdan vaz geçtim, o da senin olsun!"

"—Hayır, böleceğiz. Tut bakalım şunun bacağından, getir bakalım satırı!.."

"—Allah Allah... İmtihan mı ediyor beni, ne yapıyor; dur bakalım, bu adam ihtiyarladı mı?.." diye düşünmüş. Bacağından tutmuş, satırı getirmiş... "Herhalde en son anda vaz geçecek, dur bakalım!" demiş. Satırı kaldırdığı zaman, "Senin gibi şeyh olmaz olsun!" diye şöyle bir davranınca bütün bu hayaller bozulmuş. Rüya gibi bir şey görüyormuş meğerse...

O heyecanla elinde tutup kaldırdığı da helva kazanını karıştırdığı koca kepçe imiş. Bakmış önünde helva kazanı, etrafta hiç kimse yok... Bir his gelmiş içine, arkaya bir bakmış: Şeyh efendi şöyle kapıya yaslanmış, mütebessim ona bakıyor.

Demiş ki:

"—Evlâdım, sen bu kafayla burada, daha çok helva kazanı karıştırırsın!" demiş, yürümüş gitmiş.

Coşan bu hikâyeyi şöyle yorumlar:

Bu ne demek?.. Yâni tam hududa kadar getirdi ama, son noktada şeyhine bağlantısı tam değil... Bir noktaya kadar tamam da, ondan sonra yok...

Şimdi bizim müridlerin bir kısmı bir noktaya kadar müridlikte devam etti de, parti muhabbeti ile şeyh muhabbeti karşılaştığı zaman, kimisi partiyi tercih etti. Olabilir, buyurun, parti senin... Tekke benim, tarikat benim, yol benim; parti senin, siyaset senin...

Muhabbet olacak! O olmazsa feyz olmaz, evliyâlık olmaz.

9. Sohbet-i Şeyh

Coşan'a göre dervişin uyması gereken şartlardan birisi de *sohbet-i şeyh*'tir. Şeyhin sohbetinden feyz alır mürid... Oturur,

kalkar, gelir, gider, feyz alır, yetişir. Müridin yetişmesinde sohbet-i şeyh çok önemlidir. Şeyhin sohbetine gitmek lâzım; canla dinlemek lâzım, tavsiyelerini tutmak lâzım!..

Sohbet yârenlik etmek demek değil, hayatın içinde, hayatı beraberce sürerken, davranışlarını terbiye etmek. Aile terbiyesi gibi... Peygamber Efendimiz ashabını yanına aldı, etrafında yaşarken yirmi üç senede İslâm'ı öğretti.

Hocamız *Tasavvufî Ahlâk* kitabını yazmıştır. Çok meraklı bir noktaya gelir, der ki: "Bunlar burada yazı ile olmaz, bu iş erbabından öğrenilir." der keser. Ondan sonra mühim şeyler vardır, onları yazmaz. "Bunlar erbabından öğrenilir, böyle yazı ile anlaşılmaz." der.

Çünkü bazı ukalâ insanlar okumakla mutasavvıf oluyor, hattâ şeyhliğe kalkan oluyor. "Ben okudum, çok biliyorum, bunlar tamam." diyor. Şöyle derler, böyle derler diyor, şairlerden şiirler ezberliyor. "Ben biliyorum bunu, niye ben de şeyhlik yapmayayım yâ?" diyor.

İnsan kendi kendine şeyh olmaz ki, bunun bir yolu yöntemi var, hıfz-ı nisbet var... Nisbet-i mâneviyyesi olmazsa, Rasûlüllah'la bağlantısı olmazsa, feyz olmaz. Şebekeye cereyan bağlanmazsa, ışık yanmaz.

Kendi kendine kalkıyor şeyhliğe... Çok var böyleleri... Hocamız'ın vefatından sonra kaç kişi şeyhliğe kalktı. "Benim yapmam lâzım, bu bana yaraşır." diyor, kendi kendine yakıştırıyor. Kimisi dedi ki:

"—Hocamız bana *Râmûzü'l-Ehâdîs*'i okuma müsaadesi vermişti, ben şeyhlik yapabilirim!"

Râmûzü'l-Ehâdîs'i okuma müsaadesi vermek, *Râmûz*'u okut diyedir, şeyhlik yap diye değildir. Kimisi dedi ki:

"—Hocamız bana başka isteklilere ders tarifi salâhiyeti verdi. Yâni mürid olmak isteyene dersi tarif ediver diye salâhiyet verdi, ben şeyhlik yapabilirim!"

Ders tarifi salâhiyeti vermek, hocanın vefatından sonra yerine geçmek mânâsına değildir. Yüzlerce kişiye böyle salâhiyet vermiştir. Hattâ köyde benim teyzeme de vermiştir, şehirde bizim komşu hacı teyzelere de vermiştir. Ders tarif etme salâhiyeti şeyh olma icazetnâmesi değildir. *Râmûzü'l-Ehâdîs* okuma müsaadesi

şeyh olma icâzetnâmesi demek değildir.

Kendi kendine şeyhliğe kalkıyor. Öyle olunca nisbet kopuk olur, bağlantısız ortaya çıkmak olur. Bağlantısız ortaya çıkanın bir şeyi olmaz.[294]

[294] Coşan, Mahmud Es'ad, İsveç, Stockholm, 10. 05. 1997.

ALTINCI BÖLÜM:

MAHMUD ES'AD COŞANIN TARİKAT UYGULAMALARI

I. TARİKATA GİRİŞ ZİKİR DERSi

Coşan, kendisine intisab etmek isteyenleri gece veya gündüz, her zaman ve mekânda kabul etmek isterdi. Bir kişi intisab etmek ister de, zamanında zikir dersi veremezse, Allah katında mes'ul olacağını düşünürdü. "Bir kişi için Fizan'a bile giderim!" derdi.

Coşan'a göre. zikirleri aksatmak olmaz. Gündüz yolda, otobüste, okulda ders arasında, fırsat buldukça zikirleri çekmek, akşama bırakmamak lâzım! Çünkü zikir keyfi bir şey değildir, Allah'ın emridir. "Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin ve onu sabah akşam tesbih edin!" (Ahzâb, 33/41-42) gibi nice ayetlerle emredilmiştir. Yâni bu işlerde nefse, şeytana fırsat vermemek lâzım! Aldığı vazifeyi muntazam yapmak lâzım!..

Coşan'a göre, insan seccâdesine oturunca zikri istediği şekilde çekebilir. Yüksek sesle "*Lâ ilâhe illa'llah...*" "*Allah...*" derse, buna *zikr-i cehrî* derler. Zikri cehrî olarak çektiği zaman tesiri, şevki daha çok olur. Fısıltı tarzında da olabilir. Fısıltı tarzında olursa, buna *zikr-i hafî* derler. Ev halkını ayağa kaldırmaktansa, sessizce yapmak daha uygun olur. Bir de *zikr-i kalbî* vardır. Zikr-i kalbî, fısıltı ile de değil de, hiç dil dudak kıpırdatmadan, hiç belli etmeden kalbinden "Allah..." demektir. En sevaplısı budur.

İntisab etmeye ders almak denirdi. Ders almaya bir kişi gelmişse, onu karşısına oturtur, dersi tarif ederdi. Sonra iki elini musafaha eder gibi tutar, Fetih Sûresi'nin 10. ayetini okurdu.

Ders almaya gelenler bir grup ise, karşısına U şeklinde oturup bir halka teşkil ederlerdi. Hepsine birden hitap ederdi.

Kadınlara mahremleriyle beraberken veya grup halinde ders tarif ederdi. Kadınlarla musafaha etmez ve kadınlara el öptürmezdi.

Zamanla ders almak isteyenler çoğalınca, hemen her sohbetten sonra camide ders tarifi yapmaya başladı. Ders almak isteyenler oturup dinlerler, intisab etmiş olurlardı. Ders tarifinin yazılı şeklini ilgililerden temin etmek mümkündü.

Ayrıca Anadolu'da ve dünyanın her yerinde Coşan'ın ders tarif etme yetkisi verdiği kimseler vardı. Bu kişiler intisab etmek isteyenlere, Coşan adına ders tarif ederlerdi.

Ders alacaklar, önce Coşan ile beraber istiğfar ederlerdi. Sonra onlara ölümü nasıl düşüneceklerini, nasıl rabıta edeceklerini anlatırdı. Sonra yapacakları günlük zikir vazifelerini bildirirdi. Sonra kılacakları nafile namazları, tutacakları nafile oruçları anlatırdı. Bundan sonrası için tavsiyelerde bulunurdu. Sonra üç İhlâs, bir Fâtiha okunur, dua ederdi. Duadan sonra Fetih Sûresi'nin 10. ayetini okur, ders tarifi tamamlanmış olurdu.

Coşan'ın ders tarifi genellikle şöyle olurdu:

ZİKİR DERSİ TARİFİ:

Önce beraber bir istiğfar edelim, diyelim cümle günahlarımıza:

Estağfiru'llaaah... (15 defa)

Estağfiru'llàh el-azîm, el-kerîm, er-rahîm, ellezî lâ ilâhe illâ hu... El-hayye'l-kayyûm ve etûbü ileyh... Ve es'elühü't-tevbete ve'l-mağfirete ve'l-hidâyete lenâ innehû hüve't-tevvâbü'r-rahîm... Tevbete abdin zâlimin li-nefsihî, lâ yemlikü li-nefsihî, mevten ve lâ hayâten ve lâ nüşûrâ...

Allàhümme ente rabbî... Lâ ilâhe illâ ente halaktenî... Ve ene abdüke ve ene alâ ahdike ve va'dike mesteta'tü, eûzü bike min şerri mâ sana'tü, ebûu leke bini'metike aleyye, ve ebûu bizenbî fağfirlî, feinnehû lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente...

Allah-u Teâlâ Hazretleri, ona arz ettiğimiz şu tevbemizi kabul eylesin... Geçmiş günahlarımızı affeylesin... Bundan sonra da bizi günah çirkefine düşürmesin... Harama bulaştırmasın... Allah'ın rızâsına aykırı iş yaptırmasın... Yolunda dâim, zikrinde kaim eylesin...

Tarikata girişte ilk yapılan iş tevbedir. Allah'a dönüş yapmağa tevbe derler. O halde anlaşılıyor ki, tevbe sadece "Tevbe yâ Rabbî!"

demek değildir. Tevbe aslında insanın hayatının akışını, yönünü, yaşam tarzını değiştirmesi demektir. O bakımdan Allah'a tevbeyi güzel yapmak lâzım!

İnsanın sadece hatası yoktur boynunda... Hatâsından, kusurundan, suçundan başka bir de kul hakları olabilir. Tevbe etmek kul haklarını silmez, kulun hakkını götürüp sahibine vermek ve helâlleşmek lâzım!..

Günahlarından, kul haklarından başka kılmadığı namazlar, tutmadığı oruçlardan dolayı da vebali olabilir. İnsanın bu dünyada iken kılmadığı namazları, tutmadığı oruçları ödemesi lâzım!..

Allah Habîb-i Edîbi hürmetine geçmiş günahlarımızı affetsin... Bundan sonraki ömrümüzde, Allah'ın sevgili kulu olarak yaşamağa bizi muvaffak eylesin, sevdiği işleri yapmayı nasib eylesin...

Bundan sonra hep abdestli gezmek, adetiniz olsun!.. Abdestli gezenin hayrı, bereketi çok olur. Şeytan yanına sokulamaz. Etrafında melekler bulunur. Hayırlı mübarek bir şekilde vakti geçer. Onun için devamlı abdestli bulunun!

Her gün zikir vazifelerinizi yapın! Allah'ın rızasını kazanmak için en kestirme yol, en çok sevap kazanma şekli zikirdir.

Gününüzün münâsip bir zamanında, tercihan temiz, sâkin, tenha bir yerde kıbleye doğru diz çöküp oturun! Gözlerinizi yumun!

Evvelâ 25 defa "Estağfiru'llah..." diye tevbe ederek başlayın! Sonra bir Fatiha, üç Kul hüva'llâhu ehad okuyun! Bunları Peygamber Efendimiz'e ve Peygamber Efendimiz'den bize kadar gelmiş geçmiş evliyâullah büyüklerimizin, mürşid-i kâmillerimizin, tarikat pirlerimizin ruhlarına hediye edin! O mübarekler sizi sevsin, mânevî bakımdan yardımcı olsunlar.

a. Râbıta-i Mevt

Ölümü düşünmeyi Peygamber SAS emrediyor hadis-i şeriflerinde... Sevabı çoktur, faidesi çoktur, kalbi cilâlar, insanın feyzi artar ve gafletten uyanması mümkün olur, nefsi ıslah olur. Onun için ölümü güzelce düşünün!

Şöyle kendinizi yatakta yatıyor gibi göz önüne getirin... Son

anlarınızmış diye düşünün... Azrâil AS geliyor karşınıza, sizde bir heyecan başlıyor... Göğsünüze çöküyor, canınızı almağa başlıyor... Bir telâş, bir ter, bir korku ve bir acı... İmdâd-ı ilâhî erişip,

"*—Eşhedü en lâ ilâhe illa'llah, ve eşhedü enne muhammeden abdühû ve rasûlühü*" diyorsunuz, öylece ruhunuzu teslim ediyorsunuz.

Dostlar akrabalar başınıza toplanıyor. Elbiselerinizi soyuyorlar... Teneşir tahtasına koyuyorlar, yıkıyorlar... Kefenliyorlar, tabuta koyuyorlar, camiye getiriyorlar... Namazınızı kılıyorlar... Göz önüne getiriyorsunuz; işte cemaat tabutunuzu aldı götürüyor... İşte kabristana getirdiler, gömdüler... İmam talkın verdi... Cemaat dağıldı, gittiler...

Kabrin içinde Münker ve Nekir isimli iki melekle baş başa kalıyorsunuz. Melekler soruyor:

"—Rabbin kim, dinin ne, peygamberin kim, kitabın ne, kıblen neresi?.."

"—Rabbim Allah, dinim İslâm, peygamberim Hz. Muhammed Mustafa, kitabım Kur'an-ı Azîmü'ş-şân, kıblem Kâbe-i Şerif..." diye onlara cevap verdiğinizi, kabrinizin genişlediğini düşünün!..

Ahiret aleminde evliyâullah büyüklerimizle, Cenâb-ı Mevlâ'nın zikr ü tesbihi ile vaktimiz geçerken, dünyanın da sonunun geldiğini, kıyametin de kopmağa başladığını düşünün!..

Kıyametin koptuğunu, İsrâfil AS sûra üfürünce insanların kabrinden kalkıp mahşer yerinde toplandığını düşünün... Binlerce yıl el pençe divan durulup bekleşildiğini düşünün... Herkesin birbirinden korkup kaçtığını, telâşa düştüğünü, mahkeme-i kübrânın kurulduğunu, insanların hesaba çağrıldığını, defterlerin açıldığını, sevapların günahların tartıldığını; iyilerin cennete gidip nasıl bahtiyar olduğunu, kötülerin cehenneme atılıp nasıl cayır cayır yanacağını ayet-i kerimelerin anlattığı gibi düşünün!

Nefsinize deyin ki:

"—Ey nefsim, bu işin şakası yoktur. İnsan hayata bir defa geliyor, aklını başına topla!.. Bu dünyada yaşıyorken, elinde imkân varken cehennemden kendini kurtarmağa çalış!.. Cenneti kazanmak için ibadet ve tâate gayret göster!.. Cennet yoluna koştur! Hayatının bir anını bile boş geçirme!.. Nefeslerini zâyi

etme, aklını başına topla!” diye nefsinize nasihat edin! İyi insan olmağa azmedin!

Râbıta-i mevt bu...

b. Râbıta-i Mürşid

İkinci vazife, zikrullahı beraberce yaptığımızı düşünün! Gözünüzü kapatın, bizi hocalarımızla, evliyâullah büyüklerimizle, karşınızda göz önüne getirin! Gönlünüzü gönlümüze bağlayın!.. Bu bağlantı kuruldu mu, insanın gönlüne çok güzel duygular, fikirler gelir, feyizler gelir, nurlar gelir; yaptığı ibadetin tadını duyar, faydasını görür. Bunda başarı kazanınca, ilerleyince, Rasûlüllah Efendimiz'i görecek hale gelir.

Onun için, bunu da güzelce yapın! Bu çalışmanın adı da râbıta-i mürşid'dir.

c. Râbıta-i Huzur

Üçüncüsü de, gözünüzü kapayın, Allahın huzurunda olduğunuzu düşünün!.. O her yerde hâzır ve nâzır... O bizi görüyor, biz onu göremiyoruz... O bizi duyuyor, biz onu duyamıyoruz ama; o bize şah damarımızdan daha yakın...

Deyin ki: “Yâ Rabbi, biliyorum ki sen yakınsın. Her yerde hâzır ve nâzırsın. Ben senin huzurundayım. Yâ Rabbi, ben senin iyi kulun olmak istiyorum. Bana yardım eyle, tevfikini refîk eyle de, seni zikreden, sana şükreden iyi kullarından olayım... Ben de senin sevdiğin ve râzı olduğun kulların arasına girebileyim...” diye dua edersiniz.

Allah, dua edilmesini sever. Dua ibâdettir. Ağzı çok dualı insan olun!.. Bu çok önemli... Ondan sonra zikre başlarsınız.

d. Zikirler

Ondan sonra, Allah'ın huzurunda olduğunuz mânâsını kaybetmeden, elinizde tesbihle zikre başlayın!..

Söyleyeceğim zikirler, Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği zikirlerdir. Günde:

1. 100 defa "Estağfirullah..." deyin!

2. 100 defa "Lâ ilâhe illallah" deyin!

3. 1000 defa "Allah..." deyin!.. Her yüz defasında "*İlâhî ente maksûdî ve rıdàke matlûbî*" deyin!.. Bu da hadis-i kudsîden alınma bir sözdür. "Yâ Rabbi, maksudum sensin, ben senin rızanı istiyorum!" demektir.

4. 100 defa Peygamber Efendimiz'e salevat getireceksiniz. Melekler bu salât ü selâmı alırlar, Rasûlüllah'a arz ederler: "Yâ Rasûlallah! Filân ülkenin filân şehrinden filânca sana selâm gönderdi." derler. Rasûlüllah SAS de selâmınızı alır, çok hayırlara erersiniz.

5. 100 defa Kul huva'llàhu ehad Sûresi... Bu çok önemli bir sûredir, çok sevaplı bir sûredir. Kur'an-ı Kerim'in üçte birini okumak kadar sevaplıdır.

Bu zikirleri böyle yaptıktan sonra dualar edeceksiniz. Kendinize dua edeceksiniz; dünyanıza ahiretinize... Annenizi, babanızı duadan unutmayacaksınız! Çünkü annesine babasına duayı terk eden kulu Allah sevmez. Ama insanın şeyhi Peygamber vekili olduğu için, anne babasından önde gelir. Hocanızı da duadan unutmazsınız.

Ondan sonra müslümanlara dua edersiniz. Konu komşunuza, yakınlarınıza, sevdiklerinize dua edersiniz. Allah ondan dolayı da sizi mükâfatlandırır.

Beş çeşit zikir... Bunlar vazifeniz olsun; bu miktarlarda her gün çekin!.. Bundan sonra da bol bol kalbinizden zikr-i kalbî yapın!..

Şimdi ben size zikir telkin edeyim, beni dinleyin:

—Lâ ilâhe illallaaah... Lâ ilâhe illallaaah... Lâ ilâhe illallaaah...

Şimdi siz söyleyin beraberce, Allah şahid olsun!..

"*—Lâ ilâhe illallaaah... Lâ ilâhe illallaaah... Lâ ilâhe illallaaah...*"

—Allaaah...

"*—Allaaah...*"

—Allaaah...

“—*Allaaah...*”

—Allaaah...

“—*Allaaah...*”

Ağzınızı kapayın, gözünüzü yumun!.. İçiniz “Allah” demeye devam etsin, aynı şekilde... Sessiz olarak, dil dudak kıpırdamadan...

....

Allah mübarek etsin... İşte böyle sessizce, dil dudak kıpırdamadan, kimse anlamadan yapılan zikre de zikr-i kalbî derler. Bu, dille yapılandan yetmiş kat daha sevaptır. Böylece kalbinizi bu zikre alıştırın!..

İçinden yapıldığı için, bunu kimse bilmez, gösteriş tehlikesi olmaz. Onun için bu zikre de devam edin! Yolda, işte, vasıtada, otururken, yürürken, hattâ yatakta uyumadan yatarken, kalbiniz “Allah... Allah... Allah...” diye zikretsin!

e. Nâfile Namazlar

Namazları camide kılın, cemaatle kılın, yirmi yedi kat sevabı kaçırmayın!.. Cumayı terk etmeyin! Cumayı terk edenin kalbi mühürlenir, mahvolur.

Farz namazlardan ayrı nafile namazlar vardır. Onları da kıldığımız zaman, Allah'ın sevgisini kazanırız. “Bak, kulum mecbur olmadığı şu ibadetleri de severek yapıyor!” diye Allah sever.

1. Sabah namazından sonra uyumayıp, Kur'an okuyup, Evrad’ımızı, dualarımızı okuyup, güneşin doğmasından yarım saat geçinceye kadar meşgul olup *İşrak namazı* kılmak... Böyle yaparsanız, o sabah bir hac ve umre sevabını kazanmış olursunuz. Bunu kaçırmamağa çalışın!

2. Sabahla öğlen arasında *Duha namazı* vardır. Öğlene kırk beş dakika kalıncaya kadar kılınabilir. Dört rekât, sekiz rekât veya daha fazla olarak onu da kılın!.. Bir insan duha namazı kılmaya devam ederse, Allah onu muhsin kulları zümresine katar.

3. Akşam namazının sünnetinin arkasından *Evvâbîn namazı* vardır. İki rekât veya altı rekât, on iki rekât olarak kılınabilir. İnsanın günahları denizlerin köpükleri kadar çok olsa bile, affına sebep olur.

4. Yatma zamanı gelince taze abdest alacaksınız, dört rekat namaz kılıp abdestli yatacaksınız!.. Bir kimse böyle yaparsa, bütün gece ibadet etmiş gibi melekler ona sevap yazarlar. Melekler başına toplaşırlar; "Yâ Rabbi, bu kulun abdestli yattı; sen bunu mağfiret et!" diye sabaha kadar dua ederler. Şeytan yanına sokulamaz. Ölürse imanla göçmesine sebep olur. Onun için, geceleri böyle yatmaya çok gayret edin, çok dikkat edin!

5. Geceleyin de uykunuzu bölüp *Teheccüd namazı* kılmaya çalışın! O da çok sevaplı bir namazdır. Geceleyin iki rekât namaz kılmak, dünyadan da, dünyanın içindeki her şeyden de daha hayırlıdır.

f. Nâfile Oruçlar

Bazı sevaplı oruçlar var, onları da tutarsınız. Bir kere haftalık pazartesi perşembe oruçları var... Peygamber Efendimiz tutarmış, bize de tavsiye ediyor:[295]

"—Pazartesi perşembe günlerinde ben oruçlu olmayı severim. Çünkü kulların amelleri Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin dergâhına, pazartesi perşembe günü arz olunur." buyuruyor. Tutabilirseniz bunları tutun!..

Her Arabî ayın başında, ortasında, sonunda oruç tutmak tavsiye ediliyor. Her Arabî ayın on üç, on dört, on beşinde, yâni

---

[295] Tirmizî, *Sünen*, c.3, s.122, no:747; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.287; Ebû Hüreyre RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.201, no:2358; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.201, no:21801; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.377, no:3820; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.121, no:2667; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.403, no:2617; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IX, s.18; Üsâmetü'bnü Zeyd RA'dan.

Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr*, c.III, s.249, no:986; Ümm-ü Seleme RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.8, s.564, no:24192; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XXXII, s.445, no:35531; RE. 253/2.

dolunay olan gecelerin gündüzlerinde oruç tutmayı tavsiye ediyor Peygamber Efendimiz...

Ayrıca Receb'de, Şa'ban'da, Şevval'de, Zilhicce'de ve Muharrem'de sevaplı oruçlar vardır, onları tutarsınız; oruçtan da sevap alırsınız.

g. Temel Esaslar

Bizim yolumuz Peygamber SAS Efendimiz'in sünnetine uyma yoludur. Peygamber Efendimiz'in tavsiyelerini tutacağız. Ayetleri, hadisleri okudukça, sevaplı şeyleri öğrendikçe, yapacağız.

Günahlardan kaçınmağa çok dikkat edeceğiz, takvâ ehli olacağız. Haramlara, günahlara yanaşmayacağız, bulaşmayacağız. Nefse, şeytana uymayacağız.

Huylarımızı düzelteceğiz. Kötü huyları atacağız, iyi huyları alacağız. Geçimsiz, kavgacı, merhametsiz, vefasız, dönek, cimri, pinti olmak müslümana yakışmaz; bunları atacağız. Tatlı dilli, güleç yüzlü, cömert, iyiliksever, merhametli, sözünde durur, sàdık, àşık, velî, mahbup, iyi kul olacağız.

Bu benim söylediklerim çok mühim konulardır. Bunları yaparsanız, cennetlik olursunuz. Onun için, cenneti elden kaçırmamağa dikkat edin, nefse şeytana uymayın! İbadetleri yapın, haramlardan kaçının, Allah'ın yolunda, Peygamber Efendimiz'in sünnetine uygun olarak yaşamaya dikkat edin!.. Zikir vazifelerinizi güzelce yapın, takvâ yolundan yürüyün, ahlâkınızı güzelleştirin, cenneti kazanın!..

Allah-u Teàlâ Hazretleri ma'rifetullaha, muhabbetullaha erdirsin... Cennetiyle cemâliyle cümlenizi müşerref eylesin...

Her biriniz bir "*Fâtiha*", üç "*Kul hüva'llah*" okuyun da, bunları Peygamber Efendimiz'e, pirlerimize ve mürşid-i kâmillerimize hediye edelim, ondan sonra duanızı yapayım:

....

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ، يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ، فَمَنْ

نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ ، وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (الفتح:١٠)

(*İnne'llezîne yübâyiùneke innemâ yübâyiùna'llàh... Yedu'llàhi fevka eydîhim... Ve men nekese ve innemâ yenküsü alâ nefsihî... Ve men evfâ bimâ àhede aleyhu'llàhe feseyü'tîhi ecran azîmâ.*) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

[Muhakkak ki sana bey'at edenler, gerçekte Allah-u Teâlâ'ya bey'at etmişlerdir. Allah'ın kuvvet ve yardımı bey'at edenlerin üstündedir. Şu halde kim bu bağı çözerse, kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allah ile sözleştiği şeye vefa, onun hükmünü îfâ ederse, Allah da ona büyük bir ecir verecektir.][296]

Ahdinize sàdık olun, Allah'ın yoluna vefâlı olun, sırat-ı müstakîmden sapmayın!.. Allah-u Teâlâ sizleri bundan sonra nefse şeytana yenilmeyenlerden eylesin... Yolunda dâim eylesin, zikrinde kàim eylesin... Tarikatın âdâbını, ahlâkını öğrenip, tekke âdâbına sahib kâmil, sàlih, velî, mahbub bir kul olmayı nasib eylesin...

II. SİLSİLE-İ ŞERİF

Coşan'a göre, feyz alabilmek için, Peygamber Efendimiz'in mânevî varislerinden bir zâta, sahih bir el ile vazife almış kâmil bir mürşide bağlanmak lâzım! Ona hürmet etmek lâzım, onunla bağlılığı koparmamak lâzım, tarikatın silsilesine yapışmak lâzım!.. İpini elden bırakmamak lazım!

Bu uçurumdan yukarı çıkacak kimsenin durumuna benzer: Aşağıdan ipi tuttu, yukarıya doğru çekiyorlar. İpe sıkı tutunması lâzım! Bırakırsa, tekrar aşağı gider.

Mübarek mânevî yoluna bağlanacak ki, bağlantısı sağlam olacak ki, feyz alabilsin. Bu olmazsa, sanki bina yapılmış, kablolar döşenmiş, düğmeler hazır, lambalar takılı, amma ışıklar

---

[296] Fetih, 48/10.

yanmıyor... Bir eksiklik var; ne eksikliği var, neden yanmıyor?.. Şebekeye bağlı değil. Şebekeye bağlantı yapılmamış, sigorta takılmamış, şebekeye bağlı olmadığı için ışık yanmıyor.

Bağlantısı yoksa, o zaman ışık yanmaz. Bu lambalar nereden yanıyor?.. Işık kaynağından şehir cereyanına bağlantı yapılmış, ondan yanıyor. Doğrudan doğruya lambanın kendisi yanmıyor ki, bir şey geliyor da ondan oluyor.

Mürid de şeyhine tam bağlanmazsa, silsiledeki büyüklerle gönül bağı olmazsa, feyz alamaz.

Coşan, bağlı ve irtibatlı olduğu tarikatleri ve silsileyi şöyle açıklar:

Büyüklerimizden bize intikal eden bağlılık ve salâhiyet itibariyle bizim çeşitli tasavvuf tarikatlarına irtibatımız, bağlantımız, mensûbiyetimiz vardır. Bunları sıralayalım: Nakşî Tarikatı, Kàdirî Tarikatı, Sühreverdî Tarikatı, Çeştî Tarikatı, Kübrevî Tarikatı, Mevlevî Tarikatı, Bayrâmî Tarikatı, Halvetî Tarikatı...

Bir güzel rüya ile bendeniz kardeşinizi Aziz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri'nin vekili yapıp, rüyada Ankara'da ıssız ve harab hale gelmiş Bayrâmiyye Tarikatı'nın tekkesine nasb ettiler. Sonradan silsilesini incelediğim zaman, zâten Aziz Mahmud-u Hüdâî Hazretleri'nin de Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlı olduğunu görmüş oldum.

Mekke-i Mükerreme'de gördüğüm bir rüyada da, Nakşî olduğumu söylediğim halde, rüyadaki bir şeyh efendi beni Mevlevî Tarikatı'na da bağladı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Efendimiz'e... O da zâten İmam Sühreverdî Hazretleri'nin evlâdındandır.

Böylece çok değerli, çok kıymetli, itibarlı, saygı ve sevgi toplayan yollara bağlılığımız var...

Silsilemiz, benden evvelki Hocamız Mehmed Zâhid-i Bursevî Hazretleri'yle Nakşî Tarikatı'nın, Halidiyye kolunun, Gümüşhâneviyye şubesidir:[297]

---

[297] Coşan, Mahmud Es'ad, İsveç, Stockholm, 10. 05. 1997.

01. Hazret-i Muhammed-i Mustafâ (SAS)
02. Ebûbekr-i Sıddîk (RA)
03. Selmân-ı Fârisî (RA)
04. Kàsım ibn-i Muhammed (Rh.A)
05. Ca'fer-i Sàdık (Rh.A)
06. Bâyezid-i Bestàmî (KS)
07. Ebül-Hasen el-Harkànî (KS)
08. Ebû Ali el-Fâremedî (KS)
09. Yûsuf-u Hemedânî (KS)
10. Abdülhàlik-ı Gücdevânî (KS)

11. Ârif er-Rivgerî (KS)
12. Mahmûd el-İncîr el-Fağnevî (KS)
13. Ali er-Râmitenî (KS)
14. Muhammed Baba es-Semmâsî (KS)
15. Emîr Külâl (KS)
16. Şâh-ı Nakşıbend Muhammed Bahâüddîn el-Üveysî el-Buhàrî (KS)
17. Alâeddîn-i Attàr (KS)
18. Ya'kub el-Çerhî (KS)
19. Ubeydullàh-ı Ahrâr (KS)
20. Muhammed Zâhid (KS)

21. Muhammed Derviş (KS)
22. Hàcegî el-Emkenegî (KS)
23. Muhammed Bâkî (KS)
24. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fâruk es-Serhendî (KS)
25. Muhammed Ma'sûm (KS)
26. Şeyh Seyfüddîn (KS)
27. Seyyid Muhammed el-Bedvânî (KS)
28. Şemsüddîn Cân-ı Cânân Mazhar (KS)
29. Abdullah ed-Dehlevî (KS)
30. Mevlânâ Hàlid-i Bağdâdî (KS)

31. Ahmed ibn-i Süleyman el-Hàlidî el-Haseni eş-Şâmî (KS)
32. Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhànevî (KS)
33. Hasan Hilmî el-Kastamonî (KS)
34. İsmâil Necâtî ez-Zağferanbolî (KS)

35. Ömer Ziyâüddîn-i Dağıstânî (KS)
36. Mustafa Feyzî et-Tekfurdâğî (KS)
37. Hasîb es-Serezî (KS)
38. Abdül'azîz el-Kazanî (KS)
39. Muhammed Zâhid-i Bursevî (KS)
40. Mahmud Es'ad Coşan (Rh.A)

III. RABITA-İ MÜRŞİD

Coşan'a göre, derviş zikir vazifesini yaparken, zikri şeyhleriyle, pirleriyle beraber yapıyoruz diye düşünmesi; hocalarını, pirlerini, şeyhini karşısında göz önüne getirmesi; gönlünü onların gönüllerine bağlayıp, gelecek olan feyz-i ilâhîye muntazır olması gerekir. Buna *rabıta-i mürşid* denir.

İnsan gözünü kapatıp aklıyla, gönlüyle evliyâullah büyüklerine irtibat kurunca, onlardan kendisine füyûzat gelir, nurlar gelir. Gönlü nurlanır, içi dışı nurlanır; yaptığı ibadetin tadını duyar, faydasını görür. O zaman zikrin tadı güzel olur.[298]

Allah-u Teâlâ Hazretleri buyuruyor ki:

 وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (التوبة:١١٩)

(*Ve kûnû maa's-sàdıkîn*) "Sadık kullarımla beraber olun!"[299] Yâni, "Onlar gibi olun, onların yanında olun, onların cephesinde olun, onların gittiği yolda, onların safında bulunun!" mânâsına geliyor. Onun mânevî tatbikatı, mânevî bakımdan beraber olmak, böyle rabıta ile sağlanıyor.

İnsanın hocasıyla beraber olması, vaazını dinlemesi, nasihatını dinlemesi, dinini ondan öğrenmesi lâzım!.. Bu her zaman mümkün olmuyor. Hem insanlar muhtelif yerlerde oturuyorlar, uzak diyarlara gitmiş oluyorlar; hem de, günün bir kısmının istirahatle geçmesi gerekiyor. Günün her saatinde insanın

---

[298] Coşan, Mahmud Es'ad, Avustralya, Sydney, 20. 02. 1991.
[299] Tevbe, 9/119

hizmette olması da kolay olmuyor. O bakımdan rabıta yapılıyor.

Rabıta yapıldığı zaman, mürid şeyhinin huzurunda olmuş oluyor. Onu denetleyici olarak da düşünebilir. Sevdiği bir kimse olarak, hocası olarak onu karşısında hayal eder, zikri beraber yaptığını düşünür.[300]

Mürid nerede olursa olsun, zikre oturduğu zaman şeyhiyle irtibat kurar. Gözünü kapatır, şeyhini karşısında göz önüne getirir, şeyhiyle mânevî bağlantı kurar.

Bu neye benzer?.. Radyonun düğmelerini karıştırıp da istasyonu bulmaya benzer veya televizyonun düğmelerini ayarlayıp da görüntüyü getirmeye benzer.

İnsan bu bağlantıyı kurduğu zaman ne olur?.. Bu bağlantıyı kurduğu zaman, büyüklerin mânevî halleri, feyizleri ona intikal eder. Yaptığı ibadetin tadını duyar, faidesini görür, feyzi çok olur, içi dışı nurlanır, tarikatta ilerler. Bu ilerlemeye *seyr-i sülûk* denir. İnsanın tutturduğu yolda yürümesi, ilerlemesi demek...

Eğer bunu güzel yaparsa, tasavvuftaki ilerlemesi Rasûlüllah'la buluşmaya gelir. Rasûlüllah'la buluşmayı yaparsa, Allah'la buluşmaya gelir. Bunlara *fenâ fi'ş-şeyh, fenâ fi'r-rasûl, fenâ fi'llah, bekà bi'llâh* deniliyor... *Fenâ* demek, kavuşup beraber olmak demek...[301]

Coşan'a göre, rabıta-i mürşidin müridi yetiştirme ve olgunlaştırmadaki rolü çok büyüktür. Hadis-i şeriften alınmadır. Peygamber Efendimiz'le sahabesi arasında rabıta vardı. Ebûbekir Sıddîk Efendimiz'in gözünden Peygamber Efendimiz'in hayali gitmediği için, yalnız olduğu zaman bile rahat olamıyordu; ayağını uzatamıyordu, serbest olamıyordu.

Rabıta sevmekten kaynaklanır. Ayrıca, bu rabıta dolayısıyla hakîkaten mânevî bir yakınlık ve bağlılık hâsıl olur. Bu bağlılık, mürşide rabıtadan, Rasûlüllah'a rabıtaya götürür insanı... Sonunda insan, Rasûlüllah'la rabıta etme haline gelir. Onun için, bir yetiştirme merhalesidir bu... Bilinenden bilinmeyene doğru

---

[300] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler I*, s.181, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

[301] Coşan, Mahmud Es'ad, USA, Pensilvanya, 22. 07. 1995.

yükselmedir. Kolaydan zora doğru ilerlemedir. Bir merhaledir ve şarttır.[302]

Rabıta ile ilgili olarak sorulan sorulara verdikleri cevaplar:

1. Rabıta Allah'la kulun arasına girmek midir?

Rabıta, irtibat mânâsına geliyor, ilgi kurmak, irtibatlı olmak mânâsına geliyor. Nasıl hani, İstasyonu arayıp düğmeyi çeviriyorsunuz; ilgiyi kurduğunuz zaman, o radyo istasyonunun yayınını alabiliyorsanız, böyle bir ayarlama gibi bir şey olmuş oluyor.

Rabıta, bir sevgi bağlantısıdır, bir saygı bağlantısıdır. O bakımdan... Şimdi bir insan hocasıyla beraber, şeyhiyle beraber bir yerde olsa güzel olur. Aynı mecliste olsalar, sohbetinde bulunsa, sözünü dinlese; beraberce ellerine tesbihleri alsalar, zikirleri yapsalar güzel olur.

Bu böyle olmadığı zaman, gözünü kapatacak, mürşidiyle irtibatını kuracak, mürşidini karşısında tasavvur edecek... O da onun karşısında oturmuş, mübârek bir mecliste beraberlermiş diye göz önüne getirecek... Böyle gönül aleminden bir irtibat sağlayacak... Bu irtibata *rabıta* deniliyor.

Böyle mürşidiyle bir irtibat kurduğu zaman; ziyaretine gittiği zaman, aynı mecliste beraber zikir yapsalar nasıl oluyorsa, orada da öyle bir durum oluyor. Beraber zikretmiş olacaklar, irtibat kurmuş olarak zikretmiş olacaklar. O zaman, böyle bir bağlantı kurulduğu zaman, mürşidindeki füyûzat ve mânevî berekât kendisine intikal eder. O bağlantının bereketiyle kendisi çok feyizyâb olur ve yaptığı ibâdetin tadını duyar, faydasını görür.

Bir de bazı kitaplarda belirtiliyor ki, Yusuf AS'ın hikâyesinde, tam öyle Zelihâ valide kapıları kapatıp da, "Gel bakalım!" dediği zaman;

---

302 Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler II*, s.193, Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلاَ أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ (يوسف:٢٤)

(*Ve lekad hemmet bihî ve hemme bihâ lev lâ en raâ burhâne rabbihî*) [Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını, işaret ve ikazını görmeseydi, o da kadına meyletmişti.][303] "Rabbinin burhanını gördü, kendisine hâkim oldu, uymadı. Kapıya doğru kaçtı."diye bildiriliyor ayet-i kerimede...

O sırada gördüğü burhan hakkında bazı kimseler diyorlar ki:

"—Babası Ya'kub AS'ın hayalini aynen karşısında gördü. Babası karşısında, evlâdına böyle bakıyor. O zaman, kendisine hakim oldu, o teklife karşı direndi."

O bakımdan bu işin bir takım mânevî tarafları vardır. O vazifeyi yapan insanlarda da, böyle bazı şeyler hasıl olur.

Evliyâullahın işleri, bizim bildiğimiz şu dünya hayatındaki işlerimizden biraz farklı oluyor.

Bizim burada bir Lütfullah kardeşimiz vardı, —Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun— o anlattı. Kıztaşı'nda apartmanda otururlardı. "Bir gün odada yemeğimizi yedik. Ben de odadan sofaya çıkmak istedim. Sofanın elektriği kapalı, karanlık sofa... Kapıyı tam açtım, karanlıkta Mehmed Zâhid Hocamız böyle karşımda duruyor... Ben ona bakıyorum, o bana bakıyor... Korkulacak bir şey değil ama, heyecanlandım, tüylerim diken diken oldu. Sırtımdan bir soğuk ter boşandı. Ondan sonra yavaş yavaş Hocamız karşımdan kayboldu." dedi.

Şemseddîn-i Sivâsî Hazretleri'ni anlatıyorlar: Müridiyle kapıdan çıkmış, şöyle bir duvara yaslanmış, bir müddet durmuş, gözleri kapalı... Müridi diyor ki:

"—Ne oldu efendim, rahatsızlandınız mı?.."

"—Hayır evlâdım, rahatsızlanmadım. Buna *insilâh* derler. İnsanın ruhu bedeninden çıkar, o zaman böyle beden böyle halsiz kalır. O hal oldu da onun için böyle oldu." diyor.

Yâni, bu tasavvufî hayatın ihlâslı, aşık-ı sâdık mensuplarına Allah-u Teàlâ Hazretleri, başta sizin ve bizim kolay

---

[303] Yusuf, 12/24

anlayamayacağımız, mânevî bir takım haller nasib ediyor. Rabıta da öyle bir hal olmuş oluyor. Yapan görür.

2. "Rabıta şirktir, İslâm'da delili yoktur." diyorlar; ne dersiniz?

Hayır! Allah'tan başka bir tanrı düşünmek şirktir. Rabıta ise, hayalinde şeyhini tahayyül etmektir. Bu şirk değildir.

Hayal kurmak yasak değildir. İnsan sevdiği için annesini babasını düşünebilir gözünü kapattığı zaman... Memleketini düşünebilir. Yaz mevsimini, tatili vs. yi düşünebilir... Gözünü kapatır, Kâbe-i Müşerrefe'yi, Medine-i Münevvere'yi düşünebilir. Bunun gibi hocasını düşünebilir.

Hocasını hayalinde karşısında düşünür, bu gayet normaldir. Şirk, Allah'ın birliğini kabul etmemek demek; bununla bir ilgisi yoktur.

3. Şeyh ile rabıta yapmanın bid'at olduğu söyleniyor; ne dersiniz?

Hayır, bid'at değildir. Taa Peygamber Efendimiz'in zamanına kadar giden geçmişi vardır. Hattâ Kur'an-ı Kerim'de ona dair işaretler vardır. Bu bir mânevî haldir. İnsan o çalışmayı yaptığı zaman hasıl olur. Bu bid'at da değildir, şirk de değildir, yanlış da değildir. Güzeldir, iyi bir tasavvufî çalışmadır ve faydalıdır.[304]

4. Resimle rabıta olur mu?

Olmaz, uygun değil!.. Pis suyla abdest alınır mı?..

Resmin ancak bir takım meşrû sebeplerle müsaadesi var... Sen onu meşrû sebepler için kullanabilirsin. Pasaport çıkacak, tapuda lâzım, bilmem nerde lâzım; orada kullanabilirsin. Onun dışında öyle resimle rabıta yapmak bid'attir, uygun değildir. Tarikatta bid'attır, böyle şey olmaz!.. Derviş hocasına, usûlüne uygun olarak rabıta edecek, resimle yapmayacak!..[305]

---

[304] Coşan, M. Es'ad, *Güncel Meseleler I*, s.189, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.
[305] Coşan, M.. Es'ad, *Güncel Meseleler I*, s.190, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

IV. HATM-İ HÂCEGÂN

Nakşibendiyye tarikatında, özellikle Hâlidiyye kolunda uygulanan bir zikir şeklidir.

Sırasıyla: 7 Fatiha (Besmele ile birlikte), 100 salevât-ı şerife, 79 İnşirah Sûresi (*Elem neşrah leke*, Besmele ile birlikte), 1001 İhlâs-ı Şerif (Besmele ile birlikte), tekrar 7 Fatiha (Besmele ile birlikte) ve 100 salevât-ı şerife okunur. Buna Hatm-i Hâcegân-ı Kebir denir.

Bir de Hatm-i Hâcegân-ı Sagîr vardır. Onda da sırasıyla: 7 Fatiha (Besmele ile birlikte), 100 salevât-ı şerife, 500 "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-aliyyi'l-azîm*", tekrar 7 Fatiha (Besmele ile birlikte) ve 100 salevât-ı şerife okunur.[306]

Hatm-i Hâcegân denince, daha çok Hatm-i Hâcegân-ı Kebir anlaşılır.

Hatm-i Hâcegâna Nakşibendiyye'nin özellikle Hâlidiyye kolunda büyük önem verilmiştir. Hatm-i Hâcegân toplu veya münferit olarak yapılabilir. Toplu olarak yapılıyorsa, şeyh yahut onun izin verdiği bir kişi tarafından icra edilir.

Zikir yapılan mahallin kapılan kapatılır. Dervişler abdestli olarak sakin ve huzurlu bir ortamda diz çöküp halka halini alırlar. Çok sayıda sûre ve salevatın okunması fazla zaman alacağından, bunlar zikre katılanlara belli miktarlarda taksim edilir.

Hatm-i hâcegânı yaptıran kişi okunacak olan virdleri sırası geldikçe yüksek sesle bildirir. Dervişler bunları alçak sesle okurlar. Zikrin başında okunan Fatiha sürelerini hatmi yaptıranla birlikte sağdan yedi kişi, sonunda okunan Fatiha sûrelerini ise hatmi yaptıran hariç soldan yedi kişi okur. Nakşibendiyye'deki vukuf-i adedî ilkesine göre tesbit edilen sayılara titizlikle uyulur. Ayrıca zikir boyunca rabıtaya ve vukuf-i kalbî ilkesine de riayet edilerek gözler kapalı tutulur. Büyük şeyhlerin ruhaniyetlerinin zikre katıldığı düşünülür.

Sonunda bir kişi aşr-ı şerîf okur, dua yapılır. Hâsıl olan

---

[306] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler, c.I*, s.191, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

sevaplar Peygamber Efendimiz'in, bütün peygamberlerin, ashab-ı kiramın, velîlerin, özellikle silsile ricalinin ruhlarına bağışlanır.

Hatm-i Hâcegân her gün sabah ve akşam olmak üzere iki defa uygulanır. Bu mümkün olmazsa, pazartesi ve cuma yahut salı ve cuma günleri olmak üzere haftada iki defa yapılması da yeterli görülmüştür.[307]

a. Her Sohbetten Sonra Hatm-i Hâcegân

Coşan, camide yaptığı —hadis sohbeti olsun, kandil sohbeti olsun— her sohbetin sonunda; hacda ve umrede, ev ziyaretlerinde ve kır gezilerinde, aile eğitim kamplarında yaptıkları sohbetlerden sonra mutlaka Hatm-i Hâcegân yaptırırdı.

Genellikle, sohbetin bitiminde "Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele..."diyerek hemen Hatm-i Hâcegân'a başlarlardı. Kandillerde ve müsait zamanlarda Hatm-i Hâcegân'dan önce *Evrad* kitabındaki salât ü selâm, istiğfar ve dualardan bir miktar okurlardı.

Hatm-i Hâcegân'da taş kullanılmazdı. Okunacak sûre veya salevatları orada bulunanların sayısına bölerek, her birinden kaçar tane okunacağını Hoca Efendi bildirirdi.

Cemaat çoksa, Hatm-i Hâcegân için halka olunmazdı. Herkes oturduğu yerden katılırdı. Sohbeti dinleyen hanımlar da bulundukları yerden Hatm-i Hâcegân'a katılırlardı.

Tarikat mensubu olmayanlar ve başka tarikatlara mensub olanlar da Hatm-i Hâcegân'a katılırlardı. Bu konu sorulunca, Coşan şöyle cevap vermiştir:

"Orada olmaları, bizi sevdiklerini gösteriyor. Büyük mürşidimiz Gümüşhâneli Hocamız buyurmuş ki:

'—Bizi seven bizdendir.'

Kişi sevdiği ile beraber haşr olacak ya!.. Mâdem sevmiş, toplantımıza gelmiş; bizdendir. O halde, Hatm-i Hâcegân'a alınır. Kapı dışarı edilmez.

Bazı tarikatlarda duyuyorum ben, dışarı çıkartıyorlarmış.

'—Çık dışarı!..'

---

[307] *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c.XVI s.476, Hatm-i Hâcegân maddesi.

'—Niye?..'
'—Sen bizim tarikatımızdan değilsin!'
'—E, ben kâfir miyim, müşrik miyim?..'

Ağlıyormuş kadın veya erkek... Kalbi çok kırılıyormuş. Kalp kırmak daha fenâ... Ne olacak yâni; o da senin gibi gelecek, senin halkanda Allah diyecek!.. Daha ne istiyorsun; sevaplı bir iş yapmasına vesîle oluyorsun."[308]

Hatm-i Hâcegân'dan sonra on defa, medlerini uzata uzata "Lâ ilâhe illallah" denirdi. Bu, "Bir insan medlerini uzata uzata on defa *Lâ ilâhe illa'llah* derse, dört bin adet büyük günahı silinir." diye hadis-i şerifteki müjdeye ermek için yapılırdı. (*)

Kandil gecelerinde ve müsait yerlerde, Hatm-i Hâcegân'ın peşinden sesli zikir yapılırdı. Genellikle 200 kadar Lâ ilâhe illallah, 500 kadar Allah zikri cehrî olarak söylenirdi. Camide yapılan zikir esnasında ilâhi söylenmezdi. Çok fazla bağırmadan, hoplayıp zıplamadan, el çırpmadan, vakarlı bir şekilde zikredilirdi.

Zikirden sonra, topluca sesli olarak salevat getirilirdi. Genellikle Salât-ı Ümmiye söylenirdi. Sonra müsait bir kimse tarafından bir aşir Kur'an-ı Kerim okunurdu. Aşrin ardından, Hoca Efendi Hatm-i Hâcegân duasını yapardı.

Örnek:[309]

Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele...
Üçer salevât-ı şerife...
İkişer Elem neşrah leke mea'l-besmele...
Otuz üç İhlâs-ı Şerif mea'l-besmele...
Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele...
Üçer salevât-ı şerife...

Fa'lem ennehû:
"*Lâ ilâhe illa'llàh*" (10 defa)

---

[308] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler, c.II*, s.197, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

[309] Coşan, Mahmud Es'ad, Mevlid Kandili, İstanbul, İskenderpaşa Camii, 14. 11. 1986.

Lâ ilâhe illa'llàhu'l-melikü'l-hakku'l-mübîn... Muhammedün rasûlü'llàhi sàdiku'l-va'dil-emîn... Salla'llàhu aleyhi ve âlihî ve sahbihî ve men tebiahû bi-ihsânin ecmaîn... Salâten ve selâmen dâimeyni mütelâzimeyni ilâ yevmi'd-dîn...

Hasbî rabbî cella'llàh,
Mâ fî kalbî gayru'llàh,
Nur muhammed salla'llàh
Lâ ilâhe illa'llàh!.. (3 defa)

Lâ ilâhe illa'llàh... (200 defa)

Lâ ilâhe illa'llàh, muhammedün rasûlü'llàh, fî külli lemhatin ve nefesin adede mâ vesiahû ilmu'llàh...

Allah... (100 defa)

Allàh, celle celâlüh, ve amme nevâlüh, ve lâ ilâhe gayruh...

Yâ ilâhenâ ente maksùdenâ ve rıdàke matlûbenâ, feheblenâ ma'rifeteke ve mahabbeteke ve emilnâ ilâ rıdvânike'l-ekber... Bi-hürmeti habîbike muhammedeni'l-mustafâ...

Allàààhümme salli alâââ, seyyidinâââ... muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ... aaalihiii, ve sahbihiii, ve sellim... *(2 defa)*

Allàààhümme salli alâââ, seyyidinâââ... muhammedini'llezî câe bi'l-hakkı'l-mübîn, ve erseltehû rahmeten li'l-àlemîn...

Aşr-ı şerîf...

....

[Hatm-i Hâcegân duası)

b. İskenderpaşa Camii'nde Hatm-i Hâcegân

İstanbul'da İskenderpaşa Camii'nde, Mehmed Zâhid Kotku Hz.nin zamanından beri, cemaat her gün sabah namazından sonra, işrak vaktine kadar bekler, İşrak namazını kılıp öyle dağılırlardı. Bu sırada varsa şeyh efendi, yoksa imam *Evrad* kitabından günün virdini okur, cemaat de ellerindeki kitaplardan

takip ederdi. En son o günün duası okunduktan sonra Hatm-i Hâcegân yapılırdı.

Hatm-i Hâcegân duası uzun olurdu. Evrad kitabındaki Arapça duanın büyük bir bölümü okunur, silsiledeki zatların isimleri sayılırdı.

Hatm-i Hâcegân'a derviş olsun olmasın, camideki herkes katılırdı. Sayıları belirlemek için taş kullanılmazdı. Her gün aynı miktarda sayılar söylenirdi:

Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele...
Beşer salevât-ı şerife...
Üçer Elem neşrah leke mea'l-besmele...
Yüzer İhlâs-ı Şerif mea'l-besmele...
Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele...
Beşer salevât-ı şerife...

Fa'lem ennehû:
"*Lâ ilâhe illa'llàh*" (10 defa)

Allààààhümme salli alâââ, seyyidinâââ... muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ... aaalihiii, ve sahbihiii, ve sellim... *(2 defa)*

Allààààhümme salli alâââ, seyyidinâââ... muhammedini'llezî câe bi'l-hakkı'l-mübîn, ve erseltehû rahmeten li'l-àlemîn...

Aşr-ı şerîf...
[Hatm-i Hâcegân duası]

İskenderpaşa Camii'nde her gün, yatsı namazından sonra da Hatm-i Hâcegân yapılırdı. Sabahkinden farklı olarak İhlâs Sûresi 33 adet okunurdu. Hatm-i Hâcegân duası da daha kısa olurdu. Duada silsiledeki zatlar sayılmazdı.

Namaz kılınıp duası yapıldıktan sonra şeyh efendi, yoksa imam efendi şu duaları okuduktan sonra Hatm-i Hâcegân'a başlardı:

Allàhümme salli salâten kâmileten ve sellim selâmen tâmmâ, alâ seyyidinâ muhammedini'llezî tenhallü bihi'l-ukad, ve tenfericü

bihi'l-küreb, ve tukdà bihi'l-havâicü ve tünâlü bihi'r-ragàibü ve hüsnü'l-havâtim, ve yüsteska'l-gamâmü bi-vechihi'l-kerîm... Ve alâ âlihî ve sahbihî fî külli lemhatin ve nefesin bi-adedi külli ma'lûmin lek...

Estağfiru'llàh... (3 defa)

Estağfiru'llàhe'l-azîm, el-kerîm, er-rahîm, ellezî lâ ilâhe illâ hû, el-hayye'l-kayyûme ve etûbü ileyh, ve es'elühü't-tevbete ve'l-mağfirete ve'l-hidâyete lenâ, innehû hüve't-tevvâbü'r-rahîm... Tevbete abdin zàlimin li-nefsihî, lâ yemlikü li-nefsihî, mevten ve lâ hayâten ve lâ nüşûrâ...

Allàhümme ente rabbî, lâ ilâhe illâ ente halaktenî, ve ene abdüke ve ene alâ ahdike ve va'dike mesteta'tü, eùzü bike min şerri mâ sana'tü, ebûu leke bi-ni'metike aleyye ve ebûu bi-zenbî, fağfirlî feinnehû lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ent...

Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele...

....

Mahmud Es'ad Hocaefendi Küçük Çamlıca'ya taşındıktan sonra, Çilehane mescidinde de İskenderpaşa Camii'ndeki gibi sabah namazından sonra Evrad okunmaya başladı. Sabah ve yatsı namazlarından sonra, aynı şekilde Hatm-i Hâcegân yapılır oldu.

c. Anadolu'da Hatm-i Hâcegân

Anadolu'da, Mahmud Es'ad Hocaefendi'ye bağlı kimselerin olduğu her yerde, hiç olmazsa haftada bir toplantı yapılır. Bu toplantılar genellikle perşembe akşamı, yâni cuma gecesi yapılır. Genellikle radyodan veya cd'den Hoca Efendi'nin sohbeti dinlenir. Hoca Efendi'nin bir kitabından veya tavsiye edilmiş bir kitaptan bir bölüm okunabilir. Bir ilahiyatçı hazırlanıp sohbet yapabilir. Ama toplantının sonunda mutlaka Hatm-i Hâcegân yapılır.

Hatm-i Hâcegân yapılırken abdesti olmayanlar abdest alır. Toplantıda bulunanlar diz çöküp halka şeklinde otururlar. Sonra lambalar söndürülür. Sakin ve huzurlu bir ortam sağlanmaya çalışılır. İntisablı olsun veya olmasın, toplantıya gelen herkes Hatm-i Hâcegân'a katılır.

Zaman ve yer müsaitse, Hatm-i Hâcegân'ın sonunda bir

miktar *“Lâ ilâhe illa’llah” ve “ Allah*” zikri sesli olarak yapılır. Zikir esnasında, bilen varsa zikre uygun ilâhiler söylenir.

Hanımlar da genellikle cuma günleri, öğleden sonra toplantı yaparlar. Toplantılarında sohbet dinlerler veya kitap okurlar. Onlar da sonunda mutlaka Hatm-i Hâcegân yaparlar.

Hatm-i Hâcegân’ı Hoca Efendi’den müsaade almış bir kişi yaptırır. O olmadığı zaman, toplantıya gelenlerden herhangi birisi yaptırabilir. Genellikle taş kullanılmaz. Hatm-i Hâcegân’ı yaptıran kişi, okunacak sûre ve salevatları mevcut kimselerin sayısına bölerek, eşit olarak dağıtır. Neyin ne kadar okunacağını yüksek sesle söyler.

Toplantıya gelenler on kişiden azsa, Hatm-i Hâcegân-ı Sağîr yapılır.

d. Hatm-i Hâcegân Duası

Hatm-i Hâcegân’dan sonra bir aşir Kur’an-ı Kerim okunur ve dua yapılır. Hamdele ve salveleden sonra, hasıl olan sevaplar Peygamber Efendimiz’in, bütün peygamberlerin, ashab-ı kiramın, tarikat silsilelerinde bulunan zatların, evliyâullahın, mü’minîn ve mü’minâtın ruhlarına bağışlanır. Ardından her konuda dua edilir, dünya ve ahiretin hayrı istenir, şerlerden Allah’a sığınılır.

Mahmud Es’ad Coşan Hocaefendi de yerine ve zamanına göre, samimi ve coşkulu, kapsamlı dualar ederdi. Onlardan bir tanesini ilginize sunuyoruz:

Sübhâne rabbiye’l-aliyyi’l-a’le’l-vehhâb...

El-hamdü li’llâhi hakka hamdihî, ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ seyyidinâ muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ve men tebiahû bi-ihsânin ilâ yevmi’d-dîn...

Allàhümme yâ Rabbenâ, yâ Rabbenâ, yâ Rabbenâ!.. Yapmış olduğumuz ibadetlerimizi, taatlerimizi, namazlarımızı, niyazlarımızı, oruçlarımızı, hayrât ü hasenâtımızı, zikr ü tesbihàtımızı, hatm-i hâcegânımızı; kardeşlerimiz tarafından çeşitli güzel niyetlerle okunmuş olan Kur’an-ı Kerim hatimlerini, yâ Rabbi lütfunla, kereminle kabul eyle...

Hàsıl olan ücûr u mesûbâtı, evvelâ Peygamber Efendimiz

Muhammed-i Mustafâ —aleyhi efdalü's-salâvât ve ekmelü't-tahiyyât ve't-teslîmât— Hazretleri'ne hediye eyledik, şu anda vâsıl eyle yâ Rabbi!.. Peygamber Efendimiz'i, bu sâlât ü selâmları, hatimleri okuyan, zikirleri yapan kardeşlerimizden ve bizlerden, cümlemizden hoşnut eyle yâ Rabbi!.. Peygamber Efendimiz'in iltifatına, rızasına, şefaatine, sevgisine ermeyi cümlemize nasib eyle yâ Rabbi!..

Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyesini öğrenip, Peygamber Efendimiz'in sünnetini ihyâ eyleyip, hayatımızda tatbik eyleyip, şehid sevapları kazanmayı cümlemize nasib eyle yâ Rabbi!.. Bizleri bid'atlardan uzak eyle yâ Rabbi!..

Peygamber-i zîşânımızın o mübarek, tertemiz, yıldız emsâli ashâb-ı kirâmının, ezvâc-ı tâhirât, ümmehât-ı mü'minîn vâlidelerimizin, evlâd-ı Rasûlüllah'ın, Peygamber Efendimiz'in mübarek zürriyet-i tayyibesinin, Peygamber Efendimiz'in mübarek halifelerinin ve mânevî yolunu devam ettiren verese-i nebî, ulemâ-i muhakkikîn, mürşidîn-i kâmilîn olan cümle evliyâullahın ve şeyhimiz Muhammed Zâhid-i Bursevî'ye kadar turûk-u aliyyelerimiz silsilelerinden güzeran eylemiş olan sâdât u meşâyihimizin; ve o mübareklere tâbî olan, onların terbiyelerinden geçmiş olan halifelerinin, müridlerinin ruhlarına ayrı ayrı hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi!..

Yâ Rabbi, senin sevdiğin ne kadar sevgili kulların, evliyâ ü mukarrabînin varsa, sàlih kulların varsa, onların ruhlarına hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi!.. O sevgili, mübarek, yüce kullarının mânevî yardımlarına, himmetlerine, teveccühlerine, iltifatlarına bizleri nâil eyle yâ Rabbi!.. Bizi onlarla haşr eyle yâ Rabbi!..

Ahirete göçmüş olan, ta ilk zamanlara kadar müslüman ecdâd ü ceddât, akraba u taallûkàt, âbâ u ümmehâtımız, ihvân u yârânımızın, evlâd ü zürriyyâtımızın ruhlarına da ayrı ayrı hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi!.. Ruhlarını şâd eyle yâ Rabbi!.. Kabirlerini cennet bahçesi eyle yâ Rabbi!..

Şu diyarlarda medfun bulunan sahabe, evliyâ ve sàlihlere de hàssaten hediye eyledik, vâsıl eyle yâ Rabbi!.. Beykoz'da makamı bulunan Yûşâ AS'a, Eyüp'te türbesi bulunan Ebû Eyyûb el-Ensàrî

Efendimiz Hazretleri'ne; ve İstanbul'da medfun bulunan sahabe, tabiîn ve diğer sàlihînin ervâhına; ve hàssaten hocamız, şeyhimiz Muhammed Zâhid-i Bursevî'ye hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi!..

Şu diyarları senin yolunda cihad ederek fethetmiş olan, cennet mekân Fâtih Sultan Muhammed Han Hazretleri'ne, ve onun hadis-i şerifle medhedilmiş bulunan mübarek ordusu mensublarına; ve bu cihadları yaparken şehid olanların ve gàzi kalanların ruhlarına hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi!..

Yâ Rabbel-àlemîn, bu iyi kullarından ayrı bizim daha başka tanıdığımız, tanımadığımız mü'min kardeşlerimize de, kusurlu da olsa, günahkâr da olsa lütf u kereminle tecellî eyle yâ Rabbi!.. Şu mübarek kandil gecesinde onların da ruhlarını şâd eyle yâ Rabbi!.. Azabları olanların azablarını def ü ref ü izâle eyle yâ Rabbi!.. Seyyiatları olanların seyyiatını hasenâta döndür yâ Rabbi!..

Yâ Rabbe'l-àlemîn, biz yaşamakta olan, imtihanı devam eden mü'min kullarına da tevfîkını refîk eyle... Yâ Rabbi bize her şeyden önce Kur'an-ı Kerim yolunda, Peygamber Efendimiz'in yolunda yürümeyi nasib eyle yâ Rabbi!.. Basîretimizi güşâde eyle yâ Rabbi!.. O basîretimizle hakkı hak olarak görüp, ona uymayı nasîb eyle yâ Rabbi!.. Ahir zamanın fitneleri çoğaldı yâ Rabbi, bâtılı bâtıl görüp, teşhis edip, anlayıp, ondan korunmayı da nasîb eyle yâ Rabbi!.. Hàssaten Mesîhî Deccal'ın fitnesine uğratma yâ Rabbi!..

Dininden saptırma yâ Rabbi!.. Ayaklarımızı doğru yoldan kaydırma yâ Rabbi!.. İzzetten sonra zillete uğratma yâ Rabbi!.. Kabul olmuşken dergâhtan kovdurma yâ Rabbi!.. Bizi ve zürriyetlerimizi, imandan sonra küfre düşürme yâ Rabbi!.. Dedelerimizin bize emanet eylediği şu mübarek beldeleri, şehidlerin kanlarını dökerek, senin yolunda cihad ederek fethettikleri bu diyarları, bizim kusurlarımızdan dolayı kâfirlerin eline geçirtme yâ Rabbi!..

Yâ Rabbe'l-àlemîn, bizi haramlardan ve günahlardan koru... Şeytanın şerrinden, nefsin şerrinden koru yâ Rabbi!..

Dünyanın ve ahiretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü hayırlarını, senin lütf u kereminden, biz lâyık olmasak dahi, Ekremü'l-ekremîn olduğun için niyaz ediyoruz, bizlere ihsân eyle

yâ Rabbi!..

Dünyanın ve ahiretin her türlü şerlerinden sana sığınıyoruz yâ Rabbi!.. Senden de sana sığınırız yâ Rabbi!.. Senin gazabından senin rahmetine iltica ederiz yâ Rabbi!.. Bize rahmetinle muamele eyle yâ Rabbi!..

Cümlemize helâl, hayırlı, temiz kazançlar nasîb eyle yâ Rabbi!.. Göz ve gönül tokluğu ver yâ Rabbi!.. Haramlara göz diktirme yâ Rabbi!.. Harama el uzattırma yâ Rabbi!.. Haram lokma yedirme yâ Rabbi!.. Günahlara bulaştırma yâ Rabbi!.. İmanımızı zayıflatma yâ Rabbi!..

Evlatlarımızı, ailelerimizi, nesillerimizi, zürriyetlerimizi de lütfunla, kereminle ıslah eyle yâ Rabbi!.. Onlara karşı vazifelerimizi güzel yapmayı nasîb eyle yâ Rabbi!.. Onları mü'min-i kâmiller olarak yetiştirmeyi nasîb eyle yâ Rabbi!..

Mü'minlerin arasındaki tefrikaları izâle eyle yâ Rabbi!.. Mü'minlerin gönüllerini birbirleriyle cem ve te'lif eyle yâ Rabbi!.. Kâfirlerin birliklerini mahv u perişan eyle yâ Rabbi!.. Müslümanların aleyhinde kurdukları hile ve desîseleri kendi aleyhlerine döndür yâ Rabbi!..

Müslümanlara zulmeden kâfir ve zàlimlerin kendilerini, karılarını ve çocuklarını, mallarını ve diyarlarını müslümanlara ganimet ver yâ Rabbi!.. Müslümanların ahını zàlimlerden, bu dünyada da al yâ Rabbi!.. Müslümanlara da, aleme de, ibret-i alem olacak şekilde göster yâ Rabbi!..

Yâ Rabbe'l-àlemîn, Habîb-i Edîbin hürmetine, Kur'an-ı Hakîmin hürmetine, okunan hatimler hürmetine, çekilen zikirler hürmetine, salât ü selâmlar hürmetine, İsm-i A'zamın hürmetine, Esmâ-i Hüsnân hürmetine dualarımızı kabul eyle... Reddetme yâ Rabbi!.. Duaların kabul olması şartlarına sahip olmasak da, reddetme yâ Rabbi!.. Bizi o şartlara sahip eyle yâ Rabbi!..

Bi-hürmeti esmâike'l-hüsnâ, ve habîbike'l-müctebâ, ve bi-hürmeti esrârı sûreti'l-fâtihah!..[310]

---

[310] Coşan, Mahmud Es'ad, Mevlid Kandili, İstanbul, İskenderpaşa Camii, 29. 08. 1993.

V. EVRÂD

Allah'a yaklaşmak, Allah'ın rızasını kazanmak için belirli zamanlarda ve belli miktarda okunan dua ve zikirlere *evrâd* denir.[311]

Es'ad Coşan Hocaefendi zamanında okunan *Evrad* kitabı, Mehmed Zahid Kotku Rh.A tarafından 1970'li yıllarda hazırlanmıştır. Önceleri küçük bir kitapçık iken, 1980 yılında son şeklini almıştır. İlk zamanlar İskenderpaşa Camii'nde cemaata parasız dağıtılmıştır. 1980'den sonra Seha Neşriyat tarafından "*Evrâd-ı Şerîf, Ayet ve Hadislerden Dualar ve Zikirler*" adı altında yeni baskıları yaptırılmıştır. Daha sonra, 1995'te Türkçe mealli şekli de yayımlanmıştır. Türkçe Mealli baskısının başında Mehmed Zahid Kotku Rh.A'in önsözü bulunmaktadır (5-10 sayfa).

Mehmed Zahid Kotku Rh.A, kitabın önsözünde, kitabı hazırlarken Ahmed Ziyaeddin-i Gümüşhanevî Hazretleri'nin *Mecmuatü'l-Ahzâb* isimli eserinden faydalandığını, onlara ilave olarak muhtelif hadis kitaplarından dualar eklediğini bildirmektedir. Ayrıca *Kur'an-ı Kerim'*den hamd, istiğfar, tesbih, tevekkül, selâmet, tehlil ve dua ayetlerini kitabına kaydettiğini ve haftanın günlerinde okunmak üzere düzenlediğini ifade etmektedir. "Bunları her kim ihlâs ile, herhangi bir niyet üzerine okusa, Allah Teâlâ'nın izniyle, muradının hâsıl olacağından hiç şüphe etmemelidir." demektedir.

Bunlara ilave olarak, evliyaların isimlerinin anıldığı yerlere, rahmet-i ilahî nazil olacağından, onları da ekleyerek bu *Evrâd* kitabını hazırladığını bildirmektedir.

Es'ad Coşan Hocaefendi, sabah namazlarını cemaatle kıldıktan sonra işrak vaktine kadar camide bekleyip *Evrad*, *Hatm-i Hàcegân* ve zikirle meşgul olmaya çok dikkat ederdi. Hastalık, seyahat gibi önemli bir mani olmadıkça hiç aksatmazdı.

Önce Evrad kitabından her gün okunan bölüm okunur, sonra o güne ait dualara geçilirdi. Hocaefendi kendisi okumaya başlar, sonra cemaatte bulunan kimselere kısım kısım okutturudu.

[311] *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c.11, Evrad maddesi.

Evrad okunduktan sonra, *Hatm-i Hàcegân* yapılır, duası edilirdi. O zamana kadar güneş yükselmiş, kerahat vakti de geçmiş olurdu. Kalkıp iki rekât *İşrak namazı* kılınır, sonra cemaat dağılırdı.

Bayram sabahlarında, bazı misafirliklerde ve aile eğitim toplantılarında evrad kısmını kısa tutar, dînî konularda sohbete zaman ayırırdı. “Her zaman bir araya gelemiyoruz, cemaat toplanmışken bazı konuları anlatmak lâzım!” deyip, sohbete başlardı.

Hanımlar sabah namazını evde kıldıkları için, Evradı namazdan sonra kendileri okurlardı. İşrak vaktine kadar o güne ait bölümün tamamını okuyamazlarsa, kalanını günün diğer saatlerinde okumaları mümkündü.

1. Her Gün Okunan Bölüm

Elimizde bulunan Türkçe mealli Evrad kitabının 12. sayfasında duanın önemine dair dört hadis-i şerif bulunmaktadır. Beşinci hadis-i şerif ise, sabah namazını cemaatle kıldıktan sonra işrak vaktine kadar camide oturup, zikrullahla meşgul olmanın fazileti hakkındadır.

13. sayfada, Kur’an okumaya başlamadan önce okunacak bir dua bulunmakta ve bu duayı okumanın fazileti bildirilmektedir.

14. sayfada üst kısımda, En’am Sûresi’nin ilk üç ayeti, alt kısımda da Haşr Sûresi’nin son üç ayeti bulunmaktadır.

15. sayfada Yâsin Sûresi başlamakta, 20. sayfaya kadar devam etmektedir.

21. sayfada üstte, Peygamber SAS Efendimiz’e salât etmekle ilgili ayet-i kerime bulunmaktadır. Alt tarafta ise *Salât-ı Kâmile* kaydedilmiştir.

22. sayfada istiğfarlar ve Seyyidü’l-İstiğfarlar bulunmaktadır.

23. sayfada istiğfarlar, tesbih ve tehliller bulunmaktadır.

24. sayfada tesbih ve tahmidler bulunmaktadır. Sayfanın alt kısmında Allah-u Teàlâ’nın isimleriyle ilgili bir ayet-i kerime ve bir hadis-i şerif mevcuttur.

25. sayfada *Esmâü’l-Hüsnâ* başlamakta, 27. sayfaya kadar devam etmektedir.

27. sayfada *Esmâü’l-Hüsnâ* ile ilgili bir dua vardır.

28. sayfada yatarken ve uykudan uyanınca okunacak dua başlamakta, 29. sayfanın ortasına kadar devam etmektedir.

29. sayfanın alt yarısında, ahir zaman fitneleriyle ilgili bir dua ve ölümle ilgili iki dua bulunmaktadır.

Buraya kadar olan kısım, her gün okunan bölümdür.

2. Pazartesi Evrâdı

İlk yedi sayfada *tevekkül* ayetleri vardır (33-39).

Sonraki dört sayfada *hıfz* ile ilgili ayetler vardır (40-43)

Sonraki üç sayfada tevekkülle ilgili yedi ayet ayrıca kaydedilmiş, bu yedi ayeti okumanın fazileti bildirilmiştir (44-46).

46. sayfanın ikinci yarısında iki adet dua vardır.

47-48. sayfada *Hasbiya'llah* duaları vardır.

49-50. sayfada *Hizbü'l-Hıfz* vardır.

51-52. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den pazartesi günü okunacak bölüm vardır.

53. sayfada *Pazartesi Günü Duası* vardır.

3. Salı Evrâdı

İlk beş sayfada *selâmet* ayetleri vardır (57-61).

62. sayfada *şifâ* ayetleri vardır.

63-64. sayfada *İsm-i A'zam Duası* vardır.

65-66. sayfada *Besmele*'yle ilgili dua vardır.

67. sayfada *Veyse'l-Karânî'nin Duası* vardır.

68-70. sayfada hüsn-i hatime ve iman duaları vardır.

71-73 sayfada Abdü'l-Kàdir-i Geylânî Hazretleri'nin duası vardır.

74-75. sayfada muhtelif salât ü selâmlar vardır,

76. sayfada nur duaları vardır,

77-78. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den salı günü okunacak bölüm vardır.

79. sayfada *Salı Günü Duası* vardır.

4. Çarşamba Evrâdı

İlk dokuz sayfada *tehlil* ayetleri vardır (83-91).

92-96. sayfada Şehâbedîn-i Sühreverdî Hazretleri'nin evradı vardır.

97-99. sayfada Hızır AS'ın virdi vardır.

99. sayfanın ikinci yarısında *Vird-i Azîm* başlamakta, 102. sayfanın sonuna kadar devam etmektedir,

103-105. sayfada *Esmâullah Duası* virdi vardır.

106. sayfada *İsm-i Celîl Duası* vardır.

107-108. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den çarşamba günü okunacak bölüm vardır.

109. sayfada *Çarşamba Günü Duası* vardır.

5. Perşembe Evrâdı

İlk on sekiz sayfada dua ayetleri vardır (113-130).

131. sayfada *Peygamber SAS Efendimiz'in Duası* vardır.

132-133 sayfada *Adem AS'ın Duaları* vardır.

134. sayfada Hz. Ebûbekir RA'ın Duası vardır.

135. sayfada Hz. Ali RA ve Hz. Hamza RA'ın duaları vardır.

135-136. sayfada *Hz. Ca'fer-i Sâdık Rh.A'in Duası* vardır.

137-138. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den perşembe günü okunacak bölüm vardır.

139-140. sayfada *Perşembe Günü Duası* vardır.

6. Cuma Evrâdı

İlk sekiz sayfada *hamd* ayetleri vardır (143-150).

151-154. sayfada *Hizbü'ş-Şükr* vardır.

155-158. sayfada *hamd* hakkında hadis-i şerifler vardır.

159-162. sayfada *Evrad-ı Abdü'l-Kàdir-i Geylânî* vardır.

163-165. sayfada Peygamber SAS Efendimiz'in isimleri ve duası vardır.

166. sayfada Hz. Ebûbekr-i Sıddîk Hz.lerinin kasidesi vardır.

167-168. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den cuma günü okunacak bölüm vardır.

169-170. sayfada *Cuma Günü Duası* vardır.

7. Cumartesi Evrâdı

İlk sekiz sayfada *istiğfar* ayetleri vardır (173-180).
181-183. sayfada Ükkâşe Hazretleri'nin duası vardır.
184-185. sayfada *Salevât-ı Melevân* vardır.
185-188. sayfada *Yâ Allah* duası vardır.
189-191. sayfada *Ashab-ı Kiram'ın ve Bütün Mü'minlerin Duası* vardır.
192-193. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den cumartesi günü okunacak bölüm vardır.
194. sayfada *Cumartesi Günü Duası* vardır.

8. Pazar Evrâdı

İlk on üç sayfada *tesbih* ayetleri vardır (197-209).
210. sayfada Peygamber SAS'in, Adem AS'ın, Nuh AS'ın ve İbrâhim AS'ın tesbihleri vardır.
211. sayfada İsmâil AS'ın, İshak As'ın, Yusuf AS'ın ve Eyyüb AS'ın tesbihleri vardır.
212-213. sayfada Yunus AS'ın, İsâ AS'ın, Cebrâil AS'ın ve Azrâil AS'ın tesbihleri vardır.
213-219. sayfada İmâm-ı A'zam'ın tesbihi vardır.
220-222. sayfada *Burhân-ı İsm-i A'zam* duası vardır.
223-224. sayfada *Kaside-i Bür'e*'den pazar günü okunacak bölüm vardır.
225. sayfada *Pazar Günü Duası* vardır.

9. Son Bölüm

227. sayfada her gün okunacak tesbihler vardır.
228-231. sayfada Secde Ayetleri vardır.
232-236. sayfada Mehmed Zahid Kotku Rh.A'ın nasihatleri ve tavsiye ettiği zikirler vardır.
237-239. sayfada Hatm-i Tehlil Duası vardır.
240-251. sayfada Hatm-i Hacegân Duası vardır. Duanın içinde silsilede geçen zâtların da isimleri sayılmaktadır.
252. sayfada, sabah namazından sonra Yâsin Sûresi, öğleden sonra Fetih Sûresi, ikindiden sonra Nebe' Sûresi, Akşamdan sonra Vâkıa Sûresi, yatsıdan sonra Mülk Sûresi, cuma günleri Kehf Sûresi'nin okunması tavsiye edilmektedir.

253-265. sayfada Kehf Sûresi vardır.
266-270. sayfada Fetih Sûresi vardır.
272-273. sayfada Nebe' Sûresi vardır.
274-276. sayfada Mülk Sûresi vardır.
277-280. sayfada Vâkıa Sûresi vardır.

VI. İLÂHİLER

Coşan, ilâhi söylemeyi ve dinlemeyi severdi. Ev ziyaretlerinde, aile eğitim toplantılarında, kandil gecelerinde, kır gezilerinde, uygun zamanlarda, genellikle yatsı namazından sonra ilâhiler söylenirdi. Çok zaman ilâhi söyleyenlere Coşan da eşlik ederdi. Bazen de kendisi söylerdi. En çok Yunus Emre'den, Aziz Mahmud-u Hüdâî'den, Niyazî-yi Mısrî'den ilâhiler söylerdi.

Bu konuda bir talebesi şunları anlattı:

"—Haziran 1986'da, köydeki (Ankara, Sincan, Çiçektepe Köyü) bahçemizde hac yemeğimiz vardı. Hocaefendi de teşrif ettiler. Yemekten sonra Hatm-i Hàcegân yapıldı, sesli zikir yapıldı. Ankara İlâhiyat mezunu Ahmed Özdil de vardı. Hocaefendi ondan ilâhi söylemesini istedi. O da Aziz Mahmud-u Hüdâî'den "Buyruğun tut Rahmân'ın, tevhide gel tevhide!" ilâhisi ile Yunus Emre'den "Er yarın Hak divanında belli olur" ilâhisini söyledi. Hocaefendi çok duygulandı, baktım gözlerinden yaşlar akıyordu. Bizden, bu ilâhileri kaydedip kendisine göndermemizi istedi.

Eylül 1991'de, Özbekistan seyahati esnasında Gücdevan'a, Abdülhàlik-ı Gücdevânî Hz.nin kabrini ziyarete gitmiştik. Buhara'ya dönüşte Hocaefendi ile aynı otobüsteydik. Konya'dan Ercan Uslu, güzel ilâhi söyleyen bir kardeşimizdi. Buhara'dan bir def almıştı. "Defle ilâhi söyleyebilir miyiz?" diye Hocaefendi'ye sordu. O da "Söyleyebilirsiniz." dedi. Bunun üzerine defle üç beş ilahi söyledi. Sonra Hocaefendi mikrofonu eline aldı, birkaç ilâhi de o söyledi. Peygamber Efendimiz'le ilgili ilâhilerdi.

Haziran 1993'te hac zamanı Mekke'de sohbet ederken, Yunus Emre'nin "Ganî Mevlâm nasîb etse,/Varsam ağlayu ağlayu..." ilâhisinin çok hoşuna gittiğini söylüyor. *[Coşan, M. Es'ad, Haccın Faziletleri ve İncelikleri, 05. 06. 1993 sohbeti, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995]*

4-7 Temmuz 1994 günleri Kızılcahamam'da Teknik Eğitimlilerin Aile Eğitim toplantısı vardı. Hocaefendi de orada bulunuyordu. Bir akşam ziyarete gittik. Yatsı namazı ve Hatm-i Hàcegân'dan sonra, Hocaefendi Yunus Emre'nin "Ah nice bir uyursun, uyanmaz mısın?/Göçtü kervan kaldın dağlar başında..." ilâhisini söyledi.

16. 03. 1996 günü Yalova'da Sağlık Vakfı'nın bir toplantısı vardı. Akşam konuşmalar bittikten sonra, Dr. Uğur Baran yönetiminde ilâhiler söylendi. Çok zaman Hocaefendi de katılıyordu. Bir saat kadar devam etti. Hocaefendi çok duygulandı: "Bu ilâhiler söylenirken, ilâhîleri yazan büyük zâtların ruhaniyeti söyleyenlere ve dinleyenlere tesir ediyor, çok güzel bir mânevî hava oluşuyor." buyurdu.[312]

Elimizdeki ses kayıtlarından, Coşan'ın aşağıdaki ilâhileri söylediği anlaşılmaktadır:

1. Aziz Mahmud-u Hüdâî'den:

Buyruğun tut Rahmân'ın,
Tevhide gel tevhide!..
Tazelensin imanın,
Tevhide gel tevhide!..

2. Yunus Emre'den:

Taştı rahmet deryâsı,
Gark oldu cümle asi,
Dört kitabın mânâsı,
Lâ ilâhe illallah...

3. Yunus Emre'den:

Aşkın ile àşıklar,
Yansın yâ Rasûlallah!
İçip aşkın şarabın,

---

[312] Dr. Metin Erkaya'dan, 09. 04. 2013, Sincan/Ankara.

Kansın yâ Rasûlallah!

4. Yunus Emre'den:

Canım kurban olsun senin yoluna;
Adı güzel kendi güzel Muhammed!
Şefaat eyle bu kemter kuluna;
Adı güzel kendi güzel Muhammed!

5. Sultan II. Mustafa'dan:

Ey Hàlik u ey lâ yezâl!
Yâ Vâhid ü yâ zel-celâl!
Ey pâdişah-ı bî-zeval
Yessir lenâ hayra'l-umûr

6. Niyazî-yi Mısrî'den:

Ey garip bülbül diyârın kandedir?
Bir haber ver gülizârın kandedir?
Sen bu ilde kimseye yâr olmadın;
Var senin elbette yârın kandedir?

7. Yazarı belli değil:

Bağdat yolu gözlerim,
Ben şeyhimi özlerim!
Himmetidir sözlerim,
Sultan Abdü'l-Kàdir'in...

VII. İ'TİKÂF

İ'tikâf; "Allah'a ibadet edeceğim, vaktimi ibadetle geçireceğim!" diye niyet ederek bir mescidde gece gündüz kalmak, mescidi ev edinmek; evine gitmeden, orada güzelce ibadetle meşgul olmak. Kur'an okumak, ilimle meşgul olmak, zikirle meşgul olmak... Öğrenmek ve öğretmek faaliyetleri olabilir. Namaz gibi ibadetler

olabilir. Gece az uyumak, gecesini ihyâ etmek, gündüzünü değerlendirmek... Böyle güzel şeylerle vakit geçirmek... Bu niyetle bir mescide girip i'tikâf eden kimseye *mu'tekif* denir.

İ'tikâf yapmak, vakit namazları kılınan her mescidde olur. Eğer cuma namazı kılınan bir mescid değilse, cuma namazını başka camide kılıp, dönebilir. Başka zaman camiden dışarıya çıkamaz. Sadece abdest almağa çıkabilir, zarûrî ihtiyacı için çıkabilir. Gece gündüz orada kalacak, mescidde yatacak, kimseyle lüzumsuz konuşmayacak, sohbete dalmayacak, kendisini Allah'ın ibadetine tahsis edecek.

Ramazan'ın son on gününde i'tikâf etmek sünnet-i müekkededir. Peygamber Efendimiz'in çok ısrarla, devamlı yaptığı bir ibadettir. Sünnet-i kifâyedir. Yâni bir kasabada, bir köyde üç beş kişi i'tikâf yaparsa, ötekilerden bu sorumluluk kalkar. Bir şehirde hiç kimse yapmazsa, bütün kasaba halkı sorumlu olur. "Niye siz Rasûlüllah'ın bu güzel sünnetini yapmadınız bakalım?" diye sorumlu duruma düşer, suçlu duruma düşer.[313]

Es'ad Coşan Hocaefendi itikâf'a çok önem verirdi. Büyük bir mâni olmadıkça, her sene Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girerdi. Cemaatten de çok kimseler i'tikâfa girerlerdi. 1996 Ramazanında, İskenderpaşa Camii'nin kapasitesinin üç katı kadar müracaat olmuştu. İskenderpaşa Camii'nde girecek 60 kişi kura ile tesbit edilip, fazlası başka camilere gönderilmişti.

İ'tikâfta halvete benzer bir program uygulanırdı. Sahurda 21 üzüm, 100-150 gr. ekmek yenirdi. İftarda bir kâse az yağlı yeşil mercimek çorbası, 100-150 gr. ekmek yenirdi. Yere bir battaniye serilip üzerine yatılırdı. Herhangi bir yere dayanıp oturmak yasaktı. Zaruret olmadıkça elbise değiştirilmez, banyo yapılmazdı.

Boş laf konuşulmaz, zikirle meşgul olunurdu. Beş binden başlayan, her gün artırılan lafza-i celâl (Allah) zikri çekilirdi. Uyku azaltılır, günde altı saat kadar uyunurdu. Her gün bir-iki cüz Kur'an-ı Kerim okunurdu. Günde iki defa Hatm-i Hàcegân yapılırdı. Tesbih namazı kılınırdı. Sabah namazından sonra *Evrad* okunurdu.[314]

---

313 Coşan, Mahmud Es'ad, Cuma Sohbeti, Akra, 24. 01. 1997.

314 Dr. Metin Erkaya, Sincan/Ankara, 09. 04. 2013.

VIII. SAKAL

Es'ad Coşan Hocaefendi 1970'li yıllardan beri sakallı idi. Sakalı çok uzun ve dağınık değildi. Hiçbir zaman bir tutamı geçmezdi. Yeri geldikçe, sakal bırakmayı tavsiye ederdi. Mutlaka bırakacaksınız diye bir zorlaması da yoktu. Onun için cemaatten işi ve mesleği müsait olanlar sakal bırakmışlardır.[315]

Sakalla ilgili sorulara verdikleri cevaplar:

1.Sakal kesmenin hükmü nedir.

Sakal kesmek bütün mezheblere göre haramdır, doğru değildir. Müslümanın böyle sakal kesmesi yoktu, sonradan çıktı bu... Sakalı kesmek, bıyığı kesmek Batı ile tanıştıktan sonra çıktı. Gayrimüslimlere benzemek yönünden uygun değildir.

Sakalı kesmek hilkati tağyirdir, haramdır. Ayet-i kerimede, şeytanın:

فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ (النساء: ١١٩)

(*Feleyugayyirunne halka'llàh*) "Ben şeytan olarak müslümanların sağından, solundan gideceğim, geleceğim; onlara Allah'ın yarattığını, hilkatlerini değiştirteceğim."[316] dediği buyruluyor.

Allah buraya sakal koymuş, kökü deride, yâni hilkatimizde var... O halde, bu böyle olacak. Bunu kesmek, hilkati değiştirmek oluyor.

Kadınlara vermemiş, erkeğe vermiş. Demek ki, erkek sakallı olacak!.. Hilkate uygun olan bu... Kadınlara benzemek yönünden kesilmesi uygun değildir.

Bu hususta hadis-i şerifler çok... "Bıyıkları kısaltınız, sakalı uzatınız!" diye sahih hadis-i şerifler vardır. *Ramuz*'da da vardır, başka kitaplarda da vardır.

Binâen aleyh, eğer mânisi yoksa, sakal bırakması lâzım bir müslümanın!.. Mâni ne olabilir?.. Polistir, dairesi müsaade

---

[315] Dr. Metin Erkaya'dan, 09. 04. 2013, Sincan/Ankara.

[316] Nisâ, 4/119

etmiyor... Askerdir, dairesi müsaade etmiyor... Öğrencidir, okulda kıyamet kopuyor... Aslında müsaade etmeleri lâzım, ama etmiyorlar. Yâni, antidemokratik bir durum...[317]

Coşan'a göre sakalı kökten tıraş etmedin mi, isterse azıcık bile olsa, hiç olmazsa haram işlememiş olursun. Bunun uygun olan şekli hususunda ulemânın çeşitli görüşleri vardır. Genel görüş, şöyle bir tutam kadar olursa, daha iyidir demişler. Ama biraz kısa da olsa, yine sakal sünneti yerine gelmiş olur.

Onun için, az olsun, çok olsun; Allah rızası için sakal bırakmayı tavsiye eder.

Coşan'a göre, sakal tebliğ yapmağa engel değildir. Çünkü, sakal kazımak haramdır. Sakal kazımak bundan yüz yıl, yüz elli yıl önce olsaydı hacı babalar, hacı dedeler bastonla kovalarlardı insanı... Şimdi adet oldu, herkes kazıtıyor ama, erkeklerin kadınlara benzemesi sayılır bu... Doğru değildir.

Durumu müsaitse, memur değilse, işi elveriyorsa sakalı bırakacak! Tebliği öyle yapmağa çalışacak. Sakalından karşısındaki ürküyorsa, başkası ürkmüyor. Mimar bey sakalı uzatabiliyor, profesör bey sivri sakalı uzatabiliyor, saçını uzatabiliyor... Herkes keyfine göre yaşıyor. O da sünnet-i seniyyeye uygun hareket edecek.

Tebliğe mâni olmaz. Öyle olsaydı, onun dinde bir müsaadesi olurdu. Sen tam müslüman olacaksın, tebliğini İslâm'ca yapacaksın; karşı taraf uyarsa uyar. Sakalından korkuyorsa sen de kalemle tebliğ et, dergi çıkart, başka türlü hizmet yap ama, sakaldan kimse korkmaz. Yâni, tebliğe mani olmaz. Güzel giyinirsin, başka tedbirleri alırsın, kendini yine sevdirmeğe çalışırsın. Sakalı da sevdirmeğe çalışırsın, o da tebliğdir.[318]

5. Sünnet-i seniyyeye uygun olarak sakal bıraktım; dua eder misiniz?

---

[317] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.II, s.248, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

[318] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.I, s.256, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Allah-u Teâlâ Hazretleri mübarek eylesin... Peygamber Efendimiz'in daha başka sünnetlerini de yapmayı nasib eylesin... Peygamber Efendimiz'in sünnetlerini ihyâ eyleyip şehid sevapları kazanmayı, ona ve bizlere nasib eylesin... Peygamber Efendimiz'in şefaatine erdirip, ahirette Peygamber Efendimiz'e komşu olmayı, bu kardeşimize ve bizlere nasib eylesin...[319]

IX. KILIK, KIYAFET

Es'ad Coşan Hocaefendi'ye göre giyim ve kuşamda ifrata, tefrite kaçmamak; yâni mübtezel olmadan, çok şatafatlı olmadan giyinmek ana ölçüdür. Kadınlar için dar olmaması, altını göstermemesi ölçüdür. Yırtmaçlı, açık saçık olmaması ölçüdür. Bu genel kaidelerin altında, fazla böbürlenmeye yol açmayacak gibi, derli toplu, mahrem yerlerini örtecek bir giyimle giyinmelidir.[320]

Kendisi geniş, bol kesimli normal kıyafetler giyerdi. Kravat takmaktan hoşlanmazdı. Resmî programlarda, sempozyum ve konferanslarda takım elbise giyerdi.

Hac ve umre zamanlarında ekseriyetle başı sarıklı olurdu. Takkenin üzerine eliyle sarardı. İlk yıllar entari giyerdi. Afganlıların ve Pakistanlıların giydiği kıyafetleri (alta şalvar, üzerine iki tarafı yırtmaçlı uzun gömlek) beğendiğini söylerdi. Son zamanlarda Afgan kıyafetine benzer, özel kıyafetler diktirip giyiyordu. Renk uyumuna ve güzel giyinmeğe dikkat ederdi.

Erkeklerin dar elbiselerle namaz kılmasının uygun olmadığını, hiç olmazsa namaz kılarken bir cübbe giymelerini tavsiye ederdi. Onun için, İskenderpaşa Camii'nde ve Çilehane Camii'nde, arka tarafta asılı cübbeler vardı.

1995 yılında, namaz kılarken sarık sarmanın fazileti üzerinde çok durdular. O yıllarda, namaz kılarken sarık sarmak cemaat arasında çok yaygınlaştı.

---

[319] Coşan, Mahmud Es'ad, a. g. e. s.257.

[320] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.I, s.254, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Hanımlar için sabit bir model tavsiye etmezlerdi. Vücut hatlarını belli etmeyen, dışından içini göstermeyen herhangi bir kıyafet olabilirdi.

Kılık kıyafetle ilgili sorulara verdikleri cevaplar:

1. İslâm'da kadının tesettürü nasıl olmalıdır?

İslâm'da kadının tesettürü, el hariç bilekten, ayak bileğinden ayak hariç, yüz hariç her tarafını örtmek tarzında olmalıdır. Fıkıh kitaplarında, fitne bahis konusu olduğunda yüzüne de peçe takarsa iyi olur diye de bir hüküm vardır. Orası mecbur değil ama, fitne olacaksa, bakılacak, sataşılacak vs. gibi durumlar olursa örtmesi iyi olur denmiş.

Örtü bol olacak; el hariç, ayak hariç, yüz hariç bütün vücudunu örtecek, vücudunun hatlarını belli etmeyecek!..

Şimdi dar bir blue-jean pantolon giyiyorlar; bu tesettür değil!.. Neden?.. Bütün her şeyi belli... Veyahut üstüne dar bir blûz giyiyor, her tarafı belli... Olmaz! Veyahut şeffaf, altı görülüyor. Olmaz!

Bir hadis-i şerifte okumuştuk, Peygamber Efendimiz ahir zamandaki bazı insanları anlatırken: *Kâsiyâtün, âriyâtün*) "Giyinmiş ama çıplak!.." diyordu.

Nasıl giyinmiş ama çıplak?.. Elbisenin kumaşı şeffaf, görünüyor alt tarafı da ondan... Örtecek, altını göstermeyecek, vücut hatlarını belli etmeyecek!.. Yüzü, eli, ayağı hariç her tarafını güzelce kapatması lâzım! İslâm'da örtü böyledir.

"—Hocam, ben öyle örtünürsem patlarım!"

Hiç bir şey olmaz. Ben senden daha fazla örtünüyorum. Erkekler daha fazla örtünüyor. Öyle değil mi?.. Erkekler maşaallah kadınlardan daha fazla örtünüyor. Daha az örtünme hakları varken, erkekler daha fazla örtünüyor. Bol giyersin. Bol olduğu zaman havalanır içi, hiç bir şey olmaz. Böyle güzelce örtünmesi lâzım geliyor. Tesettür böyle...

Asıl ince tesettür ise, hassas, tam böyle takvaya uygun tesettür, erkeklerin gözüne hiç görünmemek... En güzeli o... Yâni, giyimli de olsa ortada görünmemek... Erkeklerin gözünün önünde

geziyor, çarşıyı dolaşıyor, pazarı dolaşıyor, alışveriş yapıyor, kumaş beğeniyor, başörtü beğeniyor... Sütyenini, acaba bu numarası bana uyar mı, uymaz mı diye sorarak alıyor, ediyor... Olmaz!.. Mümkün olduğu kadar, böyle şeyler yapmayacak. Nazarlara, gözlerin dikildiği bir duruma gelmemeğe gayret edecek. Güzel olanı bu!..

Çarşı pazar işini kocası yapsın, oğlu yapsın, akrabası yapsın...

"—E, iyi kumaşı bilemezler!"

Biraz kötü kumaş giy, Allah rızası için!.. İyi tarif et!.. Muvakkat olarak getirsinler; beğenirsen alırsın, beğenmezsen iade edersin... Ama, çarşıya pazara gidip de, elin adamıyla alışveriş, konuşma vs. olmasın.

Ben şimdi hoca olduğum için, zaman zaman gösterip anlatıyorum: Bakın, çarşıya gitmiş şu kadıncağız... Başı örtülü mü, örtülü... Mantosu var mı, var... Bak, biberleri almak için eğildi, neresine kadar görünüyor!.. Tesettür olmuyor. Beyler hanımlarına dikkat edecekler. Altına şalvar giyinecek, eğilse de görünmemesini sağlayacak.

"—Uzun mantom var ya, dizimin altında!.."

Dizinin altı da zaten nâmahrem... Orasını da göstermemen lâzım, bileğine kadar...

"—Naylon çorap giyiyorum!"

Naylon çorap örtü değil... Naylon çorap hiç bir şey değil... Ne ısıtır, ne örter. Yalnız bir işe yarar: Parmakların arasında mantar üremesine yarar, kaşıntı yapmağa yarar. Ayağının sırtı kaşınmak isteyen naylon giysin!.. O kadar. Başka bir işe yaramıyor.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

"—Allah rahmetine erdirsin şalvar giyenleri!.."

Erkek için de öyle, kadın için de öyle... Şalvar giydiği zaman eteği isterse açılsın, isterse otursun, ister dizini kaldırsın, ister tarlada çalışsın... Neden bizim Adana'mızda, Urfa'mızda, Antalya'mızda halkımız şalvar kıyafetini benimsemiş?.. Tarlada da çalışıyor, her işi yapıyor. Bol, gayet güzel, gayet rahat... O sıcak şehirlerde, o sıcaklığa rağmen gayet rahat çalışılabiliyor. İslâm'ın tesettürü böyle aziz ve muhterem kardeşlerim!..[321]

---

[321] Coşan, Mahmud Es'ad, *a. g. e.* s.239.

2.Tesettür sadece çarşafla mı olur, mantoyla tesettür sağlanamaz mı?

Tesettür sadece çarşafla değil, hasırla bile olur. Dışarıdaki namaz kılınan hasırı bürünse, hasırla bile olur. Mühim olan, insanın günah yerlerini, ayıp yerlerini örtmesidir. Bu örtmeyi nasıl sağlarsa, olur.

Bizim Hanefî fıkhında, ille belli bir kıyafet olacak, ille belli bir renk olacak diye şart yoktur. Muhtelif şekillerde olabilir. Çarşaf olur, harmânî olur, abâye olur, bol manto olur... Daha başka şekiller olur, bol şalvar olur... Mühim olan vücudun hatlarının belli olmaması ve kumaştan öbür tarafının görünmemesi... Öbür tarafı göründü mü, içi belli oldu mu, kalın kumaş olsa bile olmaz!

Bu iki şarta dikkat ederek, vücudun hatları belli olmayacak ve içi görünmeyecek tarzda; kadınlar için yüz ve eller, ayaklar hariç her tarafın örtülmesi lâzım gelir. Naylon çorap, altı göründüğü için tesettür değildir. O çorabın göründüğü her yerde, vücudu görünüyor demektir. Tesettür olmamış oluyor.

Çarşaf mecburiyeti yok dinimizde... *Cilbâb* kelimesi var Kur'an-ı Kerim'de... Bu cilbâbın ne olduğu hususunda ulemâmızın kavilleri çok muhteliftir. "Omuzları örten bir başörtüden, topuklara kadar inen bir örtüye kadar, bu işi gören her kıyafete şâmildir." diye ulemâmızın kat'î kanaati vardır. Hanefî fakihlerinin, büyüklerimizin kanaati de budur.

Binâen aleyh, İslâm'ın örtmesini emrettiği azalarını, altı görülmeyecek şekilde, münâsip bir bollukta, şeffaf olmayan bir kumaşla örtündüğü zaman tesettür yerine gelmiş olur. İlle çarşaf giyme mecburiyeti yoktur.[322]

3. Örtünme için belli bir kıyafet şartı var mı?

Örtülmesi gereken yerleri örten her kıyafet olabilir. Çarşaf veya abaye, veya pardesü, veya saye dediğimiz çok çeşitleri var... İranlılar başka, Afganlılar başka türlü giyiniyor.

---

[322] Coşan, Mahmud Es'ad, *a. g. e.* s.239-240.

Şalvarı medhetmiş Peygamber Efendimiz; hem vücudu örtüyor, hem de bol oluyor diye... Şalvar hakkında hadis-i şerif var... Şalvar giyenlere duası var Peygamber Efendimiz'in...

Cübbe vücudu iyi kapattığı için makbul... Sarık ile kılınan namaz, sarıksız kılınan namazdan yetmiş kat daha sevaplı... Meleklerin siması, alâmeti, kıyafeti deniliyor. O bakımdan yanınızda sarık gezdirirseniz, namazlarda sarık sararsanız iyi olur. Kıyafetiniz uzunca olursa, cübbe olmasa bile uzun pardesü şeklinde dizinizden aşağıda olursa, namazda secdeye vardığınız zaman arkanızı örtecek tarzda olursa, İslâmî bakımdan uygun olur.

Peçe de, şöyle yüzü bir miktar örtmek, o da güzel... Çünkü, insanın güzellikleri mümkün olduğu kadar saklaması ve fitnelere fırsat vermemesi lâzım!..[323]

4.Erkeklerin kot pantolon giymeleri ve hanımların da pardesünün altına pantolon giymeleri caiz midir?

Mesele tam böyle değil... Erkeğin üstüne bir pardesü vs. giymeden kot pantolon giymesi gibi söylemek lâzım!.. Düşmanlık doğrudan doğruya kotun kendisine değil... Pantolon dar olduğu zaman, vücut azaları, ayıp yerleri belli olacak şekilde olduğu zaman uygun olmaz. Mesele odur.

İster kot olsun, ister merinos kumaşı olsun, isterse Suudî Arabistan'dan getirilmiş, deve yününden yapılmış kumaş olsun, fark etmez. Ayıp yerleri belli olacak şekilde bir kıyafet dikilmiş olduktan sonra, o dar kıyafet uygun değildir İslâm'da... O bakımdan uygun olmuyor.

Kadınların pardesülerinin altına pantolon giymeleri güzel bir şeydir. Takvâ bakımından da güzel bir şeydir. Çünkü, kadının ayağı sürçebilir, yere düşebilir; otobüse binerken, vasıtaya binerken, merdivenlerden inerken çıkarken eteği açılabilir.

Peygamber Efendimiz, şalvar giyenlere hayır dua etmiştir. Birisi böyle düştü de; şalvarlı bir kimseydi, gözünün önünde düştü. Tabii, hiç bir yerinin açılması, görülmesi bahis konusu

---

[323] Coşan, Mahmud Es'ad, *a. g. e.* s.241.

olmayınca, şalvarı tavsiye etti Peygamber Efendimiz... Yâni bol alt kıyafetini methetti.[324]

5. Kızlar pardesü veya manto altına pantolon giyebilirler mi?

Manto veya etek veya pardesü altına pantolon giyebilirler. Sadece pantolon giyip de avret yerleri görülecek bir şekilde gezemezler. Yâni, pantolon giymek yasak değil; pantolonu üstünden etekle, pardesü ile veya entari ile örttü mü, pantolon giymek çok iyi... Çünkü pantolon daha iyi koruyor. Düşse de, bayılsa da hiç bir yeri açılmayacak, saçılmayacak. Tesettür bakımından uygun olduğundan pantolon iyi...

Ama kadın, pantolonu giyer de üstüne bir şey giymezse çok fenâ oluyor. Niye fenâ oluyor?.. Câzibedar oluyor, haram yerler meydana çıkıyor. Bu sefer daha büyük günah oluyor. Örtünmüş olmuyor.

Örtünmenin esasını her zaman burada söylüyorum: Örtünmede vücut hatları örtülecek, belli olmayacak. Vücudun hatları saklanacak!.. Ne diyor:

وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ (النور: ٣١)

(*Ve lâ yübdîne zînetehünne*) "Kadınlar zînetlerini izhar etmesinler, göstermesinler!"[325] buyruluyor Kur'an-ı Kerim'de... Zînet nedir?.. Göğüs zînettir, kalça zînettir, bel zînettir, gerdan zînettir, saç zînettir; göstermeyecek bunları!.. Başını örtecek, saçını örtecek, boynunu örtecek... Vücudunu da bol bir şeyle örtecek ki, görünmesin!.. Göründü mü, veyahut belli oldu mu; olmaz!..

Altını göstermemesi lâzım!.. Altı göründü mü, tesettür değil... Şekli belli oldu mu tesettür değil... Şimdi kadın için söylüyoruz. Erkek için de öyle...

Erkek de bir blue-jean pantolon giyiyor; önü arkası boğum boğum, yumuk yumuk, her tarafı meydanda... Olmaz! Namaz da

---

[324] Coşan, Mahmud Es'ad, *a. g. e.* s.242.
[325] Nûr, 24/31

olmaz. Arkasındakinin namazını da bozar.

Niye hocaefendiler cübbe giyip mihraba geçiyor?.. Tesettürü sağlasın diye... Erkeğin de tesettürü var, erkeğin de bir yerlerinin belli olmaması lâzım![326]

6. Bir bacımız var, örtünmek istiyor. Fakat, çalıştığı yerde kendisiyle dalga geçileceğinden korkuyor. Ne yapması lâzım?

Kur'an-ı Kerim'de ayet-i kerimelerde çok açık olarak bildirilmiştir ki, müslümanlar Allah'tan korkar, gayriden korkmaz!..

وَتَخْشَى النَّاسَ ، وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ (الاحزاب:٣٧)

(*Ve tahşe'n-nâs, va'llàhu ehakku en tahşâhu*) "Allah'tan korkmak esasken, kuldan korkulmaz!"[327] mânâsına...

وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لاَئِمٍ (المائدة:٥٤)

(*Ve lâ yehafûne levmete lâim*) "Kınayanın kınamasından korkmazlar."[328] diye de ayet-i kerimede geçer.

Kul hayırlı olan şeyi yapar. Çok dairelerde çok kardeşlerimiz var, örtebiliyorlar başını... Alay ederlerse; "Alay etmeyin kardeşim! Bu Allah'ın emri olduğu için yapıyorum!" desin, Allah'ın emrini tutsun!.. Allah yardımcı olur.[329]

7. Başörtüsü teferruat mıdır?

Başörtüsü teferruat değildir, Allah'ın emirlerinden bir emirdir.

---

[326] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.II, s.239-240, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

[327] Ahzâb, 33/37

[328] Mâide, 5/54

[329] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.I, s.246, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Allah'ın emirlerinin hepsi muhteremdir.[330]

8. İslâmî ölçülere göre kapanmayan, sadece namaz kılarken örtünen hanımlar için ne dersiniz?

Namaz kılarken örtünüyormuş, namaz kılıyormuş; güzel!.. Namaz kılmak iyi bir şeydir. Demek ki, iyi bir şeyi yaparken örtünüyor. O halde, namaz kılarken örtünüp de sair zaman açınmak yanlıştır. Allah'ın emrini tutması lâzım, kapanması lâzım!

"—Pekiyi, kapanmıyorsa ne olacak?"

Oradan sevap alır, buradan günah alır. Sevabı günahı ahirette tartılır, nereyi kazanmışsa oraya götürür. Ama sanırım ki, iyi bir sonuca götürmez. Çünkü bu iş şakaya gelmez, tezatlı hayat olmaz.

İnsan Müslümanlığı tam uygulamalı! İslâm'ı bir bölgede uygulamak, diğer bölgede uygulamamak; İslâm'ı bir zamanda uygulamak, öteki zamanda uygulamamak olmaz. Camide müslüman, dışarıda değil; Ramazan'da müslüman, çıkınca değil; Türkiye'de müslüman, Avrupa'da değil... Böyle şey olmaz! Her yerde müslüman olacak insan, her yerde iyi kul olacak.[331]

9. Spor yapanların avret yerlerini açmalarında bir mahzur yoktur deniliyor; doğru mu?

Öyle şey olmaz! Avret yeri avret yeridir. Spor da yapsa, başka şey de yapsa, oraları kapatması lâzım!.. Dedelerimiz güreş yaparken, nasıl dizin altına kadar kısbet giydiklerini hepiniz biliyorsunuz.

Spor, insanın bedeninin gelişmesi için uygun ama, hiç bir zaman, hiç bir şekilde, hiç bir kimseye haram işlemeye müsaade yoktur!.. Öyle yanlış şeyler olmaz.[332]

---

[330] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.II, s.236, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

[331] Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler*, c.I, s.236-237, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

[332] Coşan, Mahmud Es'ad, *a. g. e.* s.246.

YEDİNCİ BÖLÜM:

M. ES’AD COŞAN HAKKINDA YAZILANLAR

A. BASINDA YAZILANLAR

Coşanı'ın gurbette, şüpheli bir trafik kazası ile ani ölümü, Türkiye’de her kesimden insanı üzdü. Her kesimden yazarlar, bu konuda onlarca yazı yazdılar. “Niçin gurbette yaşamak zorunda bırakıldı? Kimseye bir zararı olmadığı halde neden bu kadar zulme maruz kaldı?” gibi sorular soruldu.

Ailesinin müracaatı üzerine, cenazesinin Türkiye’ye getirilip Süleymaniye’ye, Hocasının yanına defnedilmesi için Hükümet kararname çıkardı. Bu sefer bu konu tartışıldı. Müsbet, menfi yazılar yazıldı. Sonunda Cumhurbaşkanı Sezer, kararnameyi imzalamadı. Bu sefer bunun hakkında yazılar yazıldı, üzüntüler dile getirildi. Ailesiyle görüşmeler yapıldı.

Sonunda ailesinin kararıyla, Eyüp Sultan Kabristanına defnedildi. Fatih Camii’nde kılınan cenaze namazı, cemaatin kalabalıklığı, cemaatin ağırbaşlılığı günlerce yazılı ve görüntülü medyada konuşuldu. Yazılar yazıldı, açıkoturumlar yapıldı.

Basında çıkan bu yazılar ve haberler, Hacı Ali Erkaya tarafından toplanıp düzenlenerek “*Hocamız’ın Ardından*” adı altında yayımlanmıştır.

Yazılan yazılardan bir örnek:

1. DİRİLİŞ ÜFLEYEN ADAM’IN ARDINDAN

Fehmi Çalmuk

Geçen Şubat ayının ilk haftası, merhum Prof. Dr. Mahmud Es’ad Çoşan'ın birinci ölüm yıldönümüydü. Onun ölümüyle ilgili olarak yazdığım bir yazımı sizinle paylaşmak istedim:

1969 yılında Ankara'da doğdum. Çocukluğum Ankara İlâhiyat Fakültesi’nin bahçesinde geçti. Babamın işi nedeniyle soluğu bahçede alır, koşar oynardım. Fakültenin öğretim üyeleri beni gördüklerinde saçımı okşar, bana ilgi gösterirlerdi. En çok siyah sakallı mütebessim adamı severdim. Hicri 1400 kutlamasında Fakülte bahçesinde onun ellerinin arasına ilişivermiştim.

Her taraf kuşatılmış, insanlar sindirilmiş, bir fırtınadan arda kalan sessizlik vardı. Ankara'nın Kalaba semtinde iki katlı evin bahçesinden çıkan orta boylu, siyah sakallı, etrafa tebessüm saçan adam metanetliydi, vakurdu... Diriliş üfler gibiydi... Etrafındaki birkaç genç, olan bitene hiç aldırmadan bir arabaya binerek bu mütebessim adamı götürdüler. Birazdan Ankara'nın Demetevler semtindeki Özelif Sitesi'ne ulaştık. Gençlerin sayıları giderek arttı. Yüzlerinde bir tatlı heyecan, gözlerinde bir umut vardı. Mütebessim adamın ellini öptüler. Birazdan camiyi dolduracak gençlerin hepsi 12 Eylül ihtilalinden arta kalan aksiyonun, gece zahidliği, gündüz mücahidliği anlatır gibiydiler.

İnce bir tok ses yükseldi cami içerisinden... Konuşan mütebessim adamdı. Yarım kalmış bir hesabı yeniden görür gibi Hadis dersini bitirdikten sonra gençlerin içine daldı.

Gençler Ankara İlahiyat Fakültesi/nin bahçesinde, yine onu bekliyorlardı. Tebessüm yayan profesörün yanında pervane oldular. Kapıdaki yasak yazısını beraber okudular.

Başörtülü öğrencilerin yanı sıra, sakallı öğrenciler hatta sakallı öğretim üyeleri -uygun kıyafet haricinde- okula giremeyeceklerdi. Gençler eyleme koyuldu. İki öğretim üyesi kalmıştı, kuşatılmışlığa boyun eğmeyen... İkisinin adı da Esad idi. Ama mütebessim adam öğrencilerin yanından hiç ayrılmadı! Sakalını da kesmedi. Kimsenin siyah ipliğe siyah, beyaz ipliğe beyaz diyemediği günde, o mütebessim adam iplikleri pazara çıkartmakla meşguldü. İnadına diriliş üflüyordu...

Aradan fazla süre geçmedi bu gençleri TOBB Salonunda bir kitap fuarında gördüm. Ellerinde küçük broşürler vardı. Yeni çıkacak bir derginin tanıtım broşürünü dağıtıyorlardı. Halil Necatioğlu'nun yazısını okuyanları yeni bir heyecan alıyordu. O yine başyazısıyla diriliş üflemeye devam etti:

"El-hamdü lillâh müslümanız; gayemizin kaynağı imanımızdır. Biliyoruz ki dünya bizim asıl yurdumuz, değil, muvakkat bir imtihan yeri. Ömrümüzün rüzgâr gibi, süratle geçip gittiğini gördükçe, ahiretimiz için halisane ve yoğun salih ameller işlemek gerektiğini daha kuvvetle hissediyoruz. Fırsat kaçmadan insanlık için faydalı işler yapmak, dinimize ve din kardeşlerimize bütün imkânlarımızı kullanarak hizmet etmeliyiz...

Müslümanlar olarak İslam'ı iyi temsil etmek, tanımak, tanıtmak, yaymak, ve tebliğ ile vazifeliyiz. Bu ise kuvvetli bir merkezin, ilmi ve dini bir

otoritenin varlığı ile mümkündür.”

Aradan çok geçmedi. O gençleri RP Genel Merkezí’nde gördüm. Zaten Özelif sohbetlerine Ahmet Tekdal geliyordu; diz çökerek, ağlayarak... Gençler Ahmet Tekdal’ın makam odasında görev taksimi yapıyorlardı. Sakalları kömür karası gençler, Türkiye’nin dört bir yanına yayılarak kuşatılmışlığı delmek, yarım kalmış bir marşı yeniden söylemenin sabırsızlığı içindeydiler. Türkiye’nin dört bir tarafında RP teşkilatlarını kurdular.

Sağına soluna bakmadan, o mütebessim adam herkesten iki adım öndeydi. Diriliş üflemeye devam ediyordu.

O gençler, “seha, vefa ve deha” esrarını ondan öğrendiler. Hizmet etmeyi, devleti yönetmeye talip olmayı ondan öğrendiler. Bir yandan aksiyon adamı, diğer yandan teorisyenliğiyle ilmek ilmek dokudu. Yetiştirdiği gençlerin bir kısmı siyasi ikbal uğruna kendisine ihanet etse de, o bunu hiçbir zaman konu etmedi. Yoluna devam etti. Sökülen kilimi yeniden dokudu.

"Kaderimiz bizi bir gün bir okyanusta yakalar.”demişti o mütebessim adam... Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevi’nin Avustralya’ya dergah kurduğunu yıllar önce ondan dinlemiştim. O yarım kalmış bir hizmet için, Anzaklar ülkesini yeniden imar ile meşguldü. İmarı yarım kaldı.

Mütebessim adamın, o gönül ehli insanın, diriliş üfleyen adamın vefatını öğrendim. Duyduğumda gözlerimin önünden geçen film şeridi bunlardı.

Alimin ölümü böyle oluyormuş demek ?, Alim öldü. Bir zahid, bir mücahid ölümüyle bile bize dersler verdi. Ama alemin kayıtsızlığı, öldüğünün farkına varamayışı, her ölümü anladığı gibi sıradan, dudak ucundan, “Allah Rahmet eylesin!” deyişi alimden anlamadığımızı, kadir kıymet bilmediğimizi ortaya koyuyor.

Bu yazıyı intisabım olmadığı halde, hamurumuzda alın teri olan, yoğrulmamızda ilim ve feyzini esirgemeyen Mahmud Es’ad Coşan Hocamızın arkasından yazıyorum.

Halen diriliş üfleyen sesini duyar gibiyim: İslâm Dergisi’ni böylesine bir mektep olarak gördüm. Benim gibi birçok kişinin medya dünyasına atılması onun eseri oldu. Elimizden tuttu. Telefonla konuşmayı, bilgisayar kullanmayı, ehliyetimiz olmasını, tasavvufun içinde kaybolmayı öğretti. Öğrenci yurtlarında yüzlerce kişinin bulaşığını yıkarken, nefsimizi nasılda terbiyeden geçirmemiz gerektiğini, Hadis sohbetleriyle nasıl münevver

olmamız gerektiğini öğretti.

O İslâm'ı anlıyor, ve anlatıyordu. Şöyle diyordu:

"İslâm'ı küçük bir eşyamız kadar tutmuyoruz. İslâm'a arabamıza baktığımız kadar bile baktığımız yok. Onu sadece yemeğimizin üzerindeki biber gibi, tarçın gibi, tuz gibi, ağzımızın tadı daha iyi olsun diye tutuyoruz.

Kendimize göre bir yaşayış yolu tutturmuşuz. Müslüman olmazsak içimiz rahat etmeyecek, vicdanımız bizi içeriden dürtecek, rahatsız edecek, onun için birazcık müslümanız."

Biz nerede yanlış yaptık!

İskenderpaşa Dergâhı'nın geleneksel öğretisi, 1980 sonrası ortaya çıkan boşlukta inanılmaz bir görevi başardı. Siyasi organizasyon ile iç içe olmuş bir hareketin, askerin düdük çalmasıyla kendi köşesine çekilmesi, aksiyoner gençlerin İran Devrimi'nin arkasında devrim naraları atıp, mantar tabancasına bile sahip olamayışı karşısında Ankara İlahiyat Fakültesi'nden inanılmaz kararlıkta bir ses yükseldi.

Yeniden reorganizasyonu sağlayacak ve sekteye uğramış İslami Hareketi yeniden rotasına oturtacak bir çalışma yaptı. Bir ilim hareketi olmasını sağlamak için Perşembe günleri Ankara'da Özelif Camii'nde, Pazar günleri İskender Paşa Dergahı'nda Hadis sohbetleri verdi. Mahmud Es'ad Coşan bu manada inanılmaz bir döneme imzasını attı.

O zaman da intisab-biat çekişmesini ortaya atarak yapılan bu hayırlı çalışmaları bertaraf etmek; siyasal hareketi, içinde nüvelendiği, yoğrulduğu dergahtan koparmak; binlerce gençlik organizasyonunun üzerine, nokta kadar hakkı olmamasına rağmen konmaya çalışarak, gençlik örgütlenmeleri arasında fitneyi yaymak; siyasi ikbal uğruna büyüdüğü gül bahçesine, mezun olduğu Görünmez Üniversite'ye karşı anlamsız bir tavrın içine girmek gibi durumlar meydana gelmişti.

Hoca Efendi'yi ilkönce kurmay kadrosu terk etti. Vakıfların mütevelli heyetlerinden birer birer ayrıldılar. Hadis sohbetlerine gitmez oldular. Sonra bazı talebeleri ayırdılar. Önceleri musluğun başındaydılar, gittikleri siyasi organizasyonda da musluğun başına geçtiler. Esnafları, tüccarları ayırdılar. Öğrenim görmekten başka amacı olmayan gençleri yurtlarından attılar. Gül fidelerini kopardılar, bahçeyi tarumar ettiler.

Hoca Efendi, bütün bunlara karşı gül yetiştirmeye, diriliş üflemeye devam etti.

“Alimin ölümü, alemin ölümüdür.” Bunun bilmek, anlamak lazımdır. Bu kadar alimin ölümünün ardından alemin yetim ve öksüz kalmasının, ruhumuzun çorak toprağa dönüşmesinin hesabını ne zaman yapacağız? Biz nerede yanlış yaptık demenin tam zamanı değil mi?

Şimdi ne olacak? Bayrak düştüğü yerde, yitik kaybolduğu yerde aranacaksa, diriliş üflemeyi kimler nasıl ve nerede yapacak?

Alimin ölümü bize bir şeyler anlatmalı... Ölümün öğretisi de olur. Mahmud Es’ad Çoşan’ı sağlığında anlamayan, anlamak istemeyen, anlamaya direnenlerin ölümüyle bir şeyler anlamasını dilerim.

Şimdi gözyaşımızdan utandığımız andır. Ölümü bile bize diriliş üflüyorsa, makamı cennet, ruhu şad olsun Hoca Efendi’nin...[333]

B. KİTAPLAR

1. Hocamızın Ardından

Hacı Ali Erkaya tarafından hazırlanmış, Nisan 2001’de *Sonuyarı Gazetesi* tarafından yayımlanmıştır. Coşan’ın vefatından sonra basında yer alan Coşan’la ilgili gazete manşetleri, yazılar ve fotoğraflardan oluşmaktadır. 13,5 x 19.5 cm ebadında, 416 sayfadır.

2. Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan Hoca Efendi İle İlgili Hatıralar

Emekli Ankara merkez vaizi Talip Uluşan tarafından hazırlanmıştır. Ankara’da, 2002 yılında kendisi yayımlamıştır. Yazarın Coşanla ilgili kendi hatıralarından ve derlediği hatıralardan oluşmaktadır. 13,5 x 19.5 cm ebadında, 252 sayfadır.

3. Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan (Rh.A)

Basında ve internette yayınlanan, Coşan’la ilgili seçme yazılardan oluşmaktadır. Coşanın doğumunun 71. yılı dolayısıyla hazırlanmıştır (13 Safer 1428 / 03 Mart 2007). Kayseri’de yayımlanmıştır.

[333] Çalmuk, Fehmi, *Akit*, 7 Mart 2002.

C. HATIRALAR

I. MAHMUD ES'AD COŞAN HOCAM'IN HATIRASINA

Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu

Merhum ile hukukumuz 40 sene kadar öncesine uzanır. Şöyle ki: 1962-1963 ders yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldum. O zaman tek bir ilâhiyat fakültesi vardı. Klasik Dînî Türkçe Metinler (daha sonra Türk-İslâm Edebiyatı) dersimize merhum Prof. Necati Lugal hoca ile birlikte asistan olarak gelirdi.

Es'ad Hoca'nın gönül adamı olması, bizleri ders dışında da görüşmelere çekti. Zaman zaman evine de ziyarete gidiyordum. Hatta merhume annem Ankara'ya gelmişti, onu da götürdüm. Bu ziyaretlerde, hocanın "Muhterem Hanım!" hitabını duyar, kendi kendime:

"—Ne kadar da saygılı bir aile, eşine Muhterem Hanım demeden hitap etmiyor!" diye düşünürdüm.

Sonradan öğrendim ki, eşinin adı Muhterem imiş. Onlar gerçekten de huzurlu ve saygılı bir aile idi.

Es'ad Hoca, ilk sene asistan olarak Necati Lugal Hoca'nın refakatinde derslere gelirdi. Orijinal hattıyla metinleri tahtaya yazardı. İkinci sınıfta (1963-1964) Necati Lugal Hoca'nın hastalığının ağırlaşması üzerine dersleri o üstlendi. İkinci yarıyılda Necati Lugal Hoca vefat etti (23 Mart 1964). Kürsünün bütün sorumluluğu Es'ad Hoca'nın üzerine kaldı.

Es'ad Hoca, mükrim bir kimse idi ve yaşadığı hayatı bunu gerektiriyordu. Hanımı da aileden gelen gelenekle buna alışkın, hatta teşvikkâr idi. Bir keresinde şöyle anlattı;

"—Ankara'ya geldiğimiz aylarda idi. Dr. Emin Acar Beyler hoş geldine gelmişlerdi. Ayın son günü idi ve ertesi gün maaş alacaktık. İkram edecek hiç bir şey, hatta kuru ekmeğimiz bile yoktu. Şayet ekmek olsaydı, bir tencere su ile birlikte ortaya getirecek, sünnet üzere buyurun, şu anda olan bu deyip ikram

edecektik. O kadarını da yapamadık. Onlar Hocamızın (Mehmed Zâhid Kotku Hz.) hatırına bizi adam yerine koyup ziyarete geliyorlar, yoksa biz kim oluyoruz ki...” demişti.

Unutamadığım acı bir hatıradır.

Hoca israfın aksine, iktisatlı hayatı sever ve uygulardı. Bir keresinde şöyle anlatmıştı:

“—Fakültede idim. Sular kesilmiş, namaz vakti geçmek üzere idi. Aksi bir tesadüf, odamda bulundurduğum stoklar da kullanılmış, bir su bardağı su kalmıştı. Namazı kazaya bırakmayı göze alamadım ve (mestli olarak) bir bardak su ile abdest aldım, namazımı edâ ettim. Sonra sular gelip de muslukları açınca, ne kadar da israflı su kullandığımızı düşündüm.” demişti.

a. Asistanlık İmtihanım

Benim Türk-İslâm Edebiyatı dersine ilgim çok eski yıllara dayanır. Merhum Necati Lugal ile merhum Es'ad Coşan'ın sevgileri bunu perçinlemiştir. Fakat ben mezun olduğum fakültede bir başka kürsüden asistanlık imtihanına girmiştim. Dersin hocası bana olumlu sinyal veriyordu, fakat bir başkasına kesin söz verdiğini daha sonra öğrendim. Diğer kürsülerde de benzeri şeyler olmuş. Daha sonra bu imtihanlar topluca iptal edildi.

Ben, açık olunmamasına kızarak fakülte ile irtibatımı kestim, altı-yedi yıl hiç uğramadım. O arada müfettişlik işine başladım. Bir gün hummalı bir çalışma içinde iken, saat 15.00 sularında, Es’ad Hocam, daireye beni ziyarete gelmişti. Saat 17.00'da Devlet Bakanı’na sunulmak üzere dosya topluyordum.

“—Abdülkerim! Eski yönetmeliğe göre son bir imtihan açıldı. Bugün müracaatın son günü, yarın dil imtihanları var. Bundan sonra formaliteler artıyor. Üniversite dışından devam etmek üzere verilen bu son hakkı değerlendirirsen iyi olur. Daha doğrusu sana haber vermeğe geldim.” dedi.

“—Hocam! Bugün öyle bir gün ki, halimi görüyorsunuz!” dedim.

“—Dilekçeyi yaz, ben götürüp vereyim!” dedi.

Hocam beni tamamen muhayyer bırakmakla birlikte, yaptığı

bu âlî-cenablığa mütevazı bir karşılık olarak, onun kürsüsünden müracaat ettim.

Ertesi gün dersin gereği olarak alınan karar üzerine, her biri bir sonrakine baraj olmak üzere, sırayla İngilizce, Arapça ve Farsça dillerinden peş peşe imtihana alındım.

Akabinde tez konusu araştırması başladı. İstanbul kütüphanelerinde dört ay süren hummalı bir çalışmadan sonra biriken notlar iyiden iyiye kafamızı karıştırmış, karar vermeyi zorlaştırmıştı. Bir akşam vakti idi. Hocanın odasında tartışırken,

"—Abdülkerim, bu iş uzadıkça altından kalkmakta zorluk çekeceğiz. Gel seninle F. Edhem Karatay'ın katalogunu açalım, ne çıkarsa kabul edelim!" dedi.

Dediği gibi yaptık. İsmail Beliğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*'ı çıktı. Notlarım arasında Beliğ de olmakla birlikte, o ana kadar tez konusu olarak düşünmemiştim. "Bunda da bir hayır vardır!" diyerek, hayatımdaki İsmail Beliğ sayfasını açmış oldum.

Hocam o tarihte, "Beliğ üzerinde çalışma yok, uzun vadede bütün eserlerini neşredersin!" demişti. O istikamette mesafe almaktayım.

b. Es'ad Hocam Ehliyet Alıyor

Merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu ile merhum Prof. Dr. Es'ad Coşan'ın arkadaşlıkları ve yakınlıkları üniversite yıllarına dayanır. Fakat, Âmil Hoca'yı Ankara'da Es'ad hocalara ailece ziyarete götüren ilk ben oldum.

Âmil Hoca, Es'ad Hoca'nın ilmî çalışmaları ikinci planda tutarak, fazlaca sosyal hareketlilik içinde olmasını pek hoş görmüyor; o birikimle, bir değerin heder olduğu görüşünü ifade ediyordu.

1974 yılında iki kapılı bir Taunus arabam vardı. Âmil Hocalarla hafta sonları Ankara çevresine ve çevre ilçelere kır gezilerine giderdik.

Benim araba ile sağa sola giderken, bir gün sanayie uğramıştık. Hocanın araba alma arzusu birden kabardı ve kendisine ikinci el bir Opel aldık. Diyebilirim ki o şoförlüğü yarım

saatte öğrendi ve birden bire şehir trafiğine çıktı. Ben Keçiören'den, o Kalaba/Meteoroloji kavşağından geliyor ve zaman zaman yol boyu karşılaşıyorduk. Hızlı bir şoférdü ve bu hızlılıkla ara sıra kuralları çiğnediği oluyordu.

Ehliyet imtihanına müracaat etti. Ben, şoförlüğünün biraz daha pişmesinin iyi olacağını söylüyor, başarısız olmasından korkuyordum. İmtihan günü birlikte gittik. Bir hususu tatlı bir hâtıra olarak itiraf etmeliyim. Onun direksiyon başında olduğu dakikalar, başarılı olması için samimiyet ve ihlâsla Allah'a nasıl dua ettiğimi düşünüyorum da, kendim için o derece mahviyet içinde olamadığımı anlıyorum.

Bir taraftan da gözlerimle takip ediyordum. Hataları olmuş, bir keresinde motoru istop bile ettirmişti. Bunlara rağmen başarılı olduğu müjdeli haberi ile geldi. Kendim için bu kadar sevinmemiştim. Artık iki araba, üç aile hafta sonlarını değerlendiriyor, çevreyi geziyorduk. Çubuk Barajları, Karagöl, Bağlum...

c. 1974 Kastamonu Gezisi

Ben Taunus arabamı alınca hem uzun yol tecrübesi yapmak, hem de yakın dostlarıma şehrimi göstermek düşünceleriyle Es'ad Coşan Hoca, Hakim Coşkun Duygu, Vaiz Sadık Aydın ve Mühendis Mümin Kara Beyler olmak üzere Ilgaz Dağı üzerinden Kastamonu'ya gittik. Yol üzerinde Ilgaz'da ikamet eden Şeyh Ahmed Abduşoğlu Hocaefendi'yi (1890-1975) ziyaret ettik. Kastamonu'da merhum Feyzi Efendi'yi ziyaret ettik. Şehirdeki ziyaret yerlerini gezdik.

Şehre vardığımız akşam İbrahim Küçük Hocaefendi'nin evinde, mahallî etli ekmek ikram edildi ve çok beğenildi. Şa'ban-ı Velî Dergâh evinde kaldık. Ahmed Efendi ve Feyzi Efendi merhumlar, her ikisi de kendi sohbet gelenekleri içinde misafirleri âdeta mest ettiler. Bunlar da tatlı birer hâtıra olarak kaldı.

d. Es’ad Hoca’nın İlmî Şahsiyeti

Es’ad Hoca’nın zekâsından, birikiminden ve meziyetlerinden sitayişle söz etmişimdir. Aradaki yaş farkının fazla olmamasına ve

arzu etmemesine rağmen elini öpmekten de keyif aldım. Fakat ne Hoca efendiye ne de başkasına derviş olmadım. Bu kültürle uğraşan ve yayınları olan biri olmama rağmen intisab nasib olmadı. Böyle bir ilişkim olsa, saklamayacak kadar da hür ve demokratım.

Ayrıca bir kimsenin falan takımın fanatik taraftarıyım diyebileceği derecede falan zâta intisabım var diyebilmesi ortamının yaşanabilmesi lâzım. Ben de Amil Hoca görüşüne katılarak Es'ad Hoca'nın ilmî kişiliğini birinci planda tutmasının daha isabetli olacağını hep düşünmüşümdür.

Merhum hocam M. Tayyib Okiç, merhum Mahir İz'den söz ederken, bir gün aynen şunları söylemişti:

"—Mahir Bey, Eski Türk Edebiyatı dalında dünyada meşhur beş kişi arasına girer ve ikinci sırayı işgal eder, daha aşağıya düşmez."

Benim de acizane kanaatim şudur ki:

"—Şayet Es'ad Hoca firâseti, fetâneti, dil ve kültür malûmatı çerçevesinde bütün mesaisini bu dalda sarf etmiş olsaydı, dünya çapında aynı düzeyde ilk sıraları işgal eder, kolay kolay eline kimse su dökemezdi."

Hocanın yaşadığı şartlarda bile, elde ettiği verim fevkalâde yüksektir. Tevarüs ettiği bu aile geleneği içinde çevresi ile bunca içli dışlı iken, ilmî çalışmalarına ayırabildiği zaman da mühimdir. Hoca bir haftada kitap hazırlamış kişidir.

Ben bu genel yazımda onun iki çalışması üzerinde durmak istiyorum. Bazı şâirler için, "Divanı olmasa bile şu bir tek gazeli olsaydı, onun büyük şâir olduğuna delil teşkil ederdi." veya "Şu bir risale bile onun ciddî bir ilim adamı olduğunu ispatlar." denir. Es'ad Hoca'nın bu vesile ile üzerinde duracağım iki çalışması onun gerçek ilmî değerini ortaya koymaktadır:

Bunlardan biri, "Bazı Yazmalarda Görülen Bilmeceli Tarih Kayıtları"[334] dır. Sahasında ilk ve hem doyurucu hem de kaynak olan bu yazı, günümüzde bilmecelisi şöyle dursun, rakam ile

---

[334] Ankara Üniv. İlahiyat Fak. İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi II, Ankara 1975, s.55-65

yazılmış tarihleri bile dürüstçe okuyamadığı halde bazı unvanlara sahip olanların sayılarının arttığı bir dönemde, ayrı bir önem arz etmekte ve merhum hocanın ciddî ilim adamlığı kişiliğini ortaya koymaktadır.

Bir diğer eseri *Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makàlâtı*'dır. Aslı doçentlik tezi olan bu yayının (İst. LXI+127 sayfa), günümüzün şartları dikkate alındığında önemi daha da artacaktır. Merhum Hocanın bu konuyu seçmiş olması tesadüfi olmamalıdır. Bu konuda sözü uzatmadan, bir iki ay önce yaşadığım bir olayla irtibatlandırmak istiyorum:

Yüksek tahsilli Alevî-Bektaşî biri ile konuşuyorduk. Laf Hacı Bektaş-ı Velî'ye geldi. Ben bu yayından ve bu konudaki diğerlerinden söz ettim. Hacı Bektaş'in fikirlerinin, eserlerinin okunmakla elde edilebileceğini söyledim. İşlediği konuları anlatıyordum ki:

"—Yahu hoca, Hacı Bektaş'ı da mı elimizden alacaksınız?" demez mi?

"—O zaten bizim, başkasının mı sanıyordun?" diye cevapladım.

Okumuşu böyle olunca, gerisini siz düşünün! Koca Hünkâr üzerinde oynanan siyasî oyunlar ve adı etrafında, aslından koparak bayraklaşan hizipler için bu olay câlib-i dikkat bir örnek olmalıdır. En evvel Hacı Bektaş-ı Velî Hazretleri iyice tanınmalıdır. İşte hocanın bu konudaki hizmeti de asla inkâr edilemez.

e. Esad Hoca'nın Şeyhliği

Bilindiği üzere kayınpederi ve irşadda mürşidi M. Zahid Kotku Hazretleri'nin irtihali üzerine, nöbet Es'ad Coşan Hoca'ya devredilmiş oldu. Zahid Kotku Hoca'nın dünyasını değiştirdiğinde İngiltere'de bulunuyorduk. Bir sabah, rüyamda gördüğüm büyük bir depremle ve dehşetle uyandım. Şehrin büyük kısmı tamamen göçmüştü. "Eyvah, Türkiye'de bir şeyler oldu!" dedim. Hayra yorarak günlük işin içine girdik. Tahminen on saat içinde İstanbul'dan kardeşim telefonla arayarak, bu ufûlü haber verdi.

Nöbetin Es'ad Hoca'ya devrolma esnasında bazı şeyler söylendi. Dönüşte bir sohbet esnasında kendisinden söylenenlerin

keyfiyetini sorduğumda; bir sohbet sonunda, şahitler huzurunda Şeyh Efendi'nin "Bizden sonra Es'ad bu sorumluluğu devralır." dediğini söyledi. Hatta Es'ad Hoca, "'Benim omuzlarım bu yükü kaldıramaz.' dedim, 'Yardımcıların olur.' cevabında bulundu." dedi.

Keyfiyetinde ve görevin tevdiinde şüphe olmamakla birlikte, bazıları haksız yersiz ve değişik yorumlarda bulundular. Bu bir nöbettir, devreder gider.

Es'ad Hoca merhumun, İlahiyat Fakültesi mezunu olarak ilk doktora öğrencisi ve kendisinden ilk doktora yapan benim. Benden sonra doktora sırasını, hepsi de profesör olan Cemal Muhtar Hocam, Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Hikmet Özdemir Beyler ve diğerleri takip etti.

Es'ad Hoca iki tercih arasında kendi tercihini öyle kullandı. Bu da bir takdirdir; ama yetiştirdiği talebesi ile ilmî kişiliği devam ederken, o hayatının bir günü de olsa ilim yolundan ve halka hizmetten geri kalmamış, çok güzel bir hayat sürmüş, Allah ve Rasûlü rehberliğinde dolu dolu yaşamıştır.

Ölüm mukadder olduğuna göre, er geç göçeceğimize inanıyorsak, Hz. Peygamber'in ömrü kadar yaşayıp dünyasını değiştirmek her kula nasib olmaz. Allah erenleri arasında 63 yaşından sonra mezar hayatı yaşayanlar olmuştur.[335]

Hocam Es'ad Coşan Efendi'yi ve bir süre aynı üniversitenin çatısı altında çalıştığımız damadı Ali Yücel Uyarel Bey'i rahmetle yâd ediyor, ebedî mekânlarının Cennet-i A'lâ olmasını diliyor; ailesine, talebesine ve yakınlarına sabrı cemil niyaz ediyorum.

6 Şubat 2001 /Ankara[336]

---

[335] Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu da 2 Şubat 2006 tarihinde, 63 yaşındayken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

[336] Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, *Güncel Yazılar* III, Ankara, 2002.

II. ES'AD HOCAM'LA ASKERDE BERABERDİK

İsmet Sönmez

Muhterem Es'ad Hocam'ı, Ankara İlâhiyat Fakültesi'nde öğrencilik yaptığım zaman tanıdım (1962-1966). Kendisi Prof. Necati Lugal Hoca'nın asistanı idi. Klasik Türk Edebiyatı derslerine hocasıyla beraber girerdi. Tahtaya yazılan yazıları gayet düzgün bir şekilde Es'ad Hocam yazardı. Kelimeleri açıklama konusunda hocasına yardımcı olurdu. Es'ad Hocamız hocasına saygılı, nezaketli, bilgili ve çalışkan bir kimse idi. Öğrenciler olarak kendisini seviyor ve sayıyorduk.

Ben fakülteden mezun olduktan sonra, dört beş yıl Es'ad Hocam'ı göremedim. 1971 yılı Ekim ayının 15. günü askerlik görevimi yapmak üzere Tuzla Piyade Yedek Subay Okulu'na gittiğim zaman, nizamiyenin dışında Es'ad Hocam'ı gördüm. Selâm verdim. Hal ve hatırını sordum ve:

"—Hayrola hocam! Yoksa burada askerlik yapan bir tanıdığınız var da onu görmeye mi geldiniz?" diye sordum.

"—Ben kendim askerlik yapmaya geldim!" dedi.

Ben de oraya askerlik yapmaya geldiğimi söyledim. Hocam bana, aynı yere düşebilmemiz için nasıl hareket edeceğimiz anlattı. Aynen onun söylediği gibi yaptım. İlgililer ikimizi de 3. Bölüğe, tanksavar takımına yazdılar. Numara ve isimlerimiz arka arkaya olduğu için, ikimizi aynı koğuşa, yan yana olan yataklara verdiler.

Es'ad Hocam hiç aksatmadan sabah namazlarına kalkardı. Abdestini aldıktan sonra beni kaldırırdı. Koğuşta namaz kılmasına izin vermiyorlardı. Yukarıya çıkan, fakat kullanılmayan bir merdiven vardı. Onun bir yerinde, iki kişi namaz kılacak kadar düz bir kısım vardı. Hocam namaz kılmak için orayı keşfetmişti. Karton bulup oraya sermişti.

Oraya çıkar sabah namazını kılardık. Es'ad Hocam imam olurdu, ben cemaat olurdum. Cemaatle namazımızı kılardık. Duayı yaptıktan sonra Kur'an okurdu. Seccadesini yanında devamlı taşıdığı bir çantası vardı, Oradan ayrılacağımız zaman, çantayı açardı. İçinden bir kırmızı elma ile bir çakı bıçağı

çıkarırdı. Elmayı soyardı, yarısını kesip bana verirdi. Elmalarımızı yerdik. Konuşarak koğuşa gelirdik. O zamana kadar, öteki arkadaşlar da kalkmaya başlarlardı.

Es'ad Hocam'la birbirimizden hiç ayrılmıyorduk. Yemekte beraberdik. Tâlimde ve derste beraber oluyorduk. Kendisi hiçbir şeyden şikâyet etmezdi. Her görevi, bütün dikkatini vererek ve gayretini harcayarak, en iyi şekilde yapmaya çalışırdı.

Öğle namazları yemek tatili zamanına gelirdi. Garnizon içinde bir cami vardı. Oraya giderdik ve namazımızı orada kılardık. İki, üç saf kadar cemaat olurdu.

Bizim dönem ilâhiyat fakültesi ve yüksek İslâm enstitüsü mezunlarının çok olduğu dönemdi. Onun için namaz kılanların sayısı fazla idi. Bizden önceki dönem de öyle imiş. Hayrettin Karaman ve arkadaşları varmış. O namaz kıldığımız cami onların zamanında açılmış.

Cuma namazlarını da o camide kılardık. Cami dolardı. Subaylardan da cumaya gelenler olurdu. Biz o camiye minare yaptırmak istedik. Ancak okul komutanlarından izin alamadık. Bu sebepten minare yapılamadı.

İkindi namazlarının vaktinde tâlimde bulunurduk. Mehmet Mergen adında bir üsteğmen vardı. Bize tâlimi o yaptırırdı. Aslında o zât sert görünen bir kimse idi. Fakat iyi tarafları vardı. İkindi namazı vaktinde on dakika istirahat verirdi.

Biz hemen Es'ad Hocam'la namaz kılmaya dururduk. Arkadaşlarımızdan başkaları da gelirdi. Parkalarımızı yere serer cemaatle namaz kılardık. On kişi kadar olurduk.

Üsteğmen kenardan bizi gözetlerdi. Namaz bitmeden düdüğünü çalmazdı. Namaz bittikten sora düdüğünü çalar ve tâlimi başlatırdı.

Bu subay Es'ad hocamızın değerli bir ilim adamı olduğunu biliyordu ve namaz kılmasını kolaylaştıracak şekilde davranırdı. Bu durumdan biz de faydalanırdık.

Tâlimde asker selâmını öğrenmiştik. Hocamla ikimiz Tuzla'ya çıkmıştık. Hocam bana şöyle dedi:

“—İsmet, bugün bir komutanı selâmlayalım ve ona da iyi

dikkat edelim!”

Biz beraber giderken karşımıza bir albay geldi. Biz ikimiz birden ona güzel bir selâm çaktık.

Cuma günü namaz için camiye gittik. İçeri girip yan yana oturduk. Bir albay bizlere nasihat etmek için konuşuyordu. Baktık ki, o selâmladığımız albaydı. Birbirimize bakıp:

“—Selâmımız boşa gitmemiş!” diye fısıldaştık.

Ankara'nın Kalaba mahallesinden, Es'ad Hocamızı iyi tanıyan Sacit bey vardı. O başka bölükte idi. Fakat, fırsat buldukça hemen bizim yanımıza gelirdi. Sacit girişken ve konuşkan bir arkadaştı. Hoş sohbetlere vesile olurdu.

Es'ad Hocam bize çok güzel beyitler okur ve onların açıklamasını yapardı. Ben hoşuma giden beyitlere, "Hocam! Ben bunu almak istiyorum!" derdim. Hocam onu bir kağıda yazıp bana verirdi. Beyitlerin çoğunu ezberlemiştim.

Hocam çok konuşmazdı. Az ve öz konuşurdu. Konuştuğu zaman da tam taşı gediğine koyuverirdi.

Bölüğümüzde sağ-sol gruplar vardı. Derslerde iki grup arasında tartışmalar çıkardı. Es'ad Hocam tartışmaları önce dinlerdi. Sonra o konudaki fikrini, herkesin kabul edeceği bir şekilde açıklardı. Yani son noktayı o koyardı. Ondan sonra da söz söyleyen olmazdı. Zira Hocam, doçent seviyesinde bir ilim adamı idi. Herkesin ona saygısı vardı. Arkadaşlar ona, "Ağabey!" veya "Hocam!" diye hitap ederlerdi.

Hafta sonları cuma akşamından Hocam İstanbul'a giderdi. Cumartesi ve pazar günlerini, İskenderpaşa camisinde bulunan kayınbabası Mehmed Zâhid Kotku Hocaefendi'nin ve çocuklarının yanında geçirirdi. Pazar akşamları gelirdi. Çantadan çıkarttığı elmaları da oradan getiriyordu.

Fakülteden arkadaşımız Ahmet Yüceler de Tuzla'da aynı devredeydik. Onun bir arabası vardı. Nizamiyenin dışında bir kenarda dururdu. O çoğu zaman hafta tatillerinde Ankara'ya giderdi.

Tuzla'da yedek subay okulunda çok hoş vakit geçiriyorduk. Zamanın nasıl geçtiğini anlayamazdık. Değerli Hocamın sayesinde

askerliğin zor kısmını kolay geçirdik.

Altı ay bitince, bizim okul devresi tamamlandı. Hepimiz yedek subay asteğmen olduk. Kuralarımızı çektik. Es'ad Hocam'a kur'ada Ağrı Patnos çıktı. Bana başka bir yer çıktı. Oradan ayrıldık, kıta görevimizi yapmaya gittik.

O zamanlar yedek subaylar için askerlik 18 aydı. Ancak biz askerde iken bir indirim yapıldı. 15 ay oldu. 1972 yılının sonunda askerlik görevlerimiz bitti, terhis olduk. Esas görevlerimizin başına döndük.

Sonraki zamanlarda ben Ankara'ya geldikçe Es'ad Hocam'ı ziyaret ederdim. Her konuda bana yardımcı olmaya çalışırdı. Onun vefatı bizler için büyük bir kayıp oldu. Cenâb-ı Allah mekânını cennet eylesin...[337]

---

[337] Uluşan Talip, *Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN Hocaefendi İle İlgili Hatıralar*, s. 207-212, Ankara 2001.

III. HOCAMIZ'LA KOMŞU İDİK

M. Fuat Hasçiçek

Es'ad Efendi Hocamız'ı 1965-66 öğretim yıllarından itibaren, A. Ü. İlâhiyat Fakültesi'nden tanıyordum. Hem fakülte hayatımız boyunca hocamız oldu, hem ömrümüz boyunca mürebbîmiz oldu. Kendilerine olan şükran borcumuzu nasıl öderiz bilmiyorum.

Aslında üzerinde akademik çalışmalar yapılacak olan Hocamız'ın hayatı, ender hayat hikâyelerinden biridir. Bendeniz hem talebeleri, hem komşuları olarak rahmetle vesile olur ümidiyle bu satırları kaleme alıyorum:

Yıl 1665, orta tahsili bitirdik, üniversite imtihanlarını kazandık. İlk tercihimiz İlâhiyat Fakültesi idi. Hocamız o zaman Ankara İlâhiyat Fakültesi'nde, Klasik Dinî Türkçe Metinler Kürsüsü asistanıydı.

İsparta'nın Uluborlu ilçesinden, çok sevdiğim bir kardeşim çok az farkla İlâhiyat'ı tutturamadı. Durumdan Hocamız'ı haberdar ettik.

"—Sabredin, birkaç gün içinde giriş puanı düşmeye başlar." dedi.

Bu arada Hocamız, o nûrânî çehresi, pırıl pırıl gözleriyle hadisenin üzerine eğildi. Rahmetli fakülte sekreteri Fevzi Bayraktar beyle temasa geçti. Hemşehrim, çok sevdiği ilâhiyata kaydını yaptırdı. Bu kardeşimiz bir ömür boyu öğretmenlik yapmış, Hocamızın bu yakın alâkasını her yerde anlatmıştır.

Fakülte hayatımız boyunca Hocamız'dan çok istifade ettik. Sünnetlerin yerini örf ve adetler almış gibiydi. Böyle bir ortamda aile boyu İslâm nasıl yaşanır, sünnet nasıl ihyâ edilir, ilk defa kendisinden öğrendik. Şüphesiz o yıllarda fakültede kıymetli hocalarımız da vardı. Ancak hususî hayatıyla, dersleriyle sünnet çizgisini bize nakşeden kendileri oldu. Rahmetullâhi aleyh...

1965'li yıllarda fakültede resmî ders olarak Kur'an-ı Kerim yoktu. Öğrenciler kendi gayretiyle Arapça'dan, Farsça'dan esinlenerek Kur'an okumayı öğreniyorlardı. Tabii bu yeterli olmuyordu. Bunu gören Hocamız, öğle tatillerinde, boş ders

saatlerinde hasbî olarak, isteyenlere Osmanlıca ve Kur'an-ı Kerim dersleri veriyordu. Böylece talebeler, kaideleriyle bu ilimlere aşina oluyordu.

Bu hasbî, özel derslerde o zaman asistan olan sayın Süleyman Ateş beyin de katkıları olmuştur. Mevlâ iyi niyetli bütün hocalarımızdan razı olsun...

Hocamız'ın fakültedeki mütevazi odası, talebelere ardına kadar açıktı. Talebe gelir, kapıyı çalar, derdini döker, cevabını alır; müsterih bir çehre ile ayrılırdı. Onun talebeleriyle böyle hasbî ilgisi, gönüllerde taht kurmasına sebep olmuştur.

Hocamız ilmi ile âmil bir zât idi. Hem talebesi, hem komşuları olarak söylediklerinden, öğrettiklerinden yapmadığı olmamıştır diyoruz.

Sahasında söz sahibi idi. Hadis ve tefsiri çok severdi. Bilhassa Osmanlıca ve Türk-İslâm Edebiyatı konusunda, fakültemiz için ilk müracaat merkezi idi. Daha önce doçent olmuş, profesör olmuş nice komşu kürsü hocalarımız vardı ki, ağır bir parça, çetin bir şiir oldu mu:

"—Es'ad bey! Şuna beraber bakabilir miyiz? Müellif neyi kasdetmiş, ne demek istiyor?" diye teşrik-i mesâîyi zevk sayıyorlardı.

Öyle ki, bazıları, özellikle İslâm tarihçileri kendisinden ders alırcasına istifade etmişlerdir.

a. Yurttan Eve Taşının!

Yıl 1966, Cebeci'de Hukuk Yurdu'nda kalıyorduk. Beşevler'e taşınan İlâhiyat Fakültesi'ne boynuzlu troleybüslerle, bin bir zahmetle gidip geliyoruz. Mart ayları idi. Hocamız bize:

"—Bir ev tutun, yurttan taşının! Bundan sonra orada çalışmalar yapacağız." dedi.

Kısa bir aradan sonra Dışkapı'da, hâlen meskûn bulunan Nur apartmanında bir daire tuttuk. Yedi arkadaş okula oradan gidip geliyorduk.

Unutulmaz hatıralarla dola olan bu güzel binada, Türkiye'de ilk defa İhyâ tercümesine başladık. Hocamız ders bitimi fakülteden bize gelir, şu anda Bursa'da bulunan Salih Sayın'ın

hazırladığı, kenarları çerçeveli kağıtlara Hocamız'ın tercümelerini kelime kelime yazardık. Hocamız bu çerçeveleri özellikle tenbih eder, "O boşluklara yazılacak notlar var. Bu bir israf değildir." derdi.

Önce *Kitâbu Âdâbü'l-Ülfet* bölümünü tercüme ettiler. Mâlum olduğu gibi, bu bölüm kardeşlik ve dostluğun faziletinden bahsediyordu.

"—Hem kendimiz öğrenip yaşayalım, hem okuyanlar uygulasın, kardeşliği, sevgiyi öğrensin! İnsanlar birbirine karşı sevgi ve saygıyı unutmuşlar. Sevgi okulları açmalıyız!" derdi.

Biz bu tercümeyi yaparken, ne A. Serdaroğlu'nun, ne A. Arslan Aydın'ın tercümeleri henüz yoktu.

Cennet mekân Hocamız ziyaretleşmeyi çok sever, bizleri de teşvik ederdi. Özellikle hafta sonlarında, bizleri Kalaba'daki hâne-i saadetlerine davet eder, o kalabalık öğrenci topluluğuna bizzat ikram ederdi.

Meşrû çerçevede ziyaretleşme nasıl olur, ev sahibine nasıl hitap edilir, onların hizmeti nereye kadar olur; bunları ilk defa uygulamalı olarak kendisinden gördük.

Burada, Muhterem Validemizin henüz kerimeleri çok küçüktü, cefâkâr ve vefâlı davranışlarını, mesai tanımaz gayretlerini hürmetle yâd etmek istiyoruz.

Yıllar ne çabuk geçti. Bizim Seherciler, yatsı ve sabah namazlarını mutlaka cemaatle Hacı Bayram'da kılarlardı. Bir zaman geldi, kardeşlerimiz mezun oldular. Her birimiz bir yerde hizmetlere başladık. Kader, bendenizi Kalaba'da Hocamız'la komşu eyledi. Askerliğimizi yapmış, evlenmiş, çoluk çocuğa karışmıştık. Hocamız bizim seviyemize iner, fakirhânemizi teşrif ederdi.

b. Hocamız'ın Komşuluğu

Komşuluk hakkında çok şeyler okumuş ve dinlemişizdir. Ama onun uygulamasını ilk defa Hocamız'dan öğrendik. Kederli halimiz olur, sevinçli halimiz olur, bayram olur, merasim olur... Hocamız bütün yorgunluklarına rağmen, kıymetli zamanlarını

ayırır. Biz karşılık vermesek de kendileri bizleri teşrif ederdi. Çoğu zaman "Meal-aile mi gelelim, ben yalnız mı geleyim?" buyurur, bizi mahcup ederdi. Sanki onların lügatinde, "Her şey karşılıklı olur." sözü yoktu.

1972 yıllarından itibaren, Hocamızın Özgürler Sokak'taki hâne-i saadetlerinde komşuluğumuz başladı. En yakın komşuları alt üstlü ikamet buyurdukları araştırmacı yazar, H. Feridun Yılmaz Yüceler beylerdi. Evleri alt üstlü paylaştıkları gibi, bahçeyi de tam ortadan bölmüşlerdi.

Hocamız, bahçeyi ve ziraatı çok sever, bizzat bahçe malzemelerini kullanırdı. Bazen biz de karınca kararınca yardım ederdik.

Evlerinin kıble tarafına gelince, önde kemal sahibi H. Hafız Ziya Birbilen, onun hemen yanında Hocamız'ın hep sitayişle bahsettiği süper insan, mühendis, muhaddis, müfessir İsmail Turan Hocamız vardı. Mevla iki cihanda komşuluklarını nasib eylesin...

c. Hocamız'ın Ziyaretleri

Ziyaretleşmeye özel alâka gösterirdi. Alabildiğine yoğunluğuna rağmen ahbap ve dostlarını, talebelerini mühim günlerinde yalnız bırakmaz, onların sevinç ve kederlerini paylaşırdı.

Bir defasında en yakın komşularının peder-i âlileri "Pamuk Dede" H. Necmeddin Yüceler vefat etmişti. Hocamız İstanbul'da idi. Haberi alır almaz hemen hareket etmiş ve aynı gün öğle sularında merhumun evine ulaşmışlardı.

Ziyaretlerinde tebessümü eksik etmez, bizlere de:

"—Selâmlaşma ve musafaha anında, yüzünüz de davranışlarınıza ortak olsun! Bazıları selâm veriyor ama, yüzü sirke satıyor." derdi.

Zaman zaman iki komşu balcı esnafını hatırlatır. Güzel yüzlü olanın dükkânının arı gibi çalıştığını misâl verirdi. Ziyaret edilen evde ev sahibi bulunmazsa, üç kere kapıyı çaldıktan sonra geri dönmeyi, üzülmemeyi, zira iki misli sevap alınacağını vurgulardı.

Ev sahibi, tavşankanı çayların yanında çoğu kere okkalı pastalar getirir. O zaman, "Aç gelmek lâzımmış!" buyurur, birer

nebze tatlarına bakardı.

Bir bahar günü, Hocamızla beraber Salih Sayın'ı ziyarete gidiyorduk. Kendisi Çamaltı Sokak'ın zirve kısmında oturuyordu. Kibrit kutusu gibi eski müstakil evleri bir bir geçiyorduk. Beraberce yaya olarak gidiyorduk. Mezkur sokağın ortalarında rengârenk çiçekli, sarmaşıklarla çevrilmiş çok şatafatlı bir villaya geldik. Arkadaşlardan biri:

"—Ne güzel bir ev!" diyerek içini çekti.

Bunun üzerine Hocamız biraz bekledikten sonra:

"—Matlûb olsaydı Rasûl-i Ekrem evini böyle yapardı." buyurdular.

Filhakîka ağacı, çiçeği çok severlerdi. Mâlum Özelif Sitesi'nin yerini uzun araştırmalardan sonra kendileri bulmuş ve aynı isimle anılan kooperatifi kurdurtmuşlardı. Bizlere de:

"—Bu kooparatife ortak olun, yıllar geçiyor, elinize çıkagelir." dediler.

Öyle de oldu. Yoksa bir memurun öyle geniş, kaloriferli eve sahip olması mümkün değildi.

Hâsılı, Hocamız'a maddî yönden de çok şey borçluyuz. Şimdi oturduğumuz evler oranın bereketidir. Tabii orada yolu izi bir aileler, yıllar yılı oturdu. Komşuluk etti, hanımlar sosyal faaliyetlerde bulundular. Talebe evleri oluştu. Fıkıh Enstitüsü nâmıyla özellikle master talebeleri eğitildi. Arapça ve yabancı dillerde diğer İslâmi ilimler tedris edildi. Bu huzurlu hayat hâlâ devam etmektedir.

Bir noktayı arz etmeden geçemeyeceğim: Hocamız, kendilerinin de ortağı bulunan Özelif sitesi bahçesi hakkında:

"—Herkesin bir ağacı olsun. Ona baksın, sulasın, çapalasın, budasın; dört mevsim onu gözünden ırmasın!" demişlerdi.

Şimdi on bir kat boyunca yükselen o müsebbih ağaçlar, o zaman dikilen ağaçlardır.

d. Cami Yaptırma Çalışmaları

1960-1970 yıllarında Kalaba'da Toygar Camii'nden başka

hiçbir cami yoktu. Es'ad Hocamız hâne-i saadetlerinde olduğu müddetçe çalışmalarını noktalar, namazlarını o zaman bu camide imam-hatip olan merkez vaizi Talip Uluşan Hoca'nın arkasında cemaatle kılardı.

Ne var ki, herkes Hocamız gibi atik ve cevval olamazdı. Merkez Bankası Evleri'nde küçük de olsa bir camiye ihtiyaç vardı. Hocamız cami yaptırma derneğini kurdurup çalışmalara başladı.

Önce aynı sokakta oturan vefalı komşu, doğru tacir H. Ömer Uğurlu'nun evinin bahçe katı düzenlendi. Mescid haline getirildi. Çok kısa bir zaman sonra, ciddi muhaliflere rağmen eski Muradiye, şimdiki Safiye Yüceler Muradiye Kız Kur'an Kursu Külliyesi'nin oturduğu merkez bankası evi satın alındı. Önceleri içeriden, dışarıdan engellemeler had safhada idi. Ama Hocamızın kararlılığı, bu çok kıymetli, köşebaşı evi satın alıp mescid haline getiriverdi.

Çok iyi hatırlıyorum, bizzat cemaate katılanlardan biri:

"—Es'ad Bey, biz orayı alamayız, gücümüz yetmez, siz çok cüretkâr davranıyorsunuz!" yollu acı serzenişlerde bulunabiliyordu.

Azim ve sebat, Mevlâmızın yardımıyla insanı nelere muvaffak ediyor. Kıyâmete kadar daha nelere inşallah muvaffak edecektir.

İşte yeşil Bursa'mızdan esinlenerek isimlendirdiğimiz Muradiye külliyesinin ilk nüve çekirdek binası bu. Ve çalışkan Hocamız da onun ilk bânisi oldu. Mekânları cennet-i âlâ olsun.

Hocamız 70'li yılları Özgürler Sokak'taki Siteler, Hüseyin Gazi manzaralı hâne-i saadetlerinde geçirdi. İlâhiyat Fakültesindeki derslerine ilâveten Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde hocalık yaptı. Talebelerinin sayısı on binleri buldu.

Hocamızın halka yönelik sohbetleri de oluyordu. Önceleri haftada iki gün hadis sohbetleri yapıyordu. Genelde çarşamba ikindiden sonra Muradiye mescidinde, cumartesi günü aynı saatlerde Özelif Cami'sinde, ekseriyeti fakülte talebesi olan tıklım tıklım cemaate hitap ediyordu. Bu sohbetlere Ankara dışından da katılımlar olur, başka vilâyetlerden yolcu otobüsleriyle günü birlik gelen müttaki kardeşlerimizi beklerdi.

Hocamız bu derslere büyük önem verir, henüz yoldan gelmiş

olsalar bile saatinde sohbete başlardı. Aksamasına gönlü râzı olmazdı, hatta şöyle diyordu:

"—Biz olmasak da bu dersler devam etmeli, bizim yetişemediğimiz, yurt dışında olduğumuz olabilir. O günler falan falan kişiler sürdürsünler. Dinleyiciler de gerekli alâkayı göstersinler." derdi.

Sohbetler bantlara alınır, çoğaltılır ve dağıtılırdı. Daha sonra video-bantlardan da istifade edildi. Sohbetler ne uzun, ne kısa olur. Şöyle 60'luk bir bandın iki yüzünü dolduracak şekilde, bir saat kadar sürerdi.

Sohbetin sonunda, küçük kağıtlara kaydedilen güncel soruları Hocamız cevaplandırır, herkes merak ettiği meselelerin cevabını almış olurdu.

Dünkü gibi hatırlıyorum, yine böyle Özelif Cami-i Şerifi kahir ekseriyeti gençlerden müteşekkil olarak tamamen dolmuştu. O zaman sevgili babacığım hayatta idi. Kendilerini çok severdi. Beyaz sakallı, uzun cübbesiyle kürsüye kadar yaklaştı, oturdu. Can kulağıyla dinliyordu. Hocamız da kendisine iltifat etti. Dersin sonunda bir küçük kağıt da ben yazmıştım:

"—Hocam, Mevlâ bir kız çocuğu daha lütfetti. Büyük anneleri Afife ve Havva idi. Ne isim buyurursunuz?" dedim. Cevaben:

"—Afife diyelim, iffetli olsun." Buyurdular. Sözün özü, bu cevaplar çok müşkili hallediyor, sadra şifa oluyordu.

Üzerinde çok durduğu bir husus, bütün namazlar gibi sabah ve yatsı namazlarının cemaatle kılınması idi. Özellikle sabah namazından sonra camiden hemen çıkılmayıp, evrad ve ezkârla meşgul olunması; şöyle güneş doğduktan 30-35 dakika sonra, iki rekât işrak namazı kılıp öyle çıkılması idi.

Kendileri bunu her zaman yaparlardı. Çok geç yatmış olsalar da, misafirler geç uğurlanmış olsa da, eğer evlerinde iseler sabah cemaatine gelir, imam efendi mihraba davet eder, o da bunu reddetmezdi.

Namazdan sonra evradı bizzat okurdu. Bazen bizlere bir bölüm okuturdu. Ömrümde bu işe bu kadar düşkün başka bir insan görmedim.

Hamd olsun o gün, bu gündür camilerimizde sabah

namazından sonra, Rasûl-ü Ekrem AS Efendimiz'in bir müjdeli hadisi uygulanmaktadır. Mealen:

"—Kim sabah namazını cemaatle kılar, sonra biraz oturur. Allah'ı zikir ile meşgul olur, güneş doğunca da iki rekât işrak namazı kılarsa; tam bir hac ve umre sevabı alır, tam bir hac umre sevabı alır." buyrulmuştur.

e. Fikir Alış-verişini Severdi

Mevsim biraz soğuyup kış yaklaştığı zaman ziyaret için daha geniş imkânlar doğardı. Cemaatle yatsı namazı kılınır, sonra Hocamızı ziyaret ederiz, şöyle hal ve hatır sorulduktan sonra:

"—İnanmış insanlar olarak neler yapmalıyız, düşüncelerinizi söyleyin!" derdi.

Bizleri fikir üretmeye, velûd olmaya alıştırırdı. Bir gün böyle bir ziyarette fikirler kızışmış, gecenin geç vakitleri olmuştu. Kayda değer fikirler not ediliyordu. Müzakere o kadar uzamıştı ki, hocamız sordu:

"—Sabah namazına ne kadar?"

"—Tahminen iki saat..."

"—Hadi çocuklar, sabah namazına Hacı Bayram-ı Veli camisine gidelim!"

Dışarı çıktık, in cin top atıyor. Bir tek vasıtaya bile denk gelmedik. Hocamız'la beraber yürüyoruz. Kalaba'dan Hacı Bayram'a geldik. Henüz ezanlar okunmamıştı. Hâlâ taaccüb ediyorum: Akşam ziyarete git... Gece boyu fikir teatisinde bulun... Kalk sabah namazına Ulus'a kavuş...

Hocamız'ın mesai mefhumu böyleydi. Bir işe el attı mı, onu koparmadan bırakmazdı. Fikrî ve ilmî müzakereleri sever, fikir üretenlerden memnun olurdu.

Araştırmayı çok severdi. Bizlere birer doktora yapmamızı tavsiye ederdi. Ecdâdın, özellikle Osmanlı'nın kültür hazinelerini gün ışığına çıkarmamız gerektiğine dikkat çeker, lisans tezlerimizi bu istikamette yönlendirirdi. Bizim talebe evi arkadaşlarımızdan Prof. Dr. Ramazan Ayvalılı'ya ilk hareketi kendileri vermişti.

Kütüphanelere, yazma eserlere hayrandı. Osmanlı

müelliflerini didik didik eder, her talebenin bir müellifi konu edinmesini isterdi. Türk-İslâm Edebiyatı ve Tasavvuf kürsülerinde onlarca öğretim üyesi yetiştirmiştir. Mevlâ sayılarını çoğaltsın.

Kur'an-ı Kerim'i mânâsıyla anlayarak hıfzetmeyi tavsiye eder, özellikle anlamdan tecrid edilmesini istemezdi. Sık sık şöyle dört başı mâmur, hafızlık yaptıracak müesseselerimizin olmasını, orada her yaştan isteyene dersler verilmesini öğütlerdi.

Bu cümleden olarak Hocamız'ın 1968-1969 yılı mezunları komşuları olan bizler namazlardan sonra, Amme cüzünü tek tek pekiştiriyor ve kendilerine dinletiyorduk. Bize çok müsamahakârlı davranıyordu. Salih Sayın, Mustafa Kalfaoğlu ve fakir bu grupta idik.

Ne kadar teşekkür etsem, dualar etsem azdır ki, bu tavsiyeler akrabalarımdan birçoğunun İstanbul hafızı olmasını nasib etti. Yıllar sonra bizim ilk oğlumuz, M. Fatih İstanbul'da hıfzını tamamlayıp bir bayram münasebetiyle Ankara'ya gelmişti. Hocamız'ı ziyaret ettik. Mâlum o uzun salon seçkin misafirlerle doluydu. Tabii Fatih o zaman henüz 13 yaşlarında minyon tipli bir çocuk... Hocamız o vakur çehresiyle:

"—Fatih, sen şöyle divana çık bakalım. Aşrı orada oku. Kur'an'ın hafızı iltifata daha lâyıktır." buyurdular.

f. İşe Fiilen Omuz Verirdi

"Lâf ile peynir gemisi yürümez." "İşidir kişinin aynası, lâfına bakılmaz." deyişlerini misallerle izah ederdi. Hizmet edenin izzet bulacağını, Kâinâtın Efendisi'nin hep böyle yaptığını söylerdi. Gölgeyi tercih etmediğini, "Ashabım çalışırken ben gölgede oturmayı istemem!" hadis-i şeriflerini geniş geniş izah ederdi. "Bir kavmin efendisi onlara hizmet edendir." hadis- şerifini fiilen yaşardı.

Defalarca olmuştur, Kalaba'da cuma pazarına gideriz. Pazar çantalarımız ağır ağır dolar, kurşun kesilirdi. Hocamız'ın Wolks Vagen, yere yakın tip arabası vardı. Tam eve döneceğimiz zaman:

"—Fuatcığım, bekle hemen geliyorum. Arabamla seni evine götüreyim!" derdi.

Önce bendenizi bırakır. Sonra kendi çantalarını hânelerine götürürdü. Gül Hocamız Hızır gibi yetişirdi. Bizleri terbiye için nelere göğüs gererdi.

Mâlum bahçeli evin nimeti gibi külfeti de olur. Hocamız bundan yılmaz, bildiğimiz ziraat aletlerini bizzat kullanırdı. Pırıl pırıl nâsiyesindeki inci tanesi gibi terleri silmeyi zevk bilirdi.

Bir gün, hâne-i saadetleri ışıktan daha iyi nasib alsın diye bir pencere açmayı düşünmüş ve tam batı tarafını işaret koymuşlardı. İş uygulamaya gelince bizzat kazmayı alıp vurmaya başlamışlar. Maşallah gönüllü gönüllü vuruyorlardı.

O günlerden öğretmen ağabeyim Ankara'ya ziyarete gelmişti. Biz de Hocamız'a bir selâm verelim deyip ziyarete yönelmiştik. Merhum ağabeyciğim sıva ve yapı işlerinden iyi anlar, bir usta kadar yüz güldürürdü. Selâm ve hürmetten sonra, müsaade alıp kazmayı istedik. Ağabeyciğim bütün gücüyle vurmaya başlayınca, pencere yeri kendini gösteriverdi. Bunun üzerine Hocamız: "Fuatçığım, ağabeyiniz pehlivan gibi maşallah, eline yakışıyor." buyurmuşlardı. Çalışanı severdi.

Günler ayları, aylar yılları getiriyordu. Hocamız ünvanları bir bir, alnının teriyle aldı. Kürsü başkanı oldu. Yıllar yılı, bir hoca bir talebe babası olarak binlerce talebenin gönlüne taht kurdu. Asistanları, doktora talebeleri de aynı yolu izlemişlerdir.

Hocamız sık sık İstanbul'a gidiyordu. Hem muhterem büyüklerini ziyaret ediyor, hem kütüphanelerde çalışmalar yapıyordu. Kaynaklara inmeden yazmayı sevmezdi.

1975 yılının nisan sonlarına geldik. Hocamız'la meal-aile bir İstanbul ziyareti çıktık. Güzel bir Avrupa Ford minibüsünü doldurup yola çıktık. Bildiğiniz eski yoldan karga sekmez virajlar nasıl bitti bilemiyorum. Kızılcahamam'dan yolda harcamak için en tazelerinden biber, domates, salatalık vs. aldık. Azaphane deresini bitirdik. Kalp tarafında ormanlık kısımda mola verdik.

O zamanın vasıtasıyla ve yollarıyla buraya kadar bir hamlede gelmek kolay değildi. Çoluk çocuk iyice acıkmıştık. Çamların çok sesli Hû'ları, yeşilin ve kokuların çeşitliliği içerisinde unutulmaz bir kır yemeği yedik. Kırda yemek adâbını da ilk defa Hocamız'dan görmüşümdür. Kahvaltının miktarı, sünnetlere

riayet, çevre temizliği, güler yüz ve tatlı dil...

Akşama doğru İstanbul'a geldik. M. Zâhid Kotku Rh.A Hocamız'ı ziyaret ettik. Akşam tarifinden aciz kaldığım o taze balıklı ikramlardan sonra yatma zamanı geldi. Fakir kardeşinize, o mübarek İskenderpaşa cami-i şeriflerinin meşrutasında gecelemek nasib oldu. Büyüklerle beraber olmak bir başka oluyor. Saatler geçiyor ama fevkalâdelikler zincirinde geçiyor. Mâlumunuz erkence kalkıp sabah cemaati, o tatlı evrad ve ezkârdan sonra işrak namazı, musafahalar, hürmetler... Büyükler çoğu defa aile boyu büyük oluyor.

Hocamız 1977'den itibaren büyük Hocamız'ın isteği ile hadis sohbetlerine başladı. Artık İstanbul'u Ankara'ya yaklaştırmıştı. Kış demez, yaz demez, soğuk demez, sıcak demez her hafta gidip bu görevi yapardı. Hele 13 Kasım 1980'den sonra ömürleri yollarda geçmeye başladı. Nihayet 1987 yılında emekli oldular ve İstanbul'a taşındılar. Biz sükût-u hayâle uğradık. "Kıymetini bilemedik, kaçırdık." diyorduk.

g. Ayda Bir Özelif'e Geliyorlardı

Artık Ankara'ya ayda bir gelebiliyorlardı. Görevleri yoğundu, zamanlar dar geliyordu. Geldiklerinde damad-ı muhteremleri merhum Prof. Ali Uyarel'in evinde kalırlardı. Yukarıda geçtiği gibi, "Ben olmasam da bu haftalık dersler devam etsin, ınkıtaa uğramasın!" derlerdi.

Yolculuk kendilerin kıs kıvrak sarıyordu. Ankara'da bir kardeşin evinde Hocamız'la beraberdik. Çeşitli tavsiye ve temennilerden sonra Hocamız:

"—Ne olur benim için matbuatı tarayın, küpür toplayın, makaleleri tarih ve yeriyle benim için kesin! Döndüğümde okurum. Zira ömrüm yollarda geçiyor." demişlerdi.

Umumiyetle her ayın ilk perşembesi iple çekilir. Özelif camii tıklım tıklım dolardı. Bütün Ankara'ya ilâveten çevre illerden, Konya'dan, Sivas'tan, otobüsler sıralanır, pırıl pırıl gençler camide hazır bulunur, hanımlar kısmı da tamamen dolardı. Hocamız o sade ve bembeyaz kıyafetleri ile sohbete başlar, ağzından bal

akardı.

Bazı çatlak sesler, “Kur’an’a göre” maskesinin ardında gizlenip hadise dil uzatırsa, onların ilmî delillerle ne kadar kof, ne kadar kötü niyetli olduklarını; hadissiz İslâm’ın bir mânâ ifade edemeyeceğini, bilhassa müsteşriklerin yıllar yılı bütün dünyada bu kapıyı zorladığını, geniş geniş anlatırdı.

Dinleyiciler ise başlarının üzerinde kuş varmış gibi pür dikkat dinler, “Şu sohbet biraz daha sürseydi.” derlerdi. Dersin sonunda yazılı sorular cevaplanır, mümkünse musafahalaşılır, hürmetler arz edilirdi. İnanın gençler camide çıkmak istemezlerdi.

h. Zamanının Evliya Çelebisi

Koca dünya gözlerinde küçülmüştü. Hemen hemen her sene hac veya umreye gider, dünya müslümanlarıyla fikir teatisinde bulunurdu. Hicazı çok severdi. Bizleri isim isim yâd eder “Falan falan nerede, niçin gelmedi” der, selâmlar gönderirdi. Harameyn’in o sıcak ikliminde sohbet için akşamları tercih eder, münasip mekânların üstü açık damları şenlenirdi.

Hocamız yalnız Hicaz’a değil, Avrupa’ya, İngiltere’ye, Amerika’ya, uzak doğuya, Avustralya’ya gider, oralarda nice gönüllere mesaj ulaştırırdı. Buralarda, özellikle Avustralya’da camiler, külliyeler açılır, müslümanlara, hatta bütün insanlığa hizmet sunardı. Rabbim kıyâmete kadar bu yolda bizlere halel getirmesin...

Bizlere seyahati tavsiye eder, “Mezkûr memleketlere, Avrasya’ya gidin. Oralarda yurt yuva kurun, iş yerleri açın; hâlen ve kavlen İslâm nizamını anlatın!” derdi. Şu anda bu tavsiyeleri tatbik eden gençler binlercedir.

Sık sık şöyle söyler ve yazarlardı: “Türkiye’nin dışına çıkın, Türkiye’nin sınırlarına kapanıp kalanlara hayret ediyorum.”

i. Son Bir Hatıra

1992’de sevgili babacığım vefat etmişti. Sıcak bir Ağustos günü Uluborlu’da defnettik. Rabbim rahmet buyursun... Ankara’ya döndüğümüzde Hocamız meal-aile tâziyeye geldiler. Haberi aldığımız için Kalaba ve Basınevleri’ndeki kardeşlerimizi de

çağırmıştık. Hanımlar karşı komşuda idi. İsmail Sürücü ve Talip Hocam da hazır idiler.

O gün hüzünle sevinci beraber yaşattı Hocamız. Hüzünlüydüm, babamı ebediyete uğurlamıştım. Sevinçliydim, çok uzaklardan Hocamız, pek muhterem annemizle evimizi teşrif etmişti. Bu vesile ile kardeşlerimiz bire bir sohbet imkânı bulmuştu. Hocamız beşüş ve vakur çehreleriyle dualar ettiler, taziyede bulundular. Bütün büyüklerimize rahmet-i vasia dilediler. Babam da kendilerini çok severdi.

Sıra kahvaltıya gelmişti. Hocamız uzunca salonun kıble tarafına, halka şeklinde cemaate doğru oturdular. Kendilerine biraz açık bir çay takdim etmiştik. Gerçekten sofra rengârenk olmuş, bereketlenmişti. Besmele ile kahvaltıya başladık. Hocamız hem lâtife ediyor, hem çayını yudumluyordu.

Doyasıya yedik, mübalağa etmiyorum, bir o kadar daha cemaat olsaydı, onlara da yeterdi. Kahvaltı her zaman yapılır, yemen her zaman yenir ama, büyüklerle beraber alınan bir lokma taamın, bir yudum meşrubatın durumu bambaşka oluyor. Hem gönlümüz, hem karnımız doyuyor.

Kahvaltıda hafıza kızların özene bezene yaptıkları bol havuçlu yoğurtlu bir taam vardı ki, onu çok beğendiler. “Buyurun, bu yoğurtlu havuç pek nefis olmuş, bunları sünnetleyelim!” dediler. Lâtifeleri çok tatlı idi.

Talip Hocamla ailecek tanışır, yıllar yılı ziyaretleşirlerdi. Sofrada epey sohbet ettiler. Hocamız sordu, Talip Hocam cevapladı. Kalaba’daki eski komşular yâd edildi.

Aziz kardeşlerim, bu satırlara vesile olan Talip Hocam’a teşekkürü bir borç biliyorum. Dua buyurun da daha geniş hatırata vesile olsun. Cümlenize sevgi ve saygılar sunuyor, Hocamız’ın mekânları cennet-i Firdevs olsun diyorum.

14. 08. 2001 - Ankara[338]

---

[338] Uuşan, Talip, *Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN Hocaefendi İle İlgili Hatıralar*, s. 215-234, Ankara 2002.

IV. BAKIŞI İBRET, SUSMASI TEFEKKÜR, KONUŞMASI NASİHAT İDİ

İsmail Yüksek

Hocaefendi'yi Medine'den geldikleri gün, teravihten sonra gördüm. Hemen halimi sorup, validemin selâmını söylediler. Zemzemden bir yudum içip, teberrüken bize verdiler. Sonra, sa'ye çıktılar.

Bir defa da Şeref'in evinde ziyaret ettim, selâmlaştık. İstirahate çekildiler, ben de ayrıldım. Mekke'de hiç umûmî sohbetini duymadım.

İ'tikâfa benden bir gün sonra babası Necati Amca, Osman ve Kuddusî amcalar, Korkut Özal ve taifesi ile girdiler. Tesadüfen bana komşu oldular. Aramızda üç direk vardı. Yerimiz Rükn-ü Yemânî'nin mukabilinde, ikinci katta idi.

Yemeklerde beni de çağırdılar. Belki çay içerken umûmî güzel cümleler sarf etti. Yemekleri Necdet Şadoğlu, Şeref ve başkaları getiriyordu.

İlk sabah, namazdan sonra:

"—Artık herkes ibadetle meşgul olsun, konuşma faslı bitsin!" dediler.

Her haliyle sofrada bile insana örnek oluyor, bereketleri sofrada zahir oluyordu. Yemekte, hatimlerimizin sonunda ve diğer vakitlerde güzel dualar yapıyordu.

Herkes uyurken, o ibadette idi, Kur'an tilâvetinde idi. Her yanına yaklaştığımda gördüm ki, bakışı ibret, susması tefekkür, konuşması nasihat idi. Allah ömrünü uzun etsin, feyizlerimizi bol etsin ve ümmete rahmet etsin...

Bir gün dedi ki:

"—İsmail ne dersin, Avustralya'da bir ihvanımızın kızı var. Onların iyi bir hocaya ihtiyacı var. Orası yeşillik, zengin bir ülke... Süzme insan arıyorlar, iki iyiliği beraber toplamak istiyorlar. Durumun nasıl?.."

"—Burada tahsile devam etmek istiyordum. Başka mânîsi yok!" dedim.

“—O zaman, bu tabii daha mühim, başkasına bakarız.” buyurdular.

“—Hocam, hediye olarak şu kitabı (İmam-ı Debûsî’nin *Emedü’l-Akvâ*’sı) kabul eder misiniz?” dedim.

“—Aaa, hoca olana da bu sorulur mu?.. Tabii, seve seve... Bir de imzanız olursa, güzel hatıra olur. Kendi yazdığın o gerideki yazıyı da silme, çok güzel, hatıra kalır.”

“—Hocam, burada çok yeni güzel kitaplar çıkıyor, isterdim ki hangisinden isterseniz size hemen temin etsek...”

“—Ben de istiyorum bunu... Bir kitaplarınızı göreyim! Şu şu kitapları Medine’den aldım.” buyurdular.

Fakat i’tikâftan sonra hemen, kitapları göremeden döndüler. İnşâallah ileride yine görüşürüz.

Fıkıh ile tasavvufu cem eden o kitap, çok hoşuna gitmiş, epeyce okudular. Ayrıca Hâzin tefsirinden Kadir Sûresi’nin tefsirini kendilerine okudum, hareke hatalarımı düzelttiler. Harekelerde bile çok dakikler.

Etrafındaki bazı kimselerden yakındım. Bunun üzerine:

“—Hocamız Rahmetullàhi aleyh de etrafındakilerden çok sıkılırdı. Kaç defa: ‘Es’ad, işi sen yürüt! Ben Bursa’daki evime çekileyim!’ demiştir.

Şu dediklerinizi, etrafımızdakileri biz bilmez değiliz. Onları idare etmeyip açık konuşsak, kimse kalmaz. Biz de evimize çekilip te’lifle, dersle meşgul oluruz ve rahat ederiz... Ama irşad vazifesi icabı sabrediyoruz, tahammül ediyoruz, müsamaha ediyoruz.

Aynen Hacı Bayram misâli. Onun birbuçuk müridi varmış, bizim de biraz gençlerden var... Onlar büyüyecekler, belki 40-50 sene sonra bir şeyler olur.

Bu işleri Allah idare ediyor. Ne yaparlarsa yapsınlar, kervan yürüyor. Değil mi?..” buyurdular.

“—Halvet nedir?” dedim;

“—Kırk gün i’tikâftır. Çok az bir gıda ile yaşanır. Hocamız Rh.A, bir ay olunca 35 kg. kalmış ve hasta olmuş. Yapanın gönlünden ve dilinden şırıl şırıl hikmet akar imiş. Sûre-i A’raf’taki Hz. Mûsâ AS’ın kırk gün mikatından alınan bir şey... Birçokları tahammül edememişler, ölüp şehid olmuşlar.” buyurdular.

7 Şevval 1407 / Haziran 1986 / Mekke

V. HOCAMIZ'IN SON HACCINDAN...

Mahmut ÇELEBİ

2000 yılında biz de ailece hacca gitmiştik. Mekke'deyken, uzun aramalardan sonra nihayet Hoca Efendimiz'in kaldığı oteli öğrendik. Mescid-i Haram'ın yakınında, Hilton'un yan arka tarafında bir otelmiş. Hanımla birlikte otele gittik. Hoca Efendi çok yakından ilgilendi, bir saat kadar beraber oturduk. Hanım da öbür odada Vâlide Hanım'la sohbet ettiler.

Bizim hanım kapıda Hoca Efendimiz'i görünce ağlamaya başladı:

"—Efendim, biz perişan olduk! Daha ne zaman Türkiye'ye geleceksiniz?" dedi.

Hoca Efendimiz de:

"—Sohbetlerimi dinleyin, kitaplarımı okuyun, günlük zikir vazifelerinize devam edin; inşaallah perişan olmazsınız!" buyurdu.

Oğlum yeni bir resmî işe başlamıştı. O münasebetle ibadetler konusunda karşılaştığı zorluklardan bahsettim. "Acaba o işten alsak mı?" dedim.

Hoca Efendimiz de:

"—Sabretsin! İnşaallah üç-dört yıla kadar bir ferahlama olacak!.." buyurdu.

Hoca Efendimiz o gün Medine'ye geçeceklerini söyledi. Fakat biz, Medine'de nerede kalacaklarını sormayı unutmuşuz. Otelden çıktıktan sonra aklımıza geldi ama geri dönmeye de utandık.

Medine'ye geldikten sonra birkaç otele sorduk, denk gelmedi.

Hanımla birlikte, "Yâ Rabbi, Hoca Efendimiz'le görüşmek nasib eyle!" diye, yana yakıla dua ediyorduk. Bir türlü bulamadık.

Bir gün sabah namazından sonra Evrad okuyordum. Tanımadığım bir genç yanıma geldi:

"—Hacı Ağabey, Hocamız Addas Oteli'nde, şu numaralı odada kalıyor." dedi.

Çok şaşırdım, çok sevindim. Hanımla birlikte o otele gittik, ziyaret ettik.

Hoca Efendimiz'e, “Efendim, nasılsa tanımadığım birisi geldi, sizin kaldığınız oteli ve oda numarasını söyledi.” deyince; Hoca Efendimiz, “Boş ver, fazla kurcalama!” dedi.

Orada Mehmed Ali Torlak vardı, başka ziyaretçiler de vardı. Çeşitli memleket meselelerinden bahsettiler. Askerler ekonomiden anlamadığı için, ülke ekonomisinin kötüye gittiğinden bahsettiler.

Hocamız o gün Medine'den ayrılacakmış. Birkaç fotoğraf çekmek istediğimi söyledim. Hocamız da izin verdi. Sonra M. Ali Torlak, Hocamızla beraber benim resmimi çekti.

Ayrılırken, “Ankara'ya gidiyoruz Efendim, bir emriniz var mı?” dedim.

“—Herkese bizden selâm söyle!” buyurdular.

8 Nisan 2000 / Sincan[339]

[339] http://www.sonuyari.org/mec2000hac.htm

VI. HOCA EFENDİ'DEN HATIRALAR

Sabahaddin Bilgiç

İmam-hatip lisesi son sınıfta okurken, Hasan Gümüş Hoca'nın rehberliğinde üç kişi Edirne'den otobüsle İstanbul'a hareket ettik. Heyecanlıydık, çünkü o ana kadar görmediğimiz M. Es'ad Coşan Hocamızın sohbetine gidiyorduk. İskenderpaşa Camii'ne vardığımızda müthiş bir kalabalıkla karşılaştık. Biz erken varmanın avantajıyla, caminin içinde yerimizi aldık.

Namazdan sonra, Hoca Efendi vaaz vermek üzere kürsüye çıktığında cami daha da doldu. Cemaat bulabildiği iki karış yere oturabilmek için yarış etti. Diz üstü vaziyette, başlar gönüllerinin üzerine düşmüş, huşu içinde vaazı dinledi.

Sonrasında defalarca aynı ortamları paylaştık Hocamızla... Allah vesile olanlardan razı olsun... Hocamızı tanımak, müridi olmaya çalışmak, hayatımın en önemli nasibi diye görüyorum.

a. İlâhiyat Fakültesi

İmam-hatip lisesini bitirip Ankara İlâhiyat'ı kazanınca (1985), okulda Hocamızla devamlı beraber olduk. Şimdi bu satırları yazarken, Rahmetli Hocamızın üniversite koridorlarında simsiyah sakalları, kravat takmamak için giydiği boyunlu kazağı ve koyu renk takım elbisesiyle vakur bir şekilde mescide veya sınıfa gidişi ve bütün öğrencilerin Hocamız geçerken hürmeten ayağa kalkışı gözlerimin önünde canlanıyor.

Hoca Efendi'yi fakültede devamlı gördüğüm gibi, kaldığım yurt da evine çok yakındı. Bazen evine giderdim. Bahçesindeki kirazları toplamaya yardım ettiğimi hatırlıyorum.

Özelif Sitesi'ndeki vaazına gitmek üzere ilk defa arabasına bindiğimde, hızlı fakat dikkatli araba kullandığına şahit olmuştum. Akşam namazını müteakip arabayla giderken, Vakıa Suresi'ni okumamızı istemişler; ezbere bilmediğimizi söyleyince de, ezberlememizi tavsiye etmişlerdi.

Ben Hocamızın zamanını hiç boşa geçirdiğini görmedim. Her anımızı faydalı bir şeylerle geçirmemizi tavsiye etmiş, kendisi de örnek olmuştur.

b. Çanakkale

Hoca Efendi kendisine rahat ulaşılan, rahat konuşulan samimi, her davet edenin davetine katılan bir kimseydi.

Köyümüzde (Çanakkale-Ayvacık- Sapanca Köyü) İlim Kültür ve Sanat Vakfı'nın temsilciliğini açacaktık. Hazırlıklar yaptık, keşkekler, pilavlar vs. pişirttik. Açılış için Hocamız'ı davet ettik. Köye getirmek üzere yazlığına gittim. Kendisine iletilen yanlış saati düzeltmek için nasıl söyleyeceğim telaşında iken;

"—Sabahattin ne istiyorsun çabuk söyle, ne gerekiyorsa yapalım!"dediler.

"—Efendim ikindiyi müteakip değil, öğleni müteakip açılış ve Mevlid olacak." dediğimde, öğle ezanına yarım saat vardı.

"—Düşündüğün şeye bak, hemen gideriz!"dedi.

Hemen hazırlanıp hareket ettiler, öğlen namazına köye yetiştik. Temsilcilik hayır dualarıyla açıldı. Köylülerle sohbetler oldu. Hamd olsun, Hocamız köyümüzü şereflendirdi. (1995)

Mübarek bir babanın mübarek bir oğluydu. Rahmetli babaları Necati Amca'nın kibarlığı, nezaketi, sevecenliği ve edebine şahit olanlar Hoca Efendiyi daha iyi anlayabilirler diye düşünüyorum.

Halil Çevik kardeşimle beraber, Hocamız'ı Bayramiç-Ayazma'ya pikniğe davet etmek üzere Ahmetçe köyüne, yazlığına gittik. Bu arzumuzu söyleyince:

"—Pikniğe gidip de ne olacak? Hayırlı bir şey yapalım, hem makbule geçsin, hem de arzunuz yerine gelsin!" dediler.

Bunun üzerine;

"—Efendim, ailenizin Çırpılarlı Ali Efendi ile ilgisini okudum. Onu anma programı yapmayı düşünebilir miyiz?" dedim.

Çok sevindiler, "Hayatını da araştırın!" diye tavsiyede bulundular. Biz de kısa bir zaman sonra, Hoca Efendi'nin de katılımlarıyla, çok güzel bir yerde, çınar ağaçlarının altında, geniş bir katılımla, Çırpılarlı Ali Efendi'yi anma toplantısı yaptık (29 Ağustos 1996). Ali Efendi'nin hayatını ve hatıralarını araştırmak ve ortaya çıkarmak nasip oldu.

Hoca Efendi'nin kişiliği beni çok etkilemiştir.

Bir keresinde kardeşimin motosikletiyle yazlıklarına ziyarete gitmiştim. Benim o şekilde geldiğimi görünce çok hoşuna gitti. Dediler ki:

"—Aslında benim de canım çok istiyor: 'Bir motosiklet alayım, sırtıma çantamı koyayım, şu köyleri, şu dağları, bayırları dolaşayım!' diyorum."

c. İsveç Günleri

Çanakkale'de vakıf ve dernek işlerini yürütürken, 28 Şubat sürecinde şartlarda bozulmalar oldu. Acaba ne yapabilirim diye çare ararken, tekrar öğretmenliğe dönmek veya İsveç'ten yapılan davete icabet etmek söz konusu oldu. Durumu istişare etmek üzere, Hocamız'ı aradım. Kendileri o sıralar Avustralya'daydı. Telefonla durumumu arz etim. İsveç'e gitmemi emir buyurdular.

Bunun üzerine tası tarağı toplayıp, çoluk çocuk, her tarafın karlarla kaplı olduğu bir günde Stockholm'e vardık ve evimize yerleştik. (1999)

Daha sonraki günlerde, Hocamız'ın da katılımıyla Hollanda'da arkadaşlar bir aile eğitim kampı düzenlediler. Biz de konuşmacı olarak katıldık (Eylül 1999).

İlk buluşmamızda, ben yanımda çocuklarımla beraber Hoca Efendi'yi karşılarken, doğrudan çocuklara:

"—Siz nerelisiniz?" dediler.

Onlar da;

"—Ankaralıyız." dediler.

Ankara'da doğdukları için Ankaralıyız derlerdi, Çanakkaleli olmayı kabul etmezlerdi.

Hoca Efendi:

"—Hayır, siz Çanakkalelisiniz; hemşeriyiz!" dediler.

O günden bu yana çocuklar Çanakkaleli oldular.

d. Hafızlık Çalışması

2000 yılının son üç ayında Hoca Efendimiz İsveç'te bulunuyorlardı. Sabah namazını kılmak üzere, günlerce uğraşıp mescid haline getirdiğimiz mahalledeki lokale gittim. O sıralar,

uzun süredir bir fabrikada çalışıyordum. Hoca Efendi İsveç'e yeni gelmişlerdi. Mescidi açtım ve Hoca Efendi'nin gelmesini beklemeye başladım. Hoca Efendi geldiler, sünnetler kılındı. Sıra farza gelince, ben içimden:

"—Hoca Efendi şimdi bana dönecek, müezzinlik yap!" diyecek diye düşündüm.

Aynen öyle oldu. Döndüler ve "Kamet getir!" dediler.

Ertesi sabah ben yine içimden:

"—Bu sabah Hoca Efendi namazı bana kıldırtır." dedim.

Döndüler ve bana, "Namazı kıldır!" dediler. Ondan sonraki sabahlarda da hep ben kıldırdım. Namazın peşinden yapılan sohbetlerde, ben bir kaç gün Hoca Efendi'yle hep gönlümden konuştum. Arkadaşlara bu durumu söyleyince, maalesef bu durum kesiliverdi .

İlk sabah namazını kıldırdığım gün, Hoca Efendi orada bulunan hoca arkadaşlarla beraber bana, birinci cüzün son sahifesini ertesi sabaha ezberlememizi emrettiler. Sonraki sabahlarda namazın arkasından her sabah bir sahife, ikinci cüze geçince iki sahife olmak üzere ezber verdim. O kadar müşfik, o kadar nazik ezber alıyordu ki ertesi sabahı hasretle çekiyordum. Fabrikada çalışmama rağmen, mahcup da düşmemek için Hoca Efendinin bu mübarek teşvikine can u gönülden sarılmıştım.

İşyerine Kuran'ı Kerim'i götürüyor ezber yapacağım sahifenin fotokopisini çalıştığım makineye yapıştırıyor, hem çalışıyor hem ezberliyordum. Ama ertesi güne o sahifeyi mutlaka veriyordum. Ne büyük şeref Hoca Efendi'nin önünde öğrenci olmak, hafızlık çalışmak…

Tabii, bir önceki gün verdiğim ezberle sabah namazını da kıldırınca, ezberim daha da koyulaşıyordu. Ama hataları öyle nazik düzeltiyordu ki, bizi dinleyen cemaat sezmiyordu bile.

Bir sabah ezberi okumam esnasında, "Namazda okuduğun sahifeyi bir daha okuyalım mı?" dediler.

Ben, "Emredersiniz!" deyip, tekrar okumaya başladım. Çekilmesi gereken yeri çekmemişim, orayı düzelttiler. Ama, "Şurayı yanlış okudun, çekmen lâzımdı." demediler.

Allah'a şükür, Hoca Efendi'ye elli dört sahife ezber verdim .

Cuma namazı ve vaazına davet ettiğimde, imamete geçmezler, benim kıldırmamı isterlerdi. Her hutbeden sonra da tebrik ederler, “Çok güzel hazırlamışsın!” derlerdi.

Hoca Efendi’nin beni etkileyen bir öğüdü vardır:

“—Bir konuşma dinlediğinizde, ona eleştirilerinizi, taltiflerinizi söyleyin! Bu o kişiyi onore eder. Hatta ben bile konuşsam, bana da söyleyin!” derdi .

e. İslâm’dan Taviz Vermezdi

Stockholm’de görev yaptığım camide sabah namazını Hoca Efendiyle beraber kıldıktan sonra, her sabah hazırlanan mütevazı kahvaltı sofrasında muhabbet edilir, karşılıklı konuşulurdu. O sıralar misafir olarak bulunan ve memleketi Kulu’da esnaflık yapan Mehmet Amca da namaza ve sofraya iştirak ederdi. Hoca Efendi bir gün Mehmet Amca’ya dedi ki:

“—Bir insan için en vazgeçilmez nedir bilir misin?”

Arkasından eklediler:

“—Bir insan için havadan da, sudan da, yemeden içmeden de,

anadan babadan da önemli ihtiyaç hocadır. Çünkü ana baba insanın dünyası için uğraşır ama, hocalar ahiretini kurtarmak için uğraşır."

Hoca Efendi geniş bir ufuk, müthiş bir kavrayışa sahipti. İslâmî konularda tavizsizdi. İlahiyatçı bir yazarın gazetesindeki köşesinden kendince şeriatçıdır diye gammazlamasına; "Bizi şeriatçı diye isimlendiriyorlar, el-hamdü lillâh şeriatçıyız!" demişti.

Beraber arabada bulunduğumuz sırada, Türkiye'den telefon geldi. Hocamızın cevabından, arayan kişinin okula başörtüsüz girmeyi sorduğunu anladım.. Hoca Efendi böyle bir fetva veremeyeceğini söyledi. "Nasıl başlarını açsınlar diyebilirim ki?" dedi.

Mescidde bulunduğumuz bir ortamda, bir ilâhiyat fakültesi dekanının bir konuşmasında, başörtüsünü bir metre bez diye nitelendirmesine o kadar çok kızdı ki, ben Hoca Efendi'nin bu kadar kızdığına hiç şahit olmamıştım.

"—Bir metre bezmiş… Allah'ın hoş görmediğini kim hoş görebilir? Allah'ın haram kıldığını kim helâl kılabilir?" dedi.

Günlerce hep o dekandan bahsetti. "Hemen protesto çekin mektup yazın!" dediğini hatırlıyorum.

O günler, (2000 Yılı'nın son ayları) İsrail'in Filistinlilere zulmünü yoğunlaştırdığı günlerdi. Bir babayla oğlunun siper gibi bir şeyin arkasına sığınmaya çalıştığı, ama İsrail askerlerince kurşunlandıkları görüntüler tüm müminleri üzmüştü. Biz Hoca Efendi'yle beraber kalabalık bir grup, Mehmet Ali Bey'in lokantasına akşam yemeğine davetliydik. Davette emekli bir müftü de vardı. Hoca Efendi yemekte:

"—Bu zulme karşı ne yapılabilir?" diye fikir sordular.

Emekli müftü:

"—Bunların zulmüne karşı kalemle mücadele etmeli, zulümlerini yazmalıyız!" deyince, Hoca Efendi kızdılar:

"—Zalimler öldürüyor, zulmediyor, istila ediyor; sen hala kalemle mücadeleden bahsediyorsun! Bu zalimlerin zulmünü engellemek için, Yahudilerle mücadeleyi bütün dünyaya yaymak

lâzım!" dediler .

Hoca Efendi'yle hangi konuyla ilgili konuşsanız, çok bilgili olduğunu anlardınız. Bir arkadaşımız bir hatırasını anlatırken; arabasının teknik aksamı ve helezon yaylarıyla ilgili verdiği bilgilerden mest olup çok etkilendiğini söylemişti.

Nerede dolaşsanız, oralarla ilgili size bilgi sorar, alternatif yolları araştırır. Haritayı açar, haritadan yer tespitleri yapar, harita çalışması yaptırırdı. Şayet bulunduğunuz mahallenin, bulunduğunuz şehrin özelliklerini bilmiyorsanız, her an mahcup olabilirdiniz. Çünkü en ince teferruatına kadar sorardı. Onun için, biz İsveç'te tabelaların mânâlarına varıncaya kadar dersimize çalışırdık.

İsveç'ten ayrılmadan önceki günlerinde, Hoca Efendi birkaç sabah hep Mehdi'den ve Deccal'den bahsettiler. Hatta, bu konularla ilgili hadisi şerifleri araştırmamızı istediler. Ve konuşmaları esnasında:

"—Bana bundan altı yıl önce, bir gece rüyamda 'Bu gece Mehdi doğdu.' dediler. Arkasından şu cümleyi de eklediler: "Ama yatmadan önce hiç bu konuyla ilgili bir konuşma vs. de olmamıştı." dediler.

Bir süreliğine bizim mahallede misafir kalan Kulu'lu Mehmet Amca'ya dönüp:

"—Mehdi'yi sen ve ben göremeyiz ama, bunlar görecekler!" dediler.

Nitekim, kısa bir süre sonra, hem Mehmet Amca, hem de Hocamız rahmet-i Rahman'a yürüdü.

f. Memleket Özlemi

Gurbet gariplikten. Gurbette olanın gönlünde burukluk vardır. Vatandan ayrı düşmek, hele de hicrete mecbur tutulmak insanı daha da hassaslaştırır.

Rahmetli Hoca Efendi'de vatan hasretini çok hissetmişimdir. Aynı ilçeden olmamız dolayısıyla, memleket sohbetleri yapardık. Ayvacık şivesiyle konuşur, köylerimizdeki adetlerimizden, yemeklerin nasıl yapıldığından falan bahsederdik.

Hoca Efendi'nin memleket özlemini hissedince, telefon edip Hoca Efendi için; hakiki zeytinyağı, zeytinyağı sabunu, ayva, kekik suyu, peynir helvası v.s den oluşan bazı siparişler verdim. Sağ olsun, Halil Çevik kardeşim bu siparişleri toparlamış İstanbul'a göndermiş.

Tanzer Deniz İstanbul'dan telefon etti, "Senin siparişlerini getiriyorum!" diye. Ben de kendisine dedim ki:

"—Lütfen doğru Hoca Efendi'nin evine gel!"

Hoca Efendi, kiralanan bir evde Hacı Anne'yle beraber kalıyorlardı. Bizler de evlerde hazırladığımız yemekleri götürüp ikram ediyorduk. Tevafuka bakın ki, ikram sırası o gün bizdeydi. Hocamızın evine gittik, yemeği servis yaptık. Tam yemeğin ortasında bizim koli geldi. Yemeğin arkasından, Çanakkale'nin o meşhur peynir tatlısını tabağa koydurdum, sofraya getirirken:

"—Efendim, bir sürprizimiz var!" dedim.

Hoca Efendi'nin peynir tatlısını görünce, sevinçle ellerini çırparak, "Bravo, bravo!" deyişini hatırladıkça, kendi adıma hem sevinirim, hem de içim burkulur. Hoca Efendi'yi gurbete mahkûm edenler, şimdi kendileri mahkûm oluyorlar.

Hoca Efendi son derece nazik, ev sahiplerine iltifat eder, ev sahibesi hanımların gönlünü de alırdı.

Bir keresinde Hocamızı iftara davet etmiştik. Bizim hanım yemeklerin yanında tereyağlı kadayıf da hazırlamıştı. Yemeğin peşinden kadayıf geldi. Hoca Efendi yediler ve mutfakta oturan Hacı Anne'ye seslendiler.

"—Hacı Hanım, tadına baktın mı, senden güzel yapmış!"

Tabii biz yemekten sonra, tatlıcılığımızın da verdiği hızla, kadayıftan bir yiyelim dedik. Bir tattım ki, bizim kadayıf tuzlu. Meğer hanım yanlışlıkla tuzlu tereyağı kullanmış. Halbuki Hoca Efendinin o iltifatıyla mest olmuştuk.

Hep farklı bir şeyler denemek isterdi. Yemekte; yemekleri birbirine karıştırır, mesela çorbanın içine salatayı katar, 'Ne kadar karıştırıcı bir hocayım! 'diye de sofradakilere takılırdı.

Bir keresinde bir kır gezintisine çıktık. Mevcut meşrubatlardan hatırlayabildiğim kadarıyla bir pet bardak içine bir miktar çay, arkasından muzlu süt, ayran, portakal suyu

karıştırdılar oradaki herkese ikram ettiler. İstisnasız hepimiz karışıma hayran kaldık.

Her gün görev yaptığım mescide gelir, oradaki cemaatle senli benli konuşurlar, onlara iltifat eder, onların diliyle konuşurlardı. Vefat edip de televizyonlarda günlerce Hoca Efendiden, misyonundan bahsedilip, cenazelerindeki büyük kalabalığı izleyince, bizim cemaat dediler ki:

"—Vah ne büyük adammış, anlayamadık! Ne büyük tevazu… Koskoca profesör burada bizimle senli benli, bir hacıağa gibi konuştu, görüştü." dediler.

Nasib işte, insan sahip olduğu nimetin kıymetini bilemiyor. Ne derler:

"—Ol mâhîler ki derya içredir, deryayı bilmezler."

g. Altmış Üç Yaş

Üniversitede okuduğum yıllarda, Es'ad Coşan Hoca Efendi'den üniversite öğrencilerine bir konferans vermesi arzusunda bulunmuş, kendileri de uygun görürse güncel konularda bir konuşmanın olmasını arzu ettiğimizi eklemiştik. Konferans günü geldiğinde, tutmuş olduğumuz salonda Hoca Efendi kürsüye geldi ve:

"—Size her insan için her zaman en güncel konuyu söyleyeyim mi?" dediler ve arkasından devam ettiler:

"—Gençler! Bir insan için en güncel konu ÖLÜMDÜR!" dediler.

Biz günlük siyasetin, günlük olayların değerlendirileceği bir konu beklerken, çok önemli bir ders almıştık o gün.

Altmış üç yaş, sünnet ömür olarak kabul edilmiş bir çok İslam büyüğü tarafından. Bundan dolayıdır ki, Ahmed Yesevî Hazretleri altmış üç yaşından sonrasını, kendine mezar kazdırarak orada geçirmiş. Niceleri de, sünnet yaşta vefat etmenin bahtiyarlığını yaşamışlar.

Bir akşam Hoca Efendiyle beraber bulunduğumuz lokalden çıkarken, şu anda hatırlayamadığım konunun devamı olarak, arabasına giderlerken bir an dikildi ve bana dönerek:

"—Sabahattin, biliyorsun sünnet yaş altmış üçtür!" dediler.

Bu cümleyle muhatap olurken, göz göze geldik. Ben o an oradaki mesajı gördüm; söylediği, bildirmek istediği bir şey vardı. Müthiş bir ürpertiyle içime doğan cümle, "Aman efendim!" oldu. Dilimin ucuna kadar gelmesine rağmen söyleyemedim ve "Biliyorum efendim." dedim.

Kısa bir süre sonra Hoca Efendi İsveç'ten ayrıldılar ve bir ay sonra Rahmet-i Rahman'a kavuştular.

h. Orijinal Bir İnsan

Bizim Hocamız çok farklı özellikleri olan, alışılmışın dışında bir Şeyh Efendi'ydi. Bir karar alındığı zaman, ona uyardı. Kır gezintisi düzenlediğimiz bir günde, sonradan hava bozunca, biz:

"—Efendim, isterseniz erteleyelim!" dedik.

"—Hayır, kar da yağsa gideceğiz!" dediler.

Gerçekten soğuk bir gündü ve biz çoluk çocuk epeyce kalabalık güzel bir yere gittik. Vardığımızda kar da yağmaya başladı. Bir ara, özellikle kadın ve çocukların üşüdüğünü görünce; bütün

cemaati çoluk çocuk beden eğitimi sınıfı gibi dizdiler ve önümüze geçip kültür-fizik yaptırdılar.

O gün çok tatlı ve çok anlamlı bir gündü. Uzun zamandır çekmediğim şınavı, kaçamayıp Hoca Efendi'ye yakalanınca, çekmek zorunda kaldım. Ama günlerce kaslarım ağrıdı .

Ben sizlere, "Hoca Efendi'yle o gezintide ve diğerlerinde futbol oynadık, voleybol oynadık." desem, gülümsersiniz sanırım. Ama öyle sadece oynamak değil, mesela yüze kadar saydırmadan oyunu bırakmak yok.

İnanın kesinlikle Hoca Efendi gibi estetik koşan, hareketleri cezbedici kimse bilmiyorum. Bir keresinde Hocamız'la beraber yarış pistindeki gibi dizildik. Karşıda bir hedef tesbit edildi. Başladık koşmaya… Edeben Hocamız'ın arkasından gidiyorum, zaten bünyem de hızlı koşmaya da müsait değil… Ama seyretmek harika bir haz veriyordu.

Çocukların Hoca Efendi'nin etrafında neşeyle nasıl cıvıl cıvıl oynaştıklarını, Hoca Efendi'ye koştuklarını; her sohbetten sonra elini öpmek için bir birleriyle yarış ettiklerini, şu an tebessümle hatırlıyorum. Çocuklarla büyüklerle konuşur gibi konuşur, onlara öğütler verir, iyi yetişmeleri için anne-babalara nasihat ederdi.

Hoca Efendi'yi başkasına benzeterek değil, nev-i şahsına münhasır diye anlatmak daha doğru olsa gerek. Çünkü her haliyle, her davranışıyla, her faaliyetiyle orijinal bir insandı. Her şeye kafa yorar, farklılıklar ortaya koyardı. Mesela, alaturka ve alafranga tuvalet taşlarını beğenmez, yeni bir tasarım yapmak için uğraşırdı.

Hele kıyafetleri!.. Çok harika bir giyim tarzı vardı. Giydiği Afgan kıyafetine benzeyen elbisesinin tasarımını kendisinin yaptığını söylemişti .

Konuşmalarını mutlaka şiirle süslerlerdi. Ben okuduğu şiirleri yazmağa çalışır, yazamadıklarımı da sohbetten sonra Hoca Efendiye sorar tamamlardım. Bu ilgi Hoca Efendi'nin hoşuna giderdi.

i. Vefat Haberi

4 Şubat 2001 sabahı, hafta sonu yatılı kurs düzenlediğimiz

çocukların başında kalırken, saat 04.00 sularında Bayram Abi gelerek beni uyandırdı. Ağlamaklıydı. Hayırdır dediğimde:

"—Hocamız Avustralya'da trafik kazasında vefat etmiş!" dedi.

Bir an donup kaldığımı hatırlıyorum.

"*—İnna li'llâhi ve innâ ileyhi râciùn!*"

Gönüllere ateş düştü, haneleri hüzün kapladı, gözlerden yaşlar aktı. Artık gemiler sığınacak limandan yoksun kaldı. Hocam diyerek çare arayanlar yasta… Ağızların tadını kaçıran ölüm, bu sefer bütün alemleri öksüz bıraktı.

Arafe günü ayrılmadan önce itikâftan çıkıp, itikâf yaptığım mescide gelerek, "Allah kabul etsin!" deyip yanağımı okşamışlardı. Öpmeğe doyamadığımız o yumuşacık şefkatli ellere artık dokunamayacaktık.

Sevenleri onu sonsuzluğa uğurlamak için buluştular. Yüz binler mübarek Kâbe örtüsüyle örtülmüş tabutunu taşımaya koştu. Uzun bir yürüyüş oluşturdular gönüller sultanının ardından, Fatih'ten ta Eyüp'e kadar...

İsveç'e son gelişlerinde o kadar çok gayretliydi ki, vefatlarından sonra bu gayretini, vefatlarının kendilerine malum olduğuna yordum.

Ölmeden ölümü tadanlar, kendileri için değil başkaları için yaşayanlar, elbette irşad etmeye devam ederler. Nitekim Hocamız her gün sesiyle ve eserleriyle on binlerce mü'mini irşad etmeğe devam ediyor.

Merhum Hocamız, inşâallah hayırla yad edilmeye devam edecektir. Hayatlarında göstermiş oldukları vefa, kendileri için de gösterilecektir[340] .

---

[340] Bilgiç, Sabahaddin, habername.com, 11-14 Şubat 2009.

VII. BRİSBANE ONUN ONUNCU KÖYÜYDÜ

Es'ad Coşan Avustralya'nın NSW Eyaleti'ndeki Dubbo kasabası yakınlarında geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetti. Cenazesinin Türkiye'ye götürülmesi kararından sonra, orada nereye defnedileceği hükümetin zirvesinde adeta siyasi krize neden oldu. Süleymaniye Camii Haziresi'ne defnedilme kararnamesi Çankaya'nın vetosuyla karşılaştı. Bu, her ne kadar gerek cemaat, gerekse ailesinin beklemediği bir karar olsa da, defin işlemi Eyüp Sultan Mezarlığı'ndaki aile kabristanına yapılarak çözümlendi.

Prof. Dr. Es'ad Coşan'ın nereye defnedileceği, Türkiye'deki hangi siyasilere yakın veya uzak olduğu, devletle arasında ne gibi sorunlar bulunduğu son günlerde Türkiye medyasının neredeyse tek ilgilendiği konu oldu. Ancak biz tamamen bunların dışına çıkarak, tüm dünyada 5 milyondan fazla insanın bağlı olduğu bir tarikatın liderliğini yapan Es'ad Coşan'ın kamuoyunda pek bilinmeyen özelliklerini yazmak istedik. Kimdi Es'ad Coşan? Gündelik yaşamında nasıl bir insandı? Nelerden hoşlanır, nelerden hoşlanmazdı? Neden son 3.5 yıldır Avustralya'da yaşıyordu ve burada kendine ikamet yeri olarak neden Brisbane Kenti'ni seçmişti. Belki de böylece kamuoyu asıl Es'ad Coşan'ı, bilinmeyen Es'ad Coşan'ı öğrenebilecekti.

İlk defa 1984 yılında geldi Avustralya'ya Es'ad Coşan.. Kısa süreli bir ziyaretti bu. Tarikatın bu ülkedeki müridleriyle toplantılar yapıp Türkiye'ye döndü. Bu geliş gidişleri 1997'ye kadar sürdü. 1997'de Avustralya'ya gelirken aklında bu ülkede yerleşme kararı vardı. Kesin bir yere yerleşmeden önce Alice Spring ve Darwin haricinde Avustralya'nın neredeyse her yerini gördü.

Nerede cami varsa hepsine de gidip konuşmalar yaptı, sohbetlere katıldı, konferanslar verdi. En çok kızdığı cemaatin büyük şehirlere toplanıp, birbirini yemesiydi. Bu nedenle sürekli “Açılın, dağılın!” mesajları veriyordu. Bu konuda bir seveni,

“Yıllardan beri Avustralya'da yaşayan birçoğumuz, bu ülkenin birçok yerini onun sayesinde gördük.” diyor. Bunun öncülüğünü de bir anlamda kendisi yaptı ve yerleşmek için Queensland Eyaleti'ne bağlı Brisbane Kenti'ne yerleşti.

Bu kenti seçmesindeki etkenlerden biri de, Brisbane'in ne fazla soğuk ne de fazla sıcak olan havasıydı. 1998 yılında Brisbane'dan bir ev satın aldı. Aile tarafından oldukça varlıklı biriydi Es'ad Coşan. Bir yakınının ifadesine göre, “Ev alırken kimseden yardım almadı. Zaten teklif edilse de kabul etmezdi.”

10 dekarlık bir alan üzerine kurulu tek katlı geniş bir evdi. Brisbane'nin en güzide semti Capalaba'daydı. Namazlarını yakındaki mescide gidip kılıyor, alışverişini bizzat kendisi yapıyordu. O bir şeyhti ama, özel şoförü yoktu. Özel işlerini görmek için dışarı çıktığında, arabasını kendisi kullanıyordu.

Ziyaretçisi eksik olmuyordu Es'ad Coşan'ın... Avustralya içinden ve dışından neredeyse her gün birileri onu evinde ziyaret ediyor, sohbetine katılıyordu. “Çok misafirperverdi.” diyor bir yakını onun için.

Peki bu kadar misafir nasıl ağırlanıyor, kimler hizmet ediyordu.. Evinde hizmetçi olarak görevli birileri yoktu Coşan'ın. Ancak o bölgede oturan bazı dostları ona ve eşine bu konuda yardımcı oluyorlardı. Aslında evinde pek fazla vakit geçirdiği de söylenemezdi. Çünkü sürekli başka bir kent veya kasabaya gidiyor, oralarda toplantılar düzenliyor, konferanslar veriyordu.

Bu arada Es'ad Coşan'ın en çok ilgilendiği konulardan biri de, gittiği bazı yerlerde cami olmamasıydı. Sydney ve Melbourne bu konuda şanslıydı, ama diğer kent ve kasabalar aynı durumda değildi. Brisbane, Dubbo, Griffith gibi yerlerde daha önce kilise olarak kullanılan binalar, onun direktifiyle cemaat tarafından satın alınarak camiye çevrildi.

Es'ad Coşan, her gittiği yerde coşkulu kalabalıklar tarafından karşılanıyor, misafir etmek için herkes birbiriyle adeta yarış ediyordu. Yemek ayırmazdı, önüne ne konursa yerdi. Genellikle doğal yiyeceklerden hoşlanırdı. Ne ikram edilirse, “Hayır, ben bunu yemiyorum!” demez, en azından bir parça tadar, geri kalanı

çevresindekilere ikram ederdi. Ev sahibinin gönlünü mutlaka alır ve bol bol dua ederdi. Kabak tatlısını çok severdi. “Peygamberimiz de bu tatlıyı çok severdi.” derdi.

Bir seveni, onun çocuklara duyduğu sevgi ve ilgiyi şöyle dile getirdi:

“—Her zaman cebinde şeker bulundururdu. Yanına gelen çocuklarla, büyük adamlarmış gibi konuşur, onlarla ilgilenir, hatta onları güldürür, sonra da cebinden çıkardığı şekerleri dağıtırdı. Bu sırada Hoca'dan şeker almak için kuyruğa yetişkinlerin de girdiği görülür, ancak o, 'Hayır, önce çocuklar!' diyerek yetişkinlere şeker vermezdi. Aynı seveni, "Biz çocuklarımıza, hanımlarımıza nasıl davranılacağını ondan öğrendik. Kendi yaşantısıyla bunu herkese gösterirdi.” diye ekledi.

Es'ad Coşan'ın üzerinde durduğu bir diğer konu da, ticaretti. Bütün Müslümanların, özellikle de kendisine bağlı insanların mutlaka ticaretle ilgilenmeleri ve maddi yönden kalkınmaları gerektiğini söylerdi. Müslümanların bu konuda çok geri kaldığını ve İslamî hizmetler için, insanlara yardımcı olabilmek için ticaretin çok önemli olduğunu ve bir vasıta olarak kullanılması gerektiğini her fırsatta vurgulardı. “Bu devirde zengin Müslüman İslâm'a ve insanlığa, fakir Müslüman’dan daha çok hizmet eder.” derdi.

Bir seferinde, kendisine bağlı insanları ticarete yönlendirmek için, Avustralya'da yaşayan Türklerin döner kebap işine yatkın olduğunu ve bu fırsatın iyi değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, “Döner işiyle uğraşın!” tavsiyesinde bulunmuştu.

Bir Türk, küçük veya büyük olsun bir işyeri açıyorsa, eğer davetliyse mutlaka katılmaya özen gösterirdi. Dubbo'da camiye çevrilen kilisenin yanında kullanılmayan bir ev, Es'ad Coşan'ın önerisiyle, bir tanıdığının ifadesiyle Türkiye'deki “kervansaray usulü” iki-üç ailenin kalabileceği misafirhaneye çevrilmişti.

Avustralya'daki Müslümanları çok sevdiğini, buranın insanını çok samimi bulduğunu söylerdi. “Yaşamak için Avustralya'yı seçmesinden, buraya hicret etmesinden sebeplerinden bir tanesi de belki de budur.” diyordu bir yakını.

O, müridlerinin sayısı milyonları bulan bir tarikatın lideriydi. Ancak gündelik yaşamında oldukça mütevazı bir yapıya sahipti. Ruhbanlığa çok karşıydı. Bir köşeye çekilip, kendisini sırf ibadete vermeyi sevmezdi. "İslam hayatın her kökenine, her yönüne hakim olmalı, her yönünde yaşanmalı!" derdi.

Fırsatını bulduğunda sevenleriyle voleybol, futbol oynar, denize yüzmeye gider ve genç ihtiyar herkesin muhakkak bir sporla uğraşmasını tavsiye ederdi. Hiç şeyh gibi davranmaz, herkesle birlikte oturur, yemek yer, şakalaşırdı. Çok da güzel fıkralar anlatırdı.

Evinde hayvan beslemeyi çok severdi. Bir papağanı, bir atı, birkaç tane kuzusu vardı. Onlara kendi eliyle yemek verir, severdi. Bazen boynuna ip bağladığı kuzulardan birini yanına alır, bir eliyle de tesbih çekerek, evinin bahçesinde dolaşarak kuzuyu otlatırdı.

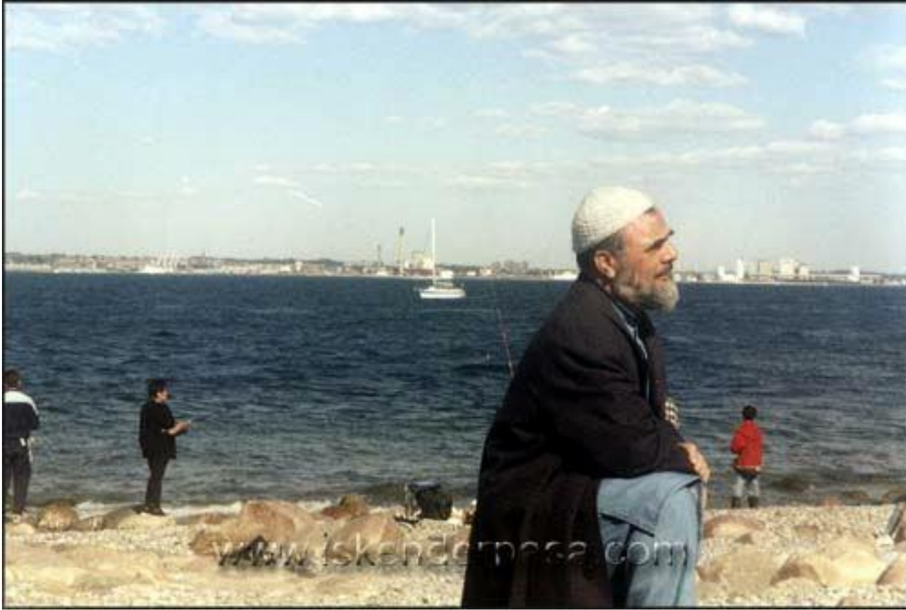
Çok sade ve temiz giyinirdi. "Hele hele biz Müslümanların, temiz ve sade giyinmeye özen göstermemiz, kılığımıza

kıyafetimize, saçımıza sakalımıza dikkat etmemiz gerekir.” derdi. İslamiyet’in böylece başka insanlara örnek olarak daha iyi anlatılabileceğini söyler; trafik kurallarına uymayı, trafikte aşırılık yapılmamasını bile buna emsal gösterirdi.

Bir seveni, “Bir seferinde 47 arabayla konvoy halinde Sydney'den Brisbane'a gittik. Hiçbir aşırılık ve hiç kaza olmadı. Aşırılık yapana kızardı. Böyle yaparak İslamiyet'i iyi temsil etmiyorsunuz derdi. Türklerin bu kadar kalabalık bir konvoyla kaza yapmadan bir yerden bir yere gittiğini düşünebiliyor musunuz?” diye anlattı.

Doğayı çok severdi. Evinin bahçesindeki güllere gözü gibi bakardı. Bir seferinde cemaatin de adına “Kotku” verebilecek bir ormanlık kurulmasını istemişti. Nitekim bu projenin büyük bir bölümü Melbourne'da hayata geçirildi.

Bir yere gittiğinde tanıdık olsun veya olmasın ilk selâmı veren o olurdu. Yaygın kanının aksine, çok yakınlarının dışında her önüne gelene elini öptürmezdi. Nereye gitse mutlaka yanında bir hediye ile gider, çevresindekilere de, “Her zaman hediyeleşin, gönül alın!” tavsiyesinde bulunurdu.

Gittiği yerlerde genellikle cemaatle birlikte motellerde kalırdı. Bazı durumlarda oradaki biri evine davet ederse, orada kaldığı da olurdu.

Eşi Muhterem Hanım'a karşı oldukça nazik davranırdı. Kır gezisine falan gidildiğinde cemaate örnek olmak için orada bulduğu çiçekleri ona verirdi. "Aralarında hiç tartışma olduğunu duymadık." dedi bir yakını.

"—Peygamberimizin ahlâkını en güzel şekilde temsil eden, hayatımda gördüğüm tek şahsiyet o idi." dedi bir yakını. Aynı yakını bu görüşüne şunları da ekledi: "İslamiyet bize genellikle hutbelerden, kürsü ve vaazlardan nazari olarak anlatılır. Ama dediğini, İslâm'ı her yönüyle hayat olarak yaşayan pek azdır. Hoca Efendimiz bunlardan bir tanesiydi." diye ekledi.

"—Sevmeyi kaybettik, Müslümanlığın en önemli sıfatlarından bir tanesi sevmektir. Sevmeyi beceren insan, diğer güzel vasıfları ancak o zaman kazanır; beceremeyen insan ise, ne yaparsa yapsın kazanamaz. Onun da ne kendisine, ne de başkasına hiçbir faydası olmaz." derdi.

Onun Brisban'a yerleşmesi, bu kentteki Türk nüfusunun da artmasına neden oldu. Es'ad Coşan'dan önce birkaç Türk ailenin yaşadığı Brisban'da, onun gelmesiyle Türk aile sayısı altmışı bulmuştu.

"—Dokuz köyden kovulsanız da, doğruyu söylemeye devam edin! Dokuz köyden kovulursanız, gidin onuncu köyü kendiniz kurun!" derdi.

Belki de Brisbane, Es'ad Coşan'ın onuncu köyüydü.[341]

---

[341] Son Uyarı Gazetesi, Şubat 2001, sayı:75.

SONUÇ

Coşan, hayatı boyunca ülkemizdeki diğer Müslüman topluluklarla iyi ilişkiler geliştirmiş, kırıcı ve dağıtıcı olmayan bir üslup takip etmiştir. Radyo sohbetleri herkes tarafından izlenmiş, kolay anlaşılır, tatlı konuşması herkesin ilgisini çekmiştir. Sohbetlerinden herkes istifade etmiştir ve etmektedir.

Coşan'ın kurduğu vakıflar diğer cemaatlere örnek olmuş, zamanla her cemaat kendi vakfını kurmuş, her türlü hayır faaliyetlerini, eğitim faaliyetlerini, tebliğ ve irşad çalışmalarını, öğrenci faaliyetlerini kendi kurumları aracılığıyla yapar hale gelmiştir.

Coşan'ın çıkardığı dergiler de diğer cemaatlere örnek olmuş, zamanla her cemaat kendi dergisini çıkartmıştır. Hatta hanımlar için ve çocuklar için dergiler çıkartılmıştır. Bu dergiler cemaatlerin eğitimine, şuurlanmasına, yurtta ve dünyada olan bitenden haberdar olmasına katkıda bulunmuştur.

Coşan'ın yazıları ve sohbetleri internet ortamına yerleştirilmiş, herkesin kolayca erişip istifade etmesi mümkün hale getirilmiştir. Bu durum diğer cemaatlere de örnek olmuş, her cemaat kendi hocaları için internet sayfaları hazırlamıştır.

Coşan sohbetlerinde, devamlı başka Müslüman ülkelerle ilgilenmeyi, oralara seyahatler yapmayı, onların dilini, örf ve adetlerini öğrenmeyi, Müslüman ülkelerle ticaret yapmayı tavsiye ederdi. "Herkes kendisine bir Müslüman ülke seçsin, o ülke ile ilgilensin, gerekirse o ülkeye yerleşsin, o ülkeden evlensin!" diye tavsiyelerde bulunurdu. Ailesi çevremizdeki ülkelerden, Kafkaslardan veya Balkanlardan muhacir olarak gelen kimselerin, mutlaka geldikleri ülkeler ile ilgilenmelerini, orada tebliğ ve irşad çalışmaları yapmalarını isterdi.

Günümüzde diğer Müslüman ülkelerle ilgilenen, seyahat adan, ticaret eden, hatta orada okullar açan pek çok kimseler, cemaatler var. Faydalı, güzel tebliğ ve irşad çalışmaları, eğitim çalışmaları var. Bu çalışmalarda Coşan'ın konuşmalarının da etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Coşan'ın yetiştirdiği kimseler Kur'an ve Sünnete bağlı, şuurlu kimselerdir. Kötü alışkanlıklardan uzak, okuyan, araştıran, şeriattan taviz vermeyen kimselerdir. Başörtüsü konusunda, haremlik selamlık konusunda tevil yolunu tercih etmezler. Ülkemizi ve dünya Müslümanlarını ilgilendiren her konu ile ilgilenirler. Yazılı ve sözlü basın ve yayınları, interneti takip ederler.

Bu kimselerden pek çoğu devlet kademelerinde görev almış, bir kısmı üniversitelerde hoca olmuş, bir kısmı genel müdür, milletvekili, bakan olmuş, Müslümanların hizmetinde koşturmaktadırlar.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[342]

---

[342] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.274, no:22414; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XVII, s.226, no:628; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.85, no:86; İbn-i Hibbân, *Tabakàtü'l-Muhaddisîn*, c.IV, s.217; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.383; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.342; Ebû Mes'ud el-Ensârî RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.41, no:2670; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VII, s.275, no:4296, İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Kadài'l-Havâic*, c.I, s.39, no:27; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

اَلدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ (حم. طب. خط. عد. عن أبي مسعود الأنصاري ؛ ت . ع . وابن أبي الدنيا عن أنس ؛ حم . عد. عن سليمان بن بريدة عن أبيه ؛ هب. عد. عن ابن عباس)

(*Ed-dâllü ale'l-hayri kefâilihî*) "Hayra delâlet eden, hayrı yapmış gibi ecir alır."

Allah-u Teàlâ hepimizi, hayırlı çalışmalara muvaffak etsin... Ömrümüzü Ümmet-i Muhammed'e faydalı geçirmeyi nasib eylesin...

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.357, no:23077; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.298; Süleyman ibn-i Büreyde babasından.

Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VI, s.116, no:7657; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.90; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, c.III, s.34, no:2384; İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.IV, s.351, no:1031; Ukaylî, *Duafâ*, c.III, s.306, no:1317; Sehl ibn-i Sa'd RA'dan.

Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.150, no:1742; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI,s.266; İbn-i Hibbân, *Tabakàtü'l-Muhaddisîn*, c.III, s.555; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.418; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVIII, s.193; Hz. Aişe RA'dan. RE, 207/5.

EKLER

I. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YILLIĞINDAN:

İDEAL YOL

Mahmud Es'ad COŞAN

Son sınıfta bulunan bir öğrencim, mezûniyet imtihanlarına girmek ve diploma almak üzere oldukları sıralarda bana:

"—Hocam! Mümkün olsaydı birinci sınıfa yeniden kaydolur, şimdiye değin edindiğim tecrübelerin ışığında, değişik ve daha aktif bir anlayışla Fakülte'yi bir kere daha okurdum." demişti.

Çoğumuz iyi değerlendiremediğimiz, mahiyetine derinden derine nüfuz edemeden yaptığımız çalışmaların, harcadığımız zamanların sonunda, buna benzer temennilerde bulunmuş, tahassür ve nedâmet izhâr etmişizdir.

Vaktinde uyanarak elden kaçırdığımız birtakım fırsatları telâfi etmemiz şüphesiz imkân dahilindedir. Beni en çok düşündüren, hattâ korkutan şey, son pişmanlık demi, "merdivenleri ağır ağır çıkıp bitirdikten sonra, eteklerinde dökülmüş, gümüş renkli bir yığın yaprağı görüp, semâya ağlayarak bakılan" zamandır. Dünyadan göç etme anında pişmanlık duyulmayan bir ömür; zekice, dinamik ve verimli geçirilmiş bir hayat... Ne kadar büyük bir zafer!

Yâdında mı doğduğun zamanlar?
Sen ağlar idin, gülerdi àlem.
Bir öyle ömür geçir ki olsun
Mevtin, sana hande, halka mâtem.

Benim, mezun olan veya yeni gelen öğrencilere, okuyuculara ve herkese, burada hatırlatmak istediğim nokta şu:

Çevrenizde bir yığın insan ve bir o kadar da fikir —veya fikirsizlik— var: Vurguncu, eyyamcı, kozmopolit, anarşist, sosyalist, komünist, epikürist, idealist, memleketçi, devrimci,

bölgeci, ırkçı, ümmetçi... vs. Siz, en son nefesi düşünerek; o anda eyvahlarla, keşkelerle dövünmemeyi; bin kere, milyon kere ölmekten daha beter, kaskatı bir ye's içinde beyhude çırpınmamayı gàye edinerek kendinize bir yol seçiniz. Hakk'ın emrinde, insanlığın ve insanların hizmetinde; başınızda en yüksek ve en asil fikirler, kalbinizde en ılık, en tatlı, en müşfik duygular; bilgili, şuurlu ve vakur adımlarla ebediyete doğru ilerleyiniz. Sarsılmaz, eskimez bir ülkünüz bulunsun; yarınınız bu günden daima daha ileri ve yüksek olsun!

İçsen bu sudan, bir daha, dostum, susamazsın;
Bir hal gelir, ağlayamazsın, susamazsın!..[343]

[343]Mahmud Es'ad Coşan, *A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Yıllığı*, 1968-1969.

II. İSLÂM DERGİSİ İLK BAŞYAZISI:

GAYEMİZ

Halil Necatioğlu

El-hamdü lillâh müslümanız; gayemizin kaynağı imanımızdır. Biliyoruz ki dünya bizim asıl yurdumuz, değil, muvakkat bir imtihan yeri. Ömrümüzün rüzgar gibi, süratle geçip gittiğini gördükçe, ahiretimiz için halisane ve yoğun sâlih ameller işlemek gerektiğini daha kuvvetle hissediyoruz. Fırsat kaçmadan insanlık için faydalı işler yapmalı; dinimize ve din kardeşlerimize bütün imkânlarımızı kullanarak hizmet etmeliyiz.

Müslümanların eğitimi bizce en mühim mevzudur. Gördük ki bu sahada şimdiye kadar yaptığımız türlü çalışmalar: Ders, vaaz, sohbet, konferans, seminer, kurs... vs. faaliyetlerimiz yeterli değildir; istek ve ihtiyaçları tamamen karşılayamıyor; arzu ettiğimiz her yere, bizi davet eden her topluluğa ulaşıp yetişemiyoruz. Mecmuamızı, işte bunu sağlayabilmek için çıkarmağa karar verdik.

Umuyoruz ki mecmua sayesinde öğretim ve eğitimimizi yaygınlaştırmış; sesimizi her yere duyurmuş olacağız; birlik ve beraberliğimiz, saygı ve sevgi bağlarımız güçlenecektir.

Çağımızda dünya hızlı bir değişme ve ilerleme içindedir. Müslümanlar olarak bunları takip etmek ve gerekli tedbirleri alarak yeni gelişmelere ayak uydurmak zorundayız. Şerefle yaşamak ve yükselmek için bu şarttır. Halbuki pek çok kimse bu seviyede değildir. Değil halkımız, onları eğitmek ve yol göstermek durumunda olanlar dahi bu bakımdan yardım ve desteğe muhtaçtırlar. Çünkü bu iş kaliteli eleman, kadro, mali güç, iyi vasıta, modern malzeme ve geniş zaman ister. Mecmuamız işte bu güçlükleri de yüklenmek; dünyadaki yenilik ve gelişmeleri — okuyucular namına — takip ederek onlara duyurmak istemektedir. Onun için, muhtevası inşaallah hep ciddi, ilmî, emek mahsülü, orijinal ve doyurucu olacaktır.

Çağımızda bütün dünyada ve özellikle Batı'da İslam'a, tasavvufa karşı büyük bir ilgi ve temayül görülmektedir. Bu

durumda Müslümanlar olarak İslam'ı iyi temsil etmek, tanımak, tanıtmak, yaymak ve tebliğ ile vazifeliyiz. Bu ise kuvvetli bir merkezin, ilmî ve dinî otoritenin varlığı ile mümkün olabilir. Türkiyemiz geniş bir ilim kadrosuna sahiptir. Bizim de bu ilim çevreleriyle bağlantımız vardır. Bizler pek çok kıymetli, sözü geçerli, tecrübeli, sahasında otorite, ilim adamı dost yardımı ile mecmuamızı bir kültür, ilim ve irfan mektebi haline getirmek istiyoruz.

Bu gayemizi benimsiyorsanız bize yakın ilgi gösteriniz, her yönden destek olunuz, sevgili okuyucularımız![344]

[344]Mahmud Es'ad Coşan, *İslâm*, Başyazı, Eylül 1983.

III. AKRA FM CUMA SOHBETİ

İYİLİĞİ EMRETME, KÖTÜLÜĞÜ ENGELLEME GÖREVİ

Mahmud Es'ad Coşan

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Cumanız mübarek olsun, aziz ve sevgili Akra dinleyicileri!

Allah-u Teàlâ Hazretleri cümlenizi sevdiklerinizle beraber, iki cihanın her türlü hayırlarına sahip ve mazhar eylesin...

a. Kötülüğe İzin Vermenin Cezası

Peygamber SAS Efendimiz'in bir veya iki hadis-i şerifini okumak istiyorum. Peygamber SAS Efendimiz, Cerîr RA'ın rivayet ettiği ve İbn-i Ebi'd-Dünyâ'nın kaydettiği bir hadis-i şerifinde buyuruyor ki:[345]

أَيُّمَا قَوْمٍ عُمِلَ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي ، هُمْ أَعَزُّ وَأَكْثَرُ ، لَمْ يُغَيِّرُوا ، إِلاَّ عَمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابِهِ (ابن أبي الدنيا عن جرير)

[345] İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Ukùbat*, c.I, s.290, no:259; Cerîr ibn-i Abdullah RA'dan.

Lafız farkıyla: İbn-i Mâce, c.II, s.1329, no:4009; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.363, no:19236; s.364, no:19250 ve s.366, no:19273; İbn-i Hibban, *Sahîh*, c.I, s.536, no:300 ve s.537, no:302; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.92, no:663; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.331, 332, no:2379-2385; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.X, s.91, no:19979; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.379; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XIX, s.17; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVII, s.247; . İbn-i Abdi'l-Ber, *et-Temhîd,* c.XXIV, s.312; Cerîr ibn-i Abdullah RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.525, no:4338; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ,* c.X, s.91, no:19978; Huşeym Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.78, no:5577, 5535; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.X, s.433, no:9974, 20662; RE. 178/1.

(*Eyyümâ kavmin umile fîhim bi'l-meàsî, hüm eazzü ve ekser, lem yugayyirû, illâ ammehümü'llàhu bi-ikàbihî.*) *Sadaka rasûlü'llàh.*

Sosyal bir konuyu, cemiyetle ilgili bir meseleyi anlatan bir hadis-i şerif. Buyuruyor ki Peygamber Efendimiz:

"—Herhangi bir kavim ki, içinde kötülükler, günahlar, isyanlar icrâ olunuyor da, onlar daha çok olduğu halde, daha izzetli, kuvvetli oldukları halde, o isyanları durdurmuyorlar, o kötülükleri, günahları engellemiyorlarsa; muhakkak Allah-u Teàlâ Hazretleri azabını hepsine birden şâmil eder." Yâni, sadece isyanı yapan, günahı işleyenleri değil, isyana sessiz kalanları, aldırmayanları da ikàbına mâruz bırakır. Cezasını onlara da şâmil kılar, hepsini birden cezalandırır.

(*Sadaka rasûlü'llàh*) "Rasûlü'llàh doğru söylemiştir." Ne kadar güzel söylemiştir! İslâm, ferdin kendi hayatına önem verdiği kadar, topluluk hayatına da çok büyük önem veriyor, değer veriyor ve o konuda da nizam getiriyor, ölçü getiriyor, kàide getiriyor, esasları ve usülleri koyuyor.

Şimdi insanlar şahsen günah işlemeyecekler. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin yapma dediği, yasak ettiği kötülükleri yapmayacaklar. İslâm'ın emirleri ana ölçü olarak beş esası ihtiva ediyor, beş ana hedefe yönelmiş bulunuyor. Bu ana hedeflerden birisi de toplumun ıslahıdır. Yâni İslâm dini, acaba sadece ferdin dini midir?.. Sadece fertle mi ilgilidir. Hani,

Din bir duygu, ona kimse ilişmez;
Lâikliği ben böylece bileyim.

diye şiirler okuturlardı okullarda...[346]

Din ferdî bir duygu mudur? Sadece fertle, ferdin rûhî hayatıyla

---

[346] Bu mısralar, Hasan Ali Yücel'in *Altı Ok* isimli şiirinde geçmektedir:

Dinle devlet ayrı şeydir, birleşmez;
Din, bir duygu; ona kimse ilişmez.
Devlet dine, din devlete karışmaz;
Laikliği ben böylece bileyim.

mı ilgileniyor?..

Hayır! Bizim dinimiz öyle değil... Bizim dinimiz fertle de ilgileniyor, onun ruhuyla da, kalbiyle de ilgileniyor, imanıyla da ilgileniyor, hareketleriyle de ilgileniyor; toplumla da ilgileniyor. Hatta, toplumun devamı için nesille ilgileniyor. Hatta, insanların malları ve mülkleriyle ilgileniyor. Malın mülkün telef edilmemesini, zarara uğratılmamasını da esaslar koyarak gösteriyor.

İslâm'ın ana hedeflerinden birisi toplumdur. Emirlerindeki ve yasaklarındaki amaçlardan bir tanesi, toplumun menfaatlerini gözetmek, korumak ve kollamaktır. O halde İslâm, aynı zamanda sosyal yönü çok çok kuvvetli bir din olarak karşımızdadır.

Bugünkü toplumlarda, hattâ sosyal toplum denilen, batılıların, "Biz halkı, toplumu düşünüyoruz, toplumun menfaatlerine önem veriyoruz." diye kendi kendilerine koydukları usüllerle yönetilen toplumlarda veya ferdi ve hürriyetleri toplum için feda etmiş komünist toplumlarda bile, insanların şahsî durumlarıyla ilgilenilmez, onların işledikleri kusurlar ve günahlarla ilgili bir şey söylenmez.

"—Evinde insan ne yaparsa yapar; isterse herkes için hoş olmayan bir şeyi de yapsa, kimse karışamaz. Çünkü kendisinin evidir." denilir.

İslâm öyle değil... İslâm insanın kendisiyle, toplumuyla, eviyle, rûhî hayatıyla, aklıyla, kalbiyle, her şeyiyle uğraşıyor. İslâm'da bir insan,

"—Bu benim malımdır. İstediğim gibi kırarım, dökerim, yakarım, yıkarım!" da diyemez.

Kendi malı olduğu halde, kendi malına telef vermeğe hakkı yoktur. Verdiği takdirde, kadı onu da cezalandırabilir.

İslâm'ın bu ana yapısı çok güzel bir yapı, çok muhteşem bir yapı... Bütün beşerî nizamlarla mukayese edilemeyecek kadar onlardan üstün olan bir karakteri dinimizin. El-hamdü lillâh ki, Allah bizi müslüman yaratmış.

Şimdi insan şahsen günah işlemeyecek, günahlardan, haramlardan sakınacak... Ferdî olarak, öz hayatında, hiç kimsenin olmadığı bir yerde, dağın başında veya bir odanın içinde,

veya karanlık bir gecede, kimsenin görmesi ve ilgilenmesi mümkün olmayan bir yerde bile, Allah'a karşı, Allah'ın kendisini gördüğünü bilerek hareket edecek.

Allah'ın kendisini gördüğünü bilmesi, o edebe riayet etmesi çok yüksek bir makamdır İslâm'da. Buna *makàm-ı ihsân* diyoruz, yâni ibadeti en güzel derecede yapmak makàmıdır. Çok güzel.

İnsan ferden, yalnız başına, en karanlık yerde, en tenha yerde bile olsa, günah işlemeyecek. Şahsen Allah'ın emrini tutacak, sevaplı işleri yapmağa çalışacak, Allah'ın emrine uymağa çalışacak.

Ama bu yetmiyor. Toplulukta başkalarının günah etmesi karşısında da, müslümanın bir tavrının olması lâzım! Başkalarının Allah'ın rızasına uygun olmayan işler yapması halinde de, onlara karşı bir sorumluluğu var. Bu çok yüksek bir sorumluluktur, çok yüksek bir fazilettir. Ne yapması lâzım?.. O kötülüğü yaptırmamağa çalışması lâzım!

Bugün modern ülkelerde, işte vatandaşlık şuuru deniliyor. Nizamları korumak için onların bazı şeyleri akledip yapmaları gerektiği, vatandaşlığının gereği olan birtakım müdahaleleri yapması; polis olmadan polis gibi bir suç işleyen, kötü bir şey yapan kimseye müdahale etmesini söylüyorlar.

Ama İslâm, bu konuda çok daha ileri... Buyuruyor ki Peygamber Efendimiz:

"—Bir kavim, bir topluluk, bir insan grubu, belde, kasaba, şehir, köy halkı veya bir grup insan... Bunların içinde bazıları günah işliyor. Sen işlemiyorsun, ama sen de o gruptasın; bazıları günah işliyor.

Günah işleyenler eğer azınlıkta ise, günah işlemeyenler daha aziz, miktar bakımından fazla ise, daha çoksa ve güç yetirebilecek durumdaysa, günah işleyenleri engelleyecek, o yapılmaması gereken şeyi yaptırmayacak güçteyse; (*lem yugayyirû*) o kötülüğü engellemiyorlarsa..." Demek ki ne yapacaklar?.. Elleriyle fiilen müdahale edecekler, derhal tavır alacaklar ve yaptırmamak için fiilî tedbirler nelerse, onları yapacaklar.

Çünkü kötülüktür, zarardır, yanlıştır, doğru değildir. Onu yaptırmamak için elinden geleni yapması, bütün gayretini göstermesi gerekiyor.

Onu yapmadılar, o isyan pozisyonunu, o şartları değiştirmediler. Yapılan işe müdahale etmediler.

“—Yapsın, bana ne, ben yapmıyorum ki... Allah ona cezasını verir. İşte ben namaza gidiyorum, camiye gidiyorum.” diyemez.

Böyle derse ne olur?..

(*İllâ ammehümü'llàhu bi-ikàbihî*) “Allah o zalimlere, o günahkârlara vereceği cezayı, sadece günahkârda bırakmaz; bütün o topluma, o duygusuz topluma, o kötülüğü engellemeye çalışmayan topluma; o günahkârı günahından vazgeçirmeğe fiilen müdahale etmeyen, sözle nasihat etmeyen, engellemeye çalışmayan, tavır koymayan topluma ikàbını, yâni cezasını, azabını umûmî olarak indirir. Yâni, hepsini cezalandırır.”

O halde burada İslâm'ın, başka bütün toplumlardan çok daha farklı bir yönünü görmüş oluyoruz. Bütün modern hukuk sistemlerinden daha üstün bir tarafını görüyoruz. Hiç bir sistemde olmayan bir güzel tarafını görüyoruz: Kendisi günah işlemeyecek, faziletli insan olacak, —şimdikilerin hoşuna gidecek sözle söyleyelim— iyi bir vatandaş olacak ama, yeterli değil. Ne yapacak?.. İyi olmayan insanları, günah işleyen insanları, kötü vatandaşları, o kötülükleri yapmalarını engelleyecek şekilde hedef alacak ve faaliyette bulunacak ve çalışmalar yapacak... Bütün gayretini gösterecek.

Bu gayretini göstermediği zaman, ceza kendisine de gelecek. İslâm'da sadece bir suçu işlemekten dolayı ceza gelmiyor, suçu işlemediği halde suça müsamaha etmekten de ceza geliyor. Göz yummaktan da ceza geliyor, aldırmamaktan, vurdumduymazlıktan da ceza geliyor. Vazifeyi yapmamaktan dolayı da ceza geliyor.

Bu, çok yüksek bir vasıftır. Dinimizin bizlere yüklediği ödev, son derece modern, modernlerin moderni, ilerilerin ilerisi, çağlar üstü güzel bir sistemdir.

b. İslâm'ı Güzel Öğrenelim!

O halde nasıl yaşayacağız?.. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emirlerini öğreneceğiz. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin nereden

biliyoruz?.. Peygamber Efendimiz'e indirmiş olduğu vahiylerin toplamı olan, mesajların toplandığı yer olan Kur'an-ı Kerim... Onu öğreneceğiz.

Allah-u Teàlâ Hazretleri melek vasıtasıyla ve başka usüllerle, şekillerle Peygamber Efendimiz'e kendi mesajını vahyetmiştir, ulaştırmıştır, bildirmiştir. Peygamber Efendimiz de,

"—Allah bana şu mesajı gönderdi, şu vahiy geldi, Kur'an nâzil oldu." diyerek etrafındakilere bunu açıklamıştır. Etrafındaki vahiy kâtipleri de Peygamber Efendimiz'e gelen vahiyleri kaydetmişlerdir.

Biliyorsunuz, vahiy kâtipleri arasında kimler var?.. Meselâ, Ebû Eyyûb el-Ensàrî Efendimiz de vahiy kâtiplerinden biriymiş. İstanbul'un medar-ı iftiharı büyüğümüz, Haliç'te camisi olan, Eyüp Sultan semtine ismini vermiş olan sahabi... İşte böyle vahiy kâtipleri Allah'ın emirlerini yazmışlar.

Allah'ın emirlerini almış olan Peygamber Efendimiz'in davranışı nedir?.. En güzel şekilde Allah'ın emirlerini uygulamaktır. Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlayan kimdir?.. Peygamber Efendimiz... Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlatan insan kimdir?.. Peygamber Efendimiz... Kur'an-ı Kerim'i en iyi yaşayan insan kimdir?.. Yine Peygamber Efendimiz...

Allah-u Teàlâ Hazretleri hangi emri indirmişse, ilk uygulayan ve en mükemmel tarzda, en güzel, en tam şekilde uygulayan Peygamber SAS Efendimiz'dir. O halde onun hayatı, onun davranışları, sözleri, yatışı kalkışı, harekâtı sekenâtı, hepsi, aslında Kur'an-ı Kerim'in bir çeşit açıklamasıdır. Çünkü, Allah'ın vahyi ona geliyor. O da Allah'ın vahyine göre hayatını düzenliyor. Onun hayatı, Kur'an-ı Kerim'in uygulanışının modeli olarak, tablosu olarak, manzarası olarak karşımızda bulunuyor.

Binâen aleyh, bu açıklamalardan sonra, Peygamber SAS Efendimiz'in hadis-i şerifleri de Kur'an-ı Kerim'in en güzel açıklaması durumundadır. O halde Kur'an-ı Kerim'in iyi anlaşılması için, Peygamber Efendimiz'in iyi anlaşılması için, Allah'ın mesajının tam anlaşılması, Allah'a en güzel kulluk edilebilmesi için, bizim Kur'an-ı Kerim'i bilmemiz gerekiyor, Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerini bilmemiz gerekiyor.

Tabii, aynı pozisyonda olan insanlar sadece biz değiliz ki, biz bin dört yüz küsur yıl sonra dünyaya gelmişiz. Bizim gibi ne kadar insan var aynı durumda... Bizden ne kadar ihlâslı, bizden ne kadar Arapça'yı daha iyi bilen, takvâsı ileri, güzel ahlâklı, alim, fâzıl, kâmil insanlar gelmiş geçmiş... Onlar da bu emirlerin karşısında, sorumluluk duygusuyla, iyi müslüman olalım diye çalışmışlar, ömürlerini geçirmişler. Bir kısmı eserler yazmışlar, çok güzel eserler...

Misâl, nümûne: İmâm-ı Gazâlî Hazretleri'nin (*) *İhyâu Ulûm*'u... Muhteşem bir eser. Bunun gibi çeşitli eserler yazılmış. Büyük tecrübeler geçirilmiş, bir çok dînî meseleler detaylı bir şekilde münakaşa edilmiş, müzakere edilmiş, herkes o konudaki fikrini söylemiş; İslâmî ilimler gelişmiş ve incelikler çok güzel öğrenilmiş ve açıklanmış.

Bunları şu bakımdan söylüyorum: O büyüklerimizin, o alimlerimizin, müctehidlerimizin, o kâmil evliyâ insanların, sàlih insanların da tecrübeleri; bizim dini daha iyi anlamamız için, kafamıza takılan problemlerin cevabını daha iyi bulmamız için mutlaka gerekli...

O halde, alim ve fâzıl selef-i sàlihînimizi de öğreneceğiz, takip edeceğiz. Onlar bizim dînî kültürümüzdür. Oradan da İslâm'ın neresinin daha mühim olduğunu, hayata nasıl tatbik edileceğini bileceğiz.

Tamam, bunları bildik. Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerif, icmâ-ı ümmet, kıyâs-ı fukahâ, sàlihlerin yaşayışı; tamam, İslâm belli... İslâm meçhul değildir. İslâm bellidir, âşikârdır, pırıl pırıldır, hedefi gün gibi göstermiştir, hiç tereddüt yoktur. Ulemanın arasındaki ihtilaflar detaydadır. Hiç kimse kalkıp da içki helâldir dememiştir. Aklı korumayı hedef alıyor çünkü dinimiz. Hiç bir kimse kalkıp da haksız bir kazancı savunmamıştır. Alın terini ve hakkàniyeti esas alıyor dinimiz.

Onun için, bunlara bakarak İslâm'ı yaşamağa çalışacağız. Kâfî mi?.. Değil! İslâm'ı yaşatmağa da çalışacağız. Bu yaşatmak iki şekilde oluyor: İslâm'ı çoluk çocuğumuza öğretmek şeklinde oluyor. Hanımımıza/beyimize öğretmek şeklinde oluyor; çevremize öğretmek şeklinde oluyor.

Şimdi ben şu anda seyahat halindeyim, muhtelif kimselerle de görüşüyorum. Doğuda görev yapmış bir arkadaşım dün anlattı:

“—Hocam, biz doğuyu dînî bakımdan çok kuvvetli biliriz. Doğrudur, hakîkaten büyük alimler yetişiyor ve onlar da hoca oluyorlar, müftü oluyorlar. Ama halk öyle değil... Halka aşağı indiğiniz zaman, çok cahil oldukları görülüyor. Onların eğitilmesi, öğretilmesi çok önemli...” diyor.

Kendi hizmet gördüğü bir mahrumiyet bölgesinden böyle bilgiler verdi.

Doğu da öyle, batı da öyle, İstanbul’da da öyle... Birçok kimse İslâm’ı seviyor, ben müslümanın diyor, bildiği kadarıyla da uygulamağa çalışıyor. Ramazan’da orucunu tutuyor. Kandil simitlerinden, minarelerdeki ışıklardan Kadir Gecesi’ni bildiği için, Kadir Gecesi’ni ihyâ etmeğe çalışıyor. İyi niyeti var ama, bilgisi yok ve hayatında uygulaması yok...

Bunu öğretmemiz lâzım! Halka da öğretmemiz lâzım, kendi yakınlarımızdan başlayarak herkese öğretmemiz lâzım, tebliğ etmemiz lâzım! Hattâ İslâm’a karşı olan insanlar var:

“—Ben ateistim, Allah’ı da tanımıyorum!” diyor.

Ona da bunun haksızlığını, yanlışlığını, mantıksızlığını güzelce anlatmamız lâzım! Bilmeyene de öğretmemiz lâzım! Hiç kimse bu dairenin dışında, mahrum kalmasın... Herkes İslâm’ı öğrenecek.

c. Emr-i Ma’ruf, Nehy-i Münker

İslâm’ı öğretme çalışması, bu da bir teorik çalışma... İslâm’ı öğrenmemiz de teorik, öğretmemiz de teorik... Öğrenmek ve öğretmek... Ne yapacağız?.. Kendimiz de yaşayacağız, öğrettiklerimiz de yaşayacak. Bu da işin uygulama kısmı....

Bir de İslâm’ı yaşamayanların topluma zarar vermesini engellememiz lâzım!.. Biz buna *nehy-i münker* farzı diyoruz. Emr-i ma’ruf, nehy-i münker...

Emr-i ma’ruf; “Şu güzel şeyi yap!” demek, yapılması için destek vermek, hatta icabında zorlamak... Meselâ:

“—Kalk bakayım oğlum, bu vakitte uyunmaz! Abdestini al bakayım, sabah namazını kıl!..”

Bu bir emr-i ma’ruftur. Çocuk kendi haline kalsa, —veya hanımı, veya bir başkası— namazı kılmayacak. Onun için, ona bir

zorlama yapıyoruz. Hatta;

"—İstemiyorum, sonra kılarım!" filân dese;

"—Hayır, olmaz! Sabah namazının vakti geçmek üzeredir, şimdi kılacaksın!" diyoruz.

Bir de nehy-i münker var. Bazen;

"—Yok, onu öyle yapma bakayım, çekil oradan; ayıptır!" demek gerekiyor.

Meselâ, komşunun camını kırmağa kalkıyor. Komşunun duvarına tırmanmış, sen de camiye gidiyorsun. Çocuk senin gözüne bakıyor. Sen de:

"—İn bakayım oradan! Başkasının meyvası alınır mı, ayıp değil mi?.. Haydi bakayım, babana söylerim sonra..." diyorsun.

Bu nedir?.. Bu da bir nehy-i münkerdir. Yoksa, çocuk oradan elma, erik çalacak. Küçük bir şey ama, alışması doğru değil... Yaptığı iş prensip itibariyle doğru değil. Engellememiz lâzım!..

Onun için, bizim eski toplumumuzda mahallelerinde herhangi bir kötülüğü yaptırmazmış mahalleli... Hatta, delikanlılar adetâ nöbet tutarmış sokaklarında ki,

"—Herhangi bir gayr-i meşru iş olmasın, bir kötü insan oralara gelmesin!" diye gayret ederlermiş.

İşte başkalarına kötülüğü yaptırmamak, iyiliği yaptırmak hususunda da bir fonksiyon icra etmek, bir gayret göstermek; bu da İslâm'ın çok çok önemli bir emridir. İnsan bunu yapacak, sevap kazanacak. Nasıl sevap kazanacak?.. Bir insan bir kimsenin iyi bir şey yapmasına sebep olursa, onun kazandığı sevabın bir misli, ondan hiç eksiltilmeden kendisinin defterine de yazılacak.

O halde, biz iyiliklerin yaptırımından çok kâr ediyoruz. Kendi amellerimiz var, a'mâl-i sàlihamız, hayrât ü hasenâtımız var, defterimize iyiliklerimiz yazılıyor. Ama bir de başka insanları da iyiliğe çekmişsek, onların yapmış olduğu iyiliklerin de sevaplarının kopyaları bizim hesabımıza geçiyor boyna... Onun kazandığı sevap kadar sevap, bizim defterimize de yazılıyor. Böylece biz, sanki bir insanın sevabı kadar sevap kazanmıyoruz, ne kadar insanı etkilemişsek onlar kadar, bin insan kadar, on bin insan kadar, yüz bin insan kadar... sevap kazanıyoruz. Muhteşem bir şey!..

“—Bu kadar büyük sevap kazananlar var mı?..“

Var... Meselâ, İmam-ı Gazâlî’nin[347] ben hayranıyım şahsen... İmam-ı Gazâlî’nin kitapları herkesin kütüphanesinde vardır. Düşünün, sizin kütüphanenizde de mutlaka üç beş tane İmam Gazâlî’nin kitabı vardır. Okumuşsunuzdur, sevmişsinizdir. *Eyyühe’l-Veled*’i vardır, *İhyâ-u Ulûm*’u vardır, *Kimyâ-yı Saadet*’i vardır, diğer eserleri vardır; okumuşsunuzdur.

Şimdi onları okuyunca siz, şunu da yapayım, bunu da yapayım diyorsunuz. İlminiz artıyor, güzel bir şeyleri yapmağa karar veriyorsunuz, kötü bir şeyleri yapmaktan vaz geçiyorsunuz.

---

[347] Ebû Hâmid Muhammed el-Gazâlî, Hicri 450 (Miladi 1058) yılında Horasan'ın Tus şehrinde doğdu. İlköğrenimini Tus'ta Ahmed bin Muhammed er-Razikânî’den aldı. Daha sonra Cürcan şehrine giderek Ebû Nasr el-İsmailî’den eğitim gördü. Daha sonra 28 yaşına kadar Nişabur Nizamiye Medresesi’nde öğrenim gördü. İtikadi düşünce olarak Ebu Hasan Eş'ari’den ve ameli görüş olarak ise Şafiî'den etkilenmiştir.

Hocası İmam-ı Harameyn lakaplı Abdülmelik el-Cüveynî 1085 yılında ölünce Nişabur’dan Büyük Selçuklu Devleti’nin veziri Nizamülmülk’ün yanına gitti. 1091 yılında Bağdat’taki Nizamiye Medresesi'nin baş müderrisliği’ne tayin edildi. Burada kısa sürede ün ve saygınlık kazandı. İçine girdiği ruhsal bunalımın da etkisiyle tasavvufa yöneldi. Ebu Ali Farmedi'ye intisab etti. Medresedeki görevini bırakarak 1095 yılında Bağdat'tan ayrıldı ve Şam'a gitti. Şam’da iki yıl kaldıktan sonra, 1097 yılında hacca gitti.

Hac sonrası Şam'a döndü ve buradan Bağdat yoluyla Tus'a geçti. Şam ve Tus'ta bulunduğu sürede uzlet yaşamı sürdü ve tasavvuf alanında ilerledi. Bağdat'tan ayrılışından on bir yıl sonra 1106 yılında Nizamülmülk’ün oğlu Fahrülmülk'ün ricası üzerine Nişabur Nizamiye Medresesi’nde tekrar eğitim vermeye başladı. Kısa süre sonra buradan Tus'a dönerek yaptırdığı tekkede müritleriyle birlikte sûfi yaşamı sürdü. Gazali 1111 (Hicri 505) yılında doğum yeri olan İran'ın Tus şehrinde vefat etti.

Gazalî, risale ve reddiyeleri ile birlikte 500'e yakın kitap yazmıştır. Ancak günümüze kadar ulaşan eserlerinin sayısı 75 tanedir. Eserlerinden bazıları:

1. *İhyau Ulumi'd-Din*: Gazali’nin en çok bilinen ve en büyük eseridir. Bu kitapta fıkıh ve tasavvuf konuları ele alınmıştır. İslam dünyasında çok okunan kitaplar arasındadır. Kitaba dair çeşitli şerhler de yazılmıştır.
2. *El-Münkızu mine'd-Dalal*: Bu kitabında, hakikate nasıl eriştiğini anlatmakta ve bazı fırkaları inceleyerek tenkit etmektedir.
3. *Makasidü'l-Felasife*: Felsefeyi tenkit etmeden önceki incelemesidir.
4. *Tehafütü'l Felasife*: Aristo felsefesine tenkit amacıyla yazılmıştır.
5. *El-İktisad fi'l-İ'tikad*: Kitap, itikad konuları içerir.
6. *Kimya-i Saadet*: *İhyau Ulumi’d-Dîn* kitabının kısaltılarak Farsça'ya çevrisi niteliğini taşır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/El_Gazali)

İlminizi uygulamaktan bir sevap kazanıyorsunuz. İmam-ı Gazâlî de 1111 yılında, bundan ne kadar asır önce vefat etmiş; ama siz o iyiliği yapınca, o da sevabı hemen alıyor.

Türkiye var, Pakistan var, Arabistan var, Afrika var, Avrupa var, Amerika var... Dünyanın her yerinde onu okuyan insanlar var. O halde düşünün, ne kadar muazzam sevaplar geliyor.

Buradan da anlıyoruz ki, bir alim, bir mürşid, insanları doğru yola çeken, insanlara iyiliği öğreten bir insan, çok muazzam sevaplar kazanıyor. Hakîkaten de,

رُتْبَةُ الْعِلْمِ أَعْلَى الرُّتَبِ .

(*Rütbetü'l-ilmi a'le'r-ruteb*) "İlmin rütbesi İslâm'da en yüksek rütbedir." denilmiş o bakımdan.

Onun için, biz ne yapacağız?.. İslâm'ı yaşayacağız, İslâm'ı öğreteceğiz, İslâm'ı uygulayacağız, İslâm'ı uygulattıracağız... Günahı da yaptırtmamak için aktif olacağız. İşte en ileri vatandaş çehresi... Hani modern ülkelerde yazılmış iyi vatandaş, iyi insan diye kitaplar filân da hatırlıyorum ben, bilmiyorum onların içinde bu kadar güzel, bu kadar aktif bir prensip var mı?.. Bu kadar insana sorumluluk yükleyen bir anlayış var mı?..

Bizim dinimiz böyle... Biz başkasının yaptığı günahtan dahi elem duyuyoruz, onun yapılmaması için elimizden gelen tedbiri almakla vazifeli olduğumuzu hissediyoruz ve o hususta gayret gösteriyoruz, göstereceğiz, göstermemiz lâzım!

Birinci hadis-i şerif bu.

d. Hayra veya Şerre Çağırmak

İkinci hadis-i şerife gelelim. Bu da yine ictimâî, yâni sosyal önemi olan bir konuyu bize hatırlatıyor. Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[348]

---

[348] İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.75, no:205; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Lafız farkıyla: Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2060, no:2674; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.612, no:4609; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.43, no: 2674; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.75, no:206; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.397, no:9149; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.141, no:513; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.I, s.318, no:112; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI,

أَيُّمَا دَاعٍ دَعَا إِلَى ضَلاَلَةٍ ، فَاتُّبِعَ ، فَإِنَّ عَلَيْهِ مِثْلَ أَوْزَارِ مَنِ اتَّبَعَهُ ، وَلاَ يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا ؛ وَأَيُّمَا دَاعٍ دَعَا إِلَى هُدًى فَاتُّبِعَ ، فَإِنَّ لَهُ مِثْلَ أُجُورِ مَنِ اتَّبَعَهُ ، وَلاَ يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا (ه. عن أنس)

(*Eyyümâ dâin deà ilâ dalâletin, fe'ttübia, feinne aleyhi misle evzâri meni'ttebeahû, ve lâ yenkusu min evzârihim şey'à; ve eyyümâ dâin deà ilâ hüden, fe'ttübia, feinne lehû mislü ücûri meni'ttebeahû, ve lâ yenkusu min ücûrihim şey'â.*)

Büyük hadis alimi İbn-i Mâce, bu hadis-i şerifi Enes RA'dan rivayet eylemiş. Mânâsı şöyle:

(*Eyyümâ dâin*) "Herhangi bir davetçi, çağırıcı, kılavuz, önder ki, (*deà ilâ dalâletin*) bir dalâlete, sapıklığa etrafını çağırmış. Ortaya çıkmış, çığırtkanlık yapıyor, çağırıcılık yapıyor, dâvetçilik yapıyor, kendisini dinleyenleri sevk etmeğe çalışıyor. Ama nereye?.. Dalâlete, sapıklığa, şaşkın bir işe, günah olan bir şeye... (*Fe'ttübia*) Bazıları da onu duyuyorlar, 'Aaa, tamam, güzel, ben de geleyim, ben de yapayım!' diye ona tâbî oluyorlar, dâvetine icabet ediyorlar, günahı işlemeğe yöneliyorlar." O davet etti, ötekiler de yöneliyor.

(*Feinne aleyhi misle evzâri meni'ttebeahû*) "O davet eden kimseye, kendisine tâbî olanların işlediği günahlar kadar günah da yüklenir. Davet ettiği için... (*Ve lâ yenkusu min evzârihim şey'à*) Ama o günahı işleyenlerin de günahlarında bir azalma olmadan, eksilme olmadan..." Oradan alınarak değil yâni. O günahı işleyene o günahlar veriliyor, cezalar defterine yazılıyor; mahvolacak, cezasını çekecek, perişan olacak... Ama davet eden

---

s.373, no:6489; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.428, no:8338; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.103; Ebû Avâne, *Müsned*, c.III, s.495, no:5823; Ebû Hüreyre RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.I, s.410, no:773; *Kenzü'l-Ummâl*, c.XV, s.1190, no:43076, 43077; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.X, s.403, no:9903 ve c.XX, s.302, no:22165; RE. 178/3.

kimse de, yola durup da insanları o yanlış yola çağıran kimse de aynı miktarda günahı yüklenecek ve defterine o günahlar yazılacak.

Çağırmasaydı, öyle bir şeyin çığırtkanlığını yapmasaydı...

Aksi de var: (*Ve eyyümâ dâin deà ilâ hüden*) “Herhangi bir çağırıcı ki, hidâyete dâvet ediyor, yâni Allah’ın sevdiği güzel bir yola, sevaplı bir işe, hidayet damgası taşıyan, hani (*İhdina’s-sıràta’l-müstakîm*) ‘Bizi doğru yola hidâyet eyle, sevk eyle...’ diyoruz ya; böyle bir güzel, doğru yol üzerine yapılan güzel bir fiil, bir hareket, herhangi bir işlem, eylem, tavır, güzel bir şeye çağırdı, davet etti.

(*Fe'ttübia*) Ona da bazı insanlar, ‘Evet ne kadar güzel bir şeye davet etti bizi, tamam biz de böyle yapalım!’ dediler, tâbî oldular. (*Feinne lehû mislü ücûri meni’ttebeahû*) İşte kendisinin sözünü dinleyip, o güzel işleri yapmaya kalkan insanların sevaplarının misli, aynen buna da verilir. (*Ve lâ yenkusu min ücûrihim şey’â.*) O sevaplı işleri işleyenlerin sevaplarından hiç bir şey eksilmeden... Onlar o sevapları alırlar; onların aldığı sevaplar kadar, o çağıran insana da sevap verilir.”

Misallendirelim: Meselâ, bir adam diyor ki:

“—Gelin bu akşam, lise günlerini anmak için bir âlem yapalım, bir toplantı yapalım, eğlenelim! Yiyelim içelim, kâm alalım dünyadan...” diye çağırıyor.

Dinleyenler de:

“—Tamam, okulda beraberdik, şimdi iş adamı olduk ama, işte okulumuzun kutlama günü, gidelim şuraya...” diyorlar.

Gidiyorlar, hepsi birden bir şeyler içiyorlar, günahlar işliyorlar. Tamam, işte o ilk çağıran adam, telefonu açıp da ötekisini çağıran adam, kendi günahının üstüne, çağırdığı kimselerin günahları kadar da ayrıca günah alır.

Diyelim ki bir vaiz, bir hoca efendi çıkıyor kürsüye diyor ki:

“—Bakın, sabah namazından sonra camide oturmayı Peygamber Efendimiz severdi. İşte işrak vaktine kadar Kur’an okuyarak, zikrederek vakit geçirirdi. Böyle vakit geçirenin sevabı

çoktur. Bu konuda:[349]

مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ ، ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللهَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ، كَانَتْ لَهُ كَأَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ (ت. حسن عن انس)

(*Men salle'l-fecre fî cemâatin*) 'Kim sabah namazını cemaatle camide kılarsa, (*sümme kaade yezküru'llàhe hattâ tatlua'ş-şems*) sonra Allah'ı zikrederek zamanını değerlendirmek sûretiyle, güneş doğup kerahat vakti çıkıncaya kadar oturursa... (*Sümme sallâ rek'ateyn*) Kerahat vakti geçtikten sonra, kalkıp iki rekat namaz kılarsa; (*kânet lehû keecri hàccetin ve umretin tâmmetin, tâmmetin, tâmmeh*) böyle oturmak, bu ibadeti yapmak, ona o gün tam bir hac ve umre yapmış gibi sevap kazandırır; tam bir hac ve umre yapmış gibi, tam bir hac ve umre yapmış gibi...' buyurmuşlar.

O gün bir hac ve umre yapmış kadar sevap alır; rızkı bol olur, ölürse imanla göçer, şöyle olur, böyle olur..." diye, ballandırıyor anlatıyor.

Dinleyen şahıs da diyor ki:

"—Ben de yarın sabah namazından sonra oturayım, camide böyle yapayım, sevabı alayım! Bir hac ve umre sevabı az değil." diyor.

Tamam; ertesi gün kalkıyor ve sabah namazını kıldıktan sonra camide öyle oturuyor rahat bir şekilde... Kur'an-ı Kerim'ini okuyor, Yâsin'ini okuyor, dualarını ediyor, tesbihlerini çekiyor. Sonra güneşin doğmasından yarım saat kadar vakit geçtikten sonra kalkıyor, işrak namazını kılıyor. Oh, kalkıyor gidiyor.

---

[349] Tirmizî'nin Enes ibn-i Mâlik RA'dan rivayet ettiğine göre, SAS Efendimiz şöyle buyurmuşlar:

Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.481, no:586; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.9; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.808, no:21508; *Câmiü'l-Ehàdîs*, c.XX, s.496, no:22727: RE. 426/14.

Şimdi bu kimse ne yaptı?.. Bir hac ve umre sevabı aldı, rızkı bol oldu, bir takım büyük mükâfatlara nail oldu, büyük sevaplar kazandı. Bu sevapları alacak, onun defterine yazılacak ama, o hoca efendi ona söylemişti ya, vaazda kürsüden hatırlatmıştı, bu ondan öğrenmişti. O hoca efendinin defterine de, melekler onun kazandığı sevap kadar sevap yazarlar. Niçin?.. O anlattı, bu dinledi. Onun anlattığını uyguladığı için.

Evet İslâm'ın toplumsal yönü bu... İyi bir şeye çağırdığınız zaman, çağırdığınız kimselerin işledikleri iyiliklerin sevabının bir mislini siz alacaksınız. Kötü bir yere çağırdığınız zaman, işlenen günahların vebalinin bir misli de sizin omzunuza yüklenecek. Başkaları işlemiş, sizin omzunuza yüklenecek. Çünkü onları siz o işe çağırdınız.

O halde ne yapacağız: Hiç bir kimseyi hiç bir kötü yola çağırmayacağız, herkesi iyi yola çağırmaya gayret edeceğiz.

Bu iki hadis-i şeriften karşımıza beliren tablo nedir, toplu yaşamda, topluluk hayatında, içtimai hayatımızda nasıl davranmamız gerekiyor?.. Kendimiz iyi insan olacağız, başka insanları iyi işe çağıracağız; kötü işe çağırmayacağız. Kendimiz a'mâl-i sàliha işleyeceğiz; başkalarının da iyi işler işlemesi için aktif propaganda, reklam, tanıtma, öğretme işleri yapacağız. Bunun aksine kötü şeylerin yapılmamasına da gayret göstereceğiz ve kötülükleri yapmak isteyene mânî olacağız.

Bazıları,

"—Benim hürriyetim var, istediğimi yaparım. Sana ne, karışma bana!" filan diyorlar.

Öyle değil. Mehmed Akif rahmetlinin dediği gibi:[350]

---

[350] Şiirin tamamı şöyle:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdadıma saldırdı mı,hatta boğarım!...
Boğamazsın ki! Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Adam aldırma demem, aldırırım;
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!

Allah kabrini nur doldursun, cümle geçmişlerimize rahmet eylesin... Onun dediği gibi, biz sorumluluk duygusu taşıyoruz. Bir takım zararlar, sıkıntılar, üzüntüler, başı ağrıtacak, gönlü kıracak

---

Doğduğumdan beridir, aşığım istiklale;
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lale!

Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!

Adam aldırmada geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!

Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticanın şu sizin lehçede mânâsı bu mu?

bir takım olaylarla karşı karşıya gelme durumu olsa bile, biz böyle davranacağız.

Tabii düşünün, böyle insanlardan müteşekkil bir toplumu... Diyorlar ki, Kızılcahamam'a gelirken:

"—*Azaphane Deresi...*"

Diyorum ki:

"—Bir kere o Azaphane değil, *A'zeb Deresi. A'zeb* de azab demek değil, bekâr demek."

A'zeb Deresi ne demek?.. Bekârların deresi.

Birçok yerde bekâr deresi vardır. Bu ne demek?.. Eski devirde şehrin içinde, beldenin içinde kimse günah işleyemiyormuş. Neden?.. Aklı başında, ayetleri, hadisleri bilen, ciddî, müslüman, mütedeyyin, sàlih, àbid, zâhid insanlar yaptırmıyorlar. Şehrin içinde, beldenin içinde, köyün içinde, bir günahı, göz göre göre işlettirmiyorlar.

Ne yapıyor o zaman bekârlar?.. Gidiyorlar, sazını alıyor, çalgısını alıyor, derenin içinde dımbırdatıyor. Veya saklı saklı, gizli gizli içkisini alıyor, derenin kenarında içiyor veya bir kadın götürüyor, oynatıyor... filân. Allah saklasın, Allah böyle durumlara düşürmesin... Yâni nerede yapıyor? Bekârların eğlendiği bekâr deresinde, yâni kaçak yerde, gizli günahların işlendiği yerde... Tabii ötekiler fırsat bulsa, ona da müdahale ederler ama, beldeden oraya gelinceye kadar onların nöbetçileri vardır "Geliyorlar!" bilmem ne filan derler, kaçarlar.

Günahı yaptırmazlar. İşte toplumda o zaman iyilik oluyor, kötülük yapılmıyor. Çok saklı şekillerde, çok gizli yollarla birisi yapıyorsa; o zaman, Allah onun cezasını veriyor. Ama hiç olmazsa toplumdan sorumlu olan insanlar, yöneticiler günaha girmiyor. Bir de o günahları gören insanlar müdahale ettikleri için, kimse de kalkıp herkesin gözü önünde böyle bir şey yapamıyor. Yaparsa takibata uğruyor, protestoya uğruyor; yapamıyor. O zaman toplum iyi bir toplum oluyor, iyilikler yapılıyor, ileri gidiyor, günahlar olmuyor, haramlar işlenmiyor, haksızlıklar yapılmıyor, zulümler olmuyor.

İslâm toplumları tarih boyunca, İslâm'ın hakim olduğu

zamanlarda işte böyle mutlu yaşamışlardır, pırıl pırıl yaşamışlardır, tertemiz yaşamışlardır. Dün akşam da hadis dersinde söyledim. Bu tabii kendimiz müslüman olduğumuz için, kendimizi reklam etmemiz gibi düşünülebilir. Öyle diyebilirler bazı insanlar ama, bizim dışımızda olup, müslüman olmayıp, bizim ülkemize misafir olarak gelmiş insanların hatıraları var, yazıları var.

Meselâ: Baron de Büsbek diye bir Hollandalı, Belçikalı bir seyyah gelmiş Kanunî devrinde. Kanunî devrini anlatıyor. İstanbul'un manzarasını, halkın halini, ahlâkını, alışverişini kitabında, hatıralarında anlatıyor. Müslümanların çok dürüst olduğunu, temiz olduğunu, sözlerine sadık olduğunu, güvenilir olduğunu söylüyor ve diyor ki:

"—Eğer siz Osmanlı ülkesine ziyarete giderseniz, bir müslümana misafir olabilirsiniz. Çünkü yatakları temizdir, yorganı temizdir, yemekleri temizdir, evi temizdir..." diyor. "Sakın, benim dindaşım diye bir gayrimüslime misafir inmeyin!" diye böyle ikaz ediyor.

Sonra:

"—Bir müslüman size şunu şöyle yapacağım diye söz vermişse, tamam demişse; sözü sözdür. Yâni yazılı bir senet olmasa bile, dediğini yapar; çünkü sözüne sadıktır onlar... Ama bir gayrimüslimle anlaşma da yapsan, yine seni aldatır, hile yapar, ona itimad edilmez." diye söylüyor.

Bu neyi gösteriyor?.. Düşmanın, yabancı bir insanın, ülkemize gelmiş bir misafirin sözleri bunlar. Bizden olan bir kimsenin sözü değil... Osmanlı toplumunun İslâm'dan mutlu olduğunu, halkın tertemiz olduğunu ve İslâm'dan mahrum olan kesimlerin de, o seviyeye çıkamadığını gösteriyor.

"—Efendim, toplum ileridir."

Hayır, toplum ileri değil! Toplumun içinde İslâmî hayatı benimsemiş mü'minler ileri; İslâmî hayattan mahrum kalmışlar o ahlâka sahip değil... Nereden kaynaklanıyor fazîlet?.. İslâm'ın kendisinden, müslümanlıktan kaynaklanıyor. Bu çok önemli...

Seyyahların hatıraları, bu bakımdan bizim için güzel birer misâl oluyor. Temenni ederiz ki, İslâm'ı ailemizde yaşayalım,

kendi nefsimizde, içimizde yaşayalım, ruhumuzda yaşayalım; mahallemizde yaşayalım, köyümüzde, kasabamızda yaşayalım!.. Her şey Allah'ın rızasına uygun olsun... Allah'ın rızasına uygun olmayan şeyleri de temizlemek için elbirliğiyle bir çalışma yapalım!..

Çevre temizliği diyoruz, Çevre Bakanlığı kuruldu. Bir de böyle ahlâkın temizlenmesi meselesi var... Ahlakî çevrenin de güzelleşmesi, temizlenmesi, günahlardan arınması meselesi var... Biz her yönden çevreciyiz.

Çevre-kültür derneklerimizi kuran arkadaşlarımızdan Allah razı olsun... Biz çevreyi ağaçlandırmak istiyoruz, çevreyi temizlemek istiyoruz, çevreyi güzelleştirmek istiyoruz. Tarihî çevreyi, sosyal çevreyi güzelleştirmek istiyoruz. Toplumda yetişen bir insanın, sıhhatli bir ruhla yetişmesini sağlayacak tedbirleri almak istiyoruz.

Mânevî çevreyi temizlemek istiyoruz. Günahlardan insanların çevresini temizlemek istiyoruz. Günahların göz önünde, örnek olacak, başkalarını şaşırtacak bir şekilde misal olarak görünmesini dahi arzu etmiyoruz.

Allah-u Teàlâ Hazretleri İslâm'ın güzelliklerini anlayıp, onu böyle şahsî hayatımızda, aile hayatımızda, toplum hayatımızda, her yönde, her yerde güzelce uygulamayı nasîb etsin...

Böylece ne olacak?.. Dünya saadeti olacak... Sonra ne olacak?.. Ahirette de, Allah'ın emirlerini tuttuğumuz için ahiret saadeti olacak. Sonsuz, ebedî, çok güzel, nimetlere gark olmuş durumda bir cennet hayatı... Gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kimsenin hayaline sığmayan güzelliklere, nimetlere müslümanlar sahip olacak.

Allah-u Teàlâ Hazretleri iki cihanda cümlenizi bu saadetlere nâil eylesin, bahtiyar eylesin...

Aziz ve sevgili Akra dinleyicilerim, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*[351]

---

[351] Mahmud Es'ad Coşan, Cuma Sohbeti, Akra, 31. 03. 1993.

ÖZET

Mahmud Es'ad Coşan (1938-2001), Gümüşhânevî Dergâhı'nın son şeyhidir. 1938 yılında Çanakkale'de doğdu. Tahsil hayatı İstanbul'a geçti. Edebiyat Fakültesi'nin Arap-Fars Filolojisi Bölümü'nden mezun oldu (1960). Aynı yıl, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde asistan oldu. Akademik çalışmalarını burada sürdürdü. 1973'te doçent, 1982'de profesör oldu.1987'de emekliye ayrıldı.

Hocası Mehmed Zâhid Kotku'nun vefatından sonra (13 Kasım 1980), irşad görevini üstlendi. Camilerde yaptığı hadis derslerine ilâve olarak, daha geniş kitlelere ulaşmak için dergiler çıkardı. Vakıf ve dernek faaliyetlerini yaygınlaştırdı. Konferanslar, seminerler yaptı. Seyahatler, aile eğitim programları düzenledi. Sesli ve görüntülü yayınlar yaptı. Radyo kurdu, radyodan hadis ve tefsir sohbetleri yaptı. Toplumu ilgilendiren her konuyla ilgilendi, makaleler yazdı, eserler yayımladı. Mayıs 1997'den sonra faaliyetlerini yurtdışında devam ettirdi.

Coşan'a göre dünya hayatı çok hızlı geçen, ciddî ve çetin bir imtihandır. Burada insanın en yüce gayesi, kendisini yaratan Rabbinin sevgi ve rızasını kazanmak olmalıdır. Bunun tek çıkar yolu ise, İslâm'ın emirlerini uygulamak, yasaklarından kaçınmaktır. Bir kulun Allah tarafından sevilmesinin ana şartı, Rasûlüllah'ın izinden yürümek ve ona tâbî olmaktır.

Coşan'a göre, tasavvuf gerçek mutluluğun yoludur. Tasavvuf olmadan imanın tadını duyarak yaşamak; İslâm'ın özünü, inceliklerini kavramak hemen hemen imkânsız gibidir. Tasavvuf, insanın nefsini terbiye etme yoludur. Nefsini terbiye etmesi lâzım ki, felâh bulsun, kötülüklerden kurtulsun, Allah'ın sevdiği bir kul olsun!

Coşan, hayatı boyunca ülkemizdeki diğer müslüman topluluklarla iyi ilişkiler geliştirmiş, kırıcı ve dağıtıcı olmayan bir üslup takip etmiştir. Sohbetlerinden ve düşüncelerinden herkes istifade etmiş; kurduğu vakıflar, çıkardığı dergiler diğer cemaatlere örnek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhânevî, Mahmud Es'ad Coşan, Tasavvuf, Tarikat, Sohbet, Zikir, Rabıta, Ma'rifetullah, Takvâ, Zühd, Tevbe, Nefis Terbiyesi.

ABSTRACT

Mahmud Es'ad Coşan (1930–2001), the last Shaikh of the Gumushkhanawi Dargah in Istanbul, was born in Çanakkale, had his schooling in Istanbul, and earned a B.A. degree in the Arab-Persian Philology Department, in 1960. In 1965 he completed his doctoral work at the College of Theology of Ankara University and became a faculty member there. He became associate professor in 1973 and full professor in 1982. He retired from his position in 1987.

After Mehmed Zahid Kotku passed in 1980, he undertook the guidance activities in the tariqa. He held hadith lectures in various mosques and launched monthly magazines. He established nonprofit organizations and a radio station. He had Hadith and Quranic commentary discourses on the radio, got involved in all kinds of issues concerning the society; he wrote essays and published books. After May 1997, he continued his activities in Europe and Australia.

Coşan believed life is a fast-paced, serious and difficult exam; any person should be attaining the love and the consent of the Creator. One can achieve this by obeying the orders and avoiding the prohibitions of Islam. To Coşan, Tasawwuf (Sufism) leads to true happiness. Tasawwuf educates the nafs (carnal soul) of a person. By educating his nafs, a person can be a beloved servant of Allah.

Coşan developed good ties with all Muslim communities and advocated the unity of Muslims. His discourses and thoughts were appreciated by many people. His non-profit organizations and periodicals were exemplary for many communities.

Keywords: Gumushkhanawi dargah, Mahmud Esad Cosan, Tasawwuf, Tariqa, Hadith Discourse, Dhikr, Rabita, Ma'rifatullah, Taqwa, Zuhd, Repentance, Educating the Self.

BİBLİYOGRAFYA

Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul 1996

Bekkine, Abdül'aziz, *Hadisler Deryası, Râmûz el-Ehàdîs Tercümesi*, İstanbul 1982.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Akademik Makaleler,* Server İletişim, İstanbul 2008.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Allah'ın Gazabı ve Rızası,* Seha Neşriyat, İstanbul 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri-1*, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri-2,* Seha Neşriyat, İstanbul 1993.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri-3,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Avustralya Sohbetleri-4,* Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Başarı Yolunda Sevginin Gücü,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Başarının Prensipleri,* Seha Neşriyat, İstanbul 1993.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Başmakaleler-1,* Server İletişim, İstanbul 2007.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Başmakaleler-2,* Server İletişim, İstanbul 2007.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Başmakaleler-3,* Server İletişim, İstanbul 2008.

Coşan, Mahmud Es'ad, Başyazı, *Kadın ve Aile*, Nisan 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, Başyazı, *Kadın ve Aile*, Mayıs 1993.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Cuma Sohbetleri (Hazineden Pırıltılar) basılmamış kaset çözümü.*

Coşan, Mahmud Es'ad, *Çocuklarla Başbaşa,* Seha Neşriyat, İstanbul 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Doğru İnanç ve Güzel Kulluk,* Seha Neşriyat, İstanbul 1998.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Gayemiz,* Seha Neşriyat, İstanbul 1987

Coşan, Mahmud Es'ad, *Güncel Meseleler - 1, 2,* Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Haccın Fazîletleri ve İncelikleri,* Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât,* Sadeleştiren: Hüseyin Özbay, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât,* Seha Neşriyat, İstanbul 1986.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Hacı Bektâş-ı Velî,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri,* Server İletişim, İstanbul 2008.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Haydi Hizmete!* Seha Neşriyat, İstanbul 1997

Coşan, Mahmud Es'ad, *Hazret-i Ali Efendimiz'den Vecîzeler,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İdeal Yol,* Server İletişim, İstanbul 2008.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İmanın ve İslâm'ın Korunması – 2,* Seha Neşriyat, İstanbul 1998.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İmanın ve İslâm'ın Korunması -1,* Seha Neşriyat, İstanbul 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm Çağrısı,* Seha Neşriyat, İstanbul 1990.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm, Sevgi ve Tasavvuf,* Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm, Tasavvuf ve Hayat,* Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm'da Eğitimin İncelikleri,* Seha Neşriyat, İstanbul 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâm'da Nefis Terbiyesi ve Tasavvufa Giriş,* Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İslâmî Çalışma ve Hizmetlerde Metod,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *İstanbul'un Fethi ve Fatih,* Server İletişim, İstanbul 2009.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Matbaacı İbrâhîm-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiye,* Seha Neşriyat, Ankara, 1982.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Matlau'l-İ'tikâd fî Ma'rifeti'l-Mebde'i ve'l-Meâd Tercümesi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Mehmed Zahid Kotku,* Server İletişim, İstanbul 2009.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Mi'rac Gecesi,* Seha Neşriyat, İstanbul 1998.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Ramazan ve Güzel Ameller,* Seha Neşriyat, İstanbul 1998.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Ramazan ve Takvâ Eğitimi,* Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı*, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Sosyal Hizmetlerde Hanımlar,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Tabakàtü's-Sùfiyye Sohbetleri, basılmamış kaset çözümü.*

Coşan, Mahmud Es'ad, *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler,* Server İletişim, İstanbul 2008.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Tasavvuf Yolu Nedir?,* Seha Neşriyat, İstanbul 1997.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Tebliğ ve İrşad Çalışmaları,* Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Tefsir Sohbetleri, basılmamış kaset çözümü.*

Coşan, Mahmud Es'ad, *Türk Dili ve Kültürü,* Seha Neşriyat, İstanbul 1992

Coşan, Mahmud Es'ad, *Yeni Dönemde Yeni Görevler,* Seha Neşriyat, İstanbul 1993.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Yeni Ufuklar,* Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Yunus Emre ve Tasavvuf,* Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Coşan, Mahmud Es'ad, *Zaferin Yolu ve Şartları.* Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Çataklı Osman, *Hacı Hasib Efendi ve Hacı Aziz Efendi*, İstanbul 2000.

Çelikoğlu, Şahver, *İslâm'da İbadetler*, Takdim yazısı, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Demirer, Macit, *Hadis İlimleri Açısından Ahmed Ziyâüddin-i Gümüşhânevî ve Levâmiu'l-ukùl Adlı Eseri*, Doktora Tezi, Konya 2007.

Diyanet İslâm Ansiklopedisi, c.XVI s.476, Hatm-i Hâcegân maddesi.

Erkaya Metin, *Anılarla M. Zâhid Kotku*, Seha Neşriyat, İstanbul 1996.

Erkaya, Hacı Ali, *Hocamızın Ardından*, *Sonuyarı*, Ankara, 2001.

Erkaya, Mahmud Esad, *M. Es'ad Coşan'ın Cuma Sohbetleri*, Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddin, *Levâmiu'l-Ukùl*.

Gümüşhanevî Sempozyumu Bildirileri, Sehâ, İstanbul 1992.

Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâüddin*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984.

Kotku, Mehhmed Zâhid, *Tasavvufî Ahlâk*, Seha, İstanbul 1981.

Kotku, Mehmed Zahid, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Bahar Yayınevi, İstanbul 1975.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınevi, İstanbul 1995.

Uuşan, Talip, *Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN Hocaefendi İle İlgili Hatıralar*, Ankara, 2002.

Yılmaz, Coşkun, *Halil Necati Coşan'la Röportaj*, *İslâm*, sayı:159, Kasım 1977.